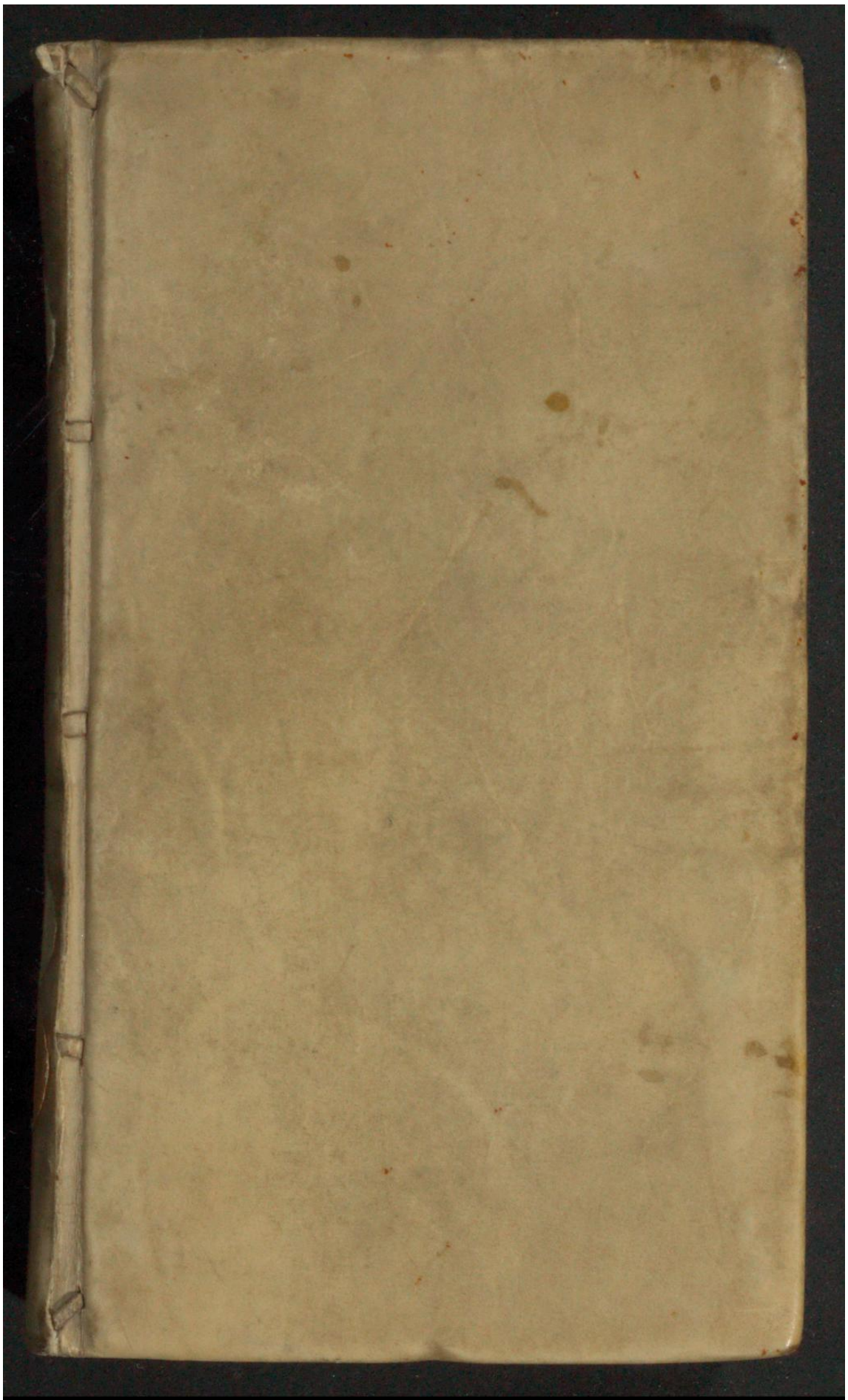

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

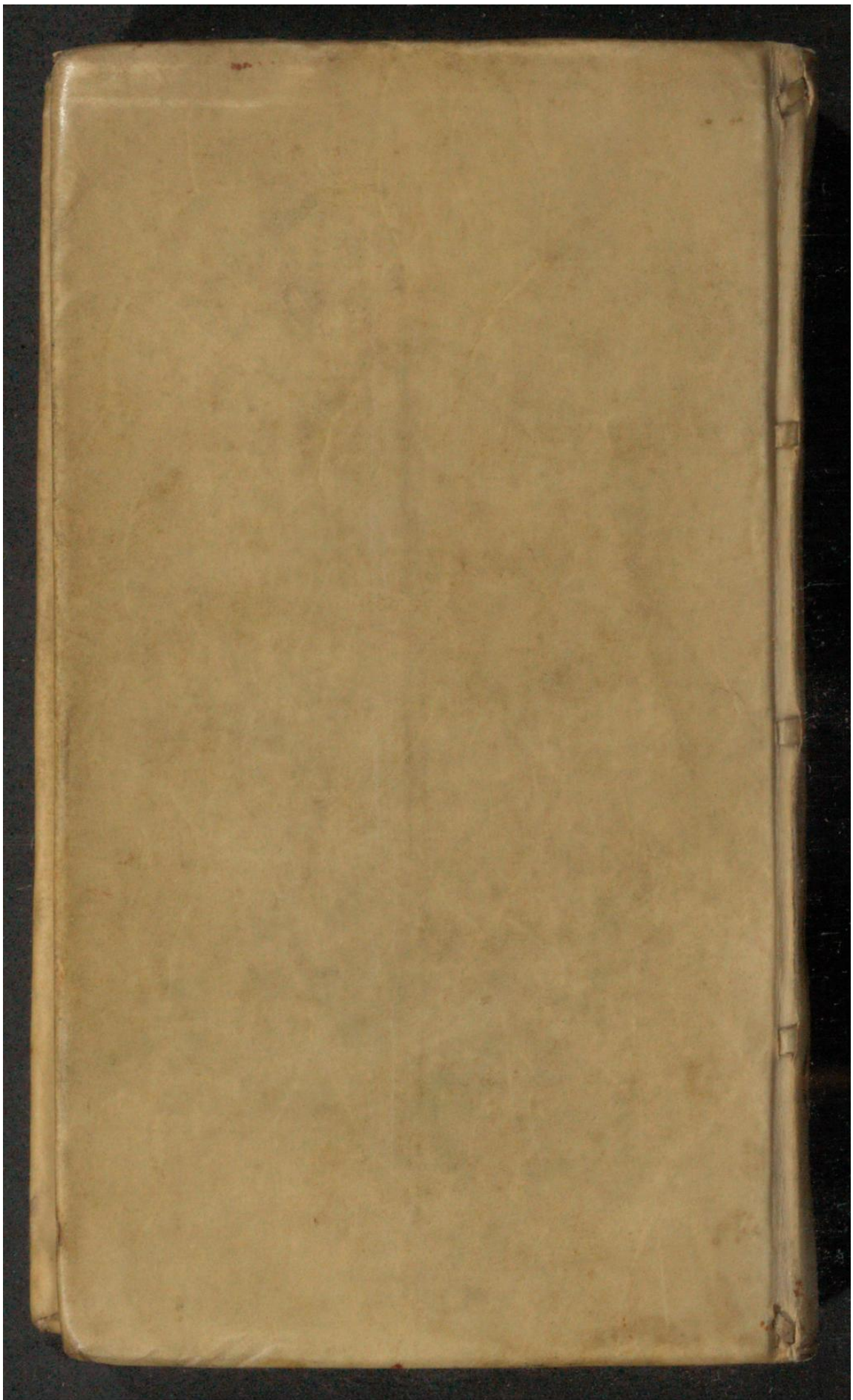

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

K.W.
174E1

No. 934

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

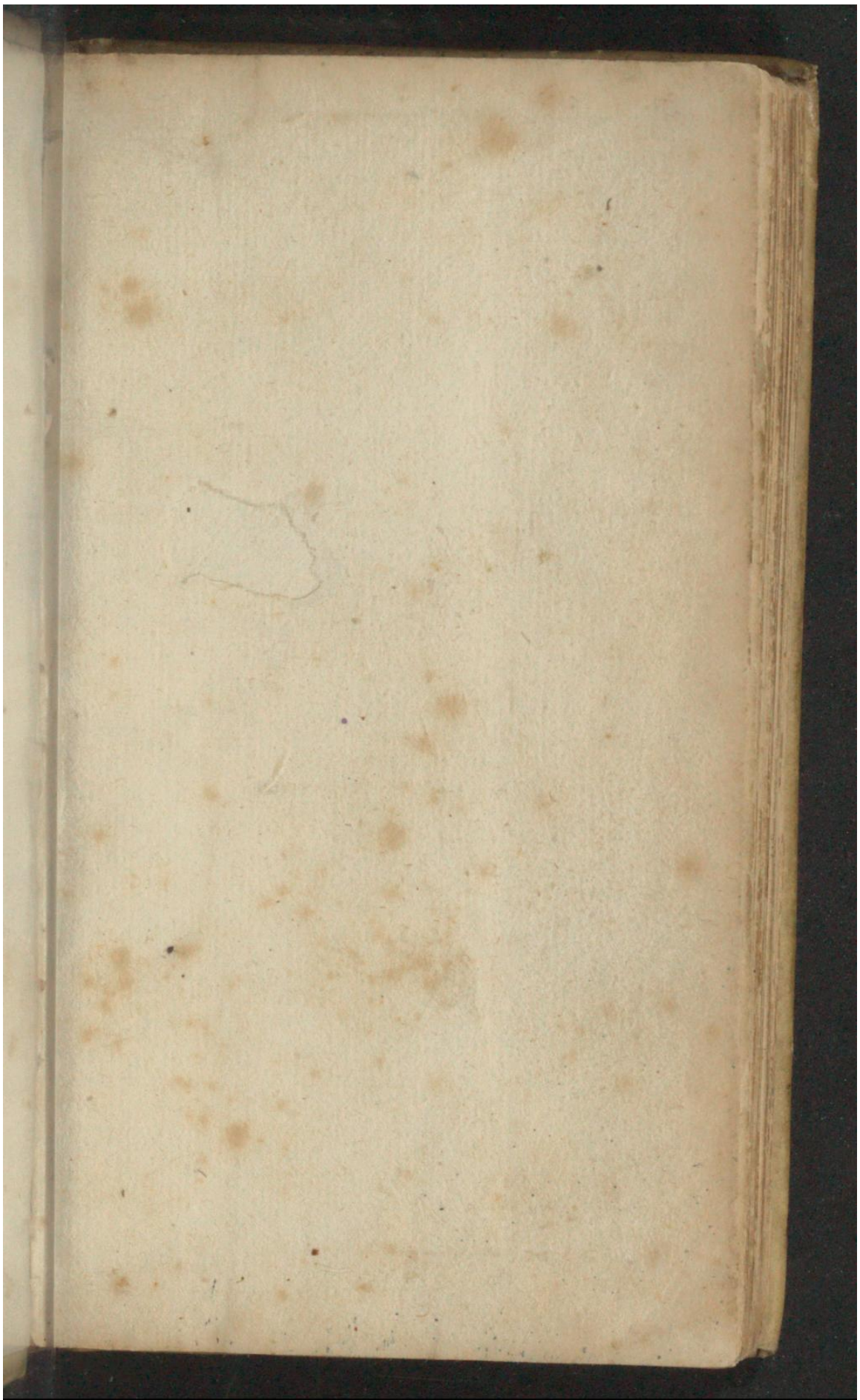

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

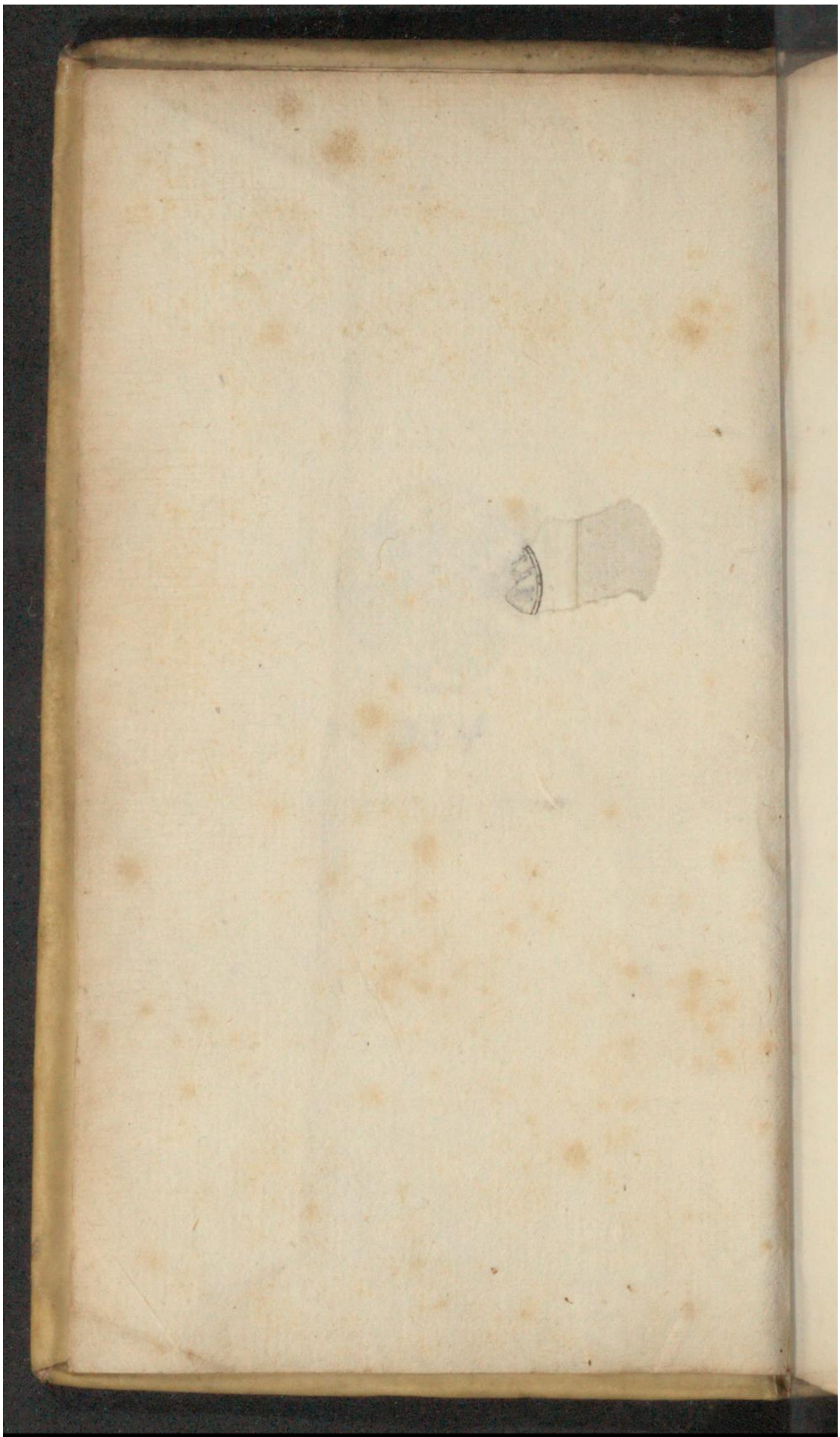

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

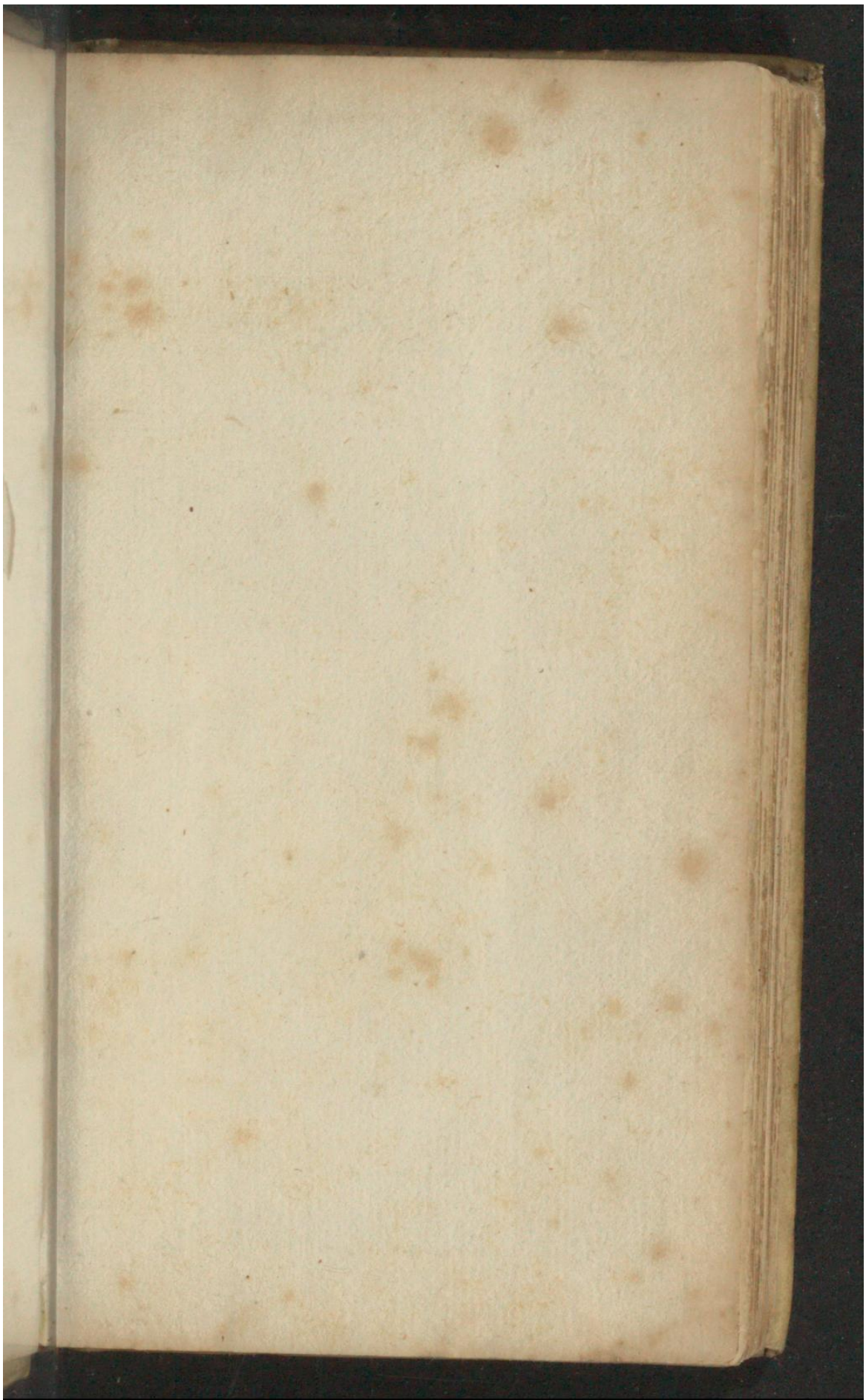

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

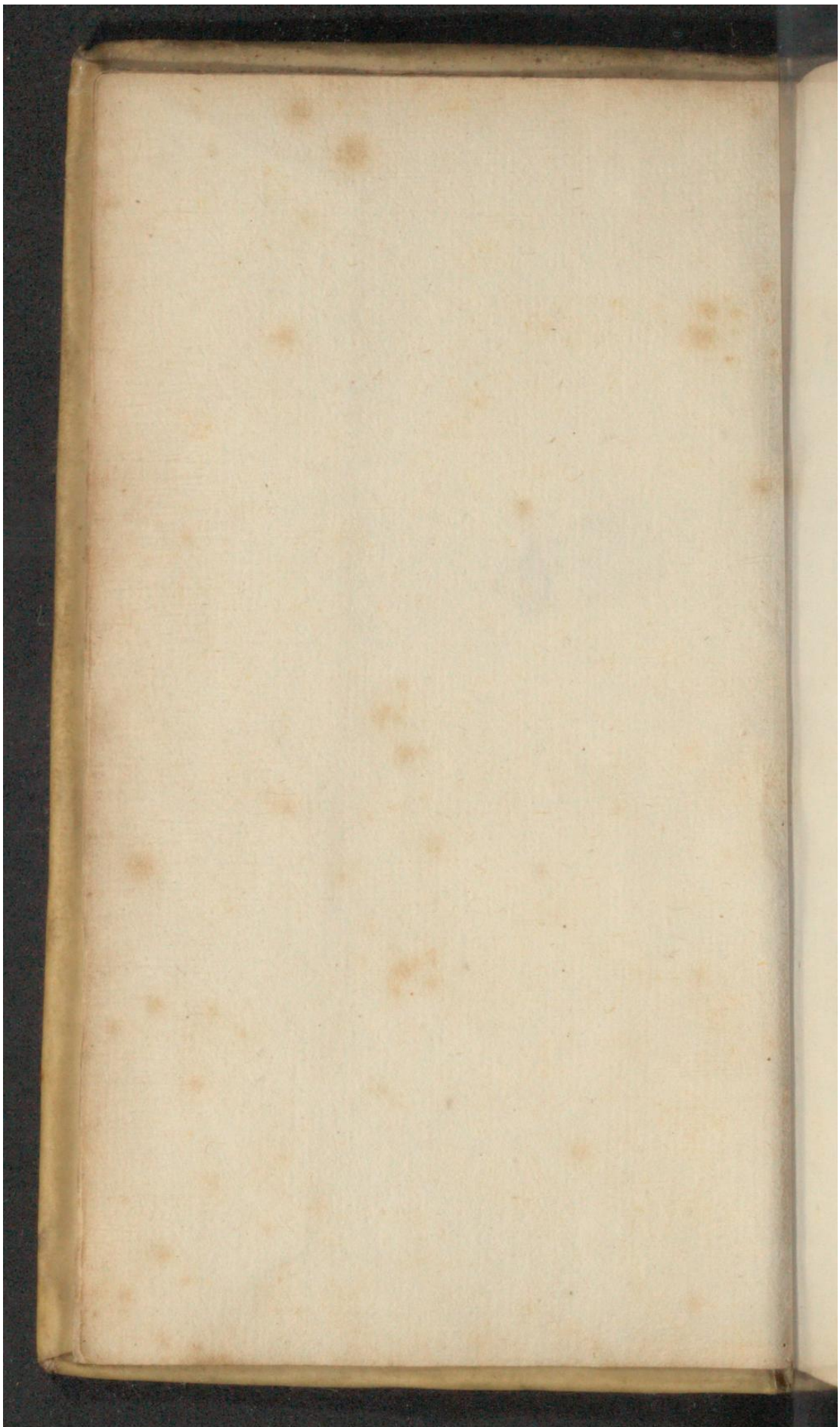

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

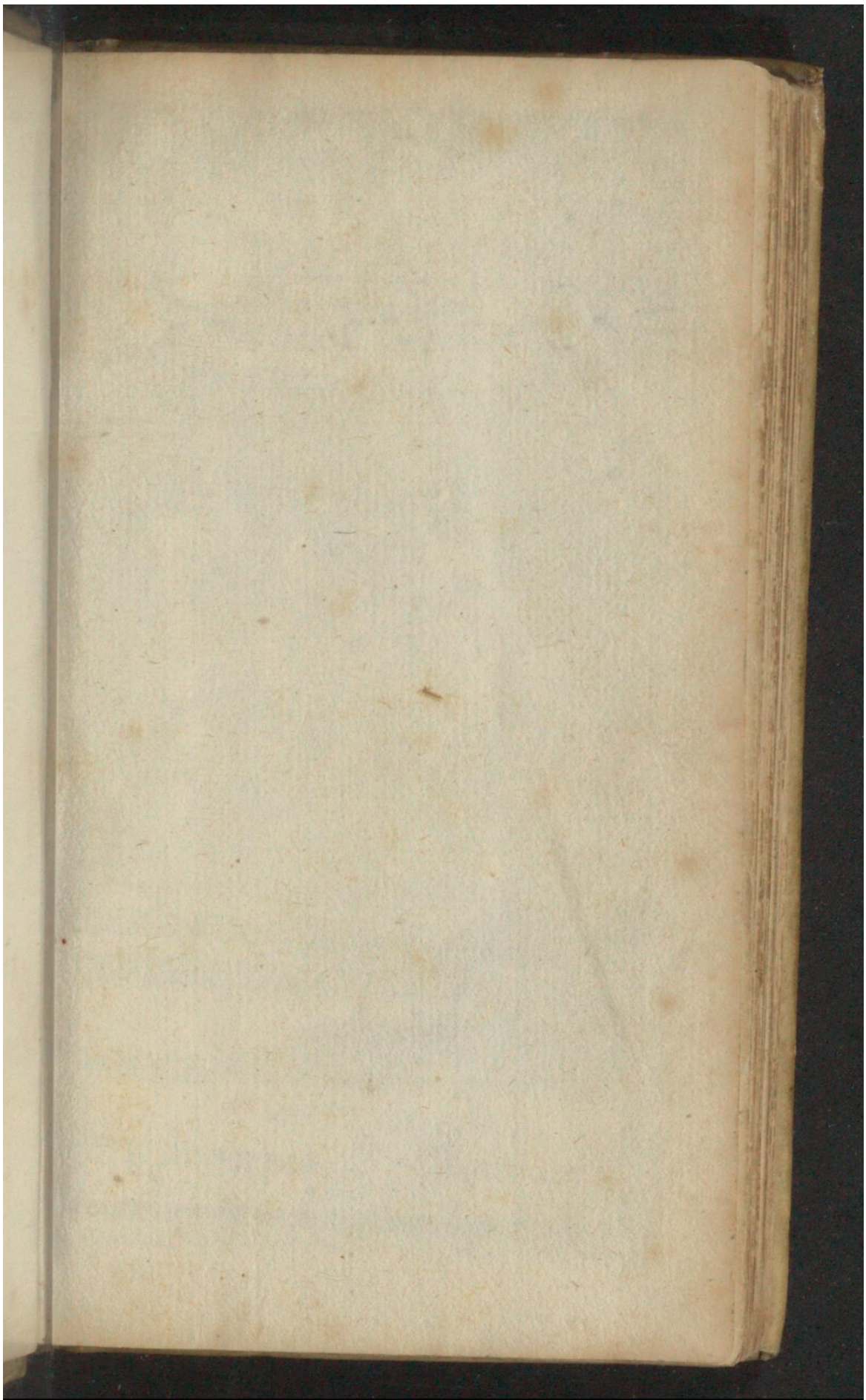

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

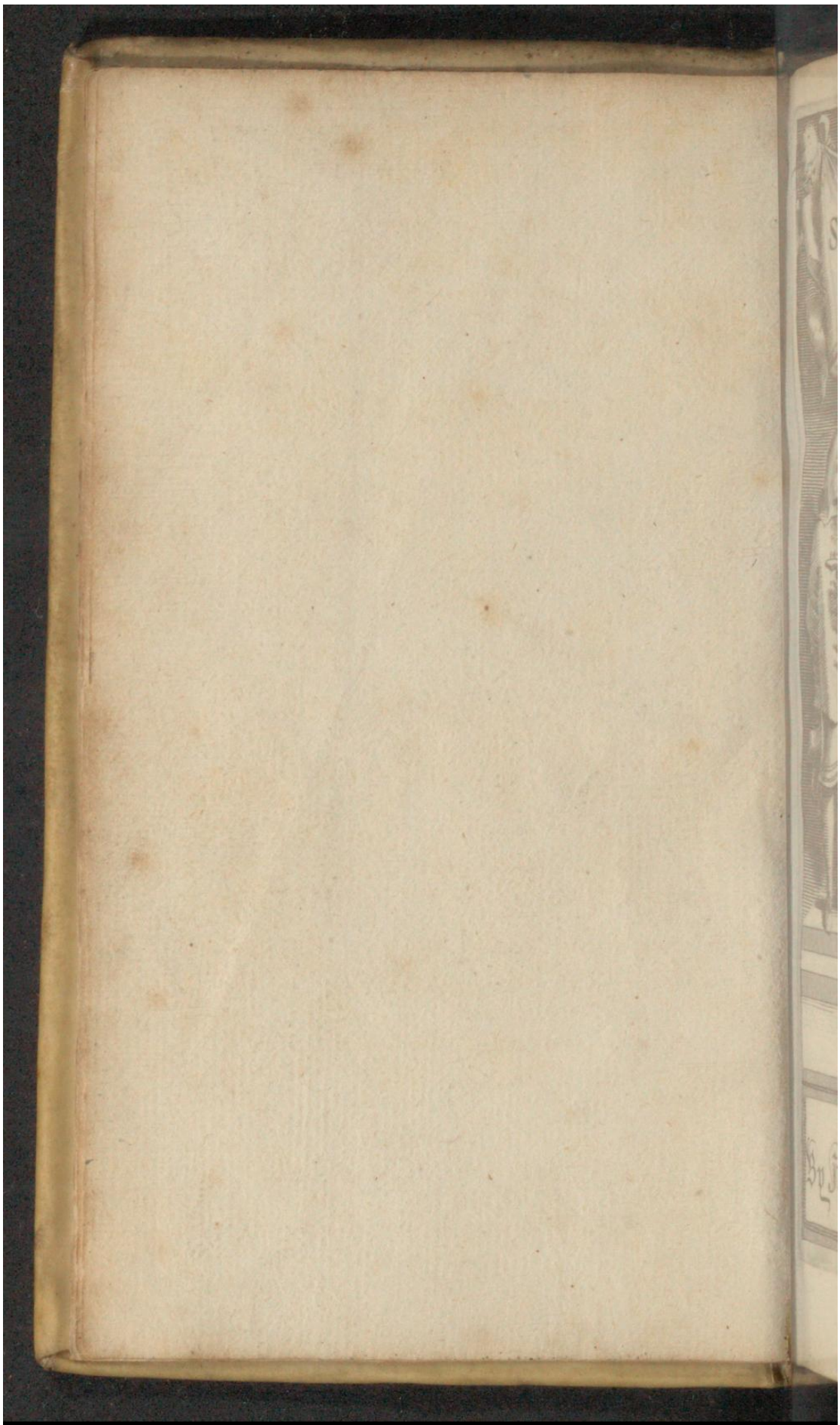

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

P 9148 2

The Engliſh

SCHOLE-MASTER,

OR

Certaine rules and helpes, whereby the natives of the Netherlandes, may bee, in a ſhort time, tanght to read, underſtand, and ſpeake, the Engliſh tongue.

By the helpe whereof, the Engliſch alſo may be better inſtructed in the knowledge of the Dutch tongue, than by any Vocabulars, or other Dutch and Engliſh books, which hitherto they have had, for that purpoſe.

Den Engelſchen

SCHOOL-MEESTER,

Ofte

Eenige regulen / en behulpſelen / waer dooꝛ d'ingeborene Nederlanders / in een koꝛten tijdt / geleert konnen woꝛden d'Engelſche tale / te leſen / verſtaen / en ſpꝛeken.

Waer dooꝛ d'Engelſchen oock beter geleert mogen woꝛden / in de kenniſſe van de Neder-duytſche tale / als dooꝛ eenige Vocabularen of andere Duytſche en Engelſche boecken / dieſe tot noch toe tot dien eynde opt gehadt hebben.

t'AMSTERDAM,

Gedruckt by *Ian Bouman*, in 't Jaer 1663.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

To the true naturall inhabitants, and all lovers of the peace and prosperity of the united Provinces of the Netherlands, health, wealth, and happines.

Aen de Trouwe natuerlijcke ingesetenen, en aen alle Lief-hebbers der vrede en voorspoedt der Geunieerde Nederlantse Provintien (wensche ick) heyl, voorspoet, en geluckſaligheydt.

Worthy & welbeloved.

CONsidering the mutuall relation which is and hath bin for manie years past, between the English nation on the one side, & the States and people of these Netherlands on the other, both in respect of their Religion, neigborly affection, and the traffique or Commerce whicht they have had and doe yet hold with one another, by reason where of many of the English nation are permitted to inhabite in these partes, & many Netherlanders in England; which mutuall relation hath bin of late confirmed and made more sure (as we hope) by the marriagie of the eldest son of his highnes Frederick Henry by the grace of Godt Prince of Orange, &c. with the eldest daughter of our Soveraigne Charles by the grace of Godt Kingh of Englandt, &c; and seing it is very

Waerde en seer beminde.

OVerleggende d'eenparige dependentie die tegenwoordigh is/ en voor vele jaren herwaerts geweest is/ tusschen de Engelsche natie ter eenre/ en de Staten nevens d'onderdanen deser Nederlanden ter andere zijden/ beyde in 't regard van hare Religie/ gebuerlijcke affectie/ en traffique diese gehadt hebben/ en noch tusschen malkanderen onderhouden/ waer door vele van de Engelsche natie toegelaten worden hier te mogen woonen/ en veele Nederlanders in Engelant; welcke eenparige dependentie (gelijk wy verhopen) onlangs bevestight en seeckerder gemaeckt is door 't huwelijck tusschen d'oudtste Sone van sijne Hooghevdt Frederick Hendrick door Godes genade Prins van Orangie/ &c. met de outste Dochter van onsen Soverain Charles door Godes genade Koning van Engelant/ &c. En terwijl het hoog-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

very neceſſary and profitable for the upholding of this union, that eiter of theſe nations bee inſtructed in the others language, that when they come to build togither they may not fall into confuſion through not underſtanding each others ſpeech, whereby offences may come, and their mutuall Concord and union be diſturbed; & having obſerved a great deſire in many ſtudents in theſe Countries, to make uſe of all ſuch helpes as our English tongue doth afford them for to further their ſtudies and imployments, which they cannot doe withont underſtanding our tongue; & having ſeen by occaſion of myne owne imployments, that there are divers wayes and means wherby we that are of the English nation & inhabiting theſe Countries may further and helpe our ſelves in attayning to the knowledge and ſpeech of the Durch tōgue, with leſſe tronble than the Netherlanders can the onderſtanding and ſpeech of our tongue: I have at length attempred (being moved partly by the deſires of many perſons of quality to learn our English tongue, who have been therein much procraſtinated by the want of ſome Dictionary, Grammar,

hooghnoodigh en profitabel is om deſe unie te onderhouden/dat yder van deſe Natien onderrigt werden in hare reſpective talen/ op datſe met malkanderē timmerende/niet in verwerringe komen te verballen dooꝛ het niet verſtaen van elkanders ſprake/ waer dooꝛ ergerniſſen mochten komen te ontſtaen/ en d'eenparige eendragt en unie geſtooꝛt wooꝛden; Oock in veele Studenten in deſe Contreyen een groote begeerte gemerckt hebbende/om alle behulp-middelen te gebruyken die onſe Engelſche Tale haer mede-delen om hare ſtudien en beroepingen te vooꝛderen/ 't welck ſy niet konnen doen ſonder onſe Tale te verſtaen; oock dooꝛ occaſie van mijn eygen affairen geſien hebbende/ datter verſcheyden wegen en middelen zijn/waer dooꝛ wy die van de Engelſche natie zijn en in deſe Landen woonachtig/ons ſelven met minder moeyte konnen vooꝛderen en helpen in't verkrijgen van de kenniſſe en ſpraek vande Nederlantſe Tale/als de Nederlanders 't verſtaen en ſpreken van onſe Tale: Heb ick naer langh wachten (daer toe verſocht zijnde eenſdeels dooꝛ vele gequalificeerde perſonen begeerig zijnde onſe Engelſche tale te leeren die daer ſeer in verachtert zijn dooꝛ het gebreck van een Dictionaris/ Gram-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

mar, or (at leaſt) ſome rudiments to help them; and partly by the earneſt provocations of ſome whom I have my ſelfe inſtructed therein upon their underſtanding the method which I obſerved in teaching them) to ſet downe ſome rules and directions, by the diligent obſervation whereof a Netherlander may, in a ſhort time and with little charge, attaine to the true reading and pronuntiation, and benefit himſelf much in the underſtanding and ſpeaking of the English tongue. The which I tender to you in this enſueing frame and modell, as a token of my thankfulnes for the friendſhip and priviledges, which I and other of my Countrymen enjoy in theſe lands. For which we are alſo bound alwajes by our prayers to ſeek the good of this Country, and in any thing we can to doe you ſervice.

I dare not ſpeake any thing, in praiſe of the work, leaſt it ſhould not prove as it ſeemeth; but ſhall leave it to the tryall of thoſe who ſhall make uſe of it: whereby if any receive profit or furtherance, I have the reward which I expected for my labour.

But

matica / ofte ten minſten de eerſte beginſelen om haer te helpen; en ten deele dooz de ernſtige aenpozringe van ſommige die ick ſelfs daer in onderweſen hebbe / wien de methoods die ick gebzupckte om haer te leeren aenmerkte) onderwonden eenige regulen en aenwijſingen te ſtellen / dooz het naerſtigh obſerveren van de welcke / ſal een Nederlander in een kozten tijdt en met wepnigh koſten / verkrijgen het wel leſen en pzonuncieren / en hem in 't verſtaen en ſpzeken van d'Engelſche tale vele pzofijteren. Het welke ick U L. op de volgende maniere en fatſoen voozdzage / als een tepcken mijner danckbaerheydt wegens de vzientſchap en pzivilegien die ick en andere mijner Lants-lieden in deſe landen beſitten. Waer vooz wp oock altijt ſchuldigh zijn dooz onſe gebeden het voozſpoet deſer landen te verſoecken / en U L. in alles naer vermogen te dienen.

Tot lof van dit werck en derf ick niet ſeggen / of het anders bevonden mocht werden als het ſchijnt te weſen; maer ſal 't die gene laten oozdeelen die 't ſelfde gebzupcken ſullen: waer dooz indien yemandt pzofijt ofte voozdeel uyt ſchept / verkrijge ick ſoo veele loons als ick wegens mijnen azbeyt verwachtende was.

Maer

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

But if any more skilfull Masters shall dislike it, I shall leave it to them to amend it; and only make this for myne Apologie, that this is the first attempt which I have made in this kind; neither have I ever seen any grounds to the like purpose, from which I might receave any further ance or helpe herein; and myne other more weighty occasions permit me not be so exact herein as otherwise probably I should have bin, & it is a more facile thing to espye faults in a building, than at first to contrive the fabrick.

It is long since I was first urged hereunto, but I have hitherto expected, that some moreable would before this have prevented me of this labour by their more fruitfull observations. But seing such is not yet come to light, you have here this meane piece in the meane time to exercise your selves upon, which I commend to your diligent and careful use and the blessing of Almighty God, whom I beseech long to continue the union and peace of these united provinces and our Kingdo-

Maer indien der eenige Meesters van meerder verstant waren die 't selvige misbagen / geef ick het haer over om te verbeteren; en tot mijn verdedinge seggen dat dit de eerste onderwindinge is die ick in diergelijcke dingen gedaen hebbe; oock en heb ick nopt diergelijke gront-reguleu tot dien eynde gesien / waer upt ick eenigh voordeel ofte behulp tot dit werck konde scheppen; oock en laten mijn andere gewichtiger affairen niet toe / dat ick hier so punctueel in kan wesen als ick anders ongetwijffelt soude geweest hebben / en het is veel gemackelijcker de fauten te vinden die in 't timmeren begaen zijn / als de selsde in 't eerstien wel te fabriceren.

't Is nu een lange tijt geleden dat ick hier eerst toe versocht worde maer tot nu hebbe ick gewacht / op dat een ander die beter begaeft is / my met hare profijtelijcker aenmerckingen soude voorgekomen hebben. Maer also sulcks noch niet voor den dagh gekomen is / hebt gy hier dit gemeen stuck werckx / waer in U L. sich onderrusschen kan exerceeren. Het welke ick recommandere tot uwen naerstigh en sorgvuldig gebruyck / en de zegen des Almachtigen Godts / die ick bidde de eendracht en vrede tusschen dese geunieerde Provintien en onse

me

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

me of great Brittaine both in and among themſelves and one toward another; and make them workers togither in the upholding of the Goſpell of our Lord Jeſus Chriſt, and deſtruction of that Abaddon or Apollyon i. e. deſtroyer (I mean the man of ſin) to the prais of his owne moſt glorious name, and comfort of his elect, Amen.

Koninckrijck van groot Brittagnien in en onder malkander en tuſſchen den een en den ander langh te willen continueren; en haer mede werckers maecken in 't beſchermen des Euangelie onſes Heeren Jeſu Chriſti / ende verwoeſtinge van dien Abaddon of Appollyon i.e. dē verwoeſter (ick mepne de menſchē der ſonde) tot prijs ſijner heerlicker name/en trooſt ſijner uytverkorene/ Amen.

Regelen

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

Regelen tot onderwijsinge

Van de

ENGELSCHE TALE.

By een gestelt tot dienste der gener, die lust ende begeerte tot de kenniſſe der selve hebben.

Den Inhoudt van 't Werck.

MIjn voornemen en is niet/ om een volkomen Grammatica van de Engelsche tale te maecken/ ende daerom heb ick vele observatien (die ick aengemerckt hebbe) met voordacht over-geslagen: maer alleenlijck den leergierigen soo vele noodtwendige regelen voor te stellen/ als mogen genoegh zijn haer tot het rechte spreken en verstaen van de selve tale te leyden. Alle 't welcke ick hier stellen sal onder dese twee Grammaticale hooft-stucken/ Etymologie ende Syntaxis.

Waer van den eersten dient (na den eygendom ofte beduydinge van dat woort) om recht te spreken. Onder de welcke ick alsulcke observatien begrijpen sal/ als dienstigh zijn tot kenniſſe der namen/ gelupt/ en pronuntiatie van de Letteren/ Vocalen/ Diphthongen/ Syllaben/ en Vocabulen: mitsgaders de gedeelten der sprake met den aenkleven van dien/ soo verre als ick in dese sake van nooden hebbe/ en niet meer.

Den laetsten dient tot verstandt ende Constructie ofte t'samen-ordeninge van 't gene gelesen is/ ofte gehoort/ geschreven oft gesproken door een ander/ ende oock tot een oprecht t'samen-voeginge der woorden in eens eygen spraecke of geschrift aen een ander.

Van de Etymologie.

Het eerste Capittel.

Van de Letteren en hare verdeelinge.

VOor eerst hebben wy aen te mercken de namen der Letteren/ en hier in attordeert de Engelsche tale met de Latijnsche ende Duytsche/ behalven in g. h. i.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

De letteren zijn a, b, c, d, e, f, g, h, i, k, l, m, n, o, p, q, r, s, t, u, w, x, y, z.

Dese Letteren zijn verdeelt in twee soorten / vocalen / ende consonanten / gelijck in alle andere talen.

Onse vocalen zijn dese / a, e, i, o, u. van welcke vijve / twee werden dickwils in Consonanten verandert / namentlijck / i, ende u, ende dan gemeenlijck andersints geschreven zijn als I ofte j, ende V ofte v. Ende daerom voegen sommige in 't schrijven van onse Letteren dese by het Alphabet voor de letter van dien name / 't welcke altijt een vocael is / als j, i, v, u; &c. Dese vocalen i ende u werden veeltijdts in Consonanten verandert / wanneer een ander vocael na volget / als in

James	interjection	rejoyce
Jupiter	salvation	verelie
Service	vocation	advantage.

Alle de Letteren uytgenomen de vocalen / zijn Consonanten / behalven y die de kracht van beyde heeft.

Wat aengaet 't gelupt van onse vocalen a, e, i, o, u, alhoe-wel ick daer satsoens halve wat van spreken konde: Nochtans terwijl ick weet dat sy soo veel van 't gelupt der Duytsche vocalen niet en verscheelen / dattet waerdigh is het gemoedt der leerlingen daer mede te bekommeren; sal ick hier sulcks overslaen / niet twijfelende of ick sal hier na gelegenthevdt hebben sulcke regulen te stellen die alle schijnende onderscheydt sullen wegh nemen.

Ock komt de kracht en gelupt van alle onse Consonanten in 't Engels / met de Duytsche ende Latijnsche over een / ofte verscheelen heel weynigh / behalven dese navolgende.

Ten eersten / is onse d so krachtig niet; Want de Duytsche 't selvige dickwils pronontceren als of het dt was: Maer wy alleenlijck en sierhtelijck d.

Ten tweeden / g ende h vallen ock swaer in onse tale door vreembelingen gepronontieert te worden / principalijck in sommige woorden: daerom is het hoognoodig als men begint te leeren / een School-meester ofte vriendt te hulp te hebben / om hare tonge op het rechte gelupt van dese Letteren te brengen.

Ten derden / al slaet onse i als Consonant ofte vocael / wert het volkomender upt gesproken dan de Duytsche ofte Latijnsche tale verepscht: 't Welck den scholier met

weynigh

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

wepnigh hulp in 't leeren van deſe navolgende Syllaben ende Exempelen/ beter ſal verkrijgen; dan met alle de regulen die tot dien eynde ſoude uytgevonden werden.

Ten vierden/heeft y in onſe Engelſche tale altijt het gelupt van ij in Duytſch/ ende ſomtijts bekleet die de plaetſe van een vocael/ als in ,hy, my, may, way; ende ſomtijts van een Conſonant/ gelijck als in yeild, yoke, yarne, yeſterday, yeare.

Hier is ock aen te mercken/ dat in 't Engels veel van onſe letteren voor Cijfer getal (gelijck in andere talen) gebruyckt werden/ als MDCXLVI, &c. veel ock van onſe letteren ſtaen ſomtijts voor heele woorden/waer van de leerlingh derijdts kenniſſe moet hebben/ gelijck als yt. voor the, yt. voor that, yu. voor thou. Ende wy hebben een gebruyckelijcke abbreviatie in onſe tale/ gelijck als in 't Latijn/ namentlijck & voor and &c. voor and ſo forth, ofte and ſo forward. i. e. voor that is to ſay. viz. voor to wit oft namely. q. d. voor as if he ſhould ſay, ofte as if he would have ſaid, ende veel diergelijcken/ als

Matie. / Hoble. / Hd.	voor	Majeſte / Honourable / Honoured.
Lop. / Rd. / Sr.	voor	Lordſhip / Reverend / Sir
Worppll. / Kt. / Eſqr.	voor	Worſhipfuil / Knight / Eſquire
yor. / or. / mt.	voor	your / our / ment
wt. ofte wth. / wc. ofte wch.	voor	with / which

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

Capit. II.

Van Diphthongen.

NAdien wy gesproken hebben van 't gelupt der vocalen en consonanten/ soo komen wy tot de Syllaben/ het welck is 't gelupt van een ofte meer letteren. Een Syllabe van een letter / is / een enckel vocael / die een gelupt by sich self heeft. Een Syllabe van verschepdene Letteren/is ofte een diphthongus/ oft een Consonant Syllabe.

In de Engelse tale en weten wy niet van de diphthongen æ ende œ, ten zy in woorden die van de Latijnsche tale gesproten zijn / ofte in eygentlijcke namen die haer eygen letteren moeten behouden/als Cæsar, Æneas, œconomie, &c. Doch wy hebben in onse tale menigmael twee vocalen by malkanderen die de plaetse ende gelupt van diphthongen bekleden/ende mogen alsoo genaemt worden. De vertooninge ende kracht van de welcke den leerlingen in dese navolgende exempelen ende regulen voor-gestelt worden.

aa als in Baal, Isaac.
ai als in braine, mountaine, faire, despaire.
au als sauce, laud, applaud.
aw als sawe, straw, law.
ei als seize, receive, weight.
ey als prey, valley.
eu als jeuce, rheumer, Eustace.
ew als Iew, few, new, brew.
ou als ounce, mountaine, trouble, bloud, gourd.
ow als sow, Cow.
oi als choice, oile, void.
oy als joyne, destroy, annoy, imploy, boy, joy.

Alle welcke diphthongen meestendeel haer gelupt geven gelijck de selve diphthongen in de Duytsche tale: doch daer zijn eenige andere waer op wy acht moeten nemen / als namentlijck:

ui d'welcke meer gelupt geeft op de u dan op de i, als in dese woorden te sien is / fruit, suite: ende somtijdts meer op de i als op de u, als in buy, build, Conduit.

ie wert oock in Engels effen alleens gepronunceert als in Duyts/ te weten: field, yield, shield, friend: ten zy dat de leste van dese twee vocalen de Syllabe doet verdeelen/ als

als in Ezeki-el, Dani-el, Gabri-el, &c. ook ten ware dese ie de leste letteren van een woordt zijn / alwaer het geen diphthongus is / maer pzesenteert alleenlijck een vocael gepzolongeert / als ick H L. op sijne bequamer plaetse sal te verstaen geven.

ea Wiens pzonuntiatie gemeenlijck over een komt met ee in Dupts / als in

leave	increase	beasts
weare	conceave	creature
beare	beneath	seare
ready	weapon	speake, &c.
heaven	breasts	

Ten zy de leste deser twee vocalen de Syllabe doet divideeren / als in

Cre-ation.	Chalde-ans.
Cre-ate.	Idume-a.
Cre-atour.	

Maer somtijdts heeft ea 't gelupt van ie in Dupts / als in yeare, beare, appeare; ende somwijlen alleenlijck van a, als in heart; doch (mijns bedunckens) waer het beter dat de e daer inne souden gelupdt wozden.

oo Wiens pzonuntiatie over een komt met oe in dupts / als in foole, stoole, poole, moone, good, food.

ee Dit komt ook met de Duptsche pzonuntiatie van ie over een / als in dese woozden blijckt / wheele, feel, thee, see, mee, beer, steeple, feed, bleed.

eo heeft 't gelupt van ie in Dupts / als in people, behalven in eenige woozden alwaer zy het distinct gelupt van e ende o hebben / doch soo volkomelijck niet als wanneer zy apazt staen / als in Ieopardie, geometrie, george, ende wanneer de leste van de tweede Sillabe divideert / als in More-over.

oa Wiens gelupt ook met oo in dupts over een komt / als in cloath, cloathed, boate, goale, broad, ten zy wanneer die laetste van dese twee vocalen de Syllabe af-deelt / als in Mo-ab, Io-ab.

Maer onder alle onse diphthongen zijnder geen onseekerder om daer regulen van vooz te stellen als onse oe, die somtijts gepzonuncieert werdt gelijck oe in dupts / als in Shoe, doe, shoes, &c. Maer meermaels gelijck oo in dupts / als in

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

{toe / goe} Leeſt {too / goo} {foe / moe} leeſt {foo / moo}

ua wanneer die gebruyckt werden als een diphthongus/ geven als dan haer gelupt gelijck aa, als in guard gaard: Maer wanneer u achter g ofte q tot beter klank van deſe letteren komt/ dan lupt het anderſints/ even gelijck de Duytſchen gemeenlijck deſe woorden pronunceren Gualter, quarrell.

Dit ſelve magh van ue geſeyt werden/ die de kracht van u verlieſt/in gueſt geſt: Maer in queſt, guerdon, &c. verepſcht het de kracht van u.

Niet veel ongelijcker is uo, als in quoth: doch deſe diphthongus wert wepnigh in de Engelſche tale gebruyckt.

Capit. III.

Van Conſonant-Syllaben, ende veel noodige obſervatien, aengaende 't leſen ende 't geluyt der woorden.

EEn Conſonant-Syllabe/ is het gene welcke neffens een vocael ofte diphthongus/een ofte meer Conſonanten in ſich heeft/waer van woorden gemaeckt werden; en daer van ſullen wy nu ſpreken/met' t onderſcheyt der pronuntiatie van dien/ ſoo verre als onſe tale eenigh verſchil met de Nederlandtſche heeft. By occaſie van dien/ ſal ick oock alle ſulcke obſervatien invoeren als tot deſe saecke noodigh zijn/ſoo in't leſen als gelupt der woorden in onſe tale: waer mede ik het eerſte deel van d'Engelſche Etymologie eyndigen ſal / waer door het recht leſen ende gelupt der woorden geleert wordt.

Maer hier in en kan ick niet verſeecheren / dat ick bequame regulen voor ſal ſtellen tot onderwijſinge in elck ſtuk welk in onſe tale voor ſoude mogen vallen/om dat het zwaer valt exempelen in andere talen te vinden/waer mede men het rechte gelupt van veele Syllaben in de Engelſe tale voorſtellen kan: Even-wel hope ick daer ſoo verre in te gaen/ datter wepnigh dingen in onſe tale gevonden ſullen worden/verſcheelende van de Duytſche/maer den leerlingh ſulcke goede onderwijſinge daer inne hebben ſal/ waer door hy met heel wepnige moeyte tot goede perfectie ſal konnen geraken.

Ende

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

Ende daerom dunckt my goet ten eersten alsulcke exempelen voor te stellen/ waer in de pronuntiatie van onse tale eenighsins zwaer is: welcke voor eerst wel geleert zijnde/ sal den leerlingh bevinden / dat hy een goeden voortgangh in de pronunciatie en 't gelupt der woorden gedaen heeft/ ende andere dingen sullen daer door te eerder begrepen of te verstaen werden.

Ad, ed, id, od, ud.
Ag, eg, ig, og, ug.
As, es, is, os, us.
Ba, be, bi, bo bu.
Ca, * ce, ci, co, cu.
Fa, fe, fi, fo, fu.
Ga, ge, gi, go, gu.
Ia, je, ji, jo, ju.
Qua, que, qui, quo.
Sa, se, si, so, su.
Bag, beg, big, bog, bug.
Dad, ded, did, dod, dud.
Dag, deg, dig, dog, dug.
Gag, geg, gig, gog, gug.
Hag, heg, hig, hog, hug.
Iag, jeg, jig, jog, jug.
Cha, che, chi, cho, chu.
Pha, phe, phi, pho, phu.
Sha, she, shi, sho, shu.
Tha, the, thi, tho, thu.
Wha, whe, whi, who.
Ath, eth, ith, oth, uth.
Atch, etch, itch, otch, utch,
Ach, ech, ich, och, uch.
Glad, bled, flid, chod, chud.
Brad, legge, pigge, log, mug.

*Nota/ dat ce en ci gelupt moeten worden als se, si.

Exempelen voor de pronunceeringe van ch in 't voorste deel van een Syllabe / chap, chapple, chamber, Charles, cheſt, cherrie, chiefe, choſe, churle, children, chide

ch in 't eynde van een Syllabe/ als which, watch, ſuch, much, fetch, filch, witch, preach, match, ſtretch, pitch, botch, butcher.

Die voor vremdelingen beyde moeyelijck vallen / vermits het ſwaer valt eenige exempelen in andere talen te vinden tot onderrechtinge van de rechte pronuntiatie; doch ſommige ſeggen dat het gelupt geeft na de Spaenſe: daerom ſal het den leerlingh profijtelijck zijn eenige hulpe hier in te gebruycken / want ſonder goede pronunciatie van dien kan hy zwaerlijk van een Engelſman verſtaen werdē.

Maer ch in 't eynde oft in 't begin van een Syllabe in Hebreeuſe ende Grieckſe woorden / ende eygen of propere namen/ werden na de Duytſche maniere gepronuncieert/ als in Melech, Melchiſadech, Alchymie, Catechiſme.

c Voor e ofte i heeft het gelupt gelijck s, doch seer fijn en ſcherp / als in faced, center, circle: Maer voor a, o, en u heeft altijt het gelupt van k, als in came kame/ come kome/ cunning kunning.

Maer

Maer e in 't eynde van een woozt met e daer aen volgende / heeft het gelupt van s als te voren geſeyt is / doch met een fijnder/ dunner/ en een maniere van fluytende gelupt / als in place, lice, race, grace, trace, malice, truce, mice, ſurplace, price, ſluce, whence, thence, vice, juſtice.

de in 't eynde van een woozdt / een ander d daer vooz gaende / is een overvloedigh gebzuyck van ſchzijven / het welcke ons dickwils ontmoet in de Engelſche tale ; waer vooz den leerlingh (hem in andere talen onbekent zijnde) in 't leſen ofte pzonuncieeren deſer tale ſeer verabuſeert kan wozden/ indien hy van te voren geen generale regelen tot ſijnder onderwijſinge ontfangen heeft : Daerom moet den leerling hier aen mercken/dat dde in't eynde van een woozt 't zy van een ofte meer Syllaben/ niet meer kracht en heeft als een enckele d of d alleen/ ende mach in 't leſen geen ander gelupt hebben / als in de volgende exempelen geſien kan wozden.

adde gladde fedde	leeſt	ad glad fed		bedde padde madde	leeſt	bed pad mad	

Exempelen vooz de pzonuntiatie van dg.

edge	judgement	Sedge
Silvedge	knowledge	Hedge-hog.

e in 't eynde van een Syllabe / een enckel Conſonant volgende/indien daer een ander vocael in de ſelve Syllabe vooz is / 't zy in 't eynde of in 't midden van een woozdt/ wert met ſijn eygen krachtigh gelupt niet gepzonontceert/ maer dient alleenlijck ſomtijts tot de verlenginge der Syllabe/als in deſe exempelen blijckt : beſide, before, life, wife, wiſe,attire, haire, ſafery, abode, whereof, d'welcke geleſen moeten wozden als of ſy aldus inDuytſch geſchzeven waren / namentlijck : beſijd / befooz / lijf/ wijf / wijs / attijr/ hayz/ ſaafty/ abood/ wheerof.

Ende ſomtijts ſtreckt het wepnigh ofte niet tot pzolongatie / tot kenniſſe van welck onderſchept den leerlingh vooz pzactijcke ofte oeffeninge haeſt ſal konnen geraken.

ſawe lewe dombe performe	leeſt	Saw lew domb perform		owne ſerve meane moone	leeſt	own ſerv mean moor	

Behal-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

Behalven in eenige eygen of proprere namen/ofte woorden/ die haren oorspronk van andere talen hebben; alwaer e in 't eynde van een woort sijnen gelupt verepscht/ als in Penelope, Epitome, &c.

ffe in 't eynde van een woordt / heeft gemeenlijck niet meer kracht noch gelupt als van een enckele f, daeromme isset ock een onnoodigh gebruyck in onse tale / als van dde te voren gesept is/ gelijck als voor.

Scoffe	leest	Scof	graffe	leest	graf
chaffe		chaf	muffe		muf
ſtaffe		ſtaf	ſtuffe		ſtuf

Onse g wert somtijts gepronuncieert als g in Duytsch/ oft g in 't Grieckscb/ als in glad, God, governe, Gog, Magog, Galilee, gather.

Somtijdts heeft het meer het gelupt van j Consonant/ ofte na de maniere van de Franscbe tale: als in

geneſis	George	age	marriage
generation	geographie	ſage	bondage
ingage	equipage	mortgage	lineage
heritage	ſtrange	chaunge	Savage.
prodigeous	pigion	beſige	

Aengaende 't gelupt van welcke letter g, H L. dese navolgende regulen tot H beter onderwijsinge in acht sult nemen/namentlijck: g voor a, o, oo, u, heeft altijt sijn proper of eygen gelupt / als in Gad, Gamaliel, God, gum, good, &c. Maer voor e, i, ofte y, verandert het menighmael in j Consonant / als in gentle, jentle/ ginger, jinjer/ generation, jeneration.

De destinctie waer van en kan met kennisse en-seeckerheydt niet gestelt werden / al hoewel den leerlingh eenige conceptien vertoont mogen werden op d'observatie in 't leſen/als namentlijck: ge voor m, of n, of de diphthongus eo, geeft altijt 'r gelupt van j Consonant/ als in gem, gentry, George, leest jem/ jentry/ jeorge/ &c.

ge voor d, l, r, s, heeft een variabel gelupt/ als in hanged, hanjed / estranged, estranjed / gelly, jelly/ geld, geld/ singer, singer/ danger, danjer/ rangest, ranjest/ singest, singest/ &c.

Maer ge voor t ofte w is altijt eygentlijck / als in get, gew, gether, &c.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

gg by malkander staende met e daer achter / heeft dikwils (ja meestendeel) in 't lesen niet meer gelupt en kracht als een enckele g, ende schijnt een overvloedigh gebruyck in onse tale te zijn/ gelijck te voren van dde aengemerckt is/ als in dese exempelen vertoont werdt.

egge, legge, pigge } leest { eg, leg, pig } dogge, hogge, dugge } leest { dog, hog, dug }

Voorder is het aen te mercken, dat wanneer g de votael i volght / ende n ofte h in 't selve woort den g volght / dan heeft de g sijn eygentlijck ende natuerlijck gelupt so niet.

Maer dient alleenlijck tot volkomender en strotklinggender gelupt van de Syllabe/ als in Signe, raigne, sighe, right, bright, mighty; welcke na de Duytsche tale gelesen mogen werden / zijn/ rayn/ sijh/ rijt/ brijt/ mytp. uytgesept wanneer in een woort van vele Syllaben/ de letter n de g volght ende een i votael achter de n komt/ welcke de n van de g voert/ als in Signification, benignity, &c. uytgenomen eenige weynige woorden/ die het gelupt van g, ende n voeren als gelijck competitoren/ als benigne, oppugne, condigne, en diergelijck / welcke met grooter azbeydt en moeyte gepronunceert werden om datter woorden zijn van niet meer dan twee Syllaben.

Al-hoe-wel dat h in onsen alphabet / een ander name heeft/ evenwel heeft het 't selve gelupt in onse tale als in de Duytsche/ wanneer die als een enckel Consonant staet: Maer wanneer die met ofte by andere Consonanten gevoeght is / dan valt het de vreemdelingen moeyelijcker te pronunceeren / als hier boven geobserveert kan werden in de pronunciatie van ch, ende hier na in andere saecken bevonden sal worden.

Exempelen voor de pronunciatie van j Consonant/ Iacob, Iames, Iesus, Ieremiah, Iohn, Ioshua, Iustice, Ierusalem, jacket, jade, jag, jakes, jam, janisary, Iaques, jar, joy, jusle.

Alwaer aengemerckt moet werden/ dat de gene die onse g pronunceeren kan / wanneer de selve van sijn eygen propere gelupt degenereert/ die kan dan onse j Consonant ook pronunceeren: want die twee zijn by ons van een gelupt.

Ende tegenwoordigh kan ick het nergens naerder by gelijcken

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

gelijcken als by gie in de Fransche tale / hoewel het noch niet volkomelijck over een komt met het geluyt van onse j Consonant.

ke achter c wert selden in 't Engels gepronunceert / en schijnt een overvloedige maniere van schrijven te zijn / om het woort volkomender geluyt te geven / en tot verkortinge van den vocael die voor-gaet. Daerom wanneer dese twee consonanten t'samen in een Syllabe staen / dan zijn die niet meer in geluyt van de enckele k of c als in crack crac / brecke, brek / rocke, roc / mocke, mok / mucke, muk.

Voorders moet het oock aengemerckt werden / dat le in het eynde van een woort / en somtijts in 't midden / niet gepronunceert werdt als in andere talen / indien een ander Consonant voor de l gaet: Maer moet dan liever gelijck el gepronuncieert werden / als little, stable, people, visible, bridle, wimble, eagle, troublesome, nimble, Apostle, noble, tabernacle, able, recepticle, circle, &c.

Evenwel en heeft el so volkomen geluyt niet als in het woordt bell, maer 't geluyt van e werdt (by maniere van spreken) in geswolgen / gelijck of het mogelijck ware Bl, cl, dl, fl. gl, pl, &c. sonder te prononceeren.

Alwaer U L. b menighmael achter m in verscheydene Engelsche woorden geschreven vint / als Combe, dombe, wombe, tombe, en diergelijcke / daer moet U L. aenmercken dat b sijn volkomen geluyt niet en heeft / oock isset woort in 't geluyt so niet als het geschreven staet / maer of ghy in Duyts wilde seggen Coom / dom / woom / toem / &c. Maer indien b de Syllabe divideert / dan heeftet sijn gebruyckelijck ende eygen geluyt al soude m voorgaen; als nom-ber, com-ber, combination, &c.

Oock wanneer mn t'samen in een Syllabe zijn / 't welk selden in onse tale gebeurt / dan wert de n niet uytgesproken / als in hymne, leest hym.

Van nn in 't eynde van een Syllabe met de e achter aen / daer van mach geseydt werden als boven van dde geseyt is / namentlijck dattet een overvloedige maniere van schrijven is / en heeft maer 't geluyt van een enckele n, als voor henne, penne, Anne, leest hen / pen / An.

Van gelijcken ne achter m in 't eynde van een Syllabe / heeft in pronuntiatie geen geluyt / als in solemne, leest solem.

ph. 't zy in 't begin ofte eynde van een Syllabe heeft het

geluyt

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

gelupt van f in Duytſch / als Pharaoh, leeſt Faraoh/ Phaltiel, Feltiel/Phineas, Fineas/ Epitaph, Epitaf/Philip, Filip / phleagme, fleam/ phlegmatique, flegmatick/ phantaſie, fantaſie / philoſophy, filoſofy/blaſphemy, blaſſemy/ pheaſant, feaſant/ Elephant/ Elefant, Orphan, ozfan/ prophet, pzofet/triumph, triumf/ &c.

Somtijts hebben wy in woozden van de plurael nomber pp met es daer achter in 't eynde van een Syllabe/ 't welck niet anders uytgeſpzoken wert als ps, dan ſoo ick meene een cozruptie in ons ſchzijven is/ als trappes, whippes, shippes : leeſt traps/ whips/ ſhips.

Woozder ſtaet het aen te mercken dat in de Engelſe tale wanneer re na een ander r volght / het gelupt van re niet en heeft : Maer ſchijnt een overvloedigh gebzuyck in onſe tale te zijn / 't welck wel na gelaten mocht werden / als ſtarre, ſtarres, jarre, warre, carre, deferre, firre, abhorre, curre, d'welcke alſoo wel geſchzeven mochten wozden gelijckſe gepzonuncieert wozden / ſtaz / ſtazs / jaz/ waz/ caz/ defer/ fir/ abhoz/ cur.

Exempelen vooz de pzonuntiatie van s in 't begin van een Syllabe : Safery, ſafe, ſelfe, ſift, ſoft, ſupper, ſommer, ſome, ſame, &c.

Van de s in 't eynde van een Syllabe / als this, kiſſe, thus, nevertheleſſe, tranſgreſſe.

Ende het heeft ſijn gelupt wat fijnder en dunner dan de Nederlanders hare s in het woozt ſijner pzonuncieeren/ en by na gelijck ſy de s in Sacrament uytſpzeken.

Doch ſomtijts heeft het de kracht en het gelupt van z, als in deſe woozden/ was, is, his, praiſe, glaſe, graſe, geaſe, pleaſe, eaſe, peaſe, thoſe, noſe, whoſe, guiſe, wiſe, cheeſe, ſqueeſe, ſneeſe, freeſe, chuſe, looſe, uſe, excuſe : en vele andere/ 't welck den leerlingh metter tijdt erbaren ſal.

Aenmerckt hier oock dat ſſe in 't eynde van een Syllabe oock dickwils een overvloedige maniere van ſchzijven in onſe tale is / gelijck ick te voren van dde hebbe geſeydt ; en heeft niet meer gelupt als een enckele s, gelijck men booz deſe exempelen ſien kan/ Croſſe, tros/righteouſneſſe, righteouſneſs/ diſtreſſe, diſtres/ wilderneſſe, wilderneſs.

Exempelen vooz de pzonuntiatie van sh in 't begin van een Syllabe/ shall, schell, sheaf, shift, shirt, shop, shovel, shun, shuffle.

Van sh in 't eynde van een Syllabe/ Mars, harsh, fish, dish, flesh, lash, dash, gash, nash.

Merckt

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

Merckt dat enckel s alsser een e voorgaet in 't eynde van een woordt dat den name van eenigh dingh is / gemeenlijck het teecken van 't plurael nomber (of getal van veele) is/ als

sing:	part	plur:	partes		
	art		artes		
	widow		widowes.		
sing:	hand	plur:	handes		
	town		townes		
	dream		dreames		

Ende somtijts veroorsaeckt het niet dat woort tot meerder Syllaben in 't plurael als het in 't getal van een was/ als in de voorgaende exempelen: Maer somtijts maeckt het wederom een ander Syllabe/ als in dese.

sing:	sorge	plur:	sorges		
	place		pla-ces		
	resemblance		resemblan-ces		
sing:	Countenance	plur:	Contenan-ces		
	chance		chaun-ces		
	purse		pur-ses		

Ende veele andere / die door oeffeninge en observatie wel gevonden sullen werden.

De pronuntiatie van th in een Syllabe / is een van de swaerste dingen (voor een van een ander natie) die in onse Engelsche tale te vinden is; en daerom heeft den leerling daer inne de grootste hulp van doen / om 't rechte gelupt te bekomen/ waer toe hem dese navolgende exempelen dienen sullen: viz. the, thing, thither, there, them, though, thorow, through, sithence, death, hath, faith, saith, without, with, within, froth, broth, cloath, both, seeth, afforeth, north, south, both, moneth, &c.

ti voor een vocael in 't midden of rorpus van een woort/ moet ti gepronuntieert werden gelijck si, als

pronuntiation	leest	pronunsiasion
Congregation		Congregasion
alteration, &c.		alterasion, &c.

v Consonant heeft in onse tale gemeenschap met f, maer heeft altijdt een groover en gemackelijcker gelupt als f,

waer

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

waer van de pronuntiatie seer wel by de duytsche v vergeleken magh werden in de navolgende woorden / vader/ voeren/ vier/loopen/ &c. kan mede door d'oeffeninge van dese en diergelijcke exempelen geleert werden / viz. live, give, lives, have, gave, twelve, move, grove, above, brave, grave, wives, &c.

Alwaer aen te mercken staet / dat wanneer een nomen substantivum met se in 't getal van een eyndight/so maeckt het dickwils 't getal van veele door de veranderingh van f in v, als sing. wife, life, theese, knife, plur: wives, lives, theeves, knives, &c.

Aenmerckt als ue achter g in 't eynde van een woordt staet/ een ander Syllabe altijt niet en veroorsaeckt/ maer dient alleenlijck om 't gelupt te bekrachtigen; als tongue. tongues, plague, rogue, Hague, Prague; die gelupt geven als of sy / tung / tungs / plaag / roog / Haag/ Praag/ &c. geschreven waren.

Maer u achter g in 't begin of corpus van een woordt/ dient tot verhardinge des gelupts / als guile, guilt, &c. ende somtijdts isset gelijck een halve consonant met g, gelijck het ook somtijts achter q staet / als guerdon, language, quarter, quaternion, &c.

Ook soo sult ghy somtijdts vinden que in 't eynde van woorden achter den vocael j. alwaer het gelupt moet hebben als ck, als Catholique, rhetorique, publique, Cinque, &c. leest Catholick/ rhetorick/ publick/ Cinck/ &c.

Somtijdts mach de ue in Engelse woorden ook gerekent werden voor een diphthongus / om dattet gelupt heeft van de diphthongus eu of ew, 't welck so menighmael geschiet als de ue de vocaels plaetse bekleet/ als due, true, ensue, pursue, leest dew/ trew/ ensew/ pursew/ &c.

wh in het begin van een Syllabe valt vreemdelingen ook heel swaer / als what, where, whit, whome, which, when, whence, whither, where fore, &c. die door geene exempelen die ick tot noch toe in de duytsche tale bevonden hebbe/ konnen uytgelept worden.

Merckt/ dat ie in 't eynde van een woordt in d'Engelse tale dickwils soo veele is als y, ende moet als ij in Nederduytsch gepronunceert werden: exempel/ onlie, verelie, trulie, angrie, heartie, froathie; leest only/ verely/ truly/ angry/ hearty/ froathy/ &c.

Ick

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

Ick bekenne datter vele andere regulen behoozden vooz-
gestelt te werden / indien het mijn oogh-merck ware de
Engelschen in hare eygen tale te onderwijsen : Maer in
dese saecke houde ick het genoegh sulcke dingen te noteeren
die een Nederlander (ofte andere vzeemdelingen die de
Nederlandtsche tale geleert hebben) mogen behulpsaem
zijn / in 't gene waer in onse Engelsche tale verschillende
is van de naturelijcke spzake der gener die ick hier dooz
aengenomen hebbe te onderzichten. Tot welcken eynde de
voozgemelde observatien aengaende de letteren / vocalen /
diphthongen / en Syllaben met hare respective pzonun-
tiatie / en gelupt der woozden / (verhope ick) genoegh sullen
zijn. Ende in 't voozby gaen laet den leser hier (eens vooz
al) aenmercken / dat indien hy iets vint waer van hier bo-
ben geen regel gestelt is / dat magh hy na den wijse sijner
eygen naturelijcke (of Nederlantsche) tale vzijelijck pzo-
nuncieeren / tot dat hy van my ofte yemandt anders een
grond-regel ter contrarie hooren sal.

Wat de puncten / distinctien / en andere directien om
recht te schzijven aengaet / ('t welcke Orthographie is) heb
ick geensins willen aenroeren noch daer van spzeken / als
in dese saecke onnodigh zijnde / vermits wy daer in geen
andere regulen en hebben / als wat de Latijnsche / Neder-
landsche / en andere talen mede bzengen ; ende het voozstel-
len van dien soude dit volumen al te groot maecken om
vooz een geringe penningh te koopen / en de regelen veel te
veele om in een kozten tijdt geleert te werden.

Ende dit voozgeseyde sal dienen vooz 't eerste deel van
de Etymologie, 't welcke wel geleert en in 't werck gestelt
zijnde / na de meeninge des Autheurs / ('t welck in een koz-
ten tijt mogelijck is te doen) en twijffele ick niet / of eenig
verstandigh leerlinck alwaer hy van de Engelsche tale
noch soo vzemdt / evenwel sal hy machtigh zijn alles wat
hem daer in soude mogen vooz-komen / dupdelijck en
pzomptelijck te lesen en pzonuncieeren / en daer dooz te
meer kennisse hebben om de dictionarissen te gebzupcken
tot significatie van woozden / en sal met veel meerder
snelheydt in 't leeren / verstaen en spzeecken van de Engel-
sche tale vooztgaen.

Het

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

Het tweede deel van de Engelſche Etymologie.

HEbbende in 't voorgaende deel van mijnen Engelſen School-meeſter / den leerlingh ſo verre gebracht / dat hy (indien hy hem aen die voorſchreven obſervatien houd) machtigh ſal zijn de Engelſe tale promptelijck te leſen en pronunceeren; ſo ſal 't nu raedſaem zijn / ſulcke regelen en inſtitutien voor te ſtellen / die behulpſaem mogen zijn tot het verſtaen ende ſpreecken der ſelver / op dat de voorgaende regelen dienſtigh mogen zijn om 't gene dat een ander ſpreeckt of ſchrijft / te mogen verſtaen; als oock ſijn eygen ſin en meeninge uyt te konnen ſpreken. Tot welcken eynde ick mijnen begonnen methoode vervolgen ſal / namentlijck / om van de deelen der ſpraake en d'aenkleven van dien te handelen / ſoo verre als in deſe ſaake noodigh ſal zijn; ende daer na van de Syntaxis of Conſtructie ſpreecken.

Cap. I.

Van den nomen Subſtantivum en Adjectivum.

IN onſe Engelſe tale hebben wy acht deelen der ſpraake / gelijck in de Latijnſe / waer van d'eerſte genaemt wordt nomen ofte een naem / om dat het in ſich begrijpt de namen van alle dingen die geſien / gevoelt / gehoort / ofte verſtaen mogen werden; als a man, een man; ſicknes, ſiekte; the voyce, de ſtemme; good, goet; great, groot; Edward, Edwardus; John, Jan / &c.

In namen iſſet hier noodſakelijck van twee ſoorten te ſpreecken / Subſtantivum en Adjectivum.

De ſubſtantivum / is ſulcken name die by ſich ſelven (of alleen) beſtaen kan / en verepſcht met geen ander woordt vereenight te werden om ſijnen ſignificatie te toonen: als an houſe, een Huys; the dyall, de wijſer; the King, den Koningh / &c.

Daer zijn drie dingen den nomen Subſtantivum aengaende / die heel noodigh zijn om wet en / om onſe Engelſe tale recht te konnen verſtaen en ſpreecken / als namentlijck / artijckelen / getallen / en caſus.

Wy gebruycken in onſe tale twee artijckelen / namentlijck a ofte an, waer voor de duytſchen een gebruycken; als

als a man, een man : an houſe, een Huys : ende the waer voor de Duytſchen het en d gebruycken / als the horſe, het paert ; the houſe, het huys ; the King, de Koning. Ende de gene die 't gebruyck van een ende het ofte de verſtaen / als aertijckelen by de namen in 't duytſch gevoegt / konnen ook 't gebruyck van a of an, ende the in onſe Engelſe tale wel verſtaen. Alleenlijck dat wy eenige diſtinctie of onderſcheyt in 't gebruyck van a ofte an maken / 't welck aldus is / wanneer het nomen (ofte name) voor welke het aertijckel geſtelt is met een Complete conſonant begint / ſo gebruycken wy de aertijckel a, als a man, a dog. Maer indien het begint met een letter dat eygentlijck een vocael is / ofte maer een aſpirerende conſonant / dan gebruycken wy de aertijckel an, als / an oxe, an apple, an houſe.

2. Gelijck in vele andere talen / alſo in onſe Engelſe tale / weten wy van geen meer als twee getalen (of numeri :) ſingularis en pluralis, ofte 't getal van een / en 't getal van meer. De ſingularis ſpreeckt maer van een / als ſtone, ſteen : tree, boom : de pluralis ſpreeckt van meer ; als / ſtones, ſteenen : trees, boomen. 't Is ook aen te mercken / dat in het keeren van een nomen ſubſtantivum uyt het ſingulari in plurali, ſo voegen wy in 't eynde van 't woord s ofte n met ſommige veranderinge / 't welck den leerling door d'oeffeninge en obſervantie der volgende regulen haeſt erbaren ſal / als:

ſing.	Horſe	plur.	Horſes
	face		faces
	man		men
	woman		women

Maer hier is aen te mercken / dat wanneer de ſingularis met s, ſe, ſſe, ce, ge, ch, ſh, ofte x eyndight / dan werd'et door de byvoeginge van s of es pluralis gemaeckt / als witneſſe, witneſſes : horſe, horſes : croſſe, croſſes : place, places : pledge, pledges : cage, cages : parch, parches : fiſh, fiſhes, box, boxes. Ende in ſodanigen gelegenthey t maeckt 't voorneeren van de pluralis, dat de nomen ſubſtantivum een Syllabe meer heeft als 't in de ſingulari hadde / als grace, gra-ces, pledge, pledg-es : ende alle de voorgaende exempelen in deſen regel.

Maer wanneer de ſingularis met eenige andere letteren eyndight / dan is de pluralis door de by-voeginge van s geformeert ſonder eenige vermeerderinge der Syllaben in het woordt / als :

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

clog, clogs,	key, keys	ſeal, ſeals
web, webs,	Conney, Conneys.	ram, rams
robe, robes	flie, flies	game, games
rod, rods	toe, toes	gun, guns
bee, bees	shoe, shoes.	bone, bones
fee, fees	pew, pews	bar, bars
lee, lees	book, books	bough, boughs.
tree, trees	bell, bells.	

Maer in de fozmeeringe van 't pluralis zyn vele anomalia, of wozden die geen regel hebben: welcke den leerlingh wel moet aen mercken/ als namentlyck:

foot, feet	leafe, leaves	loaf, loaves
tooth, teeth	sheafe, sheaves	turf, turves
gooſe, geeſe	beefe, beeves	wolfe, wolves
louſe, lice	theefe, theeves	brother, brethres
mouſe, mice	knife, knives	child, children
ſtaffe, ſtaves	life, lives	hoſe ende peaſe veranderen in plurali niet.
calfe, calves	wife, wives	

't Pluralis werdt gelyckerwyſs dooz de by-voeginge van en gefozmeert/ als van

oxe, oxen / chick, chicken — man, men / woman, women — dooz Contractie.

3. Daer zyn ook in namen (of nomina) ſes caſus in beyde getallen/ waer van men't onderſcheydt aldus magh voozſtellen.

Caſus nominativus gaet altydt vooz 't verbum, en antwoozdt de vzage wie ofte wat; als the maſter teacheth, de Meeſter leert; the waters doe flowe, de wateren vloeyen; a man loveth, een man bemindt.

De genitivus caſus heeft gemeenlyck dit teecken of (i. e. van) en antwoozt op de vzage wiens ofte waer van/ als; the learning of the maſter, de geleertheydt van den meeſter/ the crying of frogs, 't gekryt der kick-voſſen.

Ofte anders is de genitivus caſus van de nominativo gefozmeert dooz de byvoeginge van s, wanneer van poſſeſſie geſpzoken wozdt / als the Maſter's bookes, des Meeſters boecken / the mans wiſdome, de wyſheydt des mans: an horſſes ſtrength, de ſterckte van een paert: an aſſes burden, een

een Esels last: the chickens meat, het eten der kiekens: the childrens bread, het broot der kinderen: my fathers house, mijn vaders huys. 't Welck na de duytsche maniere van spreken is/ Godes Sone/ of de Sone Gods: Ende in sulcken gevalle wert de casus genitivus altijt voor de nominativus gestelt/ als Abraham's God, in plaetse van the God of Abraham.

De dativus casus wert gemeenlijck bekent door het teecken to (i. e. aen of tot) ende antwoort op dese vrage/aen of tot wien? of aen of tot wat? als/ I give a book to the master, i. e. Ick gebe een boeck aen den Meester: I gave 12 pence to the watchmen, i. e. Ick gaf 12 penningen aen de wachters.

De accusativus casus volght 't verbum en antwoordt op de vrage wie ofte wat/als I read Virgil, i. e. Ick lees Virgilium: I love the elders, i. e. ick bemin de Ouderlingen. Ten sy wanneer het door een propositie (die voor gaet) de casus accusativus gemaeckt wert/ als I goe towards London, i. e. Ick ga na Londen toe.

Merckt oock/ dat de accusativus casus ende de nominativus gelijck zijn in 't maken van Engelsche woorden/ en verscheelt alleenlijck door 't verbum daer het voor ofte achter komt/ als/ the Master teachoth the Schollar, i. e. de Meester leert den Scholier; (alwaer the Master de nominativus casus wert/ en the Schollar de casus accusativus.) the waters did overflow the cities, i. e. de wateren overvloeyden de Steden: the fire burned the hay-reek, i. e. het vier verbrandet den Hoy-bergh.

De vocativus casus is het gene waer mede wy tot een ander roepen of spreken.

De ablativus casus is gemeenlijck vergesellschapt met een propositie den ablativus casus dienende/ als/ of, ofte from the Master. Ende dese zijn gemeenlijck teecknen van de ablativus casus, te weten: in, with, through, for, form, by, ende oock than na den Comparativus gradus; als greater than Alexander, stronger than Hercules. Ende soo veel sal wegens het nomen substantivum genoegh zijn.

Nu daer is een andere soort van namen/welcke genoemt werden adjectiva, om dat de selve sonder een Substantivum niet en konnen staen; ende dienen om de qualiteyt van het Substantivum te vertoonen; als/a good man: A stubborne son: faire weather: a prospercus voyage: an angrie woman:

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

stil waters, &c. waer van ghy de form en beduydinge vinden sult in de dictionaris ofte vocabulaer en andere boecken tot dien eynde behulpsaem.

Voorders staet het hier aen te mercken / dat al 't geene hier vorens wegens het nomen (of naem) in het generael verklaert is / het adjectivum soo wel toebehoort als het substantivum, vermits het adjectivum altijt met het substantivum gaet / ofte een substantivum in sich selve begrepen ofte verstaen heeft.

Ende daerom sullen de institutien ofte regulen voor alzijck'len / getallen / ende casus te voren gestelt / gebruyckelijck zijn voor het nomen adjectivum.

Alleenlijck staet het den leerlingh te weten / waerom hy in sijn Engels spreecken soorghvuldelijck moet letten / dat ons adjectivum, 't zy in getal ofte casus / sijn terminatie niet en verandert: Maer behoudt altijt de selve forma en letteren in alle getallen en casus / die het in nominativo casu singulari heeft; als men in dese navolgende woorden sien kan / a good Scholler learneth good instructions, from a good master, by reading good bookes, and useing good indeavours, neglecting no good oppertunities. Waer in H L. sien kont / dat good dat'et nomen adjectivum is / sijn terminatie ofte form van letteren nimmermeer verandert. Ende soo staet het in andere exempelen.

Ock Adjectiven wiens beduydingen vermeerderen ofte verminderen mogen / konnen Comparatie ofte vergelijckinge formeren / ofte vergeleken worden. Van Comparatie zijn daer drie graden gelijck in 't Latijn / ende andere talen; te weten / Positivus, Comparativus en Superlativus.

In onse Engelsche tale vormen wy de Comparativus gemeenlijck door toevoeginge van er aen 't eynde van de positivus / ofte door 't gebruyck van 't adverbium more met ende voor de positivus. De Superlativus werdt door het toe-doen van est aen 't eynde van de positivus geformeert; ofte door het stellen van 't adverbium most ofte very voor ende met de positivus: als in dese navolgende exempelen gesien kan worden.

great

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

Posit.	Comp.	Super.
great	greater, ofte more great.	greateſt, ofte moſt great.
large	larger, ofte more large.	largeſt, ofte moſt large.
ſtrong	ſtronger, ofte more ſtrong.	Strongeſt, ofte moſt ſtrong.
Highe	Higher, ofte more high.	higheſt, ofte very high, ofte moſt high.
mighty	might yer, ofte more mighty	mightyeſt, very mighty, moſt mighty.

Uytgenomen eenige weynige / die hare Comparativus en Superlativus alſoo uyt hare poſitivus dooz toevoeginge van er en eſt niet en konnen vozmen : maer maecken een verandering van't wooꝛt : als / good, better, beſt: evill, ill, bad, naught, worſe, worſt, &c. Even-wel mogenſe alle vergeleken werden dooz more ende moſt, houdende fozm van de poſitivus : Behalven much ende many, die een byſondere fozm van vergelijckinge hebben / te weten / much; more, ofte moe, very much, ofte moſt, &c. Many; more; very many, ofte moſt, &c. Deſgelijcks / little; leſſe; leaſt : ende nigh, die haren Superlativus nigheſt ofte next maeckt: mitſgaders / farre; farther; fartheſt. Ende in ſommige adjectiven is moſt achter de poſitivus geſtelt / als juner, innermoſt, ofte inmoſt : utter ofte outer, uttermoſt, utmoſt, outmoſt, outermoſt : upper, uppermoſt : under, undermoſt : nether, nethermoſt : former, foremoſt : hinder, hindermoſt ofte hinmoſt.

Wy hebben oock diminuive adjectiven / die van de vooꝛgaende gefozmeert zijn / ofte dooz toevoeginge van ish in't eynde van de poſitivus, ofte dooz het vooꝛſtellen van het teecken ſomewhat, ofte a little aen de poſitivus; als van white komt whitish, ofte ſomewhat white: van black, komt blackish, ſomewhat black, ofte a little black, &c. Ende dooz deſen regel werden ſomtijdts Subſtantiven adjectiven in gelijckenis gemaeckt / als van child komt childish, &c. Deſgelijcks oock dooz ly ende like : als / van man komt manly : van Chriſtian, komt Chriſtianlike, ende meer andere / hier te lange om te verhalen.

Wy hebben oock pzivitive adjectiven / die uyt de poſitivus

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

gefoꝛmeert werden dooꝛ 't vooꝛstellen van vn, im, ofte in, aen de positivus: als van godly woꝛdt vngodly gemaeckt: van wise, unwise: van equal, unequal: van patient, impatient: van temperate, intemperate, &c. Ende dan is de beduydinge heel contrarie ofte strijdigh tegens de beduydinge van de eerste positivus. Van de selfde nature en significatie zijn adjectiven gefoꝛmeert upt Substantiven / dooꝛ bij-voeginge des aztijckels lesse: als van guilt komt guiltlesse; van blame, blameleste, &c.

Ende dus vele sal genoegh zijn in dese gelegenthepdt gespꝛoken te werden van 't eerste deel der spꝛake / namentlijck een nomen bp een Substantivum ende adjectivum.

Cap. II.

Van het *pronomen*, ofte voor-naem.

NAest aen het nomen hebben wp inde deelen der spꝛake een pronomen, om dat het den nomen seer gelijck is; ende werdt in 't vertonen ofte 't verhalen eeniger dingen gebꝛuyckt/ende heeft in de Engelse tale dꝛiederlep sooꝛten/ namentlijck/ personale, demonstrativum, ende relativum.

De personale zijn dꝛie / die de dꝛie personen in bepde getallen denoteeren: als/

1	I. ick	} plural.	1	we. wp.
2	thou. ghp. v. l.		2	ye. ghp l.
3	he. hp.		3	they. sp l.

Ende werden aldus in hare casen verandert / te weten.

1. Het pꝛonomen I maeckt in alle andere casen in numero singulari me, met het teecken des casus, als te voꝛen in 't nomen gesept is: ende in casu nominativo plurali we, ende in de andere casen plurale us, met het teecken des casus als voꝛen. Behoudelijck dat wanneer in casu genitivo van possessie gespꝛoken woꝛdt; wert myne ende our in plaetse van of me, of us, gebꝛuyckt: als in plaetse van the bookes of me, seggen wp / my bookes; ende in plaetse van the bookes of us, seggen wp/ our bookes.

2. Thou maeckt de andere casen van 't getal van een thee, en in nominativo plurali yee; ende in de andere you, met de teeckenen als voꝛen: ten zp dat wanneer in casu genitivo van possessie gespꝛoocken werd/als dan werden thine en your in plaetse van of thee, of you gebꝛuyckt: als in plaets

Plaets van the horse of thee, gebruycken wy thine horse; en in plaets van the land of you, seggen wy/ your land.

3. He is genus masculinum en casus nominativus van 't getal van een/het welck het femininum inde selve casus she ende het neutrum it maeckt: ende in alle andere casen van 't getal van een / het masculinum him, het femininum her, en het neutrum it. Ende in nominativo plurali, altijdt they in omni genere, en in de andere casen them: de welcke door de vorige teeckenen onderscheyden werden/als boven gesepdt is.

4. Van dese drie personalen zijn gelijcke dry possessiven gekomen: de significatie en declinatie waer van / aldus in 't korte aengemerckt mogen werden / te weten:

	1	my, myne.	mijn
	2	thy, thine	dijn/ uwe
sing:	3	His	
		her	zijn.
		its	hare.
	1	our, ours.	onse.
	2	your, yours.	uwe.
plur:	3	their	
		theirs.	haer-lieder.

5. Van gelijcke natuere zijn our ende your, wanneer die beyde Singulariter en pluraliter gebruyckt werden/ gelijckse in sulcke saecken zijn/ alwaer meer als een persoon possesseuren zijn / ende als de possessie of erf-deel van 't getal van een is.

6. My ende myne houden haer form altijt alleens so wel in 't getal van een als van meer / ende bewijsen haer verschil alleenlijck door 't teecken der casus: uytgesept dat wanneer het Substantivum (dat volgt) met een Consonans begint/dan seggen wy my, als my father, my wife, en wanneer 't met een vocael ofte met een aspirerende Consonans begint/als dan seggē wy myne, als myne aunt, mijne hands.

7. Van gelijken mag van thy en thine gesproken werden. Ock wanneer men een vraage beantwoorden sal / als whose book is this? dan seggen wy / it is myne, not thine. Maer soo het door her, our, ofte your beantwoort wert/ dan seggen wy/ hers, ours, yours: als/it is hers or ours, not yours or theirs. Anderssints houden our ende your altijt de

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

ſelfde fozme in alle caſen in beyde getallen/ ende wert dooz het teecken van de caſus onderſcheyden.

8. Deſe perſonelen en poſſeſſiven zijn ſomtijts ooch met ſelfe getomponeert / houdende de ſelve fozme in caſen met de perſonelen ofte poſſeſſiven waer van zy getomponeert zijn / dooz by-voeginge van 't woozt ſelfe ofte my ſelfe in 't getal van een/ en ſelves in 't getal van meer/ als:

ick ſelver	my ſelf.		Our ſelves.
1 ſing.	I my ſelf.	plur.	we our ſelves.
	myne owne ſelf.		our owne ſelves.
ghy lieder	thy ſelf.		your ſelves.
ſelver	thou thy ſelf.	plur.	you your ſelves.
2 ſing.	thine own ſelf.		your own ſelves.
	him ſelf		
	her ſelf	plu.	them ſelves.
	it ſelf		
	he him ſelf	plu.	they them ſelves.
3 ſing.	ſhe her ſelf		
	his own ſelf		
	her own ſelf	plu.	their own ſelves.
	its own ſelf.		

De pronomina demonſtrativa zijn dzie/ en werden ſo genoemt om dat zy op eenige dingen wijſen/ als:

	this	deſe/ dit.	theſe	deſe.
ſing:	that	dat/ die.	plur. thoſe	die.
	the ſame	de ſelve.	the ſame.	de ſelve.

Waer van de leſte ooch met ſelf getomponeert magh werden/ als: the ſelf ſame.

De andere twee met ſame ofte ſelf ſame, als: this ſame, this ſelf ſame: that ſame, that ſelf ſame thing: the ſame, theſe ſelf ſame, thoſe ſame, thoſe ſelf ſame things or perſons.

De pronomina relativa zijn ooch dzie: alſo genoemt om dat zy aen perſoons refereren daer te voren van geſpzoken is/ ende zy zijn:

1	who, whom, what.	wie/ wat.
2	which, the which.	welcke/ de welcke.
3	that.	die ofte dat.

who

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

who is de nominativus casus in't getal van een / ende refereert alleenlijck op personen (mannen en geesten) en maeckt in alle andere casen whom, gedistingueert zijnde door het teycken der casus, als te voren bewesen is / which ende that zijn indifferentelijck aen yets gerefereert; als the man which spake to me. Ofte / the man that spake to me.

That bedupt somtijds soo vele als that which, als I gave you that you asked, door that which you asked. Ende alsoo wert what ock menighmael gebruycht / als I brought what you hade me: door / that which you bade me.

Ock staet hier aen te mercken / dat wanneer het woort that gekeert magh worden in which, dan isser een relativum: anderstaets is het een Conjunctie, als / I have read the book that (which) you lent me: Ick hebbe 't boeck gelesen dat ghy my geleent hebt. I wish that I might goe hence: Ick wenschte dat ick van hier mochte gaen.

Hier is ock aen te mercken dat where, here ende there, met een seeckere propositie daer toe geannexeert / sulcks als about, at, by in, of, unto, whith, &c. wert somtijdts door which, this, en that gestelt; als wherein, door in which; hereby, door by this; therewith door with that.

Who, which, en what, zijn ock interrogatijven: als who brought this cheese? wie heeft dese kaese gebracht? which is the way to Leyden? welck is de wegh na Leyden? what doe you say to me? wat seght ghy aen my?

Ende soo veel zy genoegh van de pronomina (ofte voornamen) in dit stuck.

Cap. III.

Van 't *verbum*. (ofte naem-woord.)

HEt volgende-deel der sprake is een verbum, 't welck een woort is / dat met modus en tempus (i. e. maniere en tijt) geconjugeert werdt / en betreckent actie ofte passie: als / I goe; I love; I am loved; it irketh; it is written.

Ende zy zijn ofte personeel / als I teach; ofte impersoneel / als It behoveth. Van beyde welcke soorten den leerlingh verscheyde exempelen in den dictionario, daer te voren van gesproken is / vinden sal.

Verben (ofte woorden) van actie zijn ofte Suppletijve ofte absolute.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

Suppletijve woorden zijn teeckenen enſupplementen waer door eenige actie op gemaeckt en in allen mooden en tijden onderſtheyden wert: en kan op de volgende maniere uytgedruckt ofte geformeert werden.

Indicativus modus,
tegenwoordige tijdt.

	I doe	ick doe.	we doe	wy doen.
ſi:	thou doeſt	ghy doet.	pl: ye doe	ghy l. doet.
	he doth.	hy doet.	they doe.	ſy doen.

Imperfecte tijdt.

	I did	ick dede.	we	wy deden.
ſi:	thou didſt	ghy dedet.	pl: ye did	ghy l. dedet.
	he did	hy dede.	they	ſy deden.

Perfecte tijdt.

	I have	ick hebbe.	we	wy hebben.
ſi:	thou haſt	ghy hebt	pl: yee have	ghy l. hebbet.
	he hath.	hy heeft.	they	ſy hebben.

Pluperfect.

	I had	ick hadde.	we	wy hadden.
ſi:	thou hadſt	ghy hadde.	pl: ye had.	ghy l. haddet.
	he had.	hy hadde.	they	ſy hadden.

Futuro.

	I will or shall	ick ſal	we	wy ſullen.
ſi:	thou wilt or shalt	gy ſult.	pl. ye shallor	ghy l. ſult.
	he will or shall.	hy ſal.	they will.	ſy ſullen.

In den imperativo modo.

	let me	laet my.	let us	laet ons.
ſi:	doe thou	doet ghy.	pl: doe ye	doet ghy l.
	let him.	laet hem.	let them.	laet haer.

In den potentiali modo.
Tegenwoordige tijdt.

I may or can	ick magh of kan.
thou mayſt or canſt	ghy mooght ofte kunt.
he may or can	hy magh ofte kan.
we	wy mogen/ of kunnen.
ye may or can	ghy l. mooght ofte kunt.
they	ſy mogen of kunnen.

Im-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

Imperfecte tijdt.

1 I might, could, would, should.
Ick moght/ kost/ wilde/ soude.
2 Thou might'st, could'st, would'st, should'st.
Ghy mooght/ kost/ woudet/ soude.
3 he hy moght/ kost/ wilde/ soude.
1 we might, could, wy mochten/ kosten/ wilden/ souden.
2 ye would, should, ghy l. mooght/ kost/ wildet/ soudet.
3 they sy moghten/ kosten/ wilden/ souden.

De perfecte voeght have aen de imperfecte/ als:
I might have, &c. Ick moghte hebben/ &c.
De pluperfecte voeght had, als:
I might have had, &c. Ick mochte gehadt hebben/ &c.
De future voeght hereafter (i. e. hier na) aen de tegenwoordige/ als: I may hereafter, hier na soude ick mogen.

In den infinitivo modo.
In de perfecte en pluperfecte.

to have or had, hebben of gehadt.

Soo dat door de kennisse van de voorgaende Supplecijven/ ghy weten kunt hoe ghy eenigh verbum van actie formeeren sult/ na dese volgende maniere/ 't zy met ofte sonder het teecken.

In den indicativo modo en de tegenwoordige tijdt.

I love, or I doe love, ick beminne.
thou loveſt, or doeſt love, ghy bemindt.
he loveth, or doth love, hy bemindt.
we love, wy beminnen.
ye love, or doe love. ghy l. bemindt.
they love. sy beminnen.

Imperfecte tijdt

I loved, or did love. ick beminde.
thou lovedst, or didst love. ghy bemindet.
he loved, or did love, hy beminde.
we wy beminden.
ye loved, or did love, ghy l. bemindet.
they. sy beminden,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

Perfecte tijdt.

I have loved.		ick heb bemint.
thou haſt loved.		ghy hebt bemint.
he hath loved.		hy heeft bemindt.
we		wy hebben bemint.
ye	have loved.	ghy lieden hebt bemindt.
they		ſy hebben bemindt.

Pluperfecte tijdt.

I had loved.		ick hadde bemint.
thou hadſt loved.		ghy haddet bemindt.
he had loved.		hy hadde bemindt.
we		wy hadden bemindt.
ye	had loved.	ghy lieden hadt bemindt.
they		ſy hadden bemindt.

Futuro.

I shal or will,		ick ſal of wil beminnen.
Thou shalt or wilt love.		ghy ſult of wilt beminnen.
he shall or will		hy ſal of wil beminnen.
we		wy ſullen of willen
ye	shall or will	gy l. ſult of willet beminnen.
they	love.	ſy ſullen of willen.

In den Imperativo modo.

1 let me love.		laet my beminne.
2 love thou, or doe thou love.		bemint ghy.
3 love he, or let him love.		dat hy beminne.
1 love we, or let us love.		laet ons beminnen.
2 love yee, or doe yee love.		bemint ghy lieden.
3 love they, or let them love.		dat ſy beminnen.

In den ſubjunctivo modo.

Deſe tegenwoordige tijt is even alleens geſormeert als de tegenwoordige tijdt van de indicativus modus, met een conjunctie als when, &c. ofte by aldien het de kracht van wenſchinge heeft/ſo iſſet met would God ofte God graunt: ende wanneer het de kracht heeft van de potentialis, dan werden deſe teecknen may ofte can daer by gevoeght als te voren in de Suppletijven.

De

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

De reſt der tijden (of tenſen) zijn na de ſelve regel geformeert / met de Suppletijve teeckenen als voren. Welcke ick om kortheyts wille/ na-late in 't breede te verhalen / denckende dat de gene die maer een weynigh kennisse in grammatica hebben / het ſelve lichtelijck ſullen begrijpen door 't gene ick alreede voorgeſtelt hebbe. Ende door de gene die daer geen kennis in hebben/ ſoudet maer confuſie veroorſaken om de verſcheydenheyt van formen te multipliceeren.

In den Infinitivo modo.

Tegenwoordigh ende imperfecte tijdt.

to love. te beminnen.

Perfecte ende pluperfecte

to have bemindt te hebben.
or had loved bemindt hadde.

Merckt/dat indien ing aen 't abſolute verbum van actie gevoeght wert/ſoo maeckt het in onſe tale een participium van tegenwoordige tijt/ als: love, loving: teach, teaching: d'welcke als een participium gebruyckt magh werden/als: he came running. ofte als een adjectivum genomen van een verbum: om dat het dickwils de plaetſe van een adjectivum bekleet/ als; a loving man; a teaching maſter. Ten zy dat het participium een ander adjectivum volght / ende dan magh het de plaetſe van een Subſtantivum bekleeden/ als: my loving of thee; thyne hating of mee.

Na 't verbum activum moeten wy leeren hoe men de paſſijve ſtemme van een abſoluyt verbum formen ſal.

Dat gedaen voort door de Suppletiven am ofte be, toevoegende het verbum gelijck het in de perfecte tijt geformt is ('t welck is loved, taught, ſlain) naer deſe volgende maniere.

In den Indicativo modo.

Tegenwoordige tijdt.

1 I am		ick werde.
2 thou art	loved.	ghy werdt bemindt.
3 he is		hy werdt.
1 we are, or be		wy werden bemindt.
2 ye are, or be	loved.	ghy lieden wert bemindt.
3 they are		ſy werden bemindt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

Imperfette tijdt.

1	I was	ick wierde	
2	thou waſt loved.	ghy wierde	bemindt.
3	he was.	hy wierde.	
1	we were	wy wierden	
2	ye were loved.	ghy lieden wierd	bemindt.
3	they were	ſy wierden	

De perfette is gefoꝛmt dooꝛ have bin, haſt bin, hath bin; als te voren.

De pluperfette voeght bin aen had, hadſt, als te voren.

Futuro.

I Shall, or will, be	ick ſal of wil bemint werden.
thou shalt, or wilt, be loved.	gy ſult of wilt bemint werdē.
he shall, or will, be	hy ſal of wil bemint werden.
we shall, or will, be	wy ſullen of willen bemindt werden.
ye shall, or will, be loved,	ghy lieden ſult of wilt bemint werden.
they shall, or will, be	ſy ſullen of willen bemindt werden.

In den imperativo modo.

1	let me be	laet my bemindt werden.	
2	be thou loved.	wert ghy bemindt.	
3	let him be	dat hy bemindt werde.	
1	let us be, or be we,	laet ons bemindt werden.	
2	be ye loved,	dat ghy lieden bemint wert.	
3	let them be, or be they.	dat ſy bemindt werden.	

In den ſubjunctivo modo.
tegenwooꝛdige tijdt.

I am loved,	ick bemindt werde.
thou art loved,	ghy bemindt werdt.
he is loveds,	hy bemindt werdt.
we are loved,	wy bemindt werden.
ye are loved,	ghy lieden bemindt wert.
they be loved.	ſy bemindt werden.

Imper-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

Imperfecte.

1	I was loved, or I should beloved,	ick bemint wierd / of ick soude bemint werden.
2	thou wast loved, or thou shoul'dst beloved.	ghy bemint wierdt / of soudet werden bemindt.
3	he was loved, or he should beloved,	hy bemint wierd / of hy soude bemint werden.
1	we were loved, or should beloved.	wy bemint wierden / of souden werden bemindt.
2	ye were loved, or should beloved,	ghy l. bemint wiert / of soude werden bemindt.
3	They were loved, or should beloved.	sy bemindt wierden / of sy l. souden werden bemint.

De perfecte ende pluperfecte tijden zijn door toedoeninge van have bin, ofte should have bin, had bin, ofte should had bin, gesomt; als door de voorgaende exempelen geleert kan werden.

Desgelijcks is de futurum door toe-doeninge van shal ofte wil be hereafter, &c.

In den infinitivo modo.

tegenwoordige en imperfecte.

to be loved, bemindt te werden.

Perfecte en pluperfecte.

to have, or had bin loved, hebben / of hadde bemindt werden.

Participium præt:

loved, or being loved, bemindt zijnde.

Ende dus vele sal genoegh van de verba personalia gesproken te hebben.

Daer zijn ock eenige verba die impersonaliter gebruykt werden / te weten: wanneer daer geen veranderinge der personen is / als I, thou, he, &c. Maer werden in de stemme des derden persoons singularis / alleenlijck gebruyckt / het teycken it daer voor hebbende: als /

it raineth,	het regent	it thunders	het dondert.
it snoweth,	het sneeut.	it becometh.	't behoeft.
it bloweth.	het waept.	it is certaine,	't is seker.

En 't selve is door alle mooden en tijden met het suxplement van het teycken daer van gebruyt / als voren.

Ende dus vele van verben ende participien / soo verre als in dese sake noodigh is.

Cap.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

Capit. IIII.

Van de deelen der sprake die indeclinabel ofte onveranderlijck zijn.

DE deelen der spraake daer wy noch van te spreken hebben/zijn de gene die ongedeclineert zijn/ te weten: die hare forme door getal ofte casus niet en veranderen: waer van daer vier zijn. Adverbium, Conjunctio, præpositio, interjectio. Van de welcke het genoegh sal zijn hare forma ende beduydinge voor te stellen/ mitsgaders sulcke observatien als in dese saecken noodigh zijn om haer gebruyck te vertoonen.

Adverbien zijn Sommige van plaetse/ als:

here, hier.
there, daer.
where, waer.
any where, ergens.
elswhere, elders/ op een ander plaetse.
every where, over al.
within, binnen.
without, buyten/ &c.

Van tijdt/ als:

ever, immermeer/ oyt.
never, nimmermeer/ noyt.
to day, van dage/ heden.
yesterday, gisteren.
now, nu/ &c.

Sommige zijn van nomber/ als:

once, eens.
twice, tweemael.
thrice, dryemael/ &c.

Van order/ als:

after that, daer na.
before that, te voren.

Van vragen/ als:

howe? hoe?
wherfore? waerom?
how so? hoe soo?

Van affirmeringe/ als:

truly, seecker.
yea, alsoo/ ja.

Van ontkennen/ als:

no, not, neen/ niet.
ino wise, geensins.

Van vertoonen/ als:

behold, siet daer.

Van qualiteyt/ als:

learnedly, geleerdelijck.
well, te degen/ wel.

Ende alle de gene die van nomina adjectiva door Toe-voeginge van ly gemaeckt zijn: als/ learned, learnedly: valiant, valiantly: happy, happily: ende vele andere soorten.

Noteert oock/ dat sommige adverbien door terminatie ofte teecken vergeleken mogen werden: als/ oft, ofter, oftener, more, oft, oftest, most oft, seldome, seldomer, more

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

more seldome, seldomest. Maer adverbien in ly, werden altijdt vergeleecken door het teecken: als / wisely, more wisely: most wisely, &c.

Conjunctien voegen woorden en sententien ofte reden by een: en zijn als dese die volgen.

and,	ende	either, or,	of/ ofte.
also,	oock	although,	al-hoe-wel.
nor, neither,	noch/ ook niet.	But,	maer/ doch.
not only,	niet alleen.	Moreover,	wijders.
but also,	maer ook.	Further,	voorts/ &c.

Præpositien zijn woorden/ die in 't gebruyck voor andere gestelt werden / of in appositie/ als/ into Amsterdam, ofte in Compositie / als / intollerable. Ende zijn als de navolgende.

to, unto.	na toe/ tot.	within.	binnen.
at, by.	by.	beneath.	onder.
before.	voor/ eer dan.	besides.	dichte by.
about.	omtrent.	through.	deur.
against.	tegen.	neare.	na by.
without.	buyten.	for.	om.
between.	tusschen.	after.	achter/ &c.

Merckt hier/ dat d' Engelse somtijdts in plaetse van de prepositie to den artijckel a gebruycken: als/ I goe a field: voornamentlijck voor verbalen: als/ I goe a fishing. I goe a hunting, &c.

Interjectie is een woordt dat een haestige passie ofte klachte der sinnen uytbeelt: en is sodanigh als volght.

oh, alas.	och armen/ och lacy.
woe.	wee.
I pray thee.	ey lieve. Ick bidde u.
fye.	foey/ &c.

Daer zijn ook andere regulen en observatien / die ick tot beter perfectie en volkomenthey dt van dit Werck/ hadde konnen voorstellen / wegens accenten / puncten / en andere dinghen / die hier niet eens aen-gheroert werden / om datse in onse tale meesten-deel met andere tale over een komen / en dat mijn voornemen alleenlijck is (als ick te voren verklaert hebbe) de vreemdelingen hier sulcke regulen voor te stellen / maer door neffens de hulpe die sy in hare eyghen tale hebben / sy tot de rechte kennisse

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

kennisse en 't spreken onser Engelse tale mogen geraken. 't Welcke ick tot hier toe gedaen hebbe / met soo veel sorge en uytdruckelickheydt als mijnen tijt ende andere importante affairen wilde toelaten.

Ende soo veel voor 't eerste ofte Etymologicale deel des Engelschen School-meesters.

Het tweede Deel.

Cap. I.

Van Syntaxis.

HEbbende tot hier toe van de pronuntiatie der letteren / vocalen / Syllaben / en woorden; mitsgaders de gedeelten der sprake / soo vele als den Engelsche Etymologie aengaet / gesproken: nu souden wy tot de regelen van Syntaxis komen / 't welcke is de behoorlijcke en rechte connexie ende vast-bindinge van de deelen der sprake aen en onder hun selven / na de rechte vorme ende ordre.

Maer vermits ick onwillich ben den leerlingh in sijn gemoedt met onnodige regelen te bezwaren / ofte hem op te groote kosten in 't kopen van dit boecksken te jagen; wilde ick wel / dat het in een woordt aengemerckt mochte werden / dat de gene die de Duytsche ofte Latijnsche tale / en de regelen van Etymologie geleert heeft / en de woorden die hy in Engelsch spreken moet / kent (waerinne hem den Dictionarium vele helpen kan) sal voor sijn eygen naturelijcke sprake / ofte de construktie van eenige andere tale / oock weten hoe hy sijne woorden in de Engelsche tale t'samen voegen moet. Doch hy moet wel toe-sien / dat hy sijne woorden niet na de Duytsche ofte Latijnsche maniere stelt / in welcke talen menighmael eerst in 't spreecken en schrijven gestelt wort / dat in de construktie ofte verklaringe lest komt. Waer tegens wy in onse Engelsche tale onse spraecke gemeenlijcken meest na de ordre van de construktie ordineren / niet anders als of schoole-jongens een woort na den andere verbatim moste verklaren / als:

1 He hath well administred hid office,
d. i. hy heeft wel bedient sijn ampt.
hy heeft sijn ampt wel bedient.

2 There

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

2 There is need of diligence.
d. i. Daer is nood van naerstighepdt.
daer is naerstighepdt van noode.

3 He is worthy to beloved.
d. i. Hy is waerdigh te wozden bemindt.
Hy is waerdigh bemint te wozden.

4 If myne honour remaine whole and undamnified,
I regard not the damage of myne estate.
d. i. In dien mijn eer blijft geheel ende onbeschadight;
ick en passe niet op de schade van mijn goedt.
Als mijn eer geheel ende onbeschadight blijft; en
passe ick op 't verlies van mijn goedt niet.

Behoudende dat in het schzijven ofte spzeken van relativen/sulcks als/ whom, which, what, whose, &c. gebzuycken wy de selve ozder in Syntaxis, als de Duytsche en Latijnsche doen/ als in dese volgende sententien ofte redenen gesien kan werden.

1 Without delay I will doe (what) thou hast commandad.

dat is:

Dat ghy bevolen hebt sal ick sonder vertoeven (ofte uytstel) volbzengen.

2 Blessed is he (whose) transgression is forgiven and (whose) sin is covered. Blessed is the man unto (whom) the Lord imputeth not iniquity, and in (whose) spirit there is no guile.

dat is:

Wel-gelucksaligh is hy wiens overtredinge vergeven is / ende wiens sonde bedeckt is. Wel-gelucksaligh is de mensche/ dien de Heere d'ongerechtighepdt niet toe en reeckent/ ende in wiens geest geen bedzogh en is.

Behalven oock dat wy in 't fozmeeren van dichten ende rijmen der bzpighepdt der Poëten gebzuycken/ die soo veel op de ozdze des Syntaxis niet en letten / als op de mate en loope harer gedichten; en daerom stellen zy de woozden vooz ofte achter / na dat het best in de versen te passe komt.

Cap.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

Cap. II.

Maer om te beſluyten en alle de voorgaende regulen door oeffeninge dienſtigh te maken / en den leerlingh tot meerder perfectie in deſe ſake te brengen / ſoo ſal 't hem ongetwijffelt profijtelijck zijn / dat hy ſich in 't leſen ende van buyten leeren der redenen / phraſen / ſpreeck-woorden / en andere volgende diſcourſen oeffent. Want daer mede ſal hy ſich behelpen niet alleen in 't verſtaen en kenniſſe der namen van dingen / ende konſten ; maer ſal de tale oock veel ſuyverder en eleganter ſpreecken. Ende vermits dat de vreeſe des Heeren d'eerſte ende voornaemſte oorſaeck is daer wy ons moeten in oeffenen : ſoo ſal ick den leerlingh eenige ſtucken van Goddelijcke leeringe ten eerſten voorſtellen / waer inne het ſeer van noode is dat een yegelijck ſich exerceert : daer na ſal ick de ſin met verſcheydene vermaeckelijcke redenen en ſpreucken ververſchen ; ende eyndelijck den leſer eenige nuttelijcke t'ſamen-ſpreeckingen / brieven / en andere gemeyne en noodwendige ſtucken voor-houden.

Certaine common ſcripture-places, and Chriſtian ſpeeches, very uſefull for the practiſe of the former rules.

Eenige gemeyne Schriftuer-plaetſen, en Chriſtelijcke redenen, ſeer dienſtigh tot 't gebruyck der voorgaende regelen.

The ſome of the law of God, taken out of Math. 22. vſ. 37, 38, 39, 40.

De ſomma des Wets Godts, genomen uyt Matth. cap. 22. verſ. 37, 38, 39, 40.

THou ſhalt love the Lord thy God with all thyne heart, and with all thy ſoule, and with all thy underſtanding. This is the firſt and great commandement. And

GHy ſult lief-hebben den Heere uwen God met geheel uw' herte / ende met geheel uwe Ziele / ende met geheel uw' verſtant. Dit is het eerſte ende het groot Gebodt. Ende

And the ſecond is like unto t, thou shalt love thy neighbour as thy ſelfe. On theſe two commandements hang al the law and the prophets.

Ende het tweede deſen gelijck is/ ghy ſult uwen naeſten lief hebben als u ſelven. Aen deſe twee geboden hangt de gantſche Wet ende Propheten.

The ten Commandements. Exod. 20. Deut. 5.

De tien Geboden. Exod. 20 Deut. 5.

GOd ſpake all theſe words and ſayd: I am the Lord thy God, which have brought the out af the land of Egypt, out of the houſe of bondage.

GOd ſpraek alle deſe woorden ende ſeyde: Ick ben de Heere uwen Godt / die u uyt Egyptен-landt/ uyt den dienſt-huyſe gelevt hebbe.

The firſt commandement, Thou shalt have none other Gods before my face.

Dat eerſte gebodt. Ghy en ſult geen ander Goden vooz mijn aengeſicht hebben.

The ſecond commandemēt. Thou shalt make to thy ſelf no graven image, nor any likenes, either of any thing in heaven above, nor of any thing that is in earth beneath, nor of any thing that is in the water onder the earth: Thou shalt not bow down to them, nor serve them: for I am the Lord thy God, ſtrong and jelous, who viſit the iniquity of the fathers upon the children, (even) to the third and fourth generation of them that hate me; and shew mercy to many thouſands of them that love mee and keep my commandements.

Dat tweede gebodt. Ghy en ſult u geen beelden/ noch geen gelijckeniſſe maecken/ noch van 't gene dat boven in den Hemel is / noch van 't gene dat onder op der aerden is / noch van 't gene dat in 't water onder der aerden is: En buyght u vooz die niet / noch en dientſe niet: want ick ben de Heere uwe God / ſterck ende yverigh die de misdaed der vaderen beſoecke aen de kinderen / tot in dat derde ende vierde lid der gener die my haten; ende doe barmhertigheyt aen veel duyſenden der gener die my lieffhebben / ende mijn geboden houden.

The third commandement. Thou shalt not take up the name of the Lord thy God in vaine

Dat derde gebodt. Ghy en ſult den name des Heeren uwes Godes niet te vergeefs

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

vaine or lightly : For the Lord wil not hold him guiltleſſe, nor leave him unpunished , that taketh his name in vaine.

vergeefs ofte lichtveerdelijck gebruycken : want de Heere en ſal hem niet onſchuldigh houden/ noch ongeſtraft laten/ die ſijnen naem misbruyckt.

The fourth commandement.

Remember the Sabbath-day, that thou keep it holy : Sixe daies shalt thou labour, and do all thy work: but the ſeventh day is the Sabbath of the Lord thy God, in it thou shalt doe no worke, nor thy ſon , nor thy daughter, nor thy ſervant, nor thy mayd , nor thy cattell, nor the ſtranger, which is within thy gates. For in ſixe dayes the Lord made beaven and earth , and the ſea, with all that is therein, and he reſted the ſeventh day : wherfore the Lord bleſſed the Sabbath day, and hallowed it.

Dat vierde gebodt.

Ziet gedachtigh des Sabbath-daegs/ dat gy dien heyliget : Ses dagen ſult ghy arbeyden / ende alle u werck doen : maer de ſeven ſten dag is den Sabbath des Heeren uwes Godts / dan ſult ghy geen arbeyt doen/noch u Sone / noch u dochter / noch u knecht/ noch u dienſt-maegt/ noch u vee / noch de vreemdelingh/ die in uwe ſtadt-poorten is. Want in ſes dagen heeft de Heere Hemel / ende aerde gemaeckt / ende de Zee met alle dat daer in is / ende hy ruſtede den ſeven ſten dag : daerom segende de Heere den Sabbath-dagh/ ende heyligde den ſelven.

The fift commandement.

Thou shalt honour thy father an mother , that thou mayſt live long upon the earth , and that it may goe well with thee in the land , which the Lord thy God shall give thee.

Dat vijfde gebodt.

Gy ſult u Vader ende moeder eeren / op dat ghy lange leeft op der aerden / ende dat het u wel ga in den Lande/ dat u de Heere uwe Godt geven ſal.

The ſixt commandement.

Thou shalt not kil.

Dat ſeſte gebodt.

Ghy en ſult niet dooden.

The ſevēth commandemēnt.

Thou shalt not commit adultery.

Dat ſevenſte gebodt.

Ghy en ſult niet Echt-breken.

The eighth commandemēt.

Thou shalt not ſteale.

Dat achtſte gebodt.

Ghy en ſult niet ſteelen.

The

Dat

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

The nineth commandemēt.
Thou shalt beare no falſe witnes againſt thy neighbour.

Dat negenſte gebodt.
Ghy en ſult geen valſche getuygeniſſe ſpreecken tegen uwen naeſten.

The tenth commandement.
Thou shalt not covet thy neighbours houſe, thou shalt not covet thy neighbours wife, nor his ſervant, nor his mayd, nor his oxe, nor his aſſe, nor any thing, which is thy neighbours.

Dat thiende gebodt.
Ghy en ſult niet begeeren uwes naeſten huys / ghy en ſult niet begeeren uwes naeſten wijf / noch ſijn knecht / noch ſijn dienſt-maeght / noch ſijn oſſe / noch ſijn eſel / noch oock eenigh dingh / dat uwen naeſten heeft.

The Lords prayer.

OUr father, which art in heaven. Hollowed bee thy name. Thy kingdome come. Thy will be done on earth, as (it is) in heaven. Give us this day our daylie bread. And forgive us our debts, even as we forgive our debtors. And lead us not into tentation, but deliver us from evill. For thine is the kingdome, the power, and the glorie, for ever, Amen.

Het Gebed onſes Heeren.

ONſe Vader / die daer ſyt in de Hemelen. Geheylight werde uwe name. Uwe rijcke kome. Uwe wille geſchiede / op der aerden / als in den Hemel. Geeft ons heden ons dageliycks broot. Ende vergeeft ons onſe ſchulden / gelijck wy vergeven onſe ſchuldenaren. Ende en leydt ons niet in verſoeckinge; maer verloſt ons van den quaden. Want u is dat rijck / de kracht / eñ de Heerlijckheyt / in der eeuwigheydt / Amen.

The Commiſſion given by Chriſt to his Apoſtles Matth. 28. 18. 19.

GOe yee therfore, and teach al nations; baptiſing them in the name of the Father, and of the Son, and of the holy Ghoſt: Teaching them to obſerve all things what-

Het bevel door Chriſtum aen ſijn Apoſtelen gegeven, Matth. 28. 18. 19.

GAet dan heenen / en onderwijſt alle de volckeren / de ſelve doopende in den name des Vaders / eñ des Soons / eñ des Heyligen Geeſts: leerende haer onderhouden alles wat

whatſoever I have commanded you: and loe, I am with you always, (even) unto the end of the world.

wat ick u geboden hebbe; en de ſiet / ick ben met u-lieden alle de dagen / tot de volepn dinge der wereldt.

The inſtitution of the holy ſupper of our Lord, taken out of 1. Cor. 11. vſ. 23. &c. *and* 1. Cor. 10. 16. 17.

De Inſettinge des Heyligen Avontmaels onſe Heeren, genomen uyt 1. Cor. 11. 23. &c. en 1. Cor. 10. 16. 17.

FOr I have receaved of thy Lord that which alſo I delivered unto you, thathy Lord Ieſus in the ſame night in which hee was betrayed, took bread: And when he had given thankes, he brake it, and ſaid, Take, eate; this is my body, which is broken for you: this doe in remembrance of me. After theſame manner alſo he took the cup when hee had ſupped; and ſayd, This cup is the new teſtament in my blood; this doe yee, as oft as yee drink it, in remembrance of me. For as often as ye eat this bread, and drink this cup, yee doe shewe the Lords death till hee come. Wherfore whoſoever ſhall eat this bread, and drink this cup of the Lord unworthily; ſhalbe guilty of the body and blood of the Lord.

WAnt ick hebbe van den Heere ontfangen/'t gene ick oock u overgegeven hebbe, dat de Heere Jeſus in den nacht in welcken hy verraden wiert / het brood nam: Ende als hy gedanckt hadde/ brack hy 't/ende ſeyde/ Nemet/etet; dat is myn lichaem dat voor u gebroken wort: doet dat tot myner gedachteniſſe. Deſgelijks nam hy ook den drinkbeker na het eten des Avontmaels; ende ſeyde/deſe drinkbeker is het Nieuwe Teſtament in mynen bloede; doet dat/ſo dick wilt als ghy dien ſult drincken / tot myner gedachteniſſe. Want ſoo dickwils als ghy dit broodt ſult eten/ende deſe drinck-beecker ſult drincken/ ſo verkondight ghy den doot des Heeren/ tot dat hy komt. So dan wie onweerdelick dit broot eet / ofte den drinck-beker des Heeren drinckt / die ſal ſchuldigh zyn aen het lichaem ende bloedt des Heeren.

But

Maer

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

But let a man examine himſelf, and ſo let him eat of that bread, and drink of that cup. For hee that eateth and drinketh unworthily, eateth and drinketh damnation to himſelf, not diſcerning the Lords body.

The cup of bleſſing which wee bleſſe, is it not a Communion of the blood of Chriſt? The bread which we break, is that not a Communion of the body of Chriſt? For (it is) one bread, (ſo) wee many are one body: ſeing we are all partakers of one bread.

Maer laet de menſche beproeve hem ſelven / ende ete alſo van het broot / ende drincke van den drinck-beecher. Want die onweerdelijck eet ende drinckt / die eet ende drinckt hem ſelf een oordeel / niet onderſcheydende het lichaem des Heeren.

De drinckbeker der danckſeggínge / dien wy ſegenen / is die niet een gemeynſchap des bloeds Chriſti? Het broodt dat wy breken / is dat niet een gemeynſchap des lichaems Chriſti? Want een broot [is het / ſoo] zyn wy vele een lichaem: dewijle wy alle eenes broods deelachtigh zyn.

Rules of Church-diſcipline, Matth. 18. 15, &c.

MOre-over if thy brother hath treſpaſſed against thee, goe and tell him his fault between thee and him allone: if he heareth thee, thou haſt gained thy brother. But if hee heareth thee not, then take with thee one or two more, that in the month of two or three witneſſes every word may bee eſtabliſhed. And if he give them no hearing, then tell it to the church: and if he alſo give the church no hearing, then let him be unto thee as an heathen man, & a publican. Verely I ſay unto you, what-

Regelen van Kerckelijcke diſciplyne. Matth. 18. 15, &c.

VOorders indien uw'broeder tegē u geſondigt heeft / gaet henen ende beſtraft hem tuſſchen u ende hem alleen: indien hy u hoort / ſo hebt ghy uwen Broeder gewonnen. Maer indien hy u niet en hoort / ſoo neemt noch een of twee met u: op dat in den mont van twee ofte drye getuygen alle woordt beſtae. Ende indien hy de ſelve geen gehoor en geeft / ſoo ſeght het der Gemeynte: ende indien hy oock der Gemeynte geen gehoor en geeft / ſoo zy hy u als de heyden ende de tollenaer. Voorwaer ſegge ick u /

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

whatſoever yee shall bind on earth, shal be bound in heaven: and whatſoever ye shall looſe on earth, shal be looſed in heaven. Againe I ſay unto you, that if two of you shall agree on earth, as touching any thing, that they shal ask; it shalbe don for them of my father which is in heaven. For there two or three are gathered togither in my name, there am I in the midſt of them.

al wat ghy op der aerden bin
den ſult/ ſal in den Hemel ge
bonden weſen: ende al wa
ghy op der aerden ontbinde
ſult/ ſal in den Hemel ont
bonden weſen. Wederom ſeg
ge ick u/ indien daer twee va
u t' ſamen ſtemmen op de
aerden/ over eenige ſaecke di
zy ſouden mogen begeeren
dat die haer ſal geſchiede
van mijnen Vader die in d
Hemelen is. Want wae
twee ofte drie vergadert zijn
in mijnen name/ daer ben ic
in 't midden van haer.

The 12. articles of the Catholique Chriſtian faith.

I Believe in God the Father, the Almighty maker of heaven and earth. And in Ieſus Chriſt his onely begotten Son our Lord: which was conceaved of the holy Ghoſt, born of the virgin Mary; who ſuffered under Pontius Pilate, was crucified, dead, and buried, deſcended into hell. The third day he aroſe again from the dead, aſcended into heaven, (and is) ſitting at the right hand of God, the father Almighty, from whence he shall come, to judge the quick and the dead. I believe in the holy Ghoſt. I

De 12 Artijckelen des al gemeynen Chriſtelijck Geloofs.

Ick geloove in Godt de
Vader/ den Almachtige
Schepper des Hemels end
der Aerden. Ende in Jeſu
Chriſtum ſijnen eenigh-ge
borenen Sone onſen Heere
die ontfangen is van de
Heyligen Geeſt/ geboren uy
de Maget Maria; die gele
den heeft onder Pontio Pila
to/ is gekruyſt/ geſtorven/ en
de begraven/ neder-gedaelt
ter hellen. Ten derden dage
weder op-geſtaen van den
dooden/ op-gevaren ten He
mel/ ſittende ter rechter-hant
Godts/ des Almachtigen
Vaders/ van waer hy ko
men ſal/ om te oordeelen de
levendige en de dooden. Ick
geloove in den H. Geeſt. Ick
geloove

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

believe an holy Catholique Chriſtian church: the Communion of Saints: forgivenes of ſins: reſurrection of the flesh: and life everlaſting.

geloove een Heylige algemeyne Chriſtelijcke kercke: gemeenſchap der Heyligen: vergevinge der ſonden: opſtandinge des vleeſchs / ende eeuwigh leven.

The Confeſſion of faith compoſed in the Council of Nice, in the 325. year after the birth of Chriſt.

Belijdeniſſe des Geloofs, geſtelt in het Concilium van Niceen, in den jare na Chriſti Geboorte 325.

WE beleeve in one God, the father Almighty, maker of heaven and earth, and of al things viſible and inviſible: and in one Lord Ieſus Chriſt, the only begotten ſon of God, begotten of the father before all worlds, God of God, light of licht, very God of very God, begotten and not made (being) of one ſubſtance with the father, by whom all things were made; who for us men, and for our ſalvation, came downe from heaven, and was incorporate by the holy Ghoſt in the virgin Mary, and was made man, and was crucified alſo for is under Pontius Pilate, who ſuffered and was buried, and the third day hee roſe againe according to the ſcriptures, and aſcended into heaven,

WY geloouen in eenen Godt / den Almachtigen Vader / Schepper des Hemels ende der aerde / ende aller dingen ſienlijcke / ende onſienlijcke: ende in eenen Heere Jeſum Chriſtum / den eenigh-geboren Sone Godts / geboren uyt den Vader vooz alle eeuwen / Godt uyt Godt / licht uyt licht / waerachtigh God uyt waerachtigh Godt / geboren ende niet gemaeckt / van 't ſelve weſen met de Vader / dooz welcke alle dingen gemaeckt zijn; die om ons menſchen ende om onſe Saligheyt is nedergekomen uyt den Hemel / ende vleeſch gewozden is uyt den Heyligen Geeſt in de Maget Maria / ende een Menſch is gewozden / die vooz ons ook gecruyciget is onder Pontius Pilatus. Die geleden heeft / eñ begraven is / en ten derden dage opgeſtaen is na Schzifften / en opgevarē is tē Hemel /

and

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

and ſitteth on the right hand of the father. And that hee shall come againe with glory to judge (both) the quick and the dead, whoſe kingdome shall have none end. And we beleeve in the holy Ghoſt, the Lord and giver of life, who proceedeth from the father and the ſon, who with the father and the ſon togither is worshipped and glorified, who ſpake by the Prophets. And we beleeve one holy Catholike and Apoſtolike church; wee acknowledge one baptiſme for the remiſſion of ſins. And we look for the reſurrection of the dead, and the life of the world to come.

ende ſit ter rechter-hant des Vaders. Ende dat hy ſal weder komen met heerlijckheydt om te oordeelen de levende ende de doode / wiens Rijcke geen eynde en ſal hebben. Ende wy gelooven in den Heyligen Geeſt / den Heere ende gever des levens / die van den Vader ende den Sone uytgekomen is / wie t' ſamen met den Vader ende den Sone gedient ende geheerlicht is / die geſproken heeft door de Propheten. Ende wy gelooven eene Heylige algemeyne ende Apoſtoliſche Kercke. Wy belijden eenen doop tot vergevinge der ſonden. Ende wy verwachten de opſtandinge der dooden / ende het leven der toekomende eeuwe.

The form of Creed, and Confeſſion of Athanaſius Biſhop of Alexandria, written in the 333 year after Chriſts birth.

Geloofs-forme ende bekenteniſſe Athanaſij, Biſſchop van Alexandrien, geſchreven in 't jaer na Chriſti geboorte 333.

WHoſoever wil be ſaved, before all things it is neceſſary for him, that he hold the Catholike faith: which faith whoſoever doth not keep whole and undefiled, without doubt he shal perish everlaſtingly.

And the Catholike faith is this: That wee worship one God in Trinity, and Trinity in unity; without con-

SOo wie wil Saligh zijn / dien is voor alle ding nodigh dat hy het algemeyn geloove houde: het welcke geloove ſo wie niet geheel ende ongeſchent en bewaert / die ſal ſonder twijffel eeuwighlijck verderven.

Ende 't algemeyne geloove is dit: dat wy den eenighen God inde Dryheyt / ende de Dryheyt inde eenigheyt eer; ſonder

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

confounding the persons, or dividing the essence and substance. For there is one person or the father, another of the Son, and another of the holy Gost: but the father the son, and the holy Ghost have one godhead, glory equall, and Majestie coeternall. Such as the father is, such is also the son, and such is the holy Gost. The father is uncreated, the son is uncreated, and the holy Ghost is uncreated. The father is incomprehensible, the son is incomprehensible, and the holy Ghost is incomprehensible.

The father is eternall, the son is eternall; and the holy Ghost eternall. And yet they are not three eternals, but one eternall: as also not three incomprehensibles, nor three uncreated: but one uncreated and one incomprehensible. So likewise the father is almighty, the son almighty & the holy Ghost almighty: & yet they are not three almighties, but one almighty. So also the father is God, the son God, and the holy Ghost God: and yet they are not three Gods, but one God. So likewise the father is Lord, the son Lord, and the holy Ghost Lord: and yet there are not three Lords but one Lord. For like

sonder de persoonen te vermengen / ofte het wesen ende substantie te deylen. Want het is een ander persoon des Vaders / eē ander des soons / eñ een ander des H. Geests: Maer de Vader / sone ende Heyligen Geest hebben een Godtheyt / gelijcke eere / ende gelijcke eeuwige eerlijckheydt. Hoedanigh de Vader is / soodanigh is oock de Sone / soodanigh is oock de H. Geest. De Vader is ongeschapen / de Sone is ongeschapen / eñ de Heyligen Geest is ongeschapen. Onmetelijck is de Vader / onmetelijck is de Sone / eñ onmetelijk is de H. Geest.

De Vader is eeuwigh / de Sone is eeuwigh / eñ de Heyligen Geest is eeuwig. Nochtans en zijn 't niet drie eeuwige / maer een eeuwigh: gelijck ook niet drie onmetelijcke / noch drie ongeschapene: Maer een ongeschapen ende een onmetelijck. Desgelijcks is de Vader almachtigh / de Sone almachtigh / en de Heyligen Geest almachtigh: ende nochtans en zijn het niet drie almachtige / maer een almachtigh. Alsoo oock is de Vader Godt / de Sone Godt / ende de Heyligen Geest Godt: ende nochtans zijn 't niet drie Goden / maer het is een Godt. Alsoo is de Vader Heere / de Sone Heere / ende de Heylige Geest Heere: Ende nochtans zijn 't niet drie Heeren / maer

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

ke as we be compelled by the Christian verity, to call every person by himself God and Lord: so are we forbidden by the Catholique faith, to acknowledge three Gods or (three) Lords. The father is made of none, neither created, nor begotten; the son is of the father allone, not made, nor created, but begotten: the holy Goſt is of the father, and the son; neither made, nor created, nor begotten, but proceeding. So that there is one father, not three fathers, one son, not three sons; one holy Goſt, not three holy Gosts. And in this Trinity there is neither first nor last, nor greateſt nor leaſt: but the whole three persons have equall eternity, and are in al things coequal. So that in all things as is aforesaid, the vnity in Trinity, and Trinity in vnity is to be worshipped. He therfore that will be saved, muſt thus think of the Trinity.

Furthermore it is neceſſary to everlaſting salvation, that he also beleeve rightly the incarnation of our Lord Ieſus Chriſt. For the right faith is, that we beleeve & confeſſe, that our Lord Ieſus Chriſt the Son of

een Heere. Want gelijck wy dooz de Chziſten-waerheydt bedwonghen wozden / eenen yegelijcken persoon by-sonder Godt ende Heere te noemen. Alsoo is ons oock dooz het algemeyn geloobe verboden dzy Goden oft Heeren te bekennen. De Vader en is van niemant gemaeckt / noch geſchapen / noch gegenereert / de Sone is van den Vader alleen / niet gemaeckt / noch geſchapen, maer gegenereert: de Heylige Geeſt is van dē Vader ende den Sone / niet gemaeckt / noch geſchapen / noch gegenereert / maer upt-gekomen. So is daer dan een Vader / niet dzy Vaders; een Sone / niet dzy Sonen; een Heylige Geeſt / niet dzy H. Geeſtē. Eñ in deſe dzyheyt en is niet eerſt / noch laetſt / niet meeſt noch minſt: maer de gantſche dzy personen hebben gelijcke eeuwigheyt / ende zijn den selven alleſins gelijck. So dat alomme gelijck nu geſeyt is / de eenheyt inde dzyheyt / ende de dzyheyt inde eenheyt zy te eeren. Daerom soo wie wil Saligh zijn / die moet aldus vande dzyvuldigheyt gevoelē.

Voozts het is tot de eeuwige Saligheyt noodigh / dat hy oock de menſch-werdinge onſes Heerē Jeſu Chziſti trouwelijck geloove. Want het rechte geloove is / dat wy gelooven ende belijden / dat onſe Heere Jeſus Chziſtus Gods Sone /

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

of God, is God and man. God of the ſubſtance of the father, begotten before all worlds; and man of the ſubſtance of his mother, born in the world: perfect God, and perfect man; having a reſonable ſoul, & humane flesh. Equal to the father as touching his godhead, inferiour to the father touching his manhood: who although he be God and man, yet is he not two, but one Chriſt; One, not by converſion of the godhead into flesh, but hy taking of the manhood into God; one altogither, not by confuſion of ſubſtance, but by unity of perſon. For as the reaſonable ſoul and flesh is one man: ſo God and man is one Chriſt. Who ſuffered for our ſalvation, deſcended into hel, roſe againe the third day from the dead, he aſcended into heaven, ſitteth on the right hand of God the father almighty: from whence hee shal come to judge the quick and the dead.

Sone/zp Godt ende menſche. Godt upt de ſubſtantie des Vaders/ vooz alle tijden gegenereert: ende menſch/upt de ſubſtantie ſijns Moeders/in den tijdt geboren: volkomen God ende volkomen menſche; hebbende een verſtandige ziele/ ende menſcheliſck vleeſch. Den Vader gelijck nae de Godheyt/minder dan de Vader na de menſcheyt: de welcke hoe-wel hy Godt is ende menſche/ ſoo is hy nochtans niet twee/maer een Chriſtus: Een/niet dooz veranderinge der Godtheyt in het vleeſch/ maer dooz de aenneminge der menſcheyt in God; een alt'ſamen/niet dooz de vermenginge der ſubſtantie/ maer dooz de eenheydt des perſoons. Want gelijck de verſtandige ziele ende 't vleeſch een menſche zijn: alſo is Godt ende de Menſche een Chriſtus. De welcke geleden heeft om onſer Salighepdts wille/neder-gedaelt is ter hellen/ten derden dage weder op-geſtaen van den dooden/ opgeklommē ten Hemel/ ſit ter rechter-handt Godts des Vaders Almachtigh: van daer hy komen ſal om te oozdeelen de levendige ende de doode.

At whoſe coming al men shall riſe again with their bodyes, and give accompt for their own works: and they that have don good, shall goe

Tot des welckes komſte alle menſchen ſullen weder opſtaen met hare lichamen/ende van hare eygene wercken rekenſchap geven: ende die goet gedaen hebben/ ſullen in het eeuwi-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

goe into life everlasting; but they that have don evil, into everlasting fire.

The is the Catholike faith: which if a man beleeveth not faithfully and certainly, hee cannot be saved.

eeuwige leven gaen/ maer die quaet gedaen hebben / in het eeuwige vyer.

Dit is het algemeyn geloove: het welck soo wie niet trouwelijck ende vast en gelooft / die en sal niet moghen saligh zijn.

The 38. and 39. chapters of the book of Iob: and a part of the 40. and 41. chapters.

THen the Lord answered Iob out of the whirlewind, and said, who is he that darkeneth counsel by words without knowledge? Gird up now thy loynes like a man, and I wil demand of thee, and teach thou me.

Where wast thou when I laid the foundations of the earth? declare if thou hast understanding, who hath laid the measures thereof, if thou knowest it? or who hath stretched the line upon it? where upon are the foundations there of fastened? or who laid the corner stone thereof? when the morning stars sang joyfully togither, and all the children of God shouted for joy.

Or who shut up the sea with doors, when it brake forth as if it had issued out of the womb? when I made the cloud the garment thereof, and thick darknes a swad-

De 38. en 39. capittelen des boecks Jobs: oock een gedeelte des 40. en 41. capittels.

DAer nae antwoordde de Heere Job uyt den onweder/ en seyde; wie is hy/ die den raedt verdupstert met woorden sonder wetenschap? Gordt nu als een man uwe lenderen; so sal ick u vragen/ ende onderricht my.

Waer waert ghy/ doe ick de aerde grondede? geeft het te kennen/ indien ghy kloeck van verstande zijt. Wie heeft hare maten geset in dien ghy weet het? ofte wie heeft over haer den richt-snoer getrocken? waer op sijn hare gront-vesten neder-gesonken? ofte wie heeft haren hoeck-steen geleght? Doe de morgen-sterren t' samen vrolick songen / ende alle de kinderen Godts jubeleden.

Ofte wie heeft de Zee met deuren toegesloten/ doese uytbrack / als ofse uyt de baermoeder voort quam? Doe ick de wolcke tot hare kleedinge stelde; ende de donckerheyt tot

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

swadling-band for it: when I brake up for it my decreed place, and set bars and doores, and said, hit herto shalt thou come, but no further: and here shall hee set himself against the pride of thy waves.

Hast thou commanded the morning since thy dayes? hast thou caused the day-spring to know its place, that it might take hold of the ends of the earth, that the wicked might be shaken out of it? that it should bee turned as clay to the seale, and they stand as a garment. And that from the wicked their light is with-holden, and the high arm shall be broken. Hast thou entred in to the springs of the sea? and hast thou walked in the search of the depth? Have the gates of death been opened unto thee? and hast thou seen, the doores of the shadow of death?

Hast thou perceaved the breadth of the earth? declare if thou knoweſt it all. Where is the way where the light dwelleth? and (as for) darknes, where is the place thereof? that thou shouldest bring it to the bound thereof, and that thou shouldest know the paths to the house thereof? Thou knoweſt it, for thou wast then borne: and ty dayes are many in nomber.

tot haren windel-doeck: doe ick voor haer mijn beslupte plaetse doorbrack / ende sette de grendelen / ende deuren / ende sepde; Tot hier toe sult ghy komen / en niet voorder: ende hier sal hy sich stellen tegen den hoogmoedt uwer golven.

Hebt ghy van uwe dagen den morgen-stont geboden? hebt ghy den dagheraet sijne plaetse geweſen? op dat hy de eynden der aerde vatten soude; dat de godtlooſe uyt haer uyt-geschuddet souden worden? dat sy verandert soude worden / gelijck segel-lijm; ende sy gestelt worden / als een kleedt. Ende dat vande godlooſe haer licht geweerdt worde; ende den hoogen arm worde gebroken. Sijt ghy gekomen tot aen de oorspongen der Zee? ende hebt ghy in het onderſte des afgronts gewandelt? Sijn u de poorten des doots ontdeckt? Ende hebt ghy gesien de poorten van de schaduwe des doots?

Sijt ghy met u verstant gekomen tot aen de breedten der aerde? geeſt het te kennen / indien ghy dit alles weet. Waer is de wegh daer het licht woont? ende de duysternisse waer is hare plaetse? dat ghy dat brengen soudt ter sijne pale / ende dat ghy mercken soudt de paden sijns Huys? Ghy weet'et / want ghy waert doe geboren: ende uwe dagen sijn vele in getale.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

Haſt thou entred into the treaſures of the ſnow? and haſt thou ſeen the treaſures of the baile, which I have reſerved againſt the time of trouble, againſt the day of battel and war?

Where is the way where the light is parted, & the eaſt winde ſcattereth it ſelf upon the earth? who hath divided a water-courſe for the overflowing of waters: and a way for the lightening of thunder? To cauſe it to raine on the earth, where no man is; on the wildernes, wherein there is no man; to ſatisfie the deſolate and waſt grounds, and to cauſe the bud of the tender herb to ſpring forth. Hath the raine a father? Or who bringeth forth the drops of the dew?

Out of whoſe wombe cometh the ice? and who gendereth the hoary froſt of heaven? The waters are hid as with a ſtone, and the face of the deep is frozen.

Canſt thou binde the ſweet influences of Pleiades, or looſe the bands of Orion? Canſt thou bring forth Mazzaroth in his ſeaſon, or canſt thou guide Arctures with his ſons? Knoweſt thou the ordinances of heaven: or canſt thou ſet the dominion thereof on the earth? Canſt thou lift up thy voice to the clouds,

Zijt ghy gekomen tot de ſchat-kameren der ſneeuw? ende hebt ghy de ſchat-kameren des Hagels geſien / dien ick ophoude tot den tijdt der benauthept / tot den dach des ſtrijts / ende der oorloge?

Waer is de wegh daer het licht verdeelt wordt; ende de ooſten-wint ſich verſtroyt op der aerde? wie deelt voor den ſtort-regen eenen water-loop uyt; ende eenen wegh voor het weerlicht der donderen? Om te regenen op het lant / daer niemant en is op de woeſtijne / daer in geē menſche en is. Om het woeſte ende het verwoeſte te verſadigen: ende om het uytſpruytſel der graſſcheutkens te doen waſſen. Heeft de regen eenen Vader? ofte wie baert de druppelen des dauws?

Uyt wiens buyck komt het ys voort? ende wie baert den rijm des Hemels? Als met eenen ſteen verbergen haer de wateren: ende het vlacke des af-gronts wort ombat.

Kond ghy de lieflickheden van het ſeven-geſterente binden / ofte de ſtringen Orions los maecken? kondt ghy de Mazzaroth voort-brengen in haren tijt / ende den wagen met ſijne ſoonen leyden? weet ghy de ordinantien des Hemels / ofte kent ghy de heerſchappye des ſelven op de aerde beſtellen? kont ghy uwe ſtemme tot de wolcken opheffen;

clouds, that abundance of waters may cover thee? canſt thou ſend forth lightenings, that they may goe ād ſay unto thee, behold, Here, we are?

Who hath put wiſdome in the in wards parts? or who hath given underſtanding to the mynd? who can nomber the clouds in wiſdome? or who can ſtay the bottles of heaven? when the duſt groweth into hardnes, and the clods cleave faſt togither.

Wilt thou hunt the prey for the old Lyon: or fill the appetite of the young Lyons? when they couch in their dens, and abide in the covert to lye in wait? who provideth for the raven his food, when his young ones cry unto God, when they wander for lack of meat?

Knoweſt thou the time when the wild goats of the rock bring forth? Haſt thou marced when the hindes doe calve? Canſt thou nomber the moneths which they fulfill? & knoweſt thou the time when they bring forth? when they bow themſelves, they with Splitting bring forth their young ones, they caſt ont their forrowes. Their young ones are in good liking, they grow up with corne: hey goe forth, and returne not unto them.

Who hath ſent out the wilde aſſe free: and who hath looſed

heffen; op dat een overvloet van water u bedecke? kondt ghy de blixemen uyt laten/ datſe henen varen/ ende tot u ſeggen/ ſiet hier zyn wy?

Wie heeft de wyſheyt in 't binnenſte geſet? ofte wie heeft den ſin het verſtant gegeven? wie kan de wolcken met wyſheyt tellen? ende wie kan de fleſſchen des Hemels neder-leggen? Als het ſtof doorgooten is tot vaſtigheyt/ ende de klupten t'ſamen kleven?

Sult ghy voor den ouden Leeuw roof jagen? of de graegheyt der jonge Leeuwen vervullen? Als ſy neder-butten in haer holen ende in den kuyl ſitten/ ter loeringe. Wie bereyt de rave haren koſt/ als haer jongen tot Godt ſchreeuwen/ als zy dwalen/ om dat ter geen eten en is?

Weet ghy den tyt van het baren der ſteen-gyten? hebt ghy waer-genomen den arbeyt der hinden? Sult ghy de maenden tellen die ſy vervullen? ende weet ghy den tyd van haer baren? Als zy haer krommen/ hare jongen met verſplytinge voort-brengen/ hare ſmerten uyt-werpen? Hare jongen worden kloeck/ worden groot door 't koorn/ zy gaen uyt/ ende en keeren niet weder tot de ſelve.

Wie heeft den Wout-Ezel vry henen geſonden? ende wie

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

looſed the bands of the wilde aſſe : whoſe houſe I have made the wildernes, & the barren land his dwellings. He ſcorneth the multitude of the city, neither regardeth hee the crying of the driver. The raunge of the mountaines is his paſture, and hee ſearcheth after every green thing.

Will the unicorne bee willing to ſerve thee, will hee abide by thy crib? Canſt thou binde the unicorne with his band in the furrow : will hee harrow the valleys for thee? wilt thou truſt him becaus his ſtrength is great? and wilt thou leave thy labour to him? wilt thou believe him that he will bring home thy ſeed, and gather (it) into thy barne?

Gaveſt thou the goodly wings unto the peacocks, or the feathers unto the Stork, and unto the oſtrich? That she leaveth her egge in the earth, and warmeth them in the duſt, and forgetteth that the foot may crush them, and that the beaſts of the field may break them. She hardeneth her ſelf againſt her young ones, as if they were not hers ; her labour is in vain becauſe she is without feare. Becaus God hath deprived her of wiſdome, and hath not imparted to her underſtanding. When it is time,

heeft de banden des wilden Ezels geloſt? Dien ick de wilderniſſe tot ſijn Huys beſtelt hebbe/ ende het ſiltige tot ſijne wooningen. Hy belacht het gewoel der Stadt/het menigerley getier des dzijvers en hoozt hy niet. De uytſpeuringe der bergen is ſijne weyde : ende hy ſoeckt allerley groenſel nae.

Sal den Eenhoozn u willen dienen? ſal hy vernachten aen uwe kribbe? Sult gy den Eenhoozn met ſijn touw aen de voren binden? ſal hy de leeghten u eggen? ſult ghy op hem vertrouwen/ om dat ſijne kracht groot is/ ende ſult ghy uwen azbeyt op hem laten? Sult ghy hem gelooven/ dat hy u zaet ſal weder bzengen/ ende vergaderen tot uwen dozſch-vloer?

Zijn van u de verheugelicke vleugelen der pauwen? ofte de vederen des Opvaers/ ende des Struys-vogels? Dat zy hare eyeren inde aerde laet/ ende in het ſtof die verwazmt. Ende vergeet/dat de voet die dzucken kan/ ende de dieren des velts die vertrappen konnen? Sy verhazdet ſich tegen hare jongen/als offe hare niet en waren : haren azbeyt is te vergeefs/ om dat zy ſonder vzeeſe is. Want God heeft haer van wijſheyt ontbloot/ende heeft haer des verſtants niets mede gedeylt. Als tijt is/ verheft zy haer

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

time, she lifteth up her self on highe: she scorneth the horse and his rider.

Canst thou give the horse strength? Canst thou cloath his neck with thunder? Canst thou make him affraid as a grashopper? the glory of his nostrils is a terrour. He paweth in the valley and rejoyceth in his strength: and he goeth on to meet the armed men. He mocket at feare, and is not affrighted; neither turneth hebak from the sword. The quiver ratleth against him, the glittering, iron of the pike and the launce. He swalloweth the ground with fiercenes and rage: and he beleiveth not that it is the sound of the trumpet. He saith among the trumpets ha ha; and he smelleth the battel a far off, the thunder of the captaines and the shouting.

Doth the hawke flie by thy understanding, and stretch her wings toward the south? Is it at thy command that the Eagle doth mount up on high, and that he maketh his nest on high? Hee dwelleth & abideth on the rock, upon the crag of the rock, and the strong place. From thence hee seeketh the prey: his eyes behold a far off. His young ones also suck up blood: and where the slaine are there is he. Behold now Behemoth which

haer inde hooghte: zy belacht het peert/ ende sijn rijder.

Sult ghy het peert sterckte geven? hont ghy sijnen hals met donder bekleeden? Sult ghy het beroeren/ als eenen sprinck-haen? de pracht van sijn gesnupf is eene verschrickinge. Het graeft in dē gront/ ende het is vrolick in sijne kracht: ende treckt upt/ den gehaznaschtē te gemoete. Het belacht de vreese/ ende en wort niet ontstelt/ ende en keert niet wederom van wegen het sweert. Tegen hem rotelt de pijl-koker; het blammigh yser der spiesse/ eñ der lance: Met schuddinge ende beroeringe slockt het de aerde op/ ende en gelooft niet dat het is 't gelupt der basuyne. In 't volle geklanck der basuynen seydt het Ha/ha: eñ riecht de krijg van verren/ den donder der Vorsten/ ende 't gejuygh.

Vlieght de Sperwer door u verstant/ ende breydt sy hare vleugelen upt na het suyden? Ist na u bevel dat den Arent sich om hooge verheft/ ende dat hy sijnen nest inde hoogte maeckt: Hy woont ende vernacht inde steen-rotse/ op de scherpte der steenrotse/ ende der vaster plaetse. Van daer speurt hy de spijse op: sijne oogen sien van verren af. Ock suypen sijne jongen bloet/ ende waer verslagene zijn daer is hy.

Siet nu/ Behemoth/ welc-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

which I have made with thee, he eateth gras as an oxe. Lo now, his ſtrength is in his loynes, and his force is in the navall of his belly. When he pleaſeth his taile is like a cedar: the ſinews of his ſhame are wrapt togither. His bones are as ſtrong bras, his bones are like bars of iron. He is a cheif part of the wajes of God: hee that made him, can make his ſword to approach unto him. Becaus the mountaines bring him forth food: therfore al the beaſts of the field play there. Hee lyeth under the shady trees, in the covert of the reeds, and fens. The shady trees cover him, each one with his shadow: the willows of the brook compas him about. Behold hee doth violence to the river & haſteth not: hee truſteth that he can draw up Iordan into his mouth. Can men take him before his eyes? can men pierce him through the noſe with ſnars?

Canſt thou draw out Leviathan with an hook, or his tongue with a cord which thou letteſt downe? Canſt thou put an hook into his noſe, or boare his jawe through with a thorne? wil hee make many ſupplications unto thee? wil hee ſpeak ſoft words unto thee?

ken ick gemaeckt hebbe nevens u/hy eet hoy/gelijck een runt. Siet doch/ſijne kracht is in ſijne lendenen; ende ſijne macht in den navel ſijns buyck. Als 't hem luſt/ſijnen ſteert is als een Cedar: de ſenuwen ſijner ſchaemte zijn doorvlochten. Sijne beenderen zijn als vaſt kooper: ſijne gebeentē zijn als yſere hantbomen. Hy is een hooft-ſtuck der wegen Godts: die hem gemaeckt heeft/kan ſijn ſweert tot hem voegen. Om dat de bergē hem voeder voortbrengen/daerom ſpelen alle de dieren des velts aldaer. Onder ſchaduwachtige boomen leyt hy neder: in een ſchuylplaetſe des riets/ende des ſlijks. De ſchaduwachtige boomen bedecken hem/elck een met ſijne ſchaduwe: de beeck-wilgen omringen hem. Siet/hy doet de reviere gewelt aen/ende en verhaeſt ſich niet. Hy vertrouwt/dat hy de Jordane in ſijnen mondt ſoude konnen intrecken. Soude men hem voor ſijn oogen konnen vangē? ſoude men hem met ſtrickē den neuſe doorboren konnen?

Sult ghy den Leviathan met den angel trecken/ofte ſijne tonge met eene koorde/die gy laet nederſincken? ſult gy hem eene angel in de neuſe leggen: of met een doorn ſijne kake doorboren? ſal hy aen u vele ſmeekingen maken? ſal hy ſachtkens tot u ſpreecken?

will

ſal

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

will hee make a covenant with thee, wilt thou take him for a servant for ever? wilt thou play with him as with a bird? or wilt thou bind him for thy maidens? Shall the companions make a banquet of him? shall they part him among the Merchants? Canst thou fil his skin with barbed irons: or his head with a fishers spear? Lay thine hand upon him, remember the battel, doe no more. Behold his hope shall faile; shal hee not be cast down at the sight of him? None is so fierce that dare stir him up: who then is hee that will stand before mee? who hath prevented me that I should repay him? whatsoeder is under the whole heaven is myne. I will not conceale his parts, nor the relation of his power, nor the comelynes of his proportion. Who can discoper the face of his garment? or who can come to him with his double bridle? who can open de doors of his face? Round abour his teeth is terrour. His strong scales are very excellent; each one shut up togither as with a close seal.

One is so neare to an other, that the aire cannot come between

sal hy een verbont met u maken: sult ghy hem aen-nemen tot eenen eeuwigen slave? sult ghy met hem spelen / gelijck met een vogelken: of sult ghy hem binden voor uwe jonge dochteren? sullen de met-gesellen van hem een maeltijdt berepden? sullen zy hem delen onder de koop-lieden? Sult gy sijne huyd met haken vullē; of met een visschers krauwel sijn hooft? Leght uwe handt op hem / gedenckt des strijdts / doet het niet meer. Siet / sijne hope sal feylen: sal hy oock niet voor sijn gesichte neder-geslagen worden? niemant en is soo koen / dat hy hem opwecken soude; wie is dan hy / die sig voor mijn aengesichte stellē soude? wie heeft my voorgekomen / dat ik hem soude vergelden? wat onder den gantschen Hemel is / is mijne. Ick en sal sijne leden niet verswijgen / nochte het verhael sijner sterckten / nochte de bevalligheydt sijner gestaltenisse. Wie soude het opperste sijnes kleets ontdeckē; ofte wie soude met sijnen dobbelen bezydel hem aenkomē; wie soude de deurē sijns aengesichts open doen? rontom sijne tanden is verschrickinge. Seer uytnemende zijn sijne stercke schilden; zelck een gesloten als met eenen nauwbruckende zegel.

De een is so na aenden anderen / dat de wint daer niet en

between them. They are joyned one to another, they ſtick togither, that they cannot bee ſundered. Everie one of his neeſings maketh a light to shine, and his eyes are like the eye lids, of the morning. Out of his mouth goe burning lamps: and ſparks of fire leap out. Out of his noſtrils goeth ſmoke, as out of a ſeething pot or caldron. His breath would kindle coals, and a flame goeth out of his mouth. In his neck lodgeth ſtrength, and ſorrow it ſelf leapeth for ioy before him. The flakes of his fleſh are ioyned together: every one is firm in him, it cannot be moved. His heart is as firme as a ſtone, yea as hard as a peice of the nether milſtone. When hee raiſeth up himſelfe the mighty are afraid: by reaſon of his breakings through, they purifie themſelves.

en han tuſſchen komen. Sy kleven aen malkanderen / zy vatten ſich t'ſamen / datſe ſich niet en ſcheyden: Elk eene ſyner nieſingen doet een licht ſchijnen: ende ſijne oogen zijn als de oogen-leden des dageraedts. Uyt ſijne mont gaen fackelen / ende vyerige vonken rakender upt. Uyt ſijne neusgaten komt rook voort / als upt eenen ziedenden pot / of ruymen ketel. Syne adem ſoude kolen doen vlammen / ende een vlamme komt upt ſijnen mont voort. In ſijnen hals herbergt de ſterkte: voor hem ſpringht ſelve de vroeſheyt van vreughden op. De ſtucken ſijns vleeſchs kleven t'ſamen: elck een is vaſt in hem / 't en wort niet beweegt. Sijn herte is vaſt gelijck een ſteen: jae vaſt gelijck een deel des onderſten meulenſteens. Van ſijn verheffen ſchromen de ſtercke: om ſyner voorbrekingen wille / ontſondigen zy hen.

If any one touch him with the ſword, that shal not hold: the ſpeare, the dart, nor the habergeon. He eſteemeth iron as ſtraw, and ſteele as rotten wood. The arrow cannot make him flie: ſling-ſtones are turned with him into ſtubble. Darts are counted as ſtubble: and he laugheth at the shaking of the ſpear. Sharp Sheards are under him: hee

Maeckt hem ymant met den ſweerde / dat en ſal niet beſtaen; ſpieſſe / ſchicht / noch pantzier. Hy acht 't yſer voor ſtroo / ende het ſtael voor verrot hout. De pijl en ſal hem niet doen vlieden: de ſlingerſteenen worden hem in ſtoppelen verandert. De werpſteenen worden van hem geachtet als ſtoppelen: ende hy belacht de drillinge der lance. Onder hem zijn ſcherpe ſcher-

yen:

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

hee ſpreadeth himſelfe, on sharp pointed (things) as upon mire. Hee maketh the deep to boile like a pot: he maketh the ſea like a pot of ointment. He maketh the path to shine after him; one would think the deep to be hoarie. Upon earth there is not his like: who is made to be without feare. He beholdeth all high things: he is a king over al young proud beasts.

ben: hy ſpreyt ſich op het puntachtige/als op ſlijck. Hy doet de diepte zieden/ gelijck eenen pot/ hy ſtelt de Zee als een Apotekers rokerye. Achter hem verlicht hy het pat: men ſoude den af-gront voor grijſigheydt houden. Op der aerden en is niet met hem te vergelijcken/die gemaeckt is/ om ſonder ſchrick te weſen. Hy aenſiet alles wat hoogh is/ hy is een Koningh over alle jonge hoogmoedige dierē.

The 4, 5, and 6. chapters of the epiſtle of Paul to the Epheſians: wherein the duty of Chriſtians is largely handled.

De 4, 5, en 6. capittelen des Sendbriefs Pauli aen den Epheſeren: waer in de plicht der Chriſtenen in 't breedt verhandelt wordt.

I Therfore beſeech you, (even) I the priſoner in the Lord, that ye walk worthy of the vocation wherewith ye are called: with al lowlines and meeknes, with long ſuffering, forbearing one another in love; Endeavouring to keep the vnity of the Spirit by the bond of peace. There is one body, and one Spirit, even as alſo yée are called unto one hope of your calling: one Lord, one faith, one baptiſme, one God & father of all, who is a bove al, and through all, and in you all.

SO bidde ick u dan/ ick de gevangen in den Heere/ dat ghy wandelt weerdiglick der roepinge/ met welcke ghy geroepen zijt: met alle ootmoedigheydt ende ſachtmoedigheydt/ met lanchmoedigheyt/verdragende malkanderen in liefde: u beneerſtigende te behouden de eenigheyt des Geeſts door dē bant des vredes. Een lichaem is het/ende eenen geeſt gelijckerwijs ghy ook geroepen zijt tot eene hope uwer beroepinge: een Heere/een Geloove/eenen Doop/ een Godt ende Vader van alle/die daer is boven alle/ende door alle/ende in u alle.

But

Maer

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

But to every one of us is grave given, according to the meaſure of the giſt of Chriſt: Therfore hee ſaith, when hee aſcended up on highe, he led captivity captive, and gave gifts unto men. Nou this, he aſcended, what is it, but that he alſo deſcended firſt into the lower parts of the earth? He that deſcended, is the ſame alſo that aſcended up farte above all heavens, that he might fill all thinges. And hee gave ſome to be Apoſtles, and ſomer for Prophets, and ſome to be Evangeliſts, and ſome for paſtours and teachers: For the perfecting of the Saints, for the work of the miniſtrie, for the edifying of the body of Chriſt; untill wee all come unto the unity of the faith and of the knowledge of the ſon of God, unto a perfect man, unto the meaſure of the ſtature of the fulnes of Chriſt. That we henceforth bee no more childeren, who like the flood are toſſed to and fro, and carryed about with every winde of doctrine, by the ſleight of men, by the cunning craftines whereby they lye in wait to deceave: But following the truth in love, may in all things grow up unto him, who is the head, even Chriſt: From whom

Maer elck een van ons is de genade gegeven/na de mate der gave Chriſti: Daerom ſeght hy; Als hy op-gevaren is in de hoogte/heeft hy de gevanckeniſſe gevangen genomen/ende heeft den menſchen gaven gegeven. Nu dit/hy is opgevaren/ wat is 't/dan dat hy oock eerſt is neder-gedaelt inde nederſte deelen der aerde? Die neder gedaelt is/is deſelve oock die op-gevaren is verre boven alle de Hemelen/ op dat hy alle dingen vervullen ſoude. Ende deſelve heeft gegeven ſommige tot Apoſtelē/ende ſommige tot Prophēten/ende ſommige tot Evangeliſten/eñ ſommige tot Herders ende Leeraers: Tot de volmakinge der Heyligen/tot het werck der bedieninge/tot opbouwinge des Lichaems Chriſti; tot dat wy alle ſullen komen tot de eenigheydt des geloofs ende der kenniſſe des Soons Gods/tot eenen volkomenen man/ tot de mate der groote der volheyt Chriſti: op dat wy niet meer kinderen en ſouden zijn/ die als de vloed beweeght ende omgevoert worden met alle wint der Leere/door de bedriegerye der menſchen/door archliſtigheyt om liſtelick tot dwalinge te brengē: Maer de waerheydt betrachtende in liefde/ alleſins ſouden op-waſſen in hem die het hooft is/ namelijck Chriſtus: uyt welcken

the het

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

the whole body fitly joyned togither and compacted, by that which every joynt ſupplieth, according to the working of every part in its meaſure, maketh the increaſe of the body, to the edifying of it ſelfe in love.

This I ſay therfore, and teſtifie it in the Lord, that you henceforth walke not like as the other gentiles walke in the vanity of their minde, darkened in the underſtanding, being allenated from the life of God, throug the ignorance that is in them, becaus of the hardnes of their hearts: who being paſt feeling, have given themſelves over unto laſciviouſnes, to work all uncleannes with greedines. But ye have not ſo learned Chriſt, if ſo bee yee have but heard him, and are taught by him, as the truth is in Ieſus: To wit, that yee ſhould put off, concerning the former converſation, the old man, which is corrupt through the luſts of deceitfulnes: and that you ſhould bee renewed in the ſpirit of your minde, and put on the new man, which after God is created in true richteouſneſſe and holynes.

Wherfore

het geheel lichaem bequaemlick t'ſamen gevoeght / ende t'ſamen vaſt gemaeckt zijnde / door alle voeghſelen der toebzenginge na de werckinge van een yegelijck deel in ſijne mate / den wasdom des Lichaems maeckt / tot ſijns ſelfs opbouwinge in de Liefde.

Ick ſegge dan dit / ende betuyge het in den Heere / dat ghy niet meer en wandelt gelijck als de andere Heydenen wandelen in de ydelheyt hares gemoedts / verduyſtert in het verſtant / verbzeemt zijnde van het leven Godts / door de onwetenheydt die in haer is / door de verhazdinge hares herten. Welcke ongevoeligh gewozden zijnde / hebben haer ſelven overgegeven tot onluchtigheydt / om alle onreynigheydt gierighlick te bedzijven. Doch ghy en hebt Chriſtum alſo niet geleert / indien ghy maer hem gehoozt hebt / ende door hem geleert zijt / gelijck de waerheydt in Jeſus is: Te weten / dat ghy ſoudet af-leggen / aengaende de vorige wandelinge / den ouden menſche / die verdozven wozdt door de begeerlijckheden der verleydinge: ende dat ghy ſoudet vernieuwt wozden in den Geeſt uwes gemoedts / ende den nieuwen menſche aendoen / die nae Godt geſchapen is in ware rechtveerdigheydt ende Heyligheydt.

Daerom

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

Wherfore put away lying, and ſpeak the truth every man with his neighbour: For we are members one of another.

Be ye angry, and ſin not; let not the ſun goe down upon your wrath: neither give place to the devill.

Let him that hath ſtolen, ſteale no more, but rather labour, working with his hands the thing which is good, that he may have to diſtribute to him that hath need.

Let no filthy communication proceed out of your mouth: but if there be any good communication to profitable edification, that it may give grace to them that heare it.

And grieve not the holy Spirit of God, by whom yee are ſealed unto the day of redemption.

Let all bitternes, and wrath, and anger, and clamour, and evil ſpeaking, bee put away from you, with all malice.

But be ye kind one to another, mercifull, forgiveing one another, even as alſo God in Chriſt hath forgiven you.

Bee yee therefore followers of God, as deare children: and walke in love, even as Chriſt alſo hath loved us, and

Daerom legget af de leugen / ende ſpreeket de waerheydt een pegelyck met ſynen naeſten: want wy zyn malkanders leden.

Wordt tornig / ende en ſondight niet: de Sonne en gae niet onder over uwe tornigheyt. Noch en geeft den Duyvel geen plaetſe.

Die geſtolen heeft / en ſtele niet meer / maer arbeyde lieber / werkende dat goet is met de handen / op dat hy hebbe mede te deelen den genen die noot heeft.

Geen duyle reden en gae uyt uwen mondt: maer ſoo daer eenige goede reden is tot nuttige ſtichtinge / op dat zy genade gebe dien dieſe hooren.

Ende en bedroeft den Heyligen Geeſt Godt niet / door welcken ghy verſegelt zyt tot den dagh der verloſſinge.

Alle bitterheyt / ende toornigheyt / ende gramſchap / ende geroep / ende laſteringe zy van u geweert / met alle booſheydt.

Maer zyt tegen malkanderen goedertieren / barmhertigh / vergevende malkanderen / gelyckerwijs ook God in Chriſto u lieden vergeven heeft.

Zyt dan navolgers Gods / als geliefde kinderen: ende wandelt inde liefde / gelijkerwijs ook Chriſtus ons lief gehadt

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

and hath given himſelf up for us, for an offerring and a ſacrifice to God, for a ſweet ſmelling ſavour.

But fornication, and al uncleannes, or covetouſnes, let it not be once named among you, as it becometh Saints: neither filthynes, nor foolish talking, or jeſting, which are not comely, but rather giving of thankes. For this you know, that no whoremonger, or unclean (perſon), or covetous (man) who is an Idolater, hath inheritaunce in the kingdome of Chriſt and of God.

That no man deceave you with vaine words: for becaus of theſe things cometh the wrath of God upon the children of diſobedience. Be not ye therfore partakers with them. For yee were ſometimes darknes, but now are yee light in the Lord: walke as children of light: For the fruit of the Spirit is in all goodnes, and righteouſnes, and truth. Proveing what is acceptable unto the Lord.

And have no fellowship with the vnfruitful workes of darknes: but much rather alſo reprove them. For it is even shamefull to ſpeak of thoſe things which are don of them in ſecret.

But

gehadt heeft/ende hem ſelven voor ons heeft overgegeven tot een offerhande ende een ſlacht-offer Gode/ tot eenen wel-rieckenden reuck.

Maer hoererye/ ende alle onreynigheyt/ofte gierichheyt/ en laet oock onder u niet genaemt worden/ gelijckerwijs het den heyligen betaemt: noch oneerbaerheydt/ noch ſot-geklap ofte gheckernye/ welke niet en betamen; maer veel meer danck-ſeggynge. Want dit weet ghy/ dat geen hoereerder/ ofte onreyne/ ofte gierigaert/die een afgodendienaer is/ erffenisſe en heeft in het Koninckrijcke Chriſti ende Godts.

Dat u niemant en verleyde met ydele woorden: want om deſe dingen komt de toorne Godes over de kinderen der ongehoorſaemheydt. Soo en zijt dan hare mede-genoten niet. Want gy waert eertijts duysternisſe/ maer nu zijt gy licht in den Heere; wandelt als kinderē des lichts: want de vrucht des Geeſts is in alle goedigheydt/ ende rechtveerdigheyt/ende waerheydt. Beproevende wat den Heere wel behagelijck zy.

Ende en hebt geen gemeynſchap met de onvruchtbare wercken der duysternisſe/ maer beſtraftſe oock veel eer. Want het gene heymelijck van haer geſchiet/ is ſchandelijck oock te ſeggen.

Maer

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

But al these things, being reproved of the light are made manifest. For whatsoever doth make manifest, is light. Therfore he faith, Awake thou that sleepest, and arise from the dead, and Christ shall give thee light.

See then thae ye walke circumspectly, not as fools but as wise, redeeming the time, becaus the dayes are evill. Wherfore bee yee not without understanding, but understand what the will of the Lord is. And be not drunk with wine, wherein is excesse, but be filled with the Spirit: Speaking among jour selves with psalmes, and hymnes, and spiritual songs, singing, and making melodie to the Lord in jour heart: giving thankes alwayes for al things to God and the father, in the name of our Lord Iesus Christ: being subject one to another in the feare of God.

Yee wives be subject to your owne husbands, as unto the Lord: For the husband is the head of the wife, even as Christ is the head of the church; and hee is the saviour of the body.

Therfore as the Church is subject unto Christ, so also (let) the wives (bee) to their owne husbands in every thing. Ye husbands love your owne wives, even as Christ also

Maer alle dese dingen / van het licht gestraft zijnde / worden openbaer: want alle dat openbaer maeckt / is licht. Daerom segt hy / Ontwaeckt ghy die slaept / ende staet op upt den dooden / ende Christus sal over u lichten.

Siet dan hoe ghy voorsichtelijck wandelt / niet als onwijse / maer als wijse / den tijt uytkopende / dewijle de dagen boos zijn. Daerom en zijt niet onverstandig / maer verstaet welcke de wille des Heeren zy. Ende en wort niet dronken in wijn / waer in overdaet is / maer wordt vervult met den Geest / spreeckende onder malkanderen met Psalmen / ende lof-sangen / ende Geestelijcke liedekens singende / ende Psalmende den Heere in uw' herte: danckende alle tijt over alle dingen Godt ende den Vader / in den name onses Heeren Jesu Christi: Malkanderen onderdanigh zijnde in de vreese Godts.

Ghy vrouwen weest uwe eygene mannen onderdanig / gelijck den Heere: want de man is het hooft des wijfs / gelijck ock Christus 't hooft der Gemeynte is: ende hy is de behouder des Lichaems.

Daerom gelijk de Gemeynte Christo onderdanig is / also ock de vrouwen hare eygene mannen in alles. Ghy mannen hebt uwe eygene Vrouwen Lief / gelijck ock Christus

alſo hath loved the Church, and hath given up himſelf for her: that hee might ſanctifie it, having cleanſed her with the washing of water by the word: that he might preſent it to himſelf glorious, a church which hath ne ſpot or wrinckle, or any ſuch thing, but that shee should be holy and vnreproveable. So are men bound to love their owne wiver, as their owne bodies. He that loveth his owne wife, loveth himſelf. For no man hath yet ever hated his owne flesh, but hee nouriſheth and cherisheth it, even as alſo the Lord the church. For we are members of his body, of his flesh, and of his bones. Therefore shal a man leave his father and mother and shall cleave to his wife: and they two shalbe one flesh. This myſterie is great: but I ſpeake this, having reſpect unto Chriſt, and unto the church. Therfore alſo let every one of you in particuler, ſo love his wife as himſelfe: and the wife ſee that she reverence her husband.

ſtus de Gemeynte lief gehad heeft / ende hem ſelven vooz haer heeft overgegeven: op dat hyſe Heyligen ſoude / haer gerepnight hebbende met het badt des waters dooz het woozdt: op dat hyſe hem ſelven ſoude Heerlijck voozſtellen / een Gemeynte die geen vlecke ofte rimpel en heeft / of yet diergelijcke / maer dat zy ſoude Heylig zijn ende onberiſpelijck. Alſo zijn de mannen ſchuldigh hare eygene vzouwen lief te hebben / gelijck hare eygene Lichamen. Die ſijne eyghene Vzouwe lief heeft / die heeft hem ſelven lief. Want niemant en heeft oyt ſijn eygen vleeſch gehaet / maer hy voet het / ende onderhout 'er / gelijckerwijs ook de Heere de Gemeynte: Want wy zijn leden ſijns lichaems / van ſijnen vleeſche / ende van ſijne beenen. Daerom ſal een menſche ſijnen Vader ende Moeder verlaten / en ſal ſijn Wijf aenhangen: ende zy twee ſullen tot een vleeſch weſen. Deſe verbozgentheyt is groot: doch ick ſegge dit ſiende op Chriſtum / ende op de Gemeynte. Soo dan oock ghy-lieden elck in het beſonder / een yegelijck hebbe ſijn eygen Vzouwe alſoo lief als hem ſelven: ende de Vzouwe ſie dat zy den Man vreeſe.

Ye children be obedient to you parents in the Lord: for that is right. Honour thy father

Gy kinderen zijt uwen ouderen gehoorſaem in den Heere: want dat is recht. Eert uwen Vader

father and mother (which is the firſt commandement with a promiſe) that it may goe well with thee, and that thou mayſt live long upon the earth. And ye fathers, provoke not your children to wrath: but bring them up in the nurture and admonition of the Lord.

Ye ſervants bee obedient unto your Maſters according to the flesh, with feare and trembling, in ſinglenes of your heart, as unto Chriſt: not according to eyeſervice, as men pleaſers, but as ſervants of Chriſt, doeing the will of God from the heart; with good will doeing ſervice to the Lord and not to men: knowing that whatſoever good thing any man doth, the ſame ſhall hee receave of the Lord, whither he be bond or free. And ye Maſters, doe the ſame things to them, forbearing threatening: as knowing that alſo your Maſter is in heaven, and that no reſpect of perſons is with him.

Furthermore, my brethren, bee ſtrong in the Lord, and in the power of his might. Put on the whole armour of God, that you may ſtand againſt the crafty wiles of the devil. For we wreſtle not againſt flesh and blood, but againſt principalities,

againſt

Vader/ende Moeder/('t welck 't eerſte gebodt is met een belofte) op dat het u wel gae/ende dat ghy lange leeft op de aerde. Ende ghy Vaders en verwerckt uwe kinderen niet tot toorne/ maer voedtſe op in de leeringe ende vermaninge des Heeren.

Ghy dienſtknechten zijt gehoorſaem uwen Heeren naden vleeſche/ met vreeſe ende bevē/ in eenvoudigheyt uwes herten/ gelijck als Chriſto: niet nae oogen-dienſt/ als menſchen behagers/ maer als dienſtknechten Chriſti/ doende den wille Gods van hertē; dienende met goetwilligheyt den Heere/ ende niet den menſchen: wetende dat ſoo wat goet een yegelijck gedaen ſal hebben/ hy dat ſelve van den Heere ſal ontfangen; het zy dienſt-knecht/ het zy vrye. Ende ghy Heeren/ doet 't ſelve by haer/ nalatende de dreyginge als die weet dat oock uw'ſelfs Heere inde Hemelen is/ ende dat geen aenneminge des perſoons by hem en is.

Voorders/ mijne broeders/ worder krachtigh in den Heere/ ende in de ſterckte ſijner macht. Doet aen de geheele wapen-ruſtinge Gods/ op dat ghy konnet ſtaen tegen de liſtige omleydingen des Duyvels. Want wy en hebben den ſtrijt niet teyē vleeſch ende bloet/ maer tegen de

Over-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

gainſt powers, againſt the
rulers of the world, of the
darknes of this world, a-
gainſt Spirituall wickedneſ-
es in the aire. Therefore ta-
ke on the whole armour of
God, that you may be able
o withſtand in the evil day,
nd having finished all to a-
ide ſtanding. Stand therfo-
e, having your loynes girt
bout with truth, and ha-
ing pur on the breaſt plate
f righteouſnes: and having
our feet shod with the pre-
aration of the goſpel of
eace. Above all having ta-
en on the shield of faith,
herewith ye shall be able
o quench all the fiery darts
f the wicked: And take the
elmet of ſalvation, and the
word of the Spirit, which is
he word of God: praying al
vajes with all prayer ād ſup-
lication in the Spirit, and
vatching thereunto with all
erſeverance, and ſupplica-
ion for all Saints: And for
ne, that Speech may be gi-
en to me in the opening of
ny mouth with boldneſſe,
o make knowne the myſte-
ie of the goſpel for which
am an ambaſſadour in a
haine, that in the ſame I
may ſpeak boldly as I ought
o ſpeake.

And that yee alſo may know

Overheden/tegen de Mach-
ten/tegen de Gewelt-hebbers
der wereldt/der duyſterniſſe
deſer eeuwe/ tegen de geeſte-
lijcke boosheden in de lucht.
Daerom neemt aen de gehee-
le wapen-ruſtinge Gods/ op
dat ghy konnet weder-ſtaen
in den booſen dagh/ ende al-
les vezricht hebbende/ſtaende
blijven. Staet dan/uwe len-
den omgegort hebbende met
de waerheyt/ ende aengedaen
hebbende de bozſt-wapen der
gerechtigheyt: ende de voeten
geſchoeyt hebbende met be-
reytheydt des Euangeliums
des vzedes. Boven al aenge-
nomen hebbende de ſchilt des
geloofs/ met welken ghy alle
de vyerige pijlen des booſen
ſult konnen uyt-bluſſchen:
Ende neemt den helm der
Saligheydt/ende het ſweert
des Geeſts/'t welck is Gods
woozdt: Met alle biddinge
ende ſmeekinge/ biddende tot
aller tijt in den Geeſt/ende tot
het ſelve wakende met alle ge-
duerigheydt/ ende ſmeekinge
booz alle de Heylige: Ende
booz my/ op dat my 't woozt
gegeven wozde in de openinge
mijns mondts met vzymoe-
digheydt/ om de verbozgent-
heydt des Euangeliums be-
kent te maken/ waer over ick
een geſante ben in een keten/
op dat ick in 't ſelve vzymoe-
delijck mach ſpzeecken/gelijck
my betaemt te ſpzeecken.
Ende op dat oock gy moogt

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

know myne affaires, & what I do, Tychicus the beloved brother, & faithful minister in the Lord shal make known to you all things: whome I have sent unto you for the same purpose, that you may know our affairs, and that he may comfort your hearts.

Peace be to the brethen, and love with faith, from God the Father, and the Lord Iesus Christ.

Grace be with al them, that love our Lord Iesus Christ in incorruption,

A M E N.

weten het gene my aengaet, ende wat ick doe/dat alles sal u Tychicus de geliefde broeder ende getrouwe Dienaer in den Heere bekent maken: den welcken ick tot dien selven eynde tot u gesonden hebbe/ op dat ghy onse saken soudet weten/ ende hy uwe herten soude vertroosten.

Vrede zy den Broederen, ende liefde met geloove/ van Godt den Vader/ ende den Heere Jesu Christo.

De genade zy met alle degene/ die onsen Heere Jesum Christum lief hebben in onverderflyckheydt/ Amen.

Psal. 91.

HE that dwelleth in the hideing-place of the most high, he shall rest in the shadowe of the Almightie.

I wil say to the Lord; My refuge and my fortresse: my God in whom I trust.

For he shall rid thee from the snare of the fowler: from the grievous destructive pestilence.

He shall cover thee with his feathers, and under his wings shalt thou trust: his truth is a shield and buckler.

Thou shalt not be affraid for the terrour of the night: for the arrow that flieth by day,

Psal. 91.

DIe in de schupl-plaetse des Alderhooghsten is geseten/ die sal vernachten in de schaduwe des Almachtigen.

Ick sal tot den Heere seggen; Myne toevlucht ende myn burght: myn Godt op welcke ick vertrouwe.

Want hy sal u redden van den strick des Vogel-vangers: van de seer verderflycke pestilentie.

Hy sal u decken met syne vlercken/ ende onder syne vleugelen sult ghy betrouwen: syne waerheydt is een rondasse ende beukelaer.

Gy en sult niet vresen voor den schrick des nachts: voor den pyl die des daegs vliegt:

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

day : for the peſtilence that walketh in darknes : for the deſtruction that waſteth at noon-day.

A thouſand shal fal at thy ſide, and ten thouſand at thy right hand : it shal not come nigh thee. Only with thyne eyes shalt thou behold it: and thou shalt ſee the reward of the wicked.

For thou, oh Lord, art my refuge, thou haſt made the moſt highe thine habitation: t here shal none evill befall thee, neither shall any plague come nigh thy tent. For hee shall give his Angels charge of thee, that they keep thee in all thy wayes. They shall beare thee upon their handes, that thou dash thy foot againſt no ſtone.

Thou shalt tread upon the fierce lyon and the adder, thou shalt trample under feet the young lyon and the dragon.

Becaus he loveth me much (ſaith God) therfore wil I deliver him : I will ſet him on highe, for he knoweth my name. He shal cal upon me, and I will heare him : I will bee with him in trouble, I wil draw him out, and will honour him. I will ſatiſfie him with length of dayes, and will caus him to ſee my ſalvation.

voor de peſtilentie die in de donckerheydt wandelt : voor het verderf dat op den middagh verwoeſtet.

Aen uwe zijde ſullender duyſent vallen/ende tien duyſent aen uwe rechterhant; tot u en ſal 't niet genaken. Alleenlijk ſult gy't met uwe oogen aenſchouwen/en ghy ſult de vergeldinge der godlooſen ſien.

Want ghy/ Heere/zijt mijne toevlucht: den Alderhoogſten hebt ghy geſtelt tot u vertreck / u en ſal geen quaet weder varen/ noch geen plage ſal uwe tente naderen. Want hy ſal ſijne Engelen van u bevelen / datſe u bewaren in alle uwe wegen. Sy ſullen u op de handen dragen / op dat ghy uwen voet aen geenen ſteen en ſtootet.

Op den fellen leeuw ende d'adder ſult ghy treden / ghy ſult den jongen Leeuw / ende de Drake vertreden.

Dewijle hy my ſeer bemint (ſpreeckt Godt) ſo ſal ick hem upthelpen : ick ſal hem op een hooghte ſtellen/want hy kent mijnen name. Hy ſal my aenroepen / ende ick ſal hem verhooren : in de benauwtheydt ſal ick by hem zijn / ick ſalder hem uyttrecken/ ende ſal hem vereerlicken. Ick ſal hem met lanckheydt der dagen verſadigen/ende ſal hem mijn Daligheydt doen ſien.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

Certaine morall ſayings, and familiar (or proverbiall) ſpeeches, very pleaſant to the mynd, and profitable for the exerciſe of the tongue.

Eenige ſtichtelijcke ſpreucken, en gemeene (o proverbiale) ſpreeck-woorden, den geeſt ſeer vermaeckelijck, en voorderlijck tot d'oeffeninge der ſprake.

1. *Of the feare of God.*

Van de vreeſe des Heeren.

HOnour and ſerve God.
Eert en dient Godt.
Follow piety.
Behertight de Godſalighedt.
The feare of the Lord is the begining of wiſdome.
De vreeſe des Heeren is 't beginn' der wijsheydt.
In all that thou ſayeſt or doeſt, remember that God heareth and ſeeth it.
In all' het geen ghy ſeght of doet / denckt dat God 't hoort en ſiet.
God punisheth evil and rewardeth good.
God ſtraft het quade/ ende beloont het goede.
Godlines is the foundation of all vertue.
Godtvruchtigheydt is de grondt van alle deughden.

2. *Of duty to parents and ſuperiours.*

Van de plicht aen Ouders en Overheden.

LOve thy parents.
Hebt uwe ouders lief.
Strive not with thy parents, although thou haſt right in what thou ſayeſt.
En twiſt niet met uw' ouders / al hebt ghy ſchoon gelijck in 't gene ghy ſeght.

Like

Like as thou dealeſt with thy parents, ſo ſhall thy children deale with thee.
Gelijck ghy met uw' ouders handelt / ſoo ſullen uw' kinderen met u handelen.
Yeild ſome what to your elder.
Geeft uwe meerder wat toe.
Reſpect thy friends.
Houdt uwe vrienden in waerde.
Honour them to whom honour is due.
Eert die geene die eere toe komt.
Feare thy maſter.
Ontſiet uwe meeſter.
Reverence an aged perſon.
Zijt eerbiedigh tegen een oud bejaerde.
Obey the lawes and ordinances.
Onderhoudt de keuren en ordonantien.
Eſteem thy ſelf little among great ones.
By den grooten houdt u klepn.

3. *Of duty to a mans ſelf.*

Van de plicht aen eens ſelven.

Reſerve thy ſubſtance.
Bewaerd uw' goed.
Look to preſerve honour and grace.
Siet eer en ſchaemt te houden.
Preſerve thy good name.
Bewaerd uwe goeden naem.
Know thy ſelf.
Kent u ſelven.
Be like thy ſelf.
Zijt u ſelfs gelijck.
If a man cut off his noſe, he marreth his face.
Snijt men ſijn neus af/ ſoo ſchent men ſijn aengeſicht.
Every man for himſelf, and God for us all.
Elck voor hem ſelven/ en Godt voor ons allen.
Who brings water to his neighbours hous, when his owne is on fire?
Wie brenght water aen ſijn buermans huys / als ſijn eygen brandt?
Every one wil have the butter on his owne cake.
Elck wil de boter op ſijn koeck hebben.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

4. *Of duty to neighbours.*

Van de plicht tot d'even-naeſten.

WHat thou would'ſt not have don to thee, that doe not to another.
't Geen ghy niet en wilt dat u geſchiede / 't ſelve doet oock een ander niet.
With ſuch meaſure as thou ſhalt have meaſured to another ſhall be meaſured to thee againe.
Met ſulcke mate als ghy yemandt ſult gemeten hebben, ſal u weder toe gemeten worden.

5. *Of repentance.*

Van bekeeringe.

HAſt thou erred? then chaunge thy counſell.
Hebt ghy gedwaelt/ ſoo verandert van raet.
Hard jogs (ſhakings) teach well.
Hazde ſchocken leeren wel.
He that ſtrayeth and quickly returns, is thereby taught better.
Die dwaelt/ en haeſtigh weder keert/
Die wordt'er beter door geleert.
By falling men learn to goe ſure.
Met vallen leert men ſeker gaen.
A burnt child dreads the fire.
Een verbrandt kindt vreeſt het vier.

6. *Of vertue.*

Van de deught.

GLory is the ſhadow of vertue.
Eere is de ſchaduwe des deughts.
Honeſt men hate evill doeing, through love to vertue.
De vrome haten 't quaet doen/ door liefde tot de deught.

7. *Education of children.*

Opvoedinge van kinderen.

THe twig muſt be bent while it is tender.
Terwijle het rijs swack is moetmen het buygen.
He that loveth his child well, will chaſtiſe him.
Die wel bemindt: caſtijdt ſijn kindt.

't Is

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

't Is ill leading old dogs in a ſtring.
't Is quaedt oude honden aen banden te leggen.
Cuſtome is a ſecond nature.
Gewoonte is de tweede nature.
Correction bringeth fruit.
Tucht baert vruchte.
What one in youth well learne can,
That hangs him all his life time on.
Wat heeft geleert de jonger man/
Dat hanght hem al ſijn leven an.
What is bred in the bone will not out of the flesh.
Dat in 't gebeente gegroept is/ wil uyt het vleeſch niet.
Teach a child in the way he should goe: and when he is old, hee wil not depart from it. Prov. 22.6.
Leert den jongen de eerſte beginſelen na den eyſch ſijns weghs: als hy ooch out ſal gewoorden zijn/en ſal hy daer van niet af-wijcken.

8. *Of pride and humility.*

Van hoovaerdye, en nederigheydt.

BE not hig minded.
En zijt niet hoogh-vragende.
Deſpiſe not, not reject thy inferiour.
En veracht noch verſtoot uw' minder niet.
The higher the mountaine, the lower the vale:
The greater the tree, the harder the fall.
Hoe hooger Bergh/ hoe lager Dal:
Hoe grooter Boom/ hoe zwaerder val.
Doeſt thou feare the lightening? then duck.
Vreesje voor den blixem? ſoo duyckt.
He that abideth low, cannot fall hard.
Die laegh blijft kan niet hard vallen.
Lowlie ſet, and richly warme.
Laegh geſeten en rijckelijcken warm.
Wilt thou not be shot, then ſtoop downe.
Wilje niet geſchoten worden/ ſoo huyck neder.
A man forgotten, hath the beſt.
Een vergeten man/ iſſer beſt aen.
God reſiſteth the proud, but giveth grace to the humble. Iam. 4.6.
Godt wederſtaet de hoovaerdige / maer de nederige geeft (hy genade.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

9. *Of covetousnes and liberality.*

Van gierigheydt en mildigheydt.

A Miser doth no good, but when he dyeth.
Een gierigaert doet niet goedts/ dan als hy sterft.
Deare sea-men oft times stay on shoare.
Diere Schippers veeltijdts aen landt blijven.
Great fishes teare the net.
Groote visschen scheuren 't net.
Men must not swallow such great brocks as to choak them.
Men moet soo groote brocken niet inswelgen/ datmer aen wurght.
Hy red horses make short miles.
Gehuerde peerden maken korte mijlen.
It 's good bidding guests where the provision costs nothing.
Daer 't vry gelagh is/ ist goedt gasten nooden.
It 's easy to make a good fire of an others turf.
't Is licht goedt vyer maken van een anders turf.
It 's good cutting large girths of an other mans leather.
't Is goet breede riemen snijden upt een ander mans leer.
It 's good to keep feast in an others hall.
't Is goedt feest houden op een anders zael.
It 's good dauncing on an other mans floore.
't Is goedt dansen op een ander mans vloer.
He that hunteth two hares at once gets neither.
Die twee Hasen gelijck jaeght/ krijght geen van beyden.
Fathome much, but gather little.
Veel om-vamen/ weynigh versamen.
Great pears may hurt.
Groote peeren/ konnen deeren.

10. *Of hatred and envy.*

Van haet en nijt.

SPite gapes wide.
Spijt gaept wijt.
When love turneth into hatred, then is it unmeasurable.
Als liefde keert in haet:
Dan gaetse buyten maet.
Envy cryeth of spite where honour rideth.
Nyt kryt van spijt/ waer eere rijt.

It

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

It grieveth one dog, that the other goeth into the kitchin.
't Is den eenen hondt leet/dat d'ander in de keuchen gaet.
Who ſo proſpereth well, is envyed.
Wie wel gedijt/ die wordt benijt.
After honour and dignity, followeth envy and hatred.
Naer eer en ſtaet/ volght nijt en haet.
Wrath is cruel and anger is outragious: but who is able to ſtand againſt envy? Prov. 27. 4.
Grimmighepdt/ ende overloopinge van toorn is wreetheyt: maer wie ſal voor nijdigheyt beſtaen?

11. *Of wiſdome and knowledge.*

Van wijsheydt en wetenſchap.

MEn muſt reſpect wiſdome above ſtrength.
Men moet de wijsheyt boven de ſterckte aenſien.
Wealth is uncertaine and fading: but knowledge abideth alwajes.
Rijkdom is onſeecker en vergancklijck/ maer de wetenſchap blijft altijdt.
Be not ashamed to learne.
En ſchaemt u niet te leeren.
Remember what thou haſt read.
Onthoudt dat ghy geleſen hebt.
Fooles deſpiſe wiſdome and learning.
De ſotten verachten wijsheydt ende leeringe.
There is nothing more excelent than knowledge.
Daer is niet treffelijcher als wetenſchap.

12. *Of patience and anger.*

Van lijdtſaemheydt en toornigheydt.

IN proſperity think of adverſity.
In voorſpoet denckt op tegenſpoet.
Beare that which thou ſuffereſt by thine owne fault.
Verdraeght het gene ghy door u eygen ſchult lijdt.
Men goe not laughing to heaven.
Men komt niet lachende in den Hemel.
Be not angry without cauſe.
En wilt niet toornigh weſen ſonder oorſaeck.
Anger is a short madnes, or a noiſe that laſteth not long.
Gramſchap is een korte dulligheyt/ of een raſerye die niet langh duurt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

A man of little underſtanding is ſoon angry.
Een menſche van kleyn verſtandt is haeſt verſtoort.
A little pot is ſoone hot.
Een kleyne pot werdt haeſt heet.
To a little oven there needs little fire.
Tot een kleynen oven iſſer weynigh vyers van noode.
Many think it to be great honour to ſuffer nothing (patiently:) but ſound doctrine teacheth clearly, that there is no greater magnanimity than to be able to ſuffer injury with patience.
Veel meynen groote eer te zijn niet te verdzagen: maer de geſonde leere wijſt klaerlijck uyt/ datter geen meerder grootmoedigheydt en is/ als ongelijck met gedult te konnen lijden.

13. *Of temperance and mediocrity.*

Van matigheydt en middelmaet.

BE neither prodigal nor covetous.
En weeſt niet verquiſtigh noch gierigh.
He ſhund the raine and fell into the ditch.
Hy ſchouwde de regen en viel in de ſloot.
The pitcher goeth ſo long to the water, till at laſt it breaks.
De kruyck gaet ſo langh te water/ tot datſe eens bzeeckt.
Hee is a fool who ſuffers much paine for an hare: and yet kils an horſe worth many pounds.
Hy is een dwaes/ die om een haes/ veel ſmerten lijt:
En noch een peert/ veel ponden weert/ den hals afrijt.
High trees give more shadowe than fruit.
Hooge boomen geven meer ſchaduwe als vzuchten.
He that the candle too deep doth cut,
Blowes lightly all her luſter out.
Wie de keers te diepe ſnupt/
Bluſt wel licht haer lupſter upt.
Men muſt sheare the sheep, according as they have woll.
Men moet de ſchapen ſcheeren na zy wol hebben.
Cut the hearb ſo that it may continue growing,
If thou wring'ſt too hard, the noſe muſt bleed.
Snijt ſoo het kruyt dat het mach blijven groeijen/
Snupt ghy te hazt ſoo moet de neuſe bloeijen.
When a man is ſatisfied, then a hony combe rellisheth not.
Wanneer men is verſaet/
Dan ſmaeckt geen honigh-raet.

Druncken-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

Drunckennes is ſin, loſſe, and shame.
Dzonckenſchap is ſonde/ſchade en ſchande.
Enough, is as good as a feaſt.
Genoegh is even ſo goet als een Feeſt.
Too much of one thing, is good for nothing.
Te veel van eenen dingh is niewers nut toe.
They that drink wyne without relish, commit a great error.
Die Wijn dzincken ſonder ſmaeck/
Doen een onbeſupſde ſaeck.
Who ſo drincks without thirſt,
And eats without hunger,
He dyeth the younger.
Wie dzinckt ſonder dozſt/
En eet ſonder honger/
Die ſterft te jonger.

14. *Of good and bad Companie.*

Van goedt en quaedt geſelſchap.

Converſe with the good.
Gaet met de vzome om.
Convers with wiſe folkes.
Verkeert met wijſe lupden.
Eſteem much of honeſt people.
Houdt veel van vzome lupden.
An evil man is the worſt beaſt.
Een quaedt menſch is 't alderſlimſte beeſt.
It is good, to have dealing with good men.
Met den goeden is 't goedt doen.
Beware of bad company.
Wacht u booz quaedt geſelſchap.
One rotten apple in the basket, ſpoileth alſo the ſound fruit.
Een rotten appel in de mande
Maeckt oock het gave frupt te ſchande.
If thou thoucheſt pitch thou shalt be defyled.
Handelt ghy peck/ ghy krijght een vleck.
Among wolves and owles, men learne to howle.
Bp Wolven en Hplen: daer leertmen huplen.
One ſcabbed sheep ſpoiles the whole flock.
Een ſchurft ſchaep bederft de heele kudde.
One fool makes many.
Eenen dwaſe maeckter veul.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

He that dwelleth with cripples, learneth to limpe.
Die by de kreupelen woont/ leert hincken.
He that lyeth with dogs gets fleas.
Die met honden gaet te bed/
Deelt van haer vlopen met.
Foule ground ſpoils the cables.
Duyſe gronden bederven de kabels.
Who ſo hunteth with cats,
Catcheth nought ſave rats.
Die jaeght met katten/
En vanght maer ratten.
It's ill working with bad tooles.
Met quaedt tuygh is 't quaedt werken.
He that mingleth himſelf among draffe, is eaten of the Swines. (geten.
Wie ſich onder de draf menght/ wert van de Swijnen ge-
Better alone, than with bad company.
Beter alleen als qualijck verſelt.
He that dwelleth neare a mill, is made duſty with the meale.
Die ontrent een molen woont/ beſtupft van het meel.
He that walketh with wiſe men ſhal be wiſe: but a Companion of fools ſhall be deſtroyed. Prov. 13. 20.
Die met de wijſe om gaet / ſal wijs worden: maer die de ſotten met-geſelle is/ ſal verbrooken worden.

15. *Of Courteſie, and kindnes*

Van beleeftheydt en vriendelijckheydt.

Salute willingly.
Groet gaerne.
Be not hard to thoſe that are under you.
Wilt uwe minder niet hart.
Be freindly in ſpeech.
Zijt vriendelijck in 't ſpreken.
As thou ſaluteſt another, ſo ſhalt thou againe bee ſaluted.
Gelijck ghy een ander ſult groeten / ſoo ſult ghy weder gegroetet worden.
Doe good to the good.
Doet den vromen goedt.
Honour them which have don thee good.
Eertſe die u goedt gedaen hebben.

Doe

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

Doe good even to thyne enemies.
Doet oock uw' vyanden goedt.
Recompence a good turne.
Vooz een weldaet doet vergeldinge.
Men lock up no bread from friends.
Men ſluyt geen bzoodt vooz de vzienden.

16. *Of the tongue, and the good or evill uſe thereof.*

Van de Tonge, en het goedt of quaedt gebruyck der ſelve.

BEfore thou ſpeakeſt, meditate well what thou wilt ſay.
Eer ghy ſpzeeckt/verſint wel wat ghy ſeggen wilt.
Heare much, but ſpeak little.
Hoozd veel/ maer ſpzeeckt weynigh.
Many things befall him that ſpeaketh much.
Die veel kalt/ die veel ontvalt.
To the wiſe there is ſoon enough ſpoken.
Den verſtandigen iſt haeſt genoegh geſeydt.
A word to the wiſe is enough.
Aen den verſtandigen is een woozdt genoegh.
Evill words corrupt good manners.
Booſe reden/ bederven goede ſeden.
Agreement in ſpeech, or offitiouſnes maketh friends; but ſpeaking the truth cauſeth ill will or hatred.
Geſeggelyckheyt of gedienſtigheyt maeckt vzienden/ maer waerheydt te ſpzeken veroozſaeckt onminne of haat.
He that hath gall in his mouth can not ſpit honey.
Die gal heeft in de mondt en kan geen Honigh ſpouwen.
Little ſaid is ſoon amended.
Weynigh geſeydt is haeſt verbetert.

He that would alwajes live at reſt,
Muſt heare, and ſee, and ſay the beſt.
Die ſyn tyot in ruſt wil leven/
Moet hooren en ſien/ en 't beſte ſpzeken.

Silence and thought can hurt no body.
Swyjgen en dencken/ kan niemandt krencken.
Many flags, little butter.
Veel vlaggen/ luttel boters.

They

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

They are empty veſſels which make the greateſt ſound.
't Zijn ledige vaten/ die meeſt bommen.
Still waters have deep bottomes.
Stille waters/ hebben diepe gronden.
Full veſſels ſound not.
Volle vaten bommen niet.
A man that ſpeaks not, and a dog that barks not, muſt at al times be moſt narrowly looked to.
Een menſch die niet en ſpreeckt/
Een hondt die niet en baft/
Daer dient tot aller tijdt/
Ten nauwſten op gepaſt.
Fooles will firſt give their judgement.
Dwaſen willen eerſt oordeelen.
The cripple will be firſt in the daunce.
Den kreupel wil eerſt aen den dans.
The worſe carpenter, the more chips.
Hoe ſlimmer Timmerman/ hoe meerder ſpaenders.
The worſe wheel, the more it crakes.
Hoe ſlimmer Wiel/ hoe meer het kraeckt.
One penny in the ſpare-pot makes more noiſe, than when it is ful.
Een penningh in den ſpaer-pot maeckt meer geraes / dan als ſy vol is.
An empty fat ſoundeth moſt.
Een ydel vat bomt aldermeeſt.
Great boaſt, little roaſt.
Groot roemen/ weynigh gedaen.
Great talkers no great doers.
Groot ſpreckers zijn geen groot daders.
The gooſe bloweth indeed, bot biteth not.
De Gans blaeſt wel/ maer en bijt niet.
They doe not all bite, that ſhew their teeth.
Sy en bijten niet al/ die haer tanden laten ſien.
A Cat that meweth much, catcheth but few mice.
Een Kat die veel maeuwt/ vanght weynigh muyſen.
Threateners fight not.
Dreygers en vechten niet.
Threats are the weapons of the threatned.
Het dreygen is der gedreyghden geweer.
When theeves fall out true men come to their goods
Wanneer dieven kijven/ bekomen vrome lieden hare goederen.

Cowardly

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

Cowardly dogs bark much.
Bloode honden baſſen veel.
Scabbed sheep bleat moſt.
Schurfde Schapen bleeten meeſt.
Stille Seugen eten al het zaf op.
A threatened man, liveth ſeaven years.
Een gedzeyght man leeft ſeven jaren.
Long of tongue, short of hand.
Lange tonge/ kozt van handt.
Diſſembling cats take the flesh out of the pot.
De luppende katten halen het vleeſch upt de pot.
The more love the leſſe ſpeech.
Hoe meerder liefde hoe minder ſpzaeck.
Ful earts of corne hang loweſt.
De volle koren-aren hangen laegſt.
Every bird ſingeth according as he is beacked.
Elck vogelke ſinght ſoo het gebeckt is.
Men ſee whether the Hog be meaſeld by his tongue.
Men ſiet aen de tonge oft verckens gezigh is.
Fowle mouths fowle bottomes.
Vuyle monden vuyle gronden.
The veſſel giveth out ſuch as is in it.
Het vat geeft upt ſoo het in heeft.
Men know trees by the fruit, and a wanton hart by its ſport.
Men kent de boomen aen de vzuchten/
Een weeldigh hertje by de kluchten.
Unclean birds ſeldome crow good weather.
Onreyne vogels kraeyen ſelden goedt weder.
A cuckow cryeth out his oun name.
Een Koeckoeck roept ſijn eygen naem upt.

17. Of *back-biting*.

Van achterklap.

SPeak none evil of any one hehind his back.
Spreeckt geen quaet van yemant achter ſijn rugge.
He muſt have a great deal of fromity that wil ſtop every ones mouth.
Hy moet veel vzijs hebben die elck den mont ſal ſtoppen.

He

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

He muſt riſe betimes who wil pleaſe every body.
Hy moet vroegh op ſtaen die alle man believen wil.
It's bad ſtraightening all crooked timber.
't Is quaedt alle krom-houten te rechten.
Men can hardly take care of all.
Men kant qualijck al beſorgen.
It 's bad hanging yarne before all holes.
Voor alle gaten is 't quaedt garen hangen.
With holding ones tongue all things may bee overcome: but not with wrangling.
Men kan alle dingh doodt ſwijgen/ niet doot kijven.
He is truly a skilfull man who can make all well.
't Is voorwaer een kunſtigh man/
Die het al wel maken kan.

18. *Of Corruption, and nature.*

Van verdorventheydt, ende aerdt.

MEn will be alwajes thwart in the way.
Altijdt wil men dwarſs in de wegen.
None among men is wiſe at all tymes.
Niemandt onder de menſchen is t'aller uren wijs.
An old hunter delighteth to heare of hunting.
Een oudt Jager hoort geerne van de weyery.
It hath ſoone rayned enough in a wet pool.
In een natten poel is haeſt genoegh geregent.
The hoarie froſt cometh quickly on old ice.
Het rijpt haeſt op een oudt ys.
A wolf catcheth at the sheep, when he is a dying.
Een wolf hapt noch na 't ſchaep / als hem de Ziele uptgaet.
He is not yet wholy free, that draweth a peece of his bands after him.
Hy is niet geheel vry die noch een ſtuck van ſijn banden nae-ſleept.
Not only the leaf but the root muſt be plucked up of weeds.
Van 't onkruyt dient niet het loof alleen / maer de wortel uytgetogen.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

19. *Of riches and poverty.*

Van rijckdom en armoede.

POverty ſeeketh craft.
Armoede ſoeckt liſt.
Riches long in getting are wholſome.
Langhſame rijckdom is ſaligh.
Light gaine maketh a heavy purſe.
Licht gewin maeckt ſware beurſen.
Where there is much goods, there are many that eat it.
Waer veel goet is/ daer zijn veel die het eten.
Great houſe, great croſſe.
Groot huys/ groot kruys.
Little ship, little ſaile.
Kleyn ſchip/ kleyn zeyl.
Little houſe, little care.
Kleyn huys/ kleyn ſorgh.
Many Cowes, much trouble.
Veel koeyen/ veel moeyen.

A little hearth, though cold (is good)
That hath allone but little wood.
Een kleynen heert al is hy kout/
Die heeft alleen maer weynigh hout.

A young Courtier, an old begger.
Jongh Hovelingh/ out ſchovelingh.

He that nothing wanteth is rich:
Although he dwelleth on the ditch.
Wie niet ontbeeckt is rijck:
Al woont hy aen den dijck.

Rich with little, is like God.
Met weynigh rijck/ is Godt gelijck.
Little with honour, what need you more.
Weynigh met eer/ wat hoefje meer?
Every one knoweth where the shoe wrings him.
Elck weet waer hem de ſchoen wringht.
All is not gold that gliſters.
Ten is geen goudt al watter blinckt.
No happines, without adverſity.
Geen geluck/ ſonder druck.
What gliſtereth that wringeth.
Wat blinckt/ dat wringht.

A new

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

A new shoe can cause paine.
Een nieuwe schoen/ kan pijne doen.
Even there where men it can not see,
Will often times great sorrow be.
Ooch daer men 't niet en siet/
Is dickmael groot verdziet.
Every man wil wipe his feet upon the poore.
Aen den armen wil alle man sijn voet wissen.
Every one wil goe over the longest garden.
Daer de tuyn langst is/ wil yder over.
When the Salmon is taken the eele sucketh him out.
Als de Salm gevangen is/ so suyght hem den ael uyt.
When a dog lyeth under, all the world will scratch him.
Als den hont onder light/ al de werelt wil hem kretsen.
Men deal ill with him with whom it goes ill.
Men misdeelt die 't misgaet.
The last man is bitten of dogs.
Den lesten man bijten de honden.
Upon a leane or scabby beast,
All the flies most take their rest.
Op een schzael of schurift beest/
Sitten al de vliegen meest.
Where the causy is lowest the water runneth soonest over.
Daer de dijck laeghste is/ loopt het water eerst over.
When the stream changeth his course men set the beakons in another place.
Als het diep verloopt verset men de bakens.
When the wolfe growes old, then the crowes ride him.
Als de wolf oudt wordt/ soo repen hem de kraepen.
Every one is better pleased with a rising than with a falling marker.
Yder houdtet meer met de rijsende mart als met de afgaende.
There is but little sorrow for an old cowe.
Kleyn is de rou/ om een oude koe.
Even hares pull a lyon by the beard when he is old.
Ooch Hasen trecken een Leeuw by den baert als hy out is.
What smarteth teacheth.
Wat verseert/ dat leert.
No man learneth but by hurt or shame.
Niemandt leert als met schade of schandt.

Whath

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

What doth nôt ſowre men, dot not ſweeten them. i. e. what men get not with trouble is not ſweet to them.
Watmen niet en beſuert/ en beſoetmen niet.
What coſts nothing is good for nothing.
Wat niet en koſt en deught niet.
Blowes make wiſe.
Slagen maken wijs.
After ſowre comes the ſweet.
Na het ſuere komt het ſoet.
Short braunches long vintage.
Korte tacken/ langen Wijn-oegſt.
Little wood much fruit.
Weynigh houts/ veel vruchten.

20. *Of proſperity.*

Van voorſpoet.

ONe that hath all after his wish (orwill)
Accompt him an unhappy man (ſtill.)
Een die 't al heeft na ſijnen wenſch/
Acht dien een ongeluckigh menſch.
Men can beare all thinges, except good dayes.
Alle dagen kan men dragen/
Uytgeſondert goede dagen.
When proſperity ſmileth on thee, ſtand then on thy watch.
Als 't geluck u lacht:
Staet dan op de wacht.
Men in good condition give good adviſe.
Menſchen in goeden ſtaet/ geven goeden raet.
It 's pleaſure to ſee it raine, when one ſtands in the drye.
't Is geneugelijck te ſien regenen/ als men in droge ſtaet.
The beſt pilotes are a shoare.
De beſte Stuer-luyden zijn aen landt.
It 's good ſteering before wynd and tide.
Voor windt en ſtroom is goedt ſtieren.

21. *Of thriftines.*

Van ſuynigheydt.

SEt thy expence according to thy trade.
Set u teeringe/ na u neeringe.
Sparingnes is a great revenue.
Suynigheydt is een groote rente.

Cut

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

Cut your cloak, according to your cloth.
Snijt u Mantel naer u Laecken.

Spoiling is a bad custome, Sparing is a sure revenue.
Spillen is een quae gewente:
Sparen is een wisse rente.

Green wood, hot bread, and new wine, can not be profitable for the house.
Groen hout/ heet broot/ en nieuwe Wijn/
En han voor 't Huys niet dienstigh zijn.

The throat costs much.
De keel/ kost veel.

When the season gives new increase, Bee not then too hastie in buying: But tarry a little is thou be wise, For it differeth the hals in prise.
Wanneer de tijdt geeft nieu gewas/
Weest dan in 't koopen niet te ras.
Maer toeft een weynigh zydt wijs/
Want 't scheelt de helft wel in de prijs.

Velvet and silk are strange hearbs, they blowe the fire out of the kitchin. To be lazie, dainty, and to love to eate much, are three things which are good for nothing.
Fluweel en Zijde is seltsaem krupt/
Het blust het vyer de keucken upt.
Lup en lecker en veel te meugen/
Zijn drie dingen die niet en deugen.

Spare some money in the half empty vessel: But saving wil not help when the vessell is empty.
In 't half leegh vat/ gelt sparen wat/
Maer voor lege vaten/ han 't sparen niet baten.

22. *Of labour and diligence.*

Van arbeydt en naerstigheydt.

WIsdome increaseth by diligence.
Wijsheydt neemt toe door vlijtigheydt.

He that esteems not a penny, will not be master of guldens.
Die geen penning en acht/ en wordt geen guldens Heer.

Stockfish is made soft with much beating.
Met veel slagens wordt de Stock-visch morwer.

Small fish, sweet fish.
Kleyn visje/ soet visje.

Little

Little gaine brings in wealth.
Kleyn gewin/ brenght rijckdom in.
By little and little ſtriking, the tree fals.
Door allenxſe ſlagen/ valt de boom.
Many handes make light worke.
Veele handen maecken licht werck.
Many littles make a mickle.
Veel kleyntjes maken een groot.
Soft and faire goeth farre.
Sachtgens en ſoetgens gaet verre.
Nothing ſo hard but by diligence may be overcome.
Niet ſo ſwaer of men kan 't met neerſtigheyt overwinnen.
Labour is profitable for the body.
Arbeyt is voor het lichaem profijtelijck.
God giveth the fowles meat but they muſt flie for it.
Godt geeft de Vogelen de koſt / maer zy moetender om vlieger.
He becometh poor that dealeth with a ſlack hand : but the hand of the diligent maketh rich. Prov. 10. 4.
Die met een bedriegelijcke hant werckt/ wordt arm: Maer de handt der vlijtigen maeckt rijck.

23. *Of Idlenes.*

Van ledigheydt.

Poverty is the reward of idlenes.
Armoede is luyheydts loon.
He that in his land no corne doth ſowe:
Shal truly (none other but) thiſtles mowe.
Die in ſijn Landt geen koren ſaeyt:
't Is ſeecker/ dat hy diſtels maeyt.
Of idlenes cometh no goodnes.
Van ledigheydt komt niet goets.
An idle perſon is the devils pillowe.
Een ledigh menſch is duyvels oorkuſſen.
No sheep runs into the mouth of a ſleeping wolfe.
Den ſlapende wolf en loopt geen ſchaep in den mondt.
A flying crow catcheth ſome what.
Een vliegende kraey vanght wat.
Idlenes nourisheth all evill:
To doe ſome what is better Counſell.
Ledigheydt voedt alle quaedt:
Wat te doen is beter raedt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

If the mill findeth no corne, it grindeth ſtones.
Vindt de meul geen koren/ ſoo maeltſe ſteenen.
Idienes is famines mother.
And of theft (it is) full brother.
Leedighepdt is hongers moeder/
En van diefte volle bzoeder.
Reſt makes ruſtie.
Ruſt maeckt roeſt.
A plough that worketh, gliſtereth:
But the ſtill water ſtinketh.
Een ploegh die werckt/ blinckt:
Maer 't ſtille water ſtinckt.
To doe nothing teacheth to doe evill.
Niet doen/ leert quaedt doen.
Becaus of the winters the ſluggard will not plow: therfore he ſhall he beg in harveſt, but there ſhal be nothing (for him) Prov. 20. 4.
Om den winter en ſal den luyaert niet ploegen: daerom ſal hy bedelen in den oogſt/ maer daer en ſal niet zyn.

24. *Of jeſting.*

Van jockinge.

He that jeſteth inticeth.
Die jockt/ die lockt.
It 's ill jeſting with edged tooles.
't Is quaedt gecken met ſcherp gereetſchap.
He that will jeſt muſt beare jeſting, els it were better let alone.
Die jocken wil/ moet jock verſtaen/
't Is anders beter ongedaen.
Au ape wil bemocking with every one although she can not cover her owne arſe.
Een aep wil met een peder gecken/
Maer kan haer eygen aers niet decken.

25. *Of rebukes.*

Van beriſpinge.

A Scabbad head fears the combe.
Een ſchurift hooft ontſiet de kam.
Touch a gald horſe and he will kicke.
Raeckt een beſeert peert aen/ en hy ſal ſlaen.

Clawe

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

Clawe me, and Ile claw thee.
Kraeuwt mp/ en ick kraeuw dp.
He that buildeth upon the high way hath many that carpe at him.
Die aen den wegh timmert/ heeft veel berichts.
He had need of a good advocate that is called to every mans seſſions.
Die behoeft wel een goede voorſpraek/ die voor alle mans vyerſchaer betrocken wordt.
Who it it that remaines uncenſurd, if hee ſpeak or write for the world.
Wie is 't die ſonder op-ſpraeck blyft/
Die voor de werelt ſpreeckt of ſchryft?
He is wiſe that is al wayes wiſe.
Hy is wys/ die altydt wys is.
A maſter may miſſe.
Het miſt een Meeſter wel.
No piot ſo crafty but her neſt may be once robbed.
Geen ſoo looſen Exter of haer neſt wort wel eens gerooft.
No Hen ſo witty but she layeth one eg loſt in the nettles.
Geen ſoo ſnegen Hin / of zy legt wel een ey verloren in de netelen.
A good fisher may let ſlip an eele.
Een goede viſſcher ontglipt wel een ael.
A ſhod mare may ſtumble.
Een beſlagen Merrie ſtruckelt wel.
A good gunner may miſſe.
Een goedt Schutter miſt wel.
None ſo wiſe, but hee may fail.
Niemandt ſoo wys/ of hy kan falen.
It happeneth (ſome time) that a good Seaman fals over board.
't Gebeurt wel/ dat een goedt Zeeman over boort valt.
He is a good gunner who al wayes hits the mark.
't Is een goedt Schutter die altydt het wit raeckt.
He that hath an head of butter wil come neare none oven.
Die een hooft van boter heeft en wil by geen oven komen.
Bad eyes can endure no light.
Quade oogen konnen geen licht verdragen.
Slight gold will not be touched
Slecht gout en wil niet getoetſt weſen.

He

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

He that hath a Scabby head will ſuffer no combing.
Die een ſchurft hooft heeft/ wil geen kammen lijden.
He that doth evil hateth the light.
Die quaedt doet/ haet het licht.
A ſcabby horſe fears the curry combe.
Een ſchurft paert vreeſt den roſs-kam.
An unſound body wil ſuffer no ſhaking.
Een meeps lijf wil geen beweginge lijden.
Hee that reproveth a ſcorner, getteth to himſelf ſhame; ar
hee that rebuketh the wicked, (getteth himſelf) his blo
Rebuke not a ſcorner leaſt hee hate the: rebuke a wi
man and he will love thee. Prov. 9. 7, 8.
Wie den ſpotter tuchtight/ behaelt ſich ſchande: ende d
den Godtloſen beſtraft/ ſijne ſchand-vlecke. En b
ſtraft een ſpotter niet/ op dat hy u niet en hate: b
ſtraft den wijſen/ ende hy ſal u lief hebben/ Prov. 9
verſſ. 7/ 8.

26. *Of injury.*

Van ongelijck.

NO man ſhall proſper long with evill doeing.
Niemant ſal lang voorſpoet hebben/ met quaet doen
Doe no man wrong firſt.
Doet niemandt eerſt ongelijck.
Is 't better to ſuffer wrong, than to do it to another.
't Is beter ongelijck te lijden/ als een ander aen te doen
Unjuſt Subſtance enricheth not.
Onrechtveerdigh goedt en rijckt niet.
So gotten, ſo ſpent.
Soo gewonnen/ ſoo verteert.
Lightly come, lightly gon.
Licht gekomen/ licht gegaen.
Men get no profit by couſenage.
Men doet geen voordeel met bedrogh.
A falſe ballance is an abomination to the Lord: but a juſt
weight is his delight. Prov. 11. 1.
Een bedriegelijcke weegh-ſchale is den Heere een grou-
wel: maer een volkomen weegh-ſteen is ſijn wel-
gevallen.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

27. *Of time, and oppertunity.*

Van tijdt en gelegentheydt.

THe time that 's paſt, cometh not againe.
De tijdt die voozby is/ en komt niet weer.
Firſt come, firſt ſerved (grindeth.)
Die eerſt komt/ die eerſt maelt.
Men muſt' catch when the time is.
Men moet grijpen als 't tijdt is.
Men moet ſijn tobben upt ſetten/ terwijl het regent.
Men muſt ſaile while the wind ſerveth.
Men moet zeylen terwijl de windt dient.
The oppertunity ſtands not ſtill before any mans door.
Het geluck en ſtaet niet ſtil voozpemandts deur.
Land purchaſe, and good marriage, happeneth not every day.
Landt koopen en goedt houwelijck doen/ en verſchijnt alle dagh niet.
Uſe time while time is.
Gebzuyckt den tijdt terwijl het daer is.
The cat will eat fish, but she will not touch the water.
De kat wil viſch eten / maer zy wil het water niet raken.
It 's bad combing where there is no haire.
t Is quaedt kemmen daer geen hayz en is.
It 's bad making fromity of water allone.
t Is quaedt bzy maken van water alleen.
It 's bad making cakes without fire or fat.
t Is quaedt koecken backen ſonder vyer of vat.
A good fire makes a quick cooke.
Een goedt vyer maeckt een ſnellen kock.
It 's bad grinding without water.
t Is quaedt ſlijpen/ ſonder water.
When old dogs barke, its time to look out.
Als oude honden baſſen is 't tijdt upt te ſien.
When thy neighbours houſe burneth its time to look about thee.
Als u buermans huys bzandt/ is 't tijdt upt te ſien.

28. *Of Contentation.*

Van vergenoeginge.

EAſt, weſt, at home is beſt.
Ooſt/ weſt/ t' huys is beſt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

Often removing costs much bedstraw.
Veel verhuysen kost veel bed-stroo.
There grows no cob web upon the combe of a mill that is alwayes turning.
Daer wast geen ragh aen een draepende meulen-kam.
A Rolling stone gathereth no mosse.
Een rollende steen wordt met geen groen gewassen.
Trees that are often replanted prosper seldom.
Boomen die men veel verplant gedyen selden.
An unconstant man prospereth noth.
Een looper en gedyt niet.
Stability causeth prosperity.
Blyven doet behlyven.
Not to throw away our old Shoes, before wee have new.
Geen oude Schoenen wegh werpen / eer men nieuwen heeft.
Godlines is great riches if a man bee content with what he hath.
Godtsalighevdt is groote rijckdom als men te vreden is met het geene men heeft.

29. *Of contention and unity.*

Van twist en eenigheydt.

LOve peace.
Hebt de vreede lief.
Shun contention and pleading.
Schuwt het twisten en plevten.
The truth is lost with too much contention.
Met al te veel kakelens / wordt de waerheydt verloren.
Contention bringeth decaie.
Twist verquist.
Concord (or agreement) maketh strong.
Eendracht geeft macht.
Agreement can doe very much.
Eenigheydt vermach veel.
Better is a dry morsell, and quietnes therewith, than an house full of sacrifices with strife. Prov. 17. 1.
Eene drooge bete / ende rust daer by / is beter / dan een Huys vol van geslachte beesten / met twist.

30. *Of*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

30 *Of lying.*
Van leugen.

HAte lying.
Haet de leugen.
The mouth that lyeth, killeth the ſoule.
De mondt die lieght/ die doodt de Ziel.
Shew me a lyar, and I'le shew thee a thief.
Wijſt my een leugenaer/ en ick wijſe u een dief.
A lyar muſt have a good memorie.
Een leugenaer moet een goede memorie hebben.
The getting of treaſures by a lying tongue, is a vanity toſſed to and fro of them that ſeek death. Prov. 21. 6.
De vergaderinge der ſchatten met een valſche tonge / is een voort-gedrevene ydelheyt der gener, die den doot ſoeken.

31. *Of women, love, woeing, marriage, and duties of man and wife.*

Van Vrouw-menſchen, liefde, vryen, trouwen, en plichten tuſſchen man en wijf.

A Vertuous woman is a Crown to her husband: but she that maketh a shamed, is as rottennes to his bones. Prov. 12. 4.
Een kloecke Huys-vrouwe is een kroone haren Heeren: maer die beſchaemt maeckt / is als verrottinge in ſijne beenderen.

A woman faire and wine that's ſweet.
Are full of poyſon (though) ſecret.
Een ſchoone Vrouw' en ſoete wijn/
Die zijn vol heymelijck fenijn.

Married in haſt, repented at leaſure.
Haeſt getrouwt/ langh berouwt.
Of early breakfaſt, and late marriage, men get not lightly the head-ach.
Van vroeg ontbijten / en laet te trouwen / en krijght men niet licht den hooft-zweer.
He that asketh timerouſly learneth to denie.
Wie beſchroomelijck vraeght/ die leert weygeren.
By labour men get fire out of a ſtone.
Met arbeydt krijght men vyer uyt den ſteen.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

The conſtant hunter catcheth thee deere.
De ſtadige Jager vanght het wilt.
Importunity doth obtaine.
Aenhouden doet verkrijgen.
That which is gotten with trouble is poſſeſſed with love.
Dat met moeyte verkregen is/ wordt met minne beſeten.
He that will lay out but little, ſeldome buyeth good flesh.
Die weynigh beſteden wilt/ ſelden goedt vleeſch koopt.

They who with loves dart pierced be,
Can neither ſpot nor defect ſee.
Die van de liefde zijn geſteken/
En ſien noch vlecken noch gebreken.

In love is no lack.
In liefde en is geen gebreck.
Love is blinde and cannot ſee.
Liefde is blindt ende en kan niet ſien.
It's beſt to woe where a man can ſee the ſmoake.
't Is beſt te vrijen/ daer men de roock kan ſien.
Beauty is but dirt if honeſty be loſt.
Schoonheyt is maer vreck als d'eerbaerheyt verloren is.
Women and pears that doe not crack men eſteem to taſt the beſt.

Vrouwen en peeren die niet en kraecken/
Die acht men alderbeſt te ſmaken.

Bad legs and good wives, ought to ſtay within doores.

Quade beenen en goede wijven/
Dienen wel in huys te blijven.

Much on the ſtreet cauſeth a bad Name.
Veel op de ſtraet: licht op de praet.
Cleanly cloth'd: and not too gawdie.
Reyn gekleet: en niet te breet.
See not husbands, be blind ye wives, that ſhall preſerve the hous in quiet.

En ſiet niet mannen/ weeſt blindt ghy Vrouwen/
Dat ſal het huys in ruſten houwen.

Good ſpeeches for bad words, ſet many a froward pate a peace.

Op quade woorden/ goede reden/
Stelt menigh hoofel te vreden.

No wagon rides ſo ſoftly, which ſome times ſuffereth not a jog.

Geen Wagen opt ſoo ſacht en reet/
Die ſomtijdts niet een ſtootje leet.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

It 's a greeat ſorrow in the houſe, where the hen crowes, and not the cock.

't Is in het huys een groot verdriet/
Daer 't hen'tje kraept/ en 't haentje niet.

The wives vertue is the husband honour.

Mans eere/ Vrouwen deught.

Neither reprove nor flatter they wife, where any one heareth or ſeeth it.

En ſtraft of ſtreelt u Vrouwe niet/
Daer 't pemandt hoort of pemandt ſiet.

The eye of the maſter makes the horſe fat:
The eye of the miſtres makes the cambres neat.

Het ooge van den Heer/ dat maeckt de peerden vet:
Het ooge van de Vrouw/ dat maeckt de kamers net.

They that uſe the looking glas often, ſpin ſeldome.

Wie veeltijts ſpiegelen/ ſelden ſpinnen.

A continuall dropping in a very rainy day, and a contentious woman are alike. Hee that hideth her hideth the wind, and the ointment of his right hand which bewrayeth (it ſelf) Prov. 27. 15. 16.

Eene geduyrige druppinge ten dagh des ſlagh-regens/
ende een kijfachtige Huys-vrouwe zijn even gelijck.
Elck een dieſe verberght / ſoude den windt verbergen/
ende de olye ſijner rechterhandt die roept.

32. *Of haſt and ſobriety.*

Van haeſtigheydt en ſachtmoedigheydt.

Haſt maketh waſt.
Haeſt verquiſt.

Haſty ſpeed is ſeldome good.

Haeſtige ſpoet/ is ſelden goedt/

Folly hath eagles wings but owles eyes.

De dwaesheyt heeft Arents vleugelen/ maer Uyls oogen.

Haſtie queſtions muſt have ſlow anſwers.

Op haeſtige vragen dient traegh geantwoordt.

Haſtie men ought to ride on aſſes.

Jachtige menſchen dienen op Ezels te rijden.

He that creepeth falleth not.

Die kruypt en valt niet.

Men come to their journies end with going eaſily.

Met goedt gemack raeckt men oock voort.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

Soft and faire goeth farre.
Al ſachtgens en ſoetgens gaende/ raeckt men verre.
A ſoft fire maketh ſweet malt.
Een ſacht veertjen maeckt ſoete mout.
Ride on, but look about.
Rijt voort/ maer ſiet om.
Haſt is no ſpeed.
Haeſt is geen ſpoet.
More haſt than good ſpeed.
Meer haeſt dan goeden ſpoet.
Speedy Counſell ſeldome profitable.
Snelle raet/ ſelden baet.
Of haſty adviſe, never (came) good action.
Van ſnellen raedt/ noyt goede daet.
The taylor that maketh no knot, loſeth his ſtitch.
De nayer die geen knoop en leyt/ verlieſt ſijn ſteeck.
Meaſure thrice ere thou cut once.
Meet driemael eer ghy eens ſnijt.
Who ſo oveneth in haſt, gets horned bread home.
Wie in der haeſt ovent/ krijght gehorende brooden t'huys.
Before you ryde on look to your girths.
Eer ghy voort rijt/ ſiet na de linze.
Make trial firſt, and then weigh.
Eerſt wicht/ dan waeght.
The candle that goeth before giveth beſt light.
De keerſe die voor gaet/ licht beſt.
Nothing in haſt but to catch fleas.
Geen dingen metter haeſt als vlooyen te vangen.
With time and ſtraw the medlers ripen.
Met tijdt en ſtroo rijpen de miſpelen.
In tyme a mouſe wil byte a cable in pieces.
Metter tijdt bijt de muys een kabel in ſtucken.
Time bringeth roſes forth.
De tijdt brenght rooſen voort.
In time the corne ripeneth.
Metter tijdt rijpt het koren.
The diligent hand and ſparing thooth buyeth other folkes land.
De neerſtige hand/ en ſparige tant/
Koopt ander luyden Landt.
The water in time maketh a hole in an hard ſtone.
Het water door tijdt holt een harden ſteen.

He

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

He that wil make a golden gate, muſt every day, bring a naile (thereto.)
Die een goude poorte wil maken / brenghter elcken dagh een nagel.
The thoughts of the diligent tend only to plentiouſnes : but of every one that is haſtie, only to want. Prov. 21. 5.
De gedachten des vlijtigen zijn alleen tot overſchot: maer eens peders die haeſtigh is / alleen tot gebreck.

33. *Of promiſes.*

Van Beloften.

PRomiſe not lightly.
En belooft niet lichtelijck.
Performe what thou haſt promiſed.
Houd dat ghy belooft hebt.
An honeſt man is as good as his word.
Een eerlijck man is soo goedt als sijn woordt.
An honeſt mans word is as good as his bond.
Het woordt van een eerlijck man is soo goet als sijn obligatie.
It 's certainly a poor man that cannot promiſe faire.
Het is voorwaer een armen man/
Die niet wat schoons beloven kan.
Faire promiſes, fowle performances.
Schoone beloften vuyle volbrengingen.

34. *Of friendship and confidence.*

Van vriendtſchap en vaſt betrouwen.

PRove thy friend and try thy ſword, which will be worth great treaſure to thee.
Beproeft u vriendt / beproeft u zweert:
Dat is u groote ſchatten weert.
Loſſe breaketh friendship.
Schade ſchent vriendtſchap.
That dog from whom men take a bone reſpecteth no friends.
Die hont diemen een been ontneemt en kent geen vrienden.
In the parting of the inheritance friendship ſtandeth ſtill.
In 't deylen van 't erf / ſtaet de vriendtſchap ſtille.
Nephew ſo long as I give.
Neef soo langh ick geef.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

A friend is known in need, the richer are known after death.
Den vrient die kent men in der noot/
Den rijcken kent men na de doodt.
A friend in need is a friend in deed,
Een vriendt in noot/ is een vrient in der daet.
Thruſt not thy finger in a fools mouth.
Steeckt u vinger in geen dwaſens mondt.
With fools men muſt not play the foole.
Met gecken en moet men niet dwaſen.
If thou give a ſtaff to a foole, ſurely hee will ſtrike thee in thee neck.
Soo ghy een ſtock geeft aen een geck/
Gewis hy ſlaet u in den neck.
Too much truſting maketh many to repent.
Te veel betrouwen: doet veel berouwen.
Before thou truſt a friend, eat a peck of ſalt with him.
Al eer dat ghy een vriendt betrouwt/
Soo eet met hem een mudde ſout.
If thou offer a fool thy fingers, it's ſtrange if he take not the fiſt.
Soo ghy een geck de vingers biet/
't Is vreemt neemt hy de vuyſten niet.
Give a fool an inch, and hee'l take an elne.
Geeft een ſot een taely/ en hy ſal een elle nemen.

35. *Of diſcretion.*

Van beſcheydenheydt.

IT's bad catching hares with drums.
't Is quaedt haſen met trommels te vangen.
All birds ſhun the open net.
Alle vogels ſchouwen d'openbare netten.
He that ſpits againſt the wind, maketh his beard fowle.
Wie tegen de wint ſpouwt/ maeckt ſijn baert vuyl.

36. *Of ſecrecy.*

Van verborgentheden.

THere is nothing ſecret that ſhal not be revealed.
Daer en is niet verborgē/dat niet openbaer en worde.

The

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

The truth that lay in the darke cometh clearly to light.
De waerheydt die in duyſter lagh/
Die komt met klaerheydt aen den dagh.
Although a lye be finely clothed, yet it hurteth its maſter.
Al is een leugen ſchoon bekleet/
Sy doet noch haren meeſter leet.
That cometh to light at laſt that laye hidden under the ſnowe.
Het komt ten leſten aen den dagh/
Dat in de ſneeuw verholen lagh.
Men ſee at laſt by the dung who hath eaten the medlars.
Men ſiet ten leſten aen den ſtront wie de miſpels gegeten heeft.

37. *Of neceſſity.*

Van nootſakelijckheydt.

NEed cauſeth the cat to put forth her foot.
Uyt noot/ roert de kat haer poot.
The bitings of dying beaſts are mortall.
De beten van ſterbende gedierten zyn doodelijck.
To force an enemy into a ſtrait,
Makes him many times eſcape.
In engte ſyn en vyandt dzingen/
Doet hem menighmael ontſpzingen.
When thyne enemy retreatheth, make freely a golden bridge for him.
Als u vyandt gaet te rugh/
Maeckt hem vzy een gulden bzugh.
Neceſſity hath no lawe.
De noodtwendigheydt heeft geen wet.
Need maketh the old wife trot.
De noot doet een oudt wyf dzaven.
Need driveth.
Noot/ ſtoot.
When the water runs into any ones mouth, then learns he firſt to ſwim.
Als pemandt 't water in den mondt loopt/ dan leert hy eerſt zwemmen.
No gold ſo red; but it muſt out for bread.
Geen gout ſoo root; of moet upt om bzoot.
Hunger eats through ſtone wals.
Honger eet doo; ſteene mueren.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

No better masters than poverty and need.
Geen beter meesters als armoed en noot.
Diligent searching cometh from poor folks.
Naeu onderzoecken komt van arme lieden.

38 *Of retribution.*

Van weder-looninge.

WHat thou doest to another shalbe don tho thee.
Gelijck ghy een ander doet/ sal u geschieden.
As thou hast sowed so shalt thou reap.
Gelijck als ghy sult gesaept hebben/ soo sult ghy oock maeyen.
He that doth well, shal fynd well.
Die wel doet/ die wel vindt.
He is fallen in to the pit which himself hath made.
Hy is in de kuyl gevallen/ die hy selfs gemaeckt hadde.
He hath plucked the net over his owne heat.
Hy heeft hem selfs het net over het hooft gehaelt.
So gotten, so spent.
Soo gewonnen/ soo verteert.
As it came, so it is gone.
Soo 't quam/ soo 't voer.

39. *Of service.*

Van dienst.

THere is much to be learned of froward masters.
By moeyelijcke Heeren/ is veel te leeren.
It must bee a wise hand that shall sheere a fools head well.
't Moet een wijse handt zijn die een sotten kop wel scheers sal.
What hindereth that teacheth.
Wat let/ dat leert.
Men have need of great skill to give content to a fool.
Men heeft groote kunst van doen/
Om een narre te voldoen.
He must rise betimes that will please every body.
Hy moet vroegh op staen die alle man believen wil.

40. *Iour-*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

40. *Iournie-ſpeeches.*

Reys-ſpreucken.

NO man is esteemed in his own Countrie.
Niemandt is in weerd/ in ſijn eygen eerd.
He that is nipped here and there, and often pulled by the noſe; though hee were dull, hee should bee sharpened.
Die hier en daer eens wordt genepen/
En dickwils by de neus gegrepen;
Al is hy plomp hy wordt geſlepen.
Hard ſtones sharpen iron:
Hard thruſts make wiſer.
Harde ſteenen ſlijpen yſer:
Harde ſtooten maken wijſer.
Everie bird praiſeth its owne neſt.
Een yder vogel pryſt ſijn neſt.
Home is home tough never ſo homely.
't Huys is 't huys/ al is 't noch ſoo ſlecht.
Travail eaſt or travil weſt,
A mans own hous is ſtill the beſt.
Waert ghy dan ooſt/ of waerje weſt/
Eens eygen huys is alderbeſt.
Dogs have theeth in all Countries.
Honden hebben tanden in alle landen.
A man muſt not ride a free horſe to death.
Een willigh paert en moet men niet over rijden.
A tyred horſe ſeeth a fowle ſtable rather than a faire way.
Een vermoeyt peerdt ſiet liever een vuylen ſtal als een ſchoonen wegh.

41. *Of imitation and likenes.*

Van navolginge en gelijckheydt.

THe ſervaunt is like his maſter.
De knecht gelijckt ſijn meeſter.
Like maſter, like ſervaunt.
Sulcke Heer/ ſulcke knecht.
Birds of one feather, will flie togither.
Vogelen van eender veeren vliegen geern t'ſamen.
Like will to like, be they poor or rich.
Elck ſijns gelijck/ 't zy arm of rijck.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

Unequall horſes draw badly.
Ongelijcke peerden trecken qualijck.

Young cats wil mouze:
Young apes will louze.
Jonge Katten willen muyſen:
Jonge Apen willen luyſen.

42. *Of honour, offices, and matters of ſtate.*

Van eere, ampten, en ſaecken van State.

WHen apes will (adventure to) climbe too high,
Then men their naked buttocks firſt eſpie.
Als apen hooge klimmen willen/
Dan ſiet men eerſt haer naeckte billen.

A man is not knowne before that he cometh to honour,
Men kent een man niet eer/
Voor dat hy komt tot eer.

Set a beggar on horſe-back and he will ride a pace.
Set een bedelaer te Paert en hy ſal draven.

Men know a mans { wiſdome, payment, patience, humility, riches. } when hee is { an head, truſted, in need, great, dead. }

Men kent een mans { wijsheydt, betalen, gedult, nederigheyt, rijckdom } als hy { een hooft, gelooft, in noot, groot, doot. } is.

Smiths children are uſed to ſparks.
Smits kinderen zijn wel voncken gewoon.

Many cookes ſalten the pottage.
Veel kocken verſouten den pot.

At much command, is leaſt don. or, Leaſt is don when many command.
Aen vele belaſt wordt minſt gedaen.

Com-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

Common goods are ofteneſt loſt.
Gemeen goedt gaet meeſt verloren.
Coupled sheep drowne (one another.)
Gekoppelde ſchapen die verdzencken.
Many sheepheards with the sheep,
Will but the longer ſleep.
Veel Herders by de Schapen/
Sullen maer te langer ſlapen.
Common eſtate, none eſtate.
Gemeen goet/ geen goedt.
It 's needles to have two great maſts on one ship.
Twee groote maſten op een Schip en dienen niet.
The paſtor and Sexton ſeldome a gree.
Paſtoor en Koſter zijn ſelden eens.
Who ſo climbeth higher than becomes him, hee falleth lower than he wisheth.
Wie hooger klimt als 't hem betaemt/
Die valt wel lager als hy raemt.
After high floods (come) lowe ebs.
Na hooge vloeden diepe ebben.
He that exaltheth his gate ſeeketh deſtruction. Prov. 17.19.
Die ſijn deure verhooght/ ſoeckt verdzekinge.
Favour ſeedeth arts.
Gunſt voet kunſt.
What is shamefull though it bee hidden, yet can it not all be accompte d'honourable.
't Gene dat ſchandelijck is / al-hoe-wel het verborgen wordt / ſoo en kan het nochtans geenſins eerlijck geacht werden.
Honour once loſt returns no more.
Verloren eer/ keert nimmermeer.
Whem gentlemen begin to domineer then countrymen come to loſſe.
Als de jonckers klint-rouſen / dan moeten de boeren hapz laten.
Whenſoere a Prince leaps out of the band:
Oft therfore ſuffers all the land.
Wanneer een Prins ſpringht upt de bant/
Daerom lijt dickmael al het landt.
Men hang the little theeves, and let the great ones eſcape.
De kleyne diefjens hangtmen/de groote laet men loopen.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

What the ſowe doth, the pigs are punished for.
Wat de ſeuge doet: wordt by de biggen geboet.
It's good fishing in troubled waters.
In troubel water is 't goed viſſchen.
The camell loveth to drinke when the water is ſtirred.
De kemel dzincht liefſt als 't water geroert is.
Where churning is there is fatnes.
In de rommelinge is vet.
Men cannot heare laws when the drum is beaten.
Onder den trommel en hoort men geen wetten.
Robd maſters make rich ſervants.
Beroyde meeſters maecken rijcke knechten.
Dignity loadeth.
Staet belaet.
Care and watchfulnes are the matters of lords.
Sorgen en waken/ zijn Heeren ſaken.
No crowne cureth head-ach.
Geen Kroon heelt hooft-ſweer.

43. *Mingled ſpeeches.*

Gemenghde ſpreucken.

THe wrath of God goeth forth with a ſoft pace to the vengeance of it ſelf.
De graamſchap Godes gaet met een langhſame tred voort tot het wreken hares ſelfs.
Honeſty is little accompted of.
Dromighevdt wordt wevnigh geacht.
Money is very much eſteemed.
't Geldt wordt ſeer veel geacht.
Thou laboureſt in vaine.
Ghy doet verloren arbeydt.
We are al the worſe for too much liberty (too much will.)
Wy zijn allegaer door te veel wils te ſlimmer.
Reports are as well feigned and fals as true.
De geruchten zijn ſoo wel verſierd ende leugenachtigh als waer.
Although ſtrength faile, yet the wil is to bepraiſed.
Alhoewel de krachten ontbreken / nochtans moet men de wil prijſen.
Thoſe things are moſt deſired which coſt moſt.
Die dingen zijn meeſt begeert/ die meeſt koſten.

The

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

The dearer, the acceptabler.
Hoe dierder/ hoe liever.
Farre fetched and deare bought is meat for ladies.
Van verre gehaelt en dier gekocht/is eten voor Me-vrouwen / (of edel Juffrouwen.)
There is nothing that ſooner dryeth up than a teare.
Daer is niet dat eerder opdrooght als een traen.
He that hath once bin perjured, muſt not againe bee creditted.
Die eens een valſchen eet gedaen heeft / die moet men daer na niet meer gelooven.
It 's an honourable ſhame to dye for a good cauſe.
't Is een eerlijcke ſchande / voor een goede ſake te ſterven.
If thou art feared by many, then haſt thou alſo many to feare.
Indien ghy van vele wordt ontſien/ſoo hebt ghy oock vele te vreeſen.
He who nameth any man unthankfull, he nameth all evill in him.
Die yemant ondanckbaer noemt/ die noemt alle gebreken in hem.
The ungodly cannot proſper.
Den Godloosen en kan 't niet wel gaen.
To erre is humane: but they are fools that perſevere in their error.
Dwalen is menſchelijck: maer 't zijn ſotten die in haer doolinge volharden.
One miſchance cometh not al one.
Een ongeluck komt niet alleen.
A good beginning is good: but the end muſt beare the burden.
Een goed begin is goed behagen: maer 't eynde ſal de laſt dragen.
We live all by one God, but not by one mynd.
Wy leven al by een Godt/ maer niet by een ſin.
Many men have many mindes.
Veele menſchen hebben veele ſinnen.
No man can content all men.
Niemandt kan 't alle man te pas maecken.
He that thrufts his head in every hole may lightly loſe his eares.
Die 't hooft licht ſteeckt in alle gaten/
Die kander licht ſijn ooren laten.

What

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

Whath the eye ſees not, the heart deſires not.
Wat het ooge niet en ſiet.
Dat begeert het herte niet.
There is no hunting with unwilling dogs.
Met onwillige honden is 't niet te jagen.
He that hath an ill name is half hanged.
Die in een quaedt geruchte komt/ is half gehangen.
Money anſwereth all things.
Het geldt verantwoort alles.
Pennyes reaſon ſoundeth beſt.
Penninghs reden klinckt beſt.
Money that 's dombe, makes that which is crooked ſtraight.
Geldt dat ſtom is/ maeckt recht dat krom is.
One quill is better in the hand,
Than ſeven geeſe upon the ſtrand (ſhore.)
Een ſchaft is beter in de handt/
Als ſeven ganſen op de ſtrandt.
One bird in the hand is worth two in the bush.
Een vogel in de handt is beter als twee in 't Boſch.
An old cat plays with no ball.
Een oude kat ſpeelt met geen balleken.
It 's hard coſening an old foxe.
Een oude Vos is qualijck te bedziegen.
An old rat will not into the trap.
Een oude rat wil niet in de val.
It 's ill catching old birds with chaffe.
Men kan oude vogelen qualijck met kaf vangen.
Although the dog ſeems not to be too great: yet he raketh a mighty ſwine.
Al ſchijnt den hondt niet groot te zijn/
Noch vanght hy wel een machtigh zwijn.
A cat may look upon a Kingh.
Een kat ſiet wel op een Koningh.
He is little indeed, that can doe no hurt.
Hy is wel klein die niet kan ſchaden.
It 's better to have a dog ones friend than foe.
't Is beter een hondt te vziendt/ als te vyandt hebben.
That which hath hornes will ſting.
Wat hoornen heeft/ wil ſtijgen.
A very gnat can hurt the ſight of a Lyon.
Een mugge kan ſelfs aen de Leeuw' het geſichte quetſen.

Little

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

Little undertaking great reſt.
Luttel onderwints/ groote ruſt.
The nobler the hart is the more bending wil the body be.
Hoe edelder hert/ hoe buyghſamer hals.
Liberty is Ioyfulnes.
Vryheydt/ blyheydt.
Death ſpareth neither young nor old.
De doodt ſpaert jongh noch oudt.
It is appointed too all men once to dye but after that the judgement. Heb. 9. 27.
't Is alle menſchen geſet eenmael te ſterven/ ende daer na het oordeel.

44. *Good counſell in ſeverall caſes.*

Goede raden in verſcheyde ſaecken.

TAke not that in hand, which thou mayſt repent hereafter.
Neemt niet by der handt dat u hier na mocht rouwen.
Never give thy mynd loſt.
Geeft nimmermeer de moedt verloren.
i. e.
Give not over to hope well.
Laet niet af wel te hoopen.
Forbeare to ask narrowly after that which concerneth thee not.
Houdt op ſcherpelijck te vragen na 't gene u niet aen en gaet.

All that { ſeeſt / beareſt. / knoweſt / canſt } doe not { judge / beleeve / ſpeake / doe. }

Alat ghy { ſiet / hoort / weet / meught. } en { oordeelt / gelooft / ſeght / doet } niet.

War with young, but adviſe with old.
Met jonge te krijgen/ maer met oude te raden.
Never eſteem an enemy too ſmall.
En acht geen vyandt opt te kleyn.

Play

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

Play with the hoope.
Speeld metten hoepe.
Flie the dice.
Schuwd den dobbel-steen.

45. *Christian remembraunces.*

Christelijcke bedenckingen.

THe dog bites the stone, and not him that throwes it.
De hondt bijt den steen/ en niet die hem werpt.
The horse pisseth most where it is wet.
Het peerdt stalt meest daer 't nat is.
When every one sweeps before his owne house, then are all streets clean.
Als elck voor sijn huys veeght/ soo worden alle straten schoon.
That which burns thee not, koole not.
Wat u niet en brandt/ dat en koelt niet.
Where every one searcheth himself, no man is lost.
Daer elck hem selfs soeckt/ gaet niemandt verloren.
Consider before thou beginnest.
Versint/ eer ghy begint.
Counsell before action.
Raet voor daet.
Late repentance is seldome good repentance.
Laet berou selden goedt berou.
It 's profitable for a man to end his life, before he dye.
't Is dienstig sijn leven te eyndigen eer men sterft. Seneca.
Feare God, honour the King, & in al thy works remember thine end.
Vreest Godt/ eert den Koningh/ en in alle uwe wercken bedenckt uwen eynde.
Remember now thy Creatour in the dayes of thy youth, while the evill dayes come not, not the years draw nigh, of which thou shalt say, I have no pleasure in them. Eccles. 12. 1.
Gedenckt nu aen uwen Schepper in de dagen uwer jongelinghschap/ eer dat de quade dagen komen/ ende de jaren naderen/ van de welcke ghy seggen sult/ ick en hebbe genen lust in de selve.

The

The head-nomber.

ONe, two, three, foure, five, ſixe, ſeven, eight, nine, then, eleven, twelve, thirteen, fourteen, fifteen, ſixteen, ſeventeen, eighteen, nineteen, twenty, one-and-twenty, two-and-twenty, &c. thirty, fortie, fiftie, ſixtie, ſeventy, eightie, ninety, hundred, two hundred, three hundred, foure hundred, five hundred, ſixe hundred, ſeven hundred, eight hundred, nine hundred, thouſand, three thouſand, thouſand thouſand, or one million, &c.

Het hooft-getal.

EEn/ twee/ dzie/ vier/ vijf/ ſes/ ſeven/ acht/ negen/ thien/ elve/ twaelve/ dertien/ veertien/ vijftien/ ſeſtien/ ſeventien/ achtien/ negentien/ twintigh/ een-en-twintigh/ twee-en-twintigh/ &c. dertigh/ veertigh/ vijftigh/ tſeſtigh/ tſeventigh/ tachtentigh/ tnegentigh/ hondert/ twee hondert/ dzie hondert/ vier hondert/ vijf hondert/ ſes hondert/ ſeven hondert/ acht hondert/ negen hondert/ duyſent/ dzie duyſent/ duyſentmael duyſent/ ofte een millioen/ &c.

The ordinall number.

THe firſt, ſecond, third, fourth, fifth, ſixt, ſeventh eighth, nineth, tenth, eleventh, twelveth, thirteenth, fourteenth, fifteenth, ſixteenth, ſeventeenth, eighteenth, nineteenth, twentieth, thirtieth, fortieth, fiftieth, ſixtieth, ſeventieth, eightieth, ninetieth, hundreth, two hundreth, three hundreth, foure hundreth, five hundreth, ſixe hundreth, ſeven hundreth, eight hundreth, nine hundreth, thouſandth, &c.

Het order-getal.

DEe eerſte/ tweede/ derde/ vierde/ vijfde/ ſeſte/ ſevende/ achtſte/ negenſte/ thienſte/ elfſte/ twaelfſte/ derthienſte/ veerthienſte/ vijfthienſte/ ſesthienſte/ ſeventhienſte/ achthienſte/ negenthienſte/ twintighſte/ dertighſte/ veertigſte/ vijftighſte/ ſeſtigſte/ t'ſeventighſte/ tachtentigſte/ tnegentighſte/ hondertſte/ twee hondertſte/ dzie hondertſte/ vier hondertſte/ vijf hondertſte/ ſes hondertſte/ ſeven hondertſte/ acht hondertſte/ negen hondertſte/ duyſenſte/ &c.

The dayes of the week, and moneths of the yeare.

De dagen van der weke; en maenden van den Jare.

THe Lords day, Sunday: Moonday: Tueſday: Wedneſ-

DEn dag des Heerē/ Sondag: Maendagh: Dingſdagh:

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

Wedneſday : Thurſday : Friday : Saturday.	dagh : Woenſdagh : Donderdagh : Vrydagh : Saterdagh :
Ianuary : February : March :	Ianuarius / [Lou-maent : Februarius / [Sprockel-m : Martius / [Lente-maent :
April : May : Iune :	Aprilis / [Gras-maent : Mayus / [Bloey-maendt : Iunius / [Wiede-maendt :
Iuly : Auguſt : September :	Iulius / [Hoy-maendt : Auguſtus / [Oogſt-maent : September / [Herfſt-maent :
October : November : December.	October / [Wijn-maendt : November / [ſlacht-maent : December / [Winter-maent :

Dialogues and ordinary diſcourſes a mong men.

t'Samen-ſpreeckingen en gemeyne koutingen onder de menſchen.

Morning ſalutations.	Morgen groeteniſſen.
A Good morrow Sir.	A Goede morgen Heer.
B And you alſo Sir.	B Eñ u ook mijn Heer.
A Good morrow neigbour.	A Goeden dagh buerman.
B And to you alſo my loving neighbour.	B Ende u alſoo mijn lieve naeſten.
A God give you good morrow Bernard.	A Godt geve u goeden dagh Bernhad.
B And you alſo Auſtin : God give you good morrow.	B Ende u mede Auguſtijn : goeden dagh geve u Godt.
A Good morrow be to you.	A Goeden dagh zy u l.
B I thank you Sir.	B Ik bedanke u mijn Heer.
A I wish you a good morrow.	A Ick wenſch u goeden dagh.
B I wish the like alſo to you.	B Ick wenſche u deſgelijks.
A I wish this day may be proſperous to you.	A U moet deſen dagh wel zijn.
B And I wish it may not goe il with you.	B 't En moet u oock niet qualijck gaen.
A What doe you up ſo earlie ?	A Wat maeckt ghy ſo vroeg op ?

B Is

B Iſſet

B Is it not time to be up?
A Wherfore doe you riſe ſo ſoon?
B To riſe betimes in the morning is the wholeſomeſt thing in the world.

B Iſſet niet tijdt op te zijn?
A Waerom ſtaet ghy ſoo vroegh op?
B 't is Morgens vroegh op te ſtaen / is het geſondſte dingh in de wereldt.

2. *Salutations at meeting and parting.*

2. Groetenisſen in 't gemoeten en van malkanderen ſcheyden.

C God ſave you David.
D And you alſo Clemens.
C God ſave you heartily.
D And you alſo, as heartily.
C How doe you?
D I am well I thank God; at your ſervice: and you Clemens, how is it with you? well?
C I am alſo in health: how doth your father and mother?
D They are in health praiſed be God.
C Now goes is with you my good friend?
D It goeth well with me, goes it but ſo wel with you.
C I wish you good health.
D I wish the ſame tho you alſo.
C I ſalute you.
D And I you alſo.
C Are you well? Are you in good health.
D I am well. Indeed I am in good health. I am healthfull, and in proſperity.

C That

C Weeſt gegroet Davíd.
D Weeſt ghy oock gegroet Clemens.
C Weeſt ſeer gegroet.
D Ende ghy oock ſoo ſeere.
C Hoe vaert ghy.
D Ick vare wel God dank; tot uwen dienſt. Ende ghy Clemens / hoe iſt met u? wel?
C Ick vare oock wel: hoe varen u Vader / en u Moeder?
D Sy zijn / (Godt lof) geſont.
C Hoe gaet het met u mijn goede vriendt?
D Het gaet my wel / gaet 't maer ſo wel met u!

C Ick wenſche u geſonthept.
D Dat ſelve wenſche ick u oock.
C Ick groete u.
D Ende ick u oock.
C Vaert ghy wel? zijt ghy wel te paſſe?
D Ick vare wel. Ick ben voorwaer wel te paſſe. Ick ben geſont / ende welvarende.

C Dat

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

C That is good. That is well. That is pleaſing to me. That maketh me glad. I love to heare that. I beſeech you to take care of your health. Preſerve your health.

C Dat is goet. dat gaet wel. dat is my lief. dat verblijt my. Ick hoore dat gaerne. Ick bidde u dzaeght ſozge vooz uwe geſonthepdt. Bewaert u geſonthepdt.

D I can tarrie no longer now. I am in haſt to be gone. I muſt goe. I have need of my time. I cannot abide ſtanding here. Fare you well. Good be with you. Good keep you ſtill. I wish your health may continue.

D Ick magh nu niet langer toeven. Ick ben haeſtigh om gaen. Ick moet gaen. Ik heb myn tijt van doen. Ick kan hier niet blijven ſtaen. Vaert wel / Adieu. Blijft Godt bevolen. Blijf geſont.

C And you alſo my loving friend. God protect you. God guide you. God be-with you. May it pleaſe you in my behalf, hartily to ſalute your wife and children.

C Ende u oock myn lieve vzient. God behoede u. God gelepde u. God zy met u. Belieft u mynent wegen H L. Huyſvzouwe en kinderen van herten te groeten.

D I will doe your meſſage: But I pray commend me alſo to your father and mother.

D Ick ſal de boodſchap wel doen: Maer ſegget vooz my oock uwen Vader ende Moeder goeden dagh.

3. *Salutations for the evening tide and night.*

3. Groeteniſſen voor den avondt-ſtondt, ende nacht.

E Good even my friend.
F You are welcome Edward: I am glad to ſee you. How is it with your whole family? come you now from home?

E Goeden avont vziendt.
F Gy zijt wellekom Edwazd: het is my lief dat ick u ſie. Hoe iſt met u heel huyſgeſin? komt ghy nu van huys?

E Yea, I came even now from home, and have left al in good health for ſo much as I know: and am come

E Ja / Ick kome ſoo even van huys / en hebbe allegaer in geſonthept gelaten vooz ſoo veel als ick weet: en ben

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

come hither to visit you myne old acquaintance.

F That is very wel don: friends ought to be friendly. I am bound highly to thank you for your so great love and remembrance of us; I wish that I may deserve, and if it be possible, againe requite it.

E Forbeare I pray you to complement so. I have don you no such great friendship, but you have done ten times more for me. But I can not tarry here. I must returne home, for it beginneth to be late and darke. My friend Francis, I wish you a good even.

F I thank you hartily: and I wish you the same with a good heart. But what hast have you? It is not so late as it seemeth to be: for the dayes begin to shorten.

E Although it were not late, yet I must be at another place of an errand, before I can goe home.

F Goe to, I will not detaine you. Only I wish this evening may be prosperous to you.

E And I wish it may not be unprosperous to you.

Ano-

en ben hier gekomen / om H L. myn oude kennis te besoecken.

F Dat is heel wel gedaen: vrienden behooren vriendelijcke te zijn. Ick heb u hoogelijck te bedancken wegens uwen soo groote liefde en gedachtenis t'onswaerts; Ick wenschе dat ick het verdienen / ende soo het mogelijk is / weder vergelden magh.

E Laet af bidde ick u soo te complementeeren. Ick hebbe H L. so grooten vrientschap niet gedaen of ghy hebt my thienmael meer gedaen. Maer ick en kan hier niet bepden / ick moet weder t'huys gaen / want het begint laet en doncker te worden. Mijnen vrient Francoys ick wenschе u een goeden avondt.

F Ick bedancke u hertelijck: ende wenschе H L. desgelijcks uyt goeder herten. Maer wat haest hebt ghy? Het en is soo laet niet als 't schijnt: want de dagen beginnen te verkorten.

E Al waer 't niet laet / nochtans moet ick op een ander plaets om een boodtschap weſē / eer ik t'huys kan gaē.

F Wel aen / ick en sal u niet ophouden. Alleenlijk wenschende dat u dit een gelucktigen avont magh zijn.

E Ende u en zy het niet ongeluckigh.

Een

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

Another.

G WHat is the clock? what time a night is it?

H It is ten a clock. It hath strucken then. It is almost ten a clock.

G I know it not. I think it is not so late. It cannot be so late.

H It is indeeed. It is surely. I have heard it strike.

G Then it is time to goe to bed. We must then goe to sleep. We must then depart, and goe to rest.

H I am not sleepie. I have at present no need of rest. I am not sleepie. I am very wakefull.

G But I am verie sleepie. I have great need of rest. I am very sleepie. I cannot hold open mine eyes. I bid you therefore good nigth my friend. God give you good night.

H Goe then to sleep: and God keep you. I whis this night may be prosperous to you. I wish you a good night. I wish this night may further you, and that you maie sleep soundly.

G I thank you for al your kindnes. God be with you.

H But

Een ander.

G HOe laet isset? wat tijt isset?

H Het is thien uren. Het is thien geslagen. Het is bij thien uren.

G Ick weet 't niet. Ik meyne niet dat het soo laet is. Het kan so laet niet wesen

H 't Is immers. 't Is voorseecker. Ick hebbet hooren slaen.

G Soo isset tijt om te bedde te gaen. Soo sal men gaen slapen. Wy moeten dan van malkander scheyden en gaen rusten.

H Ick en heb geenen baeck. Ick heb rechtevoort geen ruste van doen. Ick ben niet slaperig. Ick ben heel wacker.

G Maer ick ben vol baecks. Rust is my seer noodigh. Ick ben heel slaperigh. Ick kan mijn oogen niet open houden. Daerom wenschye ik u goeden nacht mijnen vrient. Godt gheve u goeden nacht.

H Gaet dan slapen: ende Godt beware u. Desen nacht zy u geluckigh. Hebt eenen goeden nacht. Desen nacht voordere u / en slaept ghy gesondelijck.

G Ick bedanck u voor alles goedts. Godt zy met U L.

H Maer

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

H But ſtay a little. Me thinkes you doe much forget your ſelf. Ought we not firſt to pray to God togither?

G I thanke you for your remembrance. If it pleaſe you to performe the duty, I shal joyne with you willingly.

H Goe to, I will doe it for this time by Gods helpe.

Y Maer wacht een weynig. Hy dunckt dat ghy u ſelfs vry wat vergeet. Behoren wy met malkanderen God niet eerſt aen te bidden.

G Ick bedancke u wegens d'indachtighmakinge / ſoo het u l. believt te doen: Ick ſal u geerne geſelſchap houden.

Y Wel aen / ick ſal het voor dees tydt met Godts hulpe doen.

Evening prayer.

O Merciful God, eternal light shining in darknes, thou who expelleſt the night of ſin and all blindnes of heart: ſeing thou haſt ordained the night to reſt, as the day to labour, wee beſeech thee graunt, that our bodies may reſt in peace and quiet, that afterwards they may be fit to undergo the labour which they muſt endure. Moderate our ſleep, that it be not diſorderly, that we may remaine unſpotted both in body and ſoule: yea that our ſleep it ſelf may be to thy glorie. Enlighten the eyes of our underſtanding, that wee may not ſleep in death, but alwajes expect our redemption from this miſerie. Defend us alſo againſt all aſſaults of the devill, taking

Het avondt Gebedt.

O Barmhertige Godt/eeuwig licht ſchijnende in de duyſterniſſe/ghy die verdryft den nacht der ſonden ende alle blintheydt des herten: nadien ghy den nacht verordineert hebt om te ruſten / gelyck den dag om te arbeyden/ wy bidden u/ geeft dat onſe lichamen in vrede en ſtilheyt ruſten / op datſe daer na bequaem zyn mogen / den arbeyt te lyden dien zy dragen moeten. Maeckt onſen ſlaep/ dat die niet onordentlick en zy / op dat wy aen lyf ende ziele onbevleckt mogen blyven: ja dat onſe ſlaep ſelf geſchiede tot uwer eere. Verlicht de oogen onſes verſtants/ op dat wy in den doot niet en ontſlapen / maer altyt verwachten op onſe verloſſinge uyt deſe elendigheydt. Beſchermt ons ook voor alle aenvechtinge des duyvels/

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

us into thyne holy protection. And forasmuch as we have not passed this day without sinning greatly against thee, wee beseech thee to cover our sins by thy bottomeles mercy, like as now thou hast covered all things on earth with the naturall darknes of the night; that so we may not therefore bee cast from thy presence. Graunt also rest and comfort to all sick, sorrowfull and assaulted hearts, through our Lord Iesus Christ, who hath thus taught us to pray: Our father, &c.

ons in uw' heylige gheleyd nemende. Ende nadien wy desen dagh niet toe-gebracht en hebben / sonder teghen u grootelijcks ghesondight te hebben / wy bidden u / wilt onse sonden bedecken door uw' grondelose barmhertigheydt / gelijck ghy nu alle dingen op aerden mette natuerlijcke duysternisse des nachts bedeckt hebt; op dat wy daerom van uw' aenschijn niet verstoten en werden. Geeft ook rust ende troost aen allen krancken / bedroefden / ende aengevochten herten / door onsen Heere Iesum Christum / die ons alsoo heeft leeren bidden: Onse Vader / &c.

3. *Childrens talke, of rising up in the morning, and goeing to schole and other familiar things.*

3. Kinder-gespreck, van 's morgens op te staen, schoole gaen, en andere gemeynsame saecken.

I HEare you not? rise.
K Let me sleep a little yet.
I How long will you sleep? It is time to rise.
K It is not yet day.
I Open your eyes, and you wil see that it is late.
K Tell me truly I pray thee, what a clock it is?
I It will suddainly strike seven: therfore rise pretently, or otherwise you will bee chidden of the master:

I HOordy niet? her op.
K Laet my noch een weynigh slapen.
I Hoe lang wilt ghy slapen? Het is tijt om op te staen.
K Ten is noch geen dagh.
I Doet uwe oogen op / ende ghy sult sien dat het laet is.
K Ick bidde u seght my in waerheydt wat ure isset?
I Het sal haest seven slaen: daerom staet datelijck op / of anders sult ghy van den meester bekeven worden:

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

master: And as you rise, look to it, that you truſſe up your hoſe cloſe, and tye them round about, ſo shall you take the leſſe cold.

den: Ende in 't opſtaen/ſie toe/ dat ghy uwe kouſſen vaſt optrecht/ en neſtelſe rontſom/ alſoo ſult ghy te min koude hebben.

K Myne eylit-holes are all in peices.

K Mijn neſtel-gaten zijn al in ſtucken.

I Why have you not cauſed them to be mended?

I Waerom hebt ghy die niet doen vermaecken?

K I thought not on it.

K Ick dachter niet op.

I See that it be don to morrow.

I Maeckt dattet mozgen gedaen wozd.

K I will take care of it.

I Ick ſal 't beſozgen.

I Doe you put on your beſt coate?

I Doet ghy u beſten rock aen?

K I thought it had bin my working dayes one.

K Ick meynde dattet mijnen dageliickſen hadt geweeſt.

I Fit your cloths well. You ſtretch them too highe.

I Schickt u kleederen wel. Gy ſtreckt ſe te hoogwaerts.

K That adornes well.

K Dat ciert wel.

I Let us goe downe now; and let us look before us. But think you not on our loving Lord?

I Laet ons nu afgaen/ende laet ons vooz ons ſien. Maer denckt ghy op onſe lieven Heere niet?

K We will doe that by and by, when we are at church.

K Dat ſullen wy flus doen als wy in de kerck zijn.

I What if ſome evill befall you in the meane time? Truly you are unthankfull

I Of u daer-en-tuſſchen yet quaet gebeurde? voozwaer ghy zijt ondanckbaer.

K Whence doe you gather that?

K Waer upt neemt ghy dat?

I Know you not that hee hath preſerved you this night?

I Weet ghy niet dat hy u deſen nacht bewaert heeft.

K What ought a Chriſtian to doe herein?

K Wat behoozt een Chziſten hier in te doen.

I You muſt kneele, and with great devotion pray after this manner.

I Ghy ſult gaen knielen/ en met groote devotie ſuldy aldus bidden.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

Morning prayer.

LOrd God, heavenly father, wee thanke thee that thou haſt ſo faithfully watched over us this night; and beſeech thee to ſtrengthen us by thy holy Spirit, who may henceforth guide us: that we may devote this day and all the dayes of our life unto all righteouſnes and holynes, and that whatſoever we thake in hand our eyes may alwaies look to the preading abroad of thy glory; yea that we expect al the ſucces of our intendements only from thy bountifull hand. And that we may obtaine ſuch grace from thee, be pleaſed according to thy promiſe to forgive us al our ſins, through that holy paſſion and bloodshedding of our Lord Ieſus Chriſt: for wee are hartily ſorrowfull for them. Illuminate our hearts, that we having put off all the works of darknes may walk as children of the light in a new life in all godlynes. Give alſo thy bleſſing to the preaching of thy divine word. Deſtroy all the works of the devil, ſtrengthen all curch-officers, and governours of thy people. Comfort all perſecuted and diſtreſſed hearts, through Ieſus Chriſt thy beloved ſon, who hath promiſed

Het Morgen-gebedt.

HEere Godt / Hemelſche Vader, wy danken u dat ghy deſen nacht ſo getrouwelyck vooz ons gewaeckt hebt / ende bidden u dat ghy ons wilt ſtercken met uwen heyligen Geeſt / die ons vooztaen gelepde: dat wy deſen dagh / mitſgaders alle de dagen onſes levens mogen beſteden tot alle gerechtighepdt ende heyligheydt / ende wat wy in handen nemen / dat onſe oogen altyt ſien / om uw' eere te verbzeyden; alſo dat wy alle den voozſpoet onſes voozneemens van uwe milde handt alleen verwachten. Ende op dat wy ſulcke genade van u verkrygen / wilt ons na uwe beloftenisſe vergeven alle onſe ſonden / dooz dat Heylige Lyden ende Bloet-vergieten onſes Heeren Jeſu Chzisti; want zy zyn ons van herten leet. Verlicht onſe herten / op dat wy alle wercken der duyſternisſe af-gelept hebbende / als kinderen des lichts / in een nieuw leven mogen wandelen in alle Godtſaligheydt. Geeft oock uwen zegen totte verkondinge uwes Goddelyckken Woozts. Verſtroyd alle wercken des duyvels / ſterckt alle Kercken-dienaers ende Overheden uwes Volcks. Crooſt alle vervolghde ende benaude herten / dooz Jeſum Chzistum uwen lieven Sone / die

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

ſed us, that thou wilt aſſuredly give us all that wee beg in his name, and therefore hath taught us to pray after this manner, Our father, &c.

die ons belooft heeft/dat ghy ons alles wat wy in ſynen naem bidden / ſeeckerlijck geven ſult / ende daerom ons alſo heeft leeren bidden/Onſe Vader/ &c.

K Is that enough?

I Yea, if you could doe that with good underſtanding, true faith, and an upright heart.

K Let us then go to ſchole now.

I You muſt firſt wash your hands, and rinſe your mouth: you muſt alſo rinze out your throat wel with gorgelling; after that dreſſe your head if it bee tangled, and buckle your shoes, if they be unbuckled.

K That is don already.

I Let us now goe ſtrait forward through the church, to ſchoole.

K But I would break my faſt firſt, for I am yet faſting.

I Doe that freely, and forget not firſt to call up on Almighty God.

K I pray you teach me that alſo: for I would faine doe it alwayes.

I After this mannet shall you doe it, if you pleaſe.

Ik Iſt ſoo genoegh?

I Jae/ indien ghy dat met goet verſtant/ ware geloove / ende een oprecht herte hoſt doen.

Ik Laet ons dan nu ter ſcholen gaen.

I Ghy moet eerſt u handen waſſchen / ende u mondt ſpoelen: oock moet ghy gorgelende uwe keel wel upt-ſpoelen; daer na redt u hooft / ſoo het verwezret zy / ende uwe ſchoenen geſpen / indienſe ongegeſpt zijn.

Ik Dat is al gedaen.

I Laet ons nu recht upt dooz de Kercke nae der ſchoolen gaen.

Ik Maer eerſt ſoude ick wel ontbijten / want ick vaſt noch.

I Doet dat vzy / ende vergeet niet eerſt den Almachtigen Godt aen te roepen.

Ik Ick bid u l. leert my dat oock / want ick ſoude het gaerne altijdt doen.

I Aldus ſult ghy het doen/ alſt u belieft.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

A short prayer before break faſt.

FEed our ſouls, oh Lord Chriſt, with thy love, who by thy goodnes doeſt ſuſtaine all things that have receaved life. Graunt, Lord, that theſe thy gifts may bee holylie uſed by us, as thou the giver of the ſame art holy. AMEN.

Een kort Gebed eer-men ontbijt.

SPijſt onſe zielen / Heere Chriſtus / met uwe liefde / die dooz uwe goedtheyt alles onderhoudt dat leven heeft ontfangen. Geeft / Heere / dat deſe uwe gaven heyligh-lijck by ons genuttight mogen wozden / gelijck ghy der ſelf-de gever heyligh zijt. Amen.

K Come now and eat ſomething with mee, if you pleaſe: you are very welcome.

K Komt nu ende eet wat met my / ſoo het u belieft / ghy zijt ſeer wellekom.

I Not I. I thank you hartily, it is yet too early for mee to break my faſt. I doe not uſe to eat ſo ſoone. Or I have broken my faſt an houre agoe, I can not faſt ſo long. But I will attend you for your company ſo long while you eat if you pleaſe.

I Neen ick. Ick danck u hertelijck / het is vooz my noch te vzoegh om te ont-bijten. Ick ben niet ge-went ſoo vzoegh te eeten. Ofte / Ick hebbe over een ure ontbeeten. Ick en kan ſo lange niet vaſten. Maer ſoo het u belieft ſal ick ſoo langh als ghy eetet na u geſelſchap wachten.

K I am ſorry Sir to make you wait ſo long upon mee, but you know the proverb, Neceſſity hath no law: and I hope to recompence your patience ere long with the like attendaunce, if I can but riſe ſoon enough.

K Het is my leed Hr. u I. ſo lang op my te doen wach-ten / maer ghy kent het ſpzeeck-woozt / noot bzeekt wet: ook hope ick eer lan-ge deſe uwe geduldigheydt met gelijck op-wachten te vergelden / indien ick maer ſoo vzoegh kan opſtaen.

I It is no matter Sir. The ſervice is not ſo great as to haye a word ſpoken of it.

I Het is geen noot Heer. Den dienſt is ſo groot niet datter een woozdt van be-hoozde geſpzoken te wozdē.

K Now

K Godt

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

K Now God bee praised for his good gifts; I have eaten enough till noone.

I Much good may it doe you. Shall wee goe now?

K Yea willingly. What a clock is it think you?

I About eight.

K That is the right time for to goe to schoole. How much am I obliged to you, that you have furthered mee so much this morning? It is surely a token that you beare good affection to mee: God graunt that I may in some kinde deserve it from you.

K Godt zy nu ghelooft voor sijne goede gaven; Ick hebbe tot aen den middagh genoegh gegeten.

I Wel mach het u bekomen. sullen wy nu gaen?

K Jae gaerne. Wat ure isset meyn dy?

I Omtrent acht.

K Dat is de rechte tijdt om na schoole te gaen. Hoe seer ben ick aen u I. verobligeert / dat ghy my desen morgen soo veel gevoordert hebt? Het is een seker teycken dat ghy my goede ghenegenthept draget: Godt gebe / dat ick het van u eenighsins verdienen magh.

4. *Schoole-talke, about writing, lessons, and the things thereunto belonging.*

4. School-praetje, wegens schrijven, leesen, ende het gene daer aen behoort.

L YOu make good letters, and write very bravely: but doe you write now in earnest, or doe you scribble?

M Truly I write in good earnest, for why should I mispend the tyme? But wherfore doe you aske me that?

L Becaus I have once seen, that you wrote better, and therfore I marvaile how it cometh to passe that now you write worse.

L GHy maeckt goede letteren / ende schrijft heel treffelijck / maer schrijft gy nu met ernst / of beuselt ghy?

M Voorwaer ick schrijf ernstelijck / want waerom soude ick de tijt misbruycken? Maer gy / waerom / draegt ghy dat?

L Om dat ick eens ghesien heb / dat ghy beter schreef / ende daerom ben ick verwondert / hoe het komt / dat ghy nu qualijcker schrijft.

M That

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

M That is worthy of no admiration, for I want the helps to write wel.

M Dat is geen wonderwaerdigh / want my ontbreecken de behulpſelen om wel te ſchrijven.

L Which be they?

L Welcke zijnſe?

M Good paper, good inke, a good pen: for this my paper (as you ſee) doth miſerably fleet, the ink is waterie and whitish, the pen, is ſoft and il prepared: moreover I have alſo loſt my copie.

M Goedt papier / goeden inckt / een goede penne: want dit mijn papier (ghelijck ghy ſiet) ſlaet elendigh deur / den inckt is waterigh ende witachtigh / de pen is weeck ende qualijck berept: voorders heb ick oock mijn voorſchrift verloren.

L Wherfore have you not provided al theſe things in time?

L Waerom hebt ghy alle deſe dingen niet in tijdts voorſien?

M. I wanted money, and that I want now alſo.

M Het geldt ontbrack my / ende dat ontbreeckt my nu oock.

L You are fallen into that common proverb, Hee that wanteth money wanteth all things.

L Ghy zijt in dat gemeene ſpreeck-woordt verballen / Die geldt ontbreeckt ontbreecken alle dingen.

M It fareth ſo with me.

M Soo gaet het met my.

L But when doe you hope that you shall get it?

L Maer wanneer hoopt ghy dat ghy 't ſult krijgen?

M At the next market my father will ſend it mee, or els hee will come himſelf.

M Op de toe-komende merckt ſal het mijn Vader my ſenden of hy ſal ſelver komen.

L I will helpe you in the mean time.

L Ick wil u ondertuſſchen helpen.

M If you can doe that, you will doe me a great favour.

M So ghy dat vermeught / ghy ſult my een groote weldaet gedaen hebben.

L Take theſe ſixe ſtyvers which I lend you, to provide you paper and other things.

L Neemt deſe ſes ſtuyvers te leen om papier ende andere dingen te verſorgen.

M How truly is that ſpoken,

M Hoe waerlijck is dat geſept /

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

ken, A ſure friend is tryed in a doubtful matter? but what is in your mynd, that you doe ſo wel for me of your owne accord?

L The love of God, which (as Paul ſayth) is shed abroad in our hearts.

M The power of Gods ſpirit who is the author of that love is wonderfull in our hearts. But I muſt conſider in the mean time how I may be thankfull to you.

L It is a ſmall matter: let thoſe thoughts paſſe, leaſt they hinder you from ſleeping quietly; reſtore but to mee what I have lent you, when It is convenient for you.

M I shall I hope returne it to you with the firſt.

L But what ſay you of the pen-knife which I ſold you the day before yeſterday? Is it not good enoug?

M Yea, it is very good, but (wretch that I am) there wanted little but I had loſt it.

L How, what ſay you? how happened that?

M When I came without, it fel from me on the ſtreet.

L From whence did it fal from you?

M Out of my sheath, which unwittingly I had left open.

L How

ſept/ Een ſeker vrient wert in een onſeekere ſaeck geſien? Maer wat hebt ghy in u ſin dat ghy my van ſelfs ſoo wel doet?

L De liefde Gods/ de welcke (gelijck Paulus ſept) in onſe herten uytgeſtort is.

M De macht des Godde-lijcken Geests is wonderlijck in onſe herten die de Autheur van de liefde is. Maer ick moet onder-tuſſchen over-leggen hoe ick u danckbaer ſal zijn.

L 't Is een kleyne saeck: Laet die gedachte varen/ op dat zy u niet en belet/ dat ghy te gerusſter ſlaept: geeft my maer weder het geen ick u geleent heb als 't u te pas komt.

M Ick ſal 't ſoo ick hoop u eerſtdaeghs weder geven.

L Maer wat ſeght ghy van het pennemes dat ik u eergiſteren verkocht hadde? Is niet goedt genoegh?

M Ja 't is ſeer goedt/ maer (my ellendige) 't iſſer weynigh af geweeſt of ick had het verloren.

L Hoe/ wat ſeght ghy? hoe is dat gebeurt?

M Als ick buyten quam/ was het my ontvallen op de ſtraet.

L Van waer was het u ontvallen?

M Uyt mijn koocker/ die ick onverſiens open gelaten hadde.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

L How did you get it againe?

M I ſtuck preſently a note on the gates of the door: after dinner a boy out of the ſixt forme brought it mee againe.

L Oh that they were every one ſo faithfull who find loſt things.

M Indeed there are few which reſtore, if the matter bee but of any worth.

L And yet that is expreſly commanded by the word of God.

M Wherefore not? for it is a kind of theft, if any man keep an other mans matter that is found, if hee doe but know to whom he muſt give it againe.

L But many think that they do rightly enjoy whatſoever they have found that is loſt.

M They erre very groſſely.

L But (that wee may return to our begun diſcourſe) what did you give the boy which found your penknife?

M I gave him an ortgie and ſome wall-nuts: moreover I praiſed him, and in few words admonished him

L Hoe hebt ghy 't weder gekregen?

M Ick had terſtondt een briefken aen de poorten van de deur gehecht: na het noenmael heeft een jongen upt het ſeſte ſchool het my weder-gebrocht.

L Och of ſy alle te ſamen ſo getrou waren/die verloren dingen vinden.

M Voorwaer daer zijnder weynigh die wedergeven/ indien de ſaeck maer van eenige waerde is.

L Ende dat wort nochtans door 't woordt Godts bynamen geboden.

M Waerom niet? want het is een manier van dieverije ſo pemant een ander mans ſaek die gevonden is/houd/ ſoo hy maer weet/ wien hy het weder geven moet.

L Maer veele meynen dat zy met recht beſitten/ al wat zy gevonden hebben dat verloren is.

M Die dwalen ſeer zwaerlijck.

L Maer (op dat wy wederkeeren tot onſe begonnen reden) wat hebt ghy de jongen gegeven die u pennemes gevonden had?

M Ick heb hem een oortgen gegeven ende eenige otternooten: ick heb hem daeren-boven gepreſen / ende met weynigh woorden hebbe ick hem vermaent dat hy

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

him that hee must doe the same alwayes.

L You did well, for so another time hee will restore the rather, if hee have found any thing. But what if you had lost it?

M I should have borne it with good courage, and I would have bought an other.

L Should you so have borne it with good courage?

M Certainly not without some trouble.

L Not with a good courage then, but I will not urge you more strictly.

M Wee are no divines (Theologants.)

L What then?

M Grammer-boyes.

L And indeed unskil full.

M So much the more diligently must wee pray to God, that he would deliver us by his gospell from the darknes of ignorance, wherein we have walked and doe yet walke.

L We will doe that if we obey his holy admonitions, which wee daylie heare from the master, and often times of the preachers the administers of the word of God.

M Behold

hy het selve altijdt moste doen.

L Ghy hebt wel ghedaen / want soo sal hy op een ander tijdt te lieber weder-geven / soo hy yets ghevonden heeft. Maer indien ghy het verlooren hadde?

M Ick soude het met een goedt gemoedt verdraghen hebben / ende ick soude een ander gekocht hebben.

L Soud ghy het also met een goedt gemoedt verdraghen hebben?

M Voorseecker niet sonder eenige moeyelijckheydt.

L Niet dan met een goet gemoedt / maer ick wil u niet nauwer dringen.

M Wy zijn geen Gods-geleerde.

L Wat dan?

M Grammatica's jongens.

L Ende ock onervaren.

M Soo veel te neerstigher moeten wy Godt bidden / op dat hy door sijn Evangelie ons verlosse van de duysternissen der onwetenheydt in de welcke wy verkeert hebben / ende noch verkeeren.

L Dat sullen wy doen so wy sijne Heylighe vermaningen gehoorsamen / die wy daghelijcks hooren van de meester / ende dickmaels van de Predicanten / bedienaers des Goddelijcken Woordts.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

M Behold how much the loſſe of my pen-knife hath profitted us.

L For that cauſe I am doubly glad in your behalf, firſt for that I had ſold it wel, then that you have gotten againe that which you loſt.

M I thank you my Lambert.

L To our heavenly father alſo be prais & thankſgiving. And now ſeing you have your pen-knife againe, what if you did make me two or three pens of theſe quils?

M Let it content you, if for the preſent I make one for you. Are they new?

L They are indeed new, but ready except cutting, for I made them all ſmooth but now, I cut off the tail and pluckt of the feathers.

M Let me ſee them. Truly they are very good and very fit for writing.

L Whereby knowe you that?

M Becaus they have a great, ſtiffe, and cleare ſtalke, for the ſoft and ſuch as have a shorter ſtalke are little, fitting for the uſe of writing.

L I am glad that I bought them profitably.

M Not

M Siet hoe veel ons de verlieſinge van mijn pennemes gebaet heeft.

L Om die oorſaeck ben ick dubbelt van uwent wegen blij / eerſtelijck om dat ick het wel verkocht hadde / daer na om dat ghy 't geen verloren was / weder gekregen hebt.

M Ick danck u mijn Lambertus.

L Ock zy onſen Hemelſchen Vader lof ende dankſegginge. Ende nu / dewijle ghy uwe pennemes weder hebt / wat ſoo ghy my twee of drie pennen van deſe ſchaften verſneet?

M Laet het u genoegh zijn / ſoo ick'er een voor tegenwoordig ſal verſneden hebben / zijnſe ock nieuw?

L Sy zijn wel nieuw / maer veerdigh als zy verſneden zijn / want ick hebſe nu al glat gemaeckt / ick heb de ſteert afgeſneden / ick heb de verkens af-getrocken.

M Laet ſien. Voorwaer zy zijn ſeer goedt ende tot het ſchrijven ſeer bequaem.

L Van waer weet ghy dat?

M Om dat zy een groote ſtijve ende heldere ſteel hebben / want de weecke ende die een korter ſteel hebben / zijn wepnigh tot het gebruyck van Schrijven bequaem.

L Ick ben blijde dat ick ſe voordeelijck gekocht hebbe.

M Siet

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

M Not without cauſe, but for how much?

L I gave two doyts for theſe three, it is a ſmal price conſidering the worth of the matter.

M Of whom have you bought them?

L Of a certaine pedlar.

M By the merchaunts of this city each and yet not ſo good is fold for two pennies.

L And yet they dare ſometimes ſay, that they coſt them more at Lions.

M That is in a manner the cuſtome of merchaunts. For they gaine nothing except they lye much (as Cicero ſaith.)

L But goe to, that I may not longer delay, let us doe what we have to doe.

M I ſhall preſently diſpatch It, marke me diligently, that you may learne it ſome time or other.

L I obſerve you with a diligent eye: but I have longer ſpace.

M That ſhall be in the chamber if you will viſit me.

L When?

M After the goeing forth of the ſchoole, that is at eleven of the clock in the morning, or four of the clocke in the after noon. Now you have two pens well

M Niet ſonder oorſaeck/ maer hoe veel?

L Voor deſe dry heb ick twee duyten gegeven/ het is een kleyne pryys na des ſaecks waerde.

M Van wien hebt ghyſe gekocht?

L Van een ſeecker kramer.

M By de kooplupden van deſe Stadt werdt elck en de noch ſoo goedt niet/ voor twee penningen verkocht.

L Ende nochtans durven ſy ſomtyts ſeggen/ datſe haer te Lions meer koſten.

M Dat is by nae de ghewoonte der koop-lupden/ want zy doen geen profyt/ ten zy ſy ſeer liegen (gelyck Cicero ſeydt.)

L Maer wel aen/op dat ick niet langer en vertoeve/ laet ons doen dat voor handen is.

M Ick ſal't haeſt beſchickt hebben/ ſiet my naerſtigh aen/ op dat ghy t'een tyt of d'ander leeren mooght.

L Ick ſie u aen met opmerckende oogen: maer ick heb langer tyt.

M Dat ſal in de kamer geſchieden/ ſoo ghy my wilt beſoecken.

L Wanneer?

M Na het uytgaen van de Schoole; dat is 's morgens ten elf uren/ ofte vier uren na de middagh. Nu hebt ghy twee pennen/ (ten zy

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

well fitted (if I be not deceaved) for your uſe. This third you shall preſerve whole for your ſelf untill an other time.

L Take it you, if you pleaſe.

M Keep it rather for your ſelf. There are enough brought to me from home.

L Have you alſo good inke?

M Why aske you that?

L That you may give me a little.

M Why, have you none?

L Yea, but I can not write with it.

M What is the matter?

L Becaus it is too thicke.

M Can you not mixe it?

L I have no water.

M Mixe it with wine.

L Much leſſe.

M What if you mixed it with vinegar?

L That would make the paper fleet.

M How know you that?

L I have heard it from a certaine maſter who taugt me to write.

M But I have heard ſomewhat els.

L Tell it me, I pray thee.

M What will you give me;

L A good quill.

M Heare then what I have learned of a certaine uſsher of myne: The ink which is thinned with vinegar

ick bedzogen ben) tot u gebzupck wel berepdt. Deſe derde ſult ghy tot op een ander tijdt heel booz u bewaren.

L Neemt ghy het / ſoo 't u belieft.

M Bewaert het liever booz u ſelven/daer werdender my genoegh van hupg gebzacht.

L Hebt ghy ock goeden inckt?

M Waerom bzaegt gy dat?

L Op dat ghy my een weynighsken geeft.

M Hoe/en hebt ghy geen?

L Ja/ maer ick en kan daer niet mee ſchzijven.

M Wat ſchozter aen?

L Om dat het al te dick is.

M Kunt ghy het niet mengen?

L Ick heb geen water.

M Menght het met wijn.

L Veel minder.

M Of ghy het met edick menghde?

L Daer ſoud het papier van deur-ſlaen.

M Hoe weet ghy dat?

L Ick heb dat gehoozt van een ſeecker meeſter/ die my leerde ſchzijven.

M Maer ick heb wat anders gehoozt.

L Ey lieve vertelt het my.

M Wat ſult ghy my geven?

L Een goede ſchaft.

M Hoozt dan wat ick van een ſeecker onder-meeſter van my geleert hebbe: Den inckt die met edik dun gemaeckt

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

vinegar is hardly wiped out.

L That may bee, but in the meane time give mee a little for my preſent uſe.

M Hold up your inck-horne well: I wil powre ſome in to it.

L Loe there, powre in: fye! how thin it is.

M Poſſibly becaus there is not gall enough in it.

L But how pale is it?

M Uſe it if you pleas for ſuch as it is; for I have no better.

L What shall I doe then?

M Ah ſool! can you not mixe it well with your pen?

L I have mixed it enough: what can I doe more?

M Powre it againe into myne horne.

L Hold it cloſe to, is there enough?

M Preſſe the cotton with your pen.

L I have preſſed it ſo much that it is almoſt dry, what wil it be at length?

M Good inck, or at leaſt between both.

L The rule of mediocrity is good, as wee have learned of the maſter. But can any good be brought out of two evill things?

M When

gemaeckt is / wert nauwelijcks uyt geveeght.

L Het kan geſchieden / maer onder-tuſſchen geeft my een weynigh voor mijn tegenwoordigh gebruyck.

M Houdt u inckt-koocker te degen op: ick ſal u daer in gieten.

L Siet daer / giet in / feye! hoe dun iſſe?

M Mogelijk om datter niet gals genoegh by is.

L Maer hoe bleeck.

M Gebruyckt het ſoo ghy wilt voor het geene dat het is / want ick en heb gheen beter.

L Wat ſal ick dan doen?

M Ho beuſelaer! kunt ghy 't met u pen niet wel mengen?

L Ick heb het genoegh ghemengt: wat ſoude ick meer konnen?

M Giet het weder in mijn hoorn.

L Houdt het dicht aen / iſſer genoegh?

M Druckt de boom-wol met u pen.

L Ick hebt ſoo gedruckt dat het by na droogh zy / wat ſal 't eyndelijck weſen?

M Goeden inckt / ofte ten minſten middel-matige.

L Den regel van middelmatigheyt is goedt gelijck wy van de meeſter geleert hebben. Maer kan daer uyt twee quade ſaecken yets goedts gemaeckt werden?

M Als

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

M When I ſhall have mixed it and powred it in againe, you ſhal ſee the tryall.

L I am inflamed through deſire to ſee that.

M Reach now hither your inckhorne.

L Loe there, powre in. Oh thee is enough now: what waſt is that? you have given me more than you have kept for your ſelf.

M Mixe it once or twice togither.

L A Cook were never able to confound his pattages and ſauces better togither.

M Try it now at length.

L Rehearſe before me ſome proverbe that I may learn ſome thing in the mean time.

M Experience (as men commonly ſay) is the miſtres of things. Have you it? doe you underſtand it?

L I rehearſe it ſooner.

M To wit, becaus you could ſay it before.

L Who ſhould not know that, which is ſo common?

M Let us ſee now.

L The matter wil appeare, better when the writing is dry.

M Wherefore will you tarry? It is now more than dry enough.

L Ho! ſee how black it is?

M Als ick 't gemenght ende weder in-gegoten ſal hebben/ ſult ghy de proef ſien.

L Ick ben vierigh dooz verlangen om dat te ſien.

M Langht nu hier u inckthooker.

L Siet daer/ giet in. Och het is nu genoegh: wat is dat dooz een verquiſtinge? Gy hebt my meer gegeven als ghy dooz u ſelfs behouden hebt.

M Mengt het eens of twee mael t'ſamen.

L Een kock en ſoude nimmermeer ſijn ſoppen ende ſauſſen beter konnen t'ſamen ſtozten.

M Verſoekt 't nu eyndelijk.

L Verhaelt my eenige ſpzeuken dooz/ op dat ick ondertuſſchen wat leere.

M De ervarenthent (gelijck men gemeenelijck ſept) is de meeſterſſe der dingen. Hebt gy 't? verſtaet ghy 't?

L Ick ſegh het raſſer.

M Namentlijk/ om dat ghy het te voren kont.

L Wie ſou dat niet weten/ dat ſoo gemeen is?

M Laet ons nu ſien.

L De ſaeck ſal beter blijcken als het ſchzift gedzooght ſal zijn.

M Wat wilt ghy wachten: het is nu meer als dzoogh genoegh.

L O! ſiet hoe ſwazt dat het is?

M Have

M Heb

M Have not I ſpoken true?
L You had tryed it at ſome time or other.
M It will be then ſure that Experience is the miſtres of thinges.
L By this wee alſo finde, that by mixeing things togither and good medicrity is made.

M Now you begin to philoſophate higher, therfore Ile bee gon. For wee have writtin long enough. I muſt goe to my book.
L That is well ſaid: let us goe and repeat togither.
M What should I repeat?
L That which the maſter hath this day written out.
M Is it not ſufficient that I have repeated allone?
L If you have repeated but once or twice, it is little to learne without book.

M Yea, I have repeated neare ten times.
L And yet that is not enough.
M What wil you more then?
L If you wil ſay your leſſen perfectly to the maſter, it is neceſſary that you have repeated with ſome body.
M I knew not that: but I aſſent willingly to you. Begin you then who have admonished mee.
L Goe to, attend diligently, and ſuffer me not to miſſe.

M I am

M Heb ik niet waer geſeyt?
L Ghy had het al op d'een of d'ander tijdt verſocht.
M Het ſal dan ſeecker zijn dat de ervarentheydt een meeſterſſe der dingen is.
L Hier dooz pzoeven wy ook dat upt de t'ſamen-menginge der dingen een goede middelmatigheyt gemaekt wozdt.

M Nu begint ghy hooger te philoſopheren / derhalven gae ick wegh. Want 't is lang genoeg geſchzeven. Ik moet aen mijn boeck gaen.
L Dat is wel geſeydt: laet ons t'ſamen gaen verhalen.
M Wat ſoude ick verhalen?
L 't Gene heden van de meeſter is voozgeſchzeven.
M En iſt niet genoegh / dat ick alleen verhaelt heb?
L So gy maer eens of tweemael verhaelt hebt dat is weynigh om van buyten te leeren.
M Ja / ik heb by na thienmael verhaelt.
L En dat is noch niet genoegh.
M Wat wilt ghy dan meer?
L So ghy tegens de meeſter seer ſekerlijk wilt opſeggē / ſoo iſt van noode / dat ghy met yemant verhaelt hebt.
M Dat en wiſt ick niet: maer ik ſtaet u gaerne toe. Begint ghy dan die my vermaent hebt.
L Wel aen letter op / ende en laet niet toe / dat ik afdwale.

M Ick

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

M I am more ready to heare than you are to pronounce.

L But if the obſervatour cometh in the mean time, he will thinke that we prate.

M Why doe you feare where no feare is? If he comes hee shall not find us in idlenes or a bad matter: let him if hee will heare our diſcours.

L You ſpeak very well: let us ſit aſide ſomewhere in a corner, that no body may hinder us.

M But I feare that it is too late for us to benefit our ſelves by ſo doeing, for we muſt preſently ſay our leſſen to the maſter.

L For your good companie, and all your good deeds to mee I give you as great thanks as I can. Fare wel.

M God preſerve you in health. But heare, never ſpare my labour.

L And doe you uſe me and my things againe, if there bee any need. Againe fare well.

M Ick ben veerdiger om t hooren/als ghy om te ſpre ken.

L Maer indien ondertuſ ſchen de toeſiender quame hy ſoude meynen dat wy klapten.

M Wat vreeſt ghy daer nie te vreſen is/ſo hy komt/hy ſal ons niet in leedigheyd ofte in een quade ſaeck be vinden: laet hem onſe t'ſa men-ſprekingen hooren ſi het hem belieft.

L Ghy ſpreeckt ſeer wel laet ons elders in een hoek af-ſtichen/op dat ons nie mandt en belette.

M Maer ick vreeſe dat het te laet is om ons ſo doend te behelpen/ want wy moe ten ſtracks aen de meeſter op-ſeggen.

L Ick meet u voor u goedt geſelſchap ende all' u wel daden aen my/ſoo grooter danck als ick kan. Vaert wel.

M Godt ſpare u geſont. Maer hoort/ en ſpaert nimmermeer myn arbeyt.

L Ghy oock/gebruyckt my ende myn dinghen weder om/ſo daer yets van node ſal zijn. Wederom vaert wel.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

5 *A child relateth orderly to his uſsher what hee and his ſchool-fellowes have don in their riſeing up, clothing them, and other thinges. Wherein the names of many thinges bolonging to the body are ſpoken of. After that they diſcourſe of divine matters. A ſermon is heard but nothing remembred of it.*

5. Een kindt vertelt ordentlijk aen ſijn ondermeeſter al wat hy ende ſijn mede-geſellen gedaen hebben in haren opſtaen, kleedinge, ende andere dingen. Waerinne van de namen van vele dingen het lijf aengaende, geſproken zijn. Daer na ſpreken zy van Goddelijcke ſaken. Een Predicatie wort gehoort maer niets daer van onthouden.

V. AT whath houre were you awakened this morning?

S. Before day, but at what houre I know not.

V. Who awakened you?

S. The weekly awaker came with his lanthorne; knocked hard at the chamber doore, ſome body opened (to him,) the awaker lighted our candle, called out with a loude voice, all were awakened.

V. Relate to mee orderly what you have don from that time untill the end of breakfaſt. You children attend diligently with ears and hearts, that you may learn to imitate this your ſchoole-fellow.

S. Being

V. OP wat ure zijt ghy hupden mozgen opgewerkt.

S. Vooz den dagh/ maer wat upz en weet ick niet.

V. Wie heeft u opgewerkt?

S. Den weerkelijcken opwerker is met ſijn lanteeren gekomen/heeft hazt op de deur van de kamer geklopt/ yemandt heeft op gedaen/ den opwerker heeft onſen keers opgeſteken/ heeft met een verheven ſtemme uptgeroepen/ altemael werden opgewerkt.

V. Vertelt my ozdenlijck wat ghy gedaen hebt van die tijdt af tot het eynde des ontbijtens. Ghy kinderen hoozt met ooren ende herten naerſtelijck toe/ op dat ghy lieden leert deſe uwen mede-diſcipel na te volgen.

S. Op-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

S. Being awakened I aroſe out of my bed, I put on my coat with my dubler, I ſate me downe on a footbench, I got my breeches and my ſtockens, I put them both on, I put on my shoes, I made faſt my breeches to my dublet with points, gartered my ſtockens above my knees, I put on my girdle, combed my head diligently, I put my hat on myne head, I put on my gowne, after that being gon out of the chamber, I went down, I made water in the yard againſt the wall, I got cold water out of the paile, washed both myne hands and face, rinzed my mouth and teeth, I wiped myne hands & face with a towell, in the mean time the token to prayer was given with the little bell, thay came into the private hall (parlour) we prayed togither, we receaved our break-faſt orderly from the ſervant of the kitchin (Cooke,) we breakfaſted ſitting at the hearth, and that ſtill, without murmuring, without noiſe: Such as I heard prating unſeemly, or ſpeaking idle words, or have ſeen waton, I admonished

S. Opgeweckt zijnde ben ick upt het bed opgeſtaen/ ick heb mijn rock aengetrocken met mijn wambus / ick heb geſeten op een bantxken / ick heb mijn bzoeck ende mijn houſſen gekregen / ick hebſe beyde aengetrocken / ick heb mijn ſchoenen geſchoept / ick heb mijn bzoeck aen mijn wambus met neſtelen vaſt gemaeckt/ mijn houſſens boven mijn knien gebonden/ick heb mijn gozdels omgedaen/ mijn hooft naerſtelijck gekemt/ick heb mijn hoetgen op mijn hooft gevoeght / ick heb mijn tabbert aengedaen/daer na upt de kamer gegaen zijnde/ben ick na beneden gegaen/ ick heb mijn water op de plaets tegen de muer gemaeckt / ick heb kout water upt den emmer gekregen/ bey mijn handen ende aenſicht gewaſſchen / mijn mont ende tanden geſpoelt / ick heb mijn handen ende aenſicht met een bzoogh-doeck afgewiſt / ondertuſſchen wozdt het teecken om te bidden gegeven met het klepne klotxken / men komt op de bpſondere zael/ wp bidden t'ſamen / wp krijgen ozdentelijck onſe ontbijten van de keucken-knecht / wp ontbeeten aen den heert ſittende ende dat ſtille/ſonder gerups/ ſonder geraes: die ick gehoozt hebbe onbequamelijck klappen/ofte ledige woozden ſpzeken / ofte oock dertel geſien heb

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

nished friendly, and ſuch as were not obedient to my admonition I brought them to the obſervatour that the might not them.

V. Did no body overſee you, while you were at breakfaſt?

S. Yea, the uſher.

V. What did he in the mean time?

S. He walked a long in the midſt of the hall, holding a book is his hands, and ſometimes exhorting the obſervatour that he should note thoſe that did prate umſeemly.

V. Is it not then permitted to let fall a word?

S. Yea, it is permitted, but they uſe only to be noted, who prate long, and with many words unſeemly and without any fruit. But it is lawful for every one among themſelves to hold pleaſaunt diſcourſes of good and honeſt matters, yet ſo as it bee don quietly, without crying out and brawling.

V. You have ſatisfied me hitherto. But you, have you pronounced already the context ageinſt to morrow morning?

S. I ha-

heb / die heb ick vziendelijck vermaent / ende die mijn vermaninge niet hebben gehoorzaem geweeſt / heb ick aengevzocht bp den opſiender / op dat hp haer teptkenen ſoude.

V. En was niemandt over U L. doen ghp ontbeet?

S. Ja / de Ondermeeſter.

V. Wat deed' hp ondertuſſchen?

S. Hp wandelde midden over de zael / houdende een boeck in de handen / ende ſomtijts de toeſiender vermanende / dat hp die onbequamelijck klapten / ſoude teptkenen.

V. Is het dan niet geoorloofst een woordt upt te laten gaen?

S. Ja / het is geoorloft / maer die plegen alleenelijck geteptkent te wozden / die langh ende met veele woozden onbequamelijk ende ſonder eenige vzucht klappen. Maer het is een pder geoorloft onder malkanderen geneugelijcke redenen te handelen van goede ende eerlijcke ſaetken / ſo nochtans dat het ſtillekens geſchiet / ſonder geroep ende hpvagie.

V. Tot hier toe hebt ghp mp voldaen. Maer ghp / hebt ghp nu al den inhoudt tegen morgen vzoegh opgeſept?

S. Ick

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

S. I have repeated it.
V. Well enough?
S. Enoug God be thanked.

V. Who hath heard you?
S. The maſter.
V. It 's well, but there is ſome thing which I wil admonish you.
S. I deſire much to heare that.
V. You muſt often meditate, how much you are indebted to God the giver of al things who hath given you underſtanding and ſuch an happy memory.
S. What am I not indebted to him, who hath given me all things?
V. Tell ſome of his eſpetiall benefits, as I have ſome time taught you.

S. That heavenly father hath given me a body, a ſoul life, a good mynd, good parents, rich, noble, well affected to me; and who doe not only abundantly ſupply mee with all things needfull for this life, but alſo (which is the greateſt of all by far) take care to have mee ſo diligently inſtructed in good languages and good manners, that there is no more to be deſired.

V. You have ſaid al thoſe things truly: but you have ommitted one thing, which is

S. Ick heb het op-geſept.
V. Te deegh genoegh?
S. Genoegh Godt zy danck.
V. Wie heeft u gehoort?
S. De Meeſter.
V. 't Is wel/maer daer is pets dat ick u wilde vermanen.
S. Ick begeere ſeer dat te hooren.
V. Ghy moet dickwils dencken / hoe veel dat ghy Godt den verleener van alle dingen ſchuldigh zijt / die u verſtant ende ſoo gelucksigen memorie gegeven heeft?
S. Wat ſal ick hem niet ſchuldigh zijn / die my alle dingen gegeven heeft.
V. Verhaelt eenige van ſijn vooznaemſte weldaden / gheliick ick u t'eeniger tijt geleert hebbe.
S. Dien hemelſchen Vader heeft my gegeven een lichaem / een ziel / het leven / een goeden ſin / goede ouders / rijcke / edele / wel tot my genegen; ende die my niet alleen overvloedelijck alle dinghen noodigh tot het leven beſchaffen: maer oock (het welcke vezre het aldergrootſte is) my in goede talen ende goede manieren verſozgen / ſo naerſtelijck onderweſen te werden / datter niet meer te verepſchen zy.
V. Ghy hebt alle die dingen waerlijck geſeydt: maer ghy hebt een dingh achter-gelaten/

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

is an eſpetiall bleſſing of God. Doe you know what it is?

S. Let me meditate a little.

V. Meditate at leaſure.

S. Now I remember it, but by reaſon of the greatnes of the matter, I know not with what words I ſhall expreſſe it.

V. Say it nevertheles in ſo good a manner as you can.

S. I bethink me more and more.

V. Speak it at laſt.

S. Innumerable are the benefits of the moſt great and good God towards me in my body and ſoule in externall things; but there can be no greater ſaid or thougt, than that of his grace he hath given mee his only ſon, who hath redeemed mee moſt miſerable ſinner, and captivated under the tyranie of Satan, and that by his death (which was) of all (deaths) the moſt cruell and shamefull.

V. You have ſaid it wel enough, and very neare juſt with ſo many words, as I have taught you at other timee. But hath God don thoſe ſo great benefits to you only?

S. No truly.

V. To whom more?

laten / het welcke een beſondere weldaet Godts is. Weet ghy wat het zy?

S. Laet my een wepnigh bedencken.

V. Denckt met gemack.

S. Nu ghedenck ick het / maer dooz de groothept van de ſaeck en weet ick niet / niet wat woozden dat ick dat uptdzucken ſal.

V. Seght het nochtans op ſoodanigen manier als ghy kunt.

S. Ick dencke voozt ende voozt.

V. Seght het eyndelijck.

S. Ontallick zijn des ſeer goeden ende grooten Godts weldaden tegens my in mijn lichaem / in mijn ziel / in de uyterlijcke dingen; maer daer kander geen grooter geſeydt noch ghedacht wozden / dan dat hy ſijnen eenigen Sone uyt genade my gegeven heeft / die my ſeer ellendige ſondaer ende ghevangen onder de tyrannye des Satans / verloſt heeft / ende dat dooz ſijn doot van alle de wzeedtſte ende ſchandelijckſte.

V. Ghy hebt het bequaem genoegh geſeydt / ende by na met eben ſoo veel woozden / als ick u t'anderen tijden geleert hadde. Maer heeft God u alleen die ſoo grooten weldaet beweſen?

S. Geenſins voozwaer.

V. Wie daer en boven?

S. Allen

S. To all as many as God out of his pure grace hath choſen to eternall life in Chriſt, and accordingly doe faithfully and truly beleeve the goſpell.

V. Goe to, produce a place out of the goſpell of Iohn to that purpoſe.

S. God ſo loved the world, that he gave his only begotten ſon: that every one that beleeveth in him should not perrish, but have everlasting life. For God ſent not his ſon into the world, that hee should condemne the world, but that the world throug him might be ſaved. Hee that beleeveth in him is not condemned, but hee that beleeveth not is condemnet already, becaus hee hath not beleeved in the name of his only begotten ſon.

V. Hitherto enough. But whoſe wordes are they?

S. Chriſts himſelf, ſpeaking of himſelfe.

V. To whom doth he ſpeake?

S. Nicodemus, who came to him by night.

V. Chriſt himſelf our only Saviour graunt, that you may grow more and more in the knowledge of him.

S. He will doe it, I hope.

V. Goe

S. Alleen ſo veel alſſer God upt ſyn loutere genade upt verkoren heeft tot het eeuwi ge leven in Chriſto / ende na dien het Euangelium ghe trouwelyck ende waerlyck gelooven.

V. Wel aen / brenght vooz een plaets upt het Euangelium Johannis op die ſin.

S. Alſo heeft Godt de werelt lief gehadt dat hy ſyner eenigen geboren ſoone gegeven heeft: op dat alle die in hem gelooft niet verloren en gaen / maer het eeuwige leven hebben. Want Godt heeft ſyn ſoone niet in de werelt geſonden / op dat hy de werelt verdoeme / maer op dat de werelt behouden wozde dooz hem. Die in hem gelooft en wozt niet verdoemt: Maer die niet en gelooft die is nu alreede verdoemt / om dat hy niet gelooft en heeft in den Name van ſyn eenigen geboren Soon.

V. Tot hier toe genoegh; maer wiens woordē zyn die?

S. Chriſti ſelfs / van ſich ſelven ſpreckende.

V. Wien ſpreckt hy aen?

S. Nicodemus / die tot hem in de nacht gekomen was.

V. Chriſtus ſelfs onſen eenige Salighmaker maeckt dat ghy meer ende meer in ſyn kenniſſe toeneemt.

S. Hy ſal 't doen / ſoo ick hoop.

V. Gaet

V. Goe forward then chearfully, as you have begun, which I pray God proſper to the glory of his name.

S. That is my deſire.

V. Let us goe to ſupper. But in the meane time let me aske you one thing more. Have you not bin to day at the holy ſermon?

S. I was there.

V. Who are your witneſſes?

S. Many of the ſchoolefellowes who ſaw me can witnes it.

V. But ſome muſt be produced.

S. I ſhall produce them when you commaund it.

V. Who did preach?

S. Maſter N.

V. At what time began he?

S. At ſeven a clock.

V. Whence did he take his text?

S. Out of the epiſtle of Paul to the Romanes.

V. In what chapter?

S. In the eighth.

V. Hitherto you have anſwered well: let us now ſee what follows. Have you remembred any thing?

S. Nothing that I can repeat,

V. Nothing at al? Bethink (your ſelf) a little, and take heed that you bee not

V. Gaet dan gelijck ghy begonnen hebt wackerlijck voort/ het welcke Godt ter eeren ſijns naems wel wil doen gelucken.

S. Soo bid ick.

V. Laet ons gaen om het avontmael te houden. Maer ondertuſſchen laet my U L. noch een dingh vragen. Zijt ghy hupden niet in de heylige Predicatie geweeſt?

S. Ick ben der geweeſt.

V. Wie zijn u getuygen?

S. Veele van de mede diſcipulen/ die my geſien hebben/ konnen 't getuygen.

V. Maer men moeter eenige voort-brengen.

S. Ick ſalſe voortbrengen/ als ghy het ſult gebieden.

V. Wie heefter gepreeckt?

S. Den Heer N.

V. Wat uyr heeft hy begonnen?

S. Te ſevenen.

V. Waer uyt heeft hy ſijn text genomen?

S. Uyt den brief Pauli tot den Romeynen.

V. In het hoe veelſte capittel?

S. In het achtſte.

V. Tot noch toe hebt ghy wel geantwoort: laet ons nu ſien watter volght. Hebt ghy yets onthouden?

S. Niets dat ick vertellen kan.

V. Niet met al? Bedenckt een weynigh ende ſiet toe dat ghy niet ontroert

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

not diſturbed, but bee of good courage.

S. Truly maſter I can remember nothing.

V. What, not one word?

S. None at all.

V. I am ready to ſtrike you: what profit have you then gotten?

S. I know not, other wiſe than that perhaps I have in the mean time abſtained from evill.

V. That is ſome what indeed, if it could but ſo be that you have kept your ſelf wholy from evill.

S. I have abſtained ſo much as I was able.

V. Graunt that it bee ſo, yet you have not pleaſed God, ſenig it is written, depart from evil and doe good, but tell mee (I pray thee) for what cauſe principally did you goe thither?

S. That I might learne ſomething.

V. Why have you not don ſo?

S. I could not.

V. Could you not knave? yea you would not, or truly you have not addicted your ſelf to it.

S. I am compelled to confeſſe it.

V. What compelleth you?

S. My Conſcience, which accuſeth me before God.

V. You

en woordt / maer zijt goedts moedts.

S. Voorwaer meeſter ick en kan niets bedencken.

V. Niet een woordt?

S. Gantſch niet.

V. Ick ſla by-kans: wat voordeel hebt ghy dan ghedaen?

S. Ick en weet niet / dan dat ick misſchien ondertuſſchen van quaet my onthouden heb.

V. Dat is wel wat / ſoo het maer heeft konnen geſchieden / dat ghy geheel van het quaedt u hebt onthouden.

S. Ick heb my onthouden ſo veel als ick heb gekonnen.

V. Seght dat het ſo zy / ghy en hebt nochtans Godt niet voldaen / dewijl daer geſchreven ſtaet / wijckt af van het quade ende doet het goede: maer ſeght my (bid ick) om wat oorſaeck waert ghy daer voornamentlijck ghegaen?

S. Op dat ick yets ſoude leeren.

V. Waerom en hebt ghy dat niet gedaen?

S. Ick heb niet gekonnen.

V. Hebt ghy niet ghekonnen boef? ja ghy hebt niet gewilt / ofte voorſeecker ghy hebt'er u niet na geſchickt.

S. Ick werde het gedwongen te bekennen.

V. Wat dwinght u?

S. Mijn gewiſſe / die my voor Godt beſchuldight.

V. Ghy

V. You ſay well: oh that it were from the heart.

S. Truly I ſpeak it from myne heart.

V. It may bee ſo: but goe to, what was the caus that you have remembred nothing?

S. My negligence: for I attended not diligently.

V. What did you then?

S. Sometimes I ſlept.

V. So you uſe to doe: but what did you the reſt of the time?

S. I thought on a thouſand fooleries, as children are wont to doe.

V. Are you ſo very a child, that you ought not to be attentive to heare the word of God?

S. If I had bin attentive, I should have profitted ſomething.

V. What have you then meritted?

S. Stripes.

V. You have truly meritted them, and that very many.

S. I ingenuouſly confes it.

V. But in word only I think.

S. Yea truly from myne heart.

V. Poſſibly, but in the meane time prepare to receave ſtripes.

S. O maſter forgive it, I beſeech you, I confes I have ſinned, but not of malice.

V. But

V. Ghy ſeght wel: och of 't van herten waer.

S. Voorwaer ick ſegh het van herten.

V. Het kan gheſchieden: maer wel aen / wat is d'oorſaeck gheweeſt / waerom ghy niets onthouden hebt?

S. Mijn onachtſaemheyt: want ick hoorde niet naerſtigh toe.

V. Wat deed' ghy dan?

S. Somtijdts ſliep ick.

V. Soo pleeght ghy: maer wat deed' ghy in de overige tijdt?

S. Ick docht om duyſent beuſelingen / gelijck de kinderen plegen.

V. Zijt gy ſo ſeer een kint / dat ghy niet en behoorde aendachtigh te weſen om Godes Woordt te hooren?

S. So ick aendachtig ware geweeſt / ick ſoude yets konnen gevoordert hebben.

V. Wat hebt ghy dan verdient?

S. Slagen.

V. Voorwaer gy hebtſe verdient / ende dat vry wat veel.

S. Ick beken het vrymelijck.

V. Alleenlijck met woorden meen ick.

S. Ja voorwaer van harten.

V. Mogelijck / maer ondertuſſchen maeckt u bereydt om ſlagen te ontfangen.

S. O meeſter vergeeft het mij ick / ick heb geſondigt ick bekent / maer uyt geen quaetheydt.

G 2 V. Maer

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

V But ſuch an evill negligence comes very neare wickednes (malice.)

S. Truly I ſtrive not againſt that: But nevertheles I implore your clemencie throug Ieſus Chriſt.

V. What will you then doe, if I ſhall forgive you?

S. I will doe my dutie henceforth, as I hope.

V. You should have added thereto, by Gods helpe: but you care little for that.

S. Yea maſter, by Gods help, I will hereafter doe my duty.

V. Goe to, I pardon you the fault for your teares: and I forgive it you on this condition, that you bee myndful of your promiſe.

S. I thank you moſt Courteous maſter.

V. You ſhall bee in very great favour with mee, if you remember your promiſe.

S. The moſt good and great God graunt that I may.

V. That is my deſire, that hee would graunt it.

V. Maer ſoo een verheerde onachtſaemheyt komt ſeer na by de booſheyt.

S. Voorwaer ick en ſtry daer niet tegen: Maer nochtans bid ick om u goedertierenheydt door Jeſum Chriſtum.

V. Wat ſult ghy dan doen/ indien ick het u vergeven ſal?

S. Ick ſal hier na myn ampt doen/ ſoo ick hoop.

V. Men behoorde daer by gedaen te hebben met Godts hulpe: maer daer vraeght ghy wepnigh na.

S. Ja meeſter/ met Gods hulp/ ſal ick hier na myn ampt doen.

V. Wel aen/ ick vergeef u de ſchult door uwe tranen: ende ick vergeef het u op deſe conditie/ dat ghy u beloften gedachtigh zyt.

S. Ick bedanck u ſeer beleefde meeſter.

V. Ghy ſult by my in een ſeer grooten aengenaemheydt zyn/ indien ghy uwe beloften gedencken ſult.

S. De ſeer goede ende groote Godt maecke dat ick kan.

V. Dat hy het maeckt/ dat wenſch ick.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

6. Certaine short dialogues, wherein Schollers ask their maſter leave to goe forth on ſeverall occaſions.

S. AM I permitted to goe out with my Brother?

M. What is the occaſion?

S. That our mother may buy us shoes: afterwards that we may go to the barbers.

M. What to doe there?

S. To cut off our haire.

M. What need is there of that now?

S. That to morrow we may goe and viſit our uncle if the Lord permit.

M. Goe, and betimes in the morning bring me a teſtimony or witnes with you.

S. I will diligently take care of that by God's helpe: will you have any thing more Sir (maſter?)

M. That you remember my ſervice to your mother.

Another

S. MAſter, may I have leave to goe forth?

M. Whither.

S. Firſt to the taylor, then to the barber.

M. Why

6. Eenige korte t'ſamenſprekingen, waer inne School-jongens van haren Meeſter verlof eyſchen om verſcheydene oorſaecken uyt te gaen.

S. IS het my geoorloft uyt te gaen met mijn broeder?

M. Wat is de oorſaeck?

S. Dat onſe Moeder ons ſchoenen koopt: daer na dat wy na de bazbier gaen.

M. Wat daer?

S. Om ons hayr af te ſnijden.

M. Wat is dat nu van noode?

S. Op dat wy morgen (ſoo het de Heere ſal toe-gelaten hebben) onſen Oom verſoecken.

M. Gaet ende brengt morgen vroegh een getuygeniſſe ofte een getuyge met u.

S. Met Gods hulp ſal ick dat naerſtelijk verſorgen: wilt ghy noch pets meer meeſter?

M. Dat ghy van mijnent wegen u Moeder gedienſtelijcken groet.

Een ander.

S. IS het geoorloft buyten te gaen meeſter?

M. Waer heenen?

S. Eerſt na de ſnyer, daer na tot de bazbier.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

M. Why to the taylor?
S. That I may put my hoſe to be amended.
M. Are they torne?
S. Yea, ſo torn that I can hardly draw them on.
M. Wherefore to the barber?
S. That I may shew him a ſore which is riſen this day on my thigh.

M. Uncover it, that I may ſee it.
S. See it when you pleaſe.

M. It is a byle.
S. I geſſed it ſo.
M When you shew it to the barber, deſire him to lay a fit plaiſter thereon.

S. I will follow your Counſell.
M. But is there no body that will goe with you?
S. Yea, John Fluvian.

M. What hath he to doe?
S. He wil goe to the barber alſo.
M. Go then togither, and return in like manner.
S. Will you have any thing els?
M. That you make haſt to come againe, that you loſe not your after-noons drinking.

M. Waerom tot de ſnyer?
S. Dat ick myn kouſſen te vermaken beſorge.
M. Zynſe geſcheurt?
S. Alſo geſcheurt/ dat ickſe nauwelyckx kan aentrecken.
M. Waerom tot de barbier?
S. Op dat ick hem toone een gezweer / het welcke my deſen dagh op myn dye ontſtaen is.
M. Ontdeckt het / op dat ick het ſie.
S. Siet het wanneer 't u belieft.
M. Het is een puyſken.
S. Soo giſten ick.
M. Als ghy het ontdeckt ſult hebben / ſoo begeert dan dat hy een bequame pleyſter daer op leyt.
S. Ick ſal doen dat ghy my raedt.
M. Maer iſſer ock niemant die met u gaen wil?
S. Ja/ Joannes Fluvianus.
M. Wat heeft hy te doen?
S. Hy wil ock na de barbier gaen.
M. Gaet dan t'ſamen / ende keert te gelyck wederom.
S. Wilt ghy yets meerder.

M. Dat ghy u haeſt weder te komen / op dat ghy u achternoen-mael niet en verlieſt.

Another. Een

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

Another.

S. MAster, may I speak a little te you?

M. Say on.

S. We two have propounded if you think so good, to walk abroad while the rest doe play.

M. Whither will you goe?

S. In the next suburb.

M. But what wil yee doe as you are walking?

S. Wee will discourse (handle some dialogue.)

M. But it must be of some good and honest matters.

S. This clearnes of the season, and the beautifull face of the earth, will afford us an honest subject.

M. There never wants matter to prais God, only it must be by his faithfull servants.

S. Truly never. But to returne to the matter propounded, doth it please you master to permit us to goe without the city?

M. Unles your constant fidelity, and true love of learning were known to mee, I would never suffer it: espetially for that wicked youths have often deceaved me in this way. Goe yee therfore hence, and come againe betimes to supper.

Een ander.

S. MEester / isset geoorloft een weynigh te spreecken?

M. Spreeckt.

S. Wy twee stelden voor / so het u alsoo goet duncht / buyten te gaen wandelen / terwijl de andere speelen.

M. Waer wilt ghy-lieden henen gaen?

S. In de naeste hooren.

M. Maer wat sult ghy al wandelende doen?

S. Wy sullen eenige t'samen-sprekinge handelen.

M. Maer van goede ende eerlijcke dingen.

S. Dese helderheydt des tijts / ende so schoonen gelaet des aertrijcks sullen ons een eerlijcken inhoudt geven.

M. Daer en ontbreeckt nimmermeer stoffe om Godt te loven / alleen voor sijne ware dienaers.

S. Nimmermeer voorwaer: maer op dat wy tot onse voorgestelde redē wederkeren / laet gy 't ons toe meester buyten de Stad te gaen?

M. Ten waer dat my bekent waer uwe gedurige getrouwigheyt ende ware liefde tot de talē / ik en soude 't nimmermeer toe-laten: voornamentlijk / nadien loose jongelingen my dickmaels in dese maniere bedrogē hebben. Gy-lieden dan gaet henen: en keert vroeg wederom tot 'et Avontmael.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

Another.

S. MAy it pleas you to give me leave to goe out?

M. Whither?

S. Home.

M. How is it that you goe ſo often home?

S. My mother commanded that I and my brother should come to her this day.

M. For what cauſe?

S. That our mayd may beat out our clothes.

M. What is that to ſay? Are you louzie?

S. Yea very louzie.

M. Wherefore have you not told my wife of it?

S. We dare not.

M. You ſpeak as if shee were ſo churlish, she keeps a mayd principally for that cauſe, that she may take care to keep you all clean, and you know that well enough, but you are glad when you can have an oppertunity to viſit your mother. Tarry therfore, to morrow I will take care that your clothes shal be beaten out.

S. But our mother will chide us.

M. I will ſatisfie her. Bee you ſtill.

Een Ander.

S. IS het niet gheoorloft uyt te gaen?

M. Waer henen?

S. Na huys toe.

M. Hoe ſo dickwils t'huys te gaen?

S. Mijn moeder had geboden dat ick ende mijn broeder op huyden tot haer ſouden gaen.

M. Om wat oorſaecks wille?

S. Om dat de meydt onſe kleederen ſoude uyt-kloppen.

M. Wat is dat te ſeggen? hebt ghy-lieden luyſen?

S. Ja ſeer veel.

M. Waerom hebt gy 't mijn huys-vrouw niet vermaent?

S. Wy durven niet.

M. Al even eens of ſy ſoo ſtuers waer / ſy heeft een meydt alvermeeſt om die oorſaecks will / op dat ſy ſorge draege voor uwer aller reynderlyckheydt / ende ghy-lieden weet dat wel / maer ghy zijt blijde dat u gelegentheydt gegeven wordt om u moeder te verſoecken. Ghy-lieden blijft dan / morgen ſal ick verſorgen dat uwe kleederen uytgeklopt werden.

S. Maer onſe moeder ſal ons berispen.

M. Ick ſal haer verſoenen. Ruſt u L.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

7. A Scholler inviteth his maſter in his fathers name to walke to the garden.

S. GOd ſave you maſter.
M. You are well come, what meſſage have you?

S. My father deſireth that wee may goe togither on pleaſure into his garden without the city.

M. The fairnes of the weather inviteth us thereunto, and we have now leaſure, but what ſhall we ſee there that is pleaſant to be looked upon?

S. Divers and faire trees with their fruits, alſo a wonderfull variety of hearbs and flowers.

M. There is nothing more pleaſaunt than thoſe things.

S. That is the bounty of God toward us.

M. Which wee muſt proſecute with continuall praiſes.

S. But I feare that we make my father tarry for us.

M. Tarry ſo long till that I put off my gowne, that I may bee the fitter to walke. Now I am ready, let us goe. But is your father at home?

7. Een School-jongen noodight ſijn Meeſter uyt de naem van ſijn Vader in den Hof te gaen.

S. ZYt gegroet Meeſter.
M. Met geluck moet gy gekomen zijn / wat boodtſchapt ghy?

S. Mijn Vader bid dat wy t'ſamen om geneught / in ſijn thuyn / buyten de Stadt mogen gaen.

M. Tot die saeck noodigt ons de helderheyt des weers / ende wy hebben nu tijt / maer wat ſullen wy daer ſien geneughlijcks om te aenſchouwen?

S. Verſcheyden ende ſchoone boomen met hare vruchten: Item / een wondere verſcheydenheydt van kruyden ende bloemen.

M. Daer en is niet geneuglijcker als die dingen.

S. Dat is de mildadigheydt Gods tegen ons.

M. Die wy met geduriger lof moeten navolgen.

S. Maer ick vreese dat wy mijn Vader naer ons doen wachten.

M. Wacht soo lang tot dat ick mijn tabbaert verandere / op dat ick te veerdiger zy om te wandelen. Nu ben ick bereydt / laet ons gaen. Maer is u Vader t'huys.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

S. He tarryes for us at the doore.

M. That 's well: See that you ſalute him decently.

S. Wee have bin often warned of that by your teaching.

S. Hy wacht ons voor de deur.

M. Die ſaeck is goet: Siet dat ghy hem bequamelijck groet.

S. Daer van zijn wy door u leeringen dickmaels vermaent geweeſt.

8. *The diligence of a learned father in teaching of his children at home.*

8. De naerſtigheyt van een geleerden Vader in het onderwijſen van ſijn kinderen binnen's huys.

N. When came you again from home?

O. I came but even now.

N. Where is your brother?

O. He ſtays at home.

N. Why doth he tarry?

O. That he might dine with his mother.

N. But wherfore did you not tarry alſo?

O. I had dyned before with my father.

N. Who ſerved you?

O. The maide.

N. What did your mother? where was she?

O. At home alſo, but buſy.

N. About what buſines?

O. In receaving wheat, which was brought to us.

N. When ſhall you goe home againe?

O. When

N. Wanneer zijt ghy weder van huys gekomen?

O. Ick kom nu eerſt wederom.

N. Waer is u broeder?

O. Hy is t'huys gebleven.

N. Waerom is hy gebleven?

O. Op dat hy met ſijn moeder 't middaghmael ſoude houden.

N. Maer ghy/waerom zijt ghy oock niet gebleven?

O. Ick had mijn middaghmael al gehouden met mijn Vader.

N. Wie diende u?

O. De meyt.

N. Wat deed u Moeder? waer was die?

O. Oock t'huys / maer beſigh.

N. In wat ſaeck?

O. In tarw te ontfangen die ons toegevoert werde.

N. Wanneer ſult ghy weder na huys keeren?

O. Als

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

O. When I shal be ſent for by my father.

N. On what day will that be?

O. It may be foure dajes hence.

N. Wherfore goe you hõme ſo often?

O. Our parents will have it ſo.

N. What doe ye at home?

O. That which our parents bid us.

N. But in the meane time your time of learning is loſt with you.

O. It is not altogither loſt.

N. What then?

O. As often as my father is not very buſie, he exerciſeth us all houres, in the morning, before and after dinner, before ſupper, long enough after ſupper, laſtly alſo before we goe to bed.

N. In what things doth he exerciſe you?

O. He asketh of us principally thoſe things which wee learned the whole week at ſchoole, he looketh into our theams, and queſtioneth us from the ſame: Often times doth he give us ſomething to write out ſometimes in latin, ſometimes in our mothers tongue, ſometimes alſo he propoundeth to us a short ſentence in our mothers

O. Als ick van mijn vader ontboden ſal wozden.

N. Op wat dagh ſal dat zijn?

O. Mogelijck over vier dagen?

N. Waerom gaet ghy lieden ſoo dickmaels t'huys?

O. Soo willen 't onſe ouders.

N. Wat doet ghy-lieden t'huys?

O. Dat ons van onſe ouders bevolen werdt.

N. Maer ondertuſſchen gaet by u de tijt der leeringen verloren.

O. Sy en gaet niet geheel verloren.

N. Wat dan?

O. Soo menighmael mijn Vader niet noodſakelijck beſigh is/ſoo oeffent hy ons tot allen uren 's mozgens/ vooz ende na 't middagmael/ vooz 't avontmael/ na het avontmael lang genoeg/ eyndelijck oock eer wy te bedde gaen.

N. In wat dingen oeffent hy u?

O. Hy verepſcht van ons aldermeeſt die dingen die wy de gantſche weeck in 't ſchool geleert hebben/ hy ſiet in onſe themata/ ende vzaeght ons van de ſelve: dickwils geeft hy ons nu pets in Latijn ofte in onſe moeders tael uyt te ſchzijven/ ſomtijdts ſtelt hy ons oock vooz een kozte ſpzeuche in onſe moeders

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

mothers tongue, which we tranſlate into latin : Sometimes on the other hand he bids us tranſlate ſomething out of Latin into our mothers tongue. Laſtly before and after meat, doe we read ſomething out of the English or French Bible and that in the preſence of the whole family.

N. Doth hee ask you nothing of the Catechiſme?

O. He doth that every Sunday, unles perhaps he be from home.

N. You tell me wonderful things if they be but true.

O. Yea there are many more than I have told you: For I have forgotten the civility of manners, of which he uſeth alſo to admonish us at the table.

N. Why doth your father take ſo much paines to teach you?

O. That ſo hee may underſtand whither in the ſchoole wee doe caſt away his labour, and miſpend the time.

N. Wonderfull diligence and providence of man! Oh how much are you bound to your heavenly father, who hath given you ſuch a father!

O. God graunt, that wee may never forget that and al his other benefits.

N. It

tael / die wy in het Latijn overſetten: ſomtijts daer-entegen gebiedt hy yets latijns in onſe moeders tael over te ſetten. Eyndelijck/voor ende na den eten/leſen wy altijdts yet uyt de Engelſe of Franſe Bybel / ende dat in het by-weſen van het geheele huys-geſin.

N. En vraeght hy niet van de Catechiſmus?

O. Dat doet hy alle Sondagh/ ten zy dat hy misſchien van huys zy.

N. Ghy vertelt wonderlijcke dingen / ſooſe maer waerachtigh zijn.

O. Ja daer zijnder noch veel meer als die ich u vertelt heb. Want ich heb vergeten de beleefthept der manieren / van de welcke hy ons ooch pleeg te vermanen over de taeffel.

N. Waerom neemt u Vader ſoo veel arbeydt om u te leeren?

O. Op dat hy alſo verſta/ of wy in het School ſijn arbeyt verdoen / ende de tijdt miſbruycken.

N. Wonderlijcke neerſtigheyt ende voorſichtigheyt des menſche! O hoe ſeer zijt gy lieden verbonden aen den Hemelſchen Vader/ die u ſoodanigen Vader gegeven heeft!

O. Godt geve dat wy dat ende ſijne andere weldaden nimmermeer vergeten.

N. Yet

N. It is a good and godly thing to wish that: Take heed that you have it not only in your mouth, but more alſo in your heart.

O. I thank you, that you admonish me ſo faithfully.

N. We owe the duty of good admonition to all men, but moſt of all to our brethren.

O. Doe we then owe that to our brethren allone?

N. I call them shiefly brethren here, who are made one with us by faith in Christ.

O. You judge well. But I will goe and ſee whither my brother he alſo come from home at laſt: for hee is more than too ready to loyter.

N. Het is goet ende Godvruchtigh dat te wenſchen: Maecht dat ghy het niet alleen inde mont hebt/maer ock noch meerder in u hart.

O. Ick bedanck u dat ghy my ſoo ghetrouwelijck vermaent.

N. Den dienſt van wel te vermanen zijn wy ſchuldigh aen alle menſchen/ maer aldermeeſt aen onſe Broeders.

O. Zijn wy dat dan aen onſe broeders alleen ſchuldig?

N. Ick noem die hier voornamelijck broeders/ die uyt het geloove in Chriſtum met ons vereenight zyn.

O. Gy oordeelt wel. Maer ick ga ſien of mijn broeder ten laetſten ock weder van huys gekomen is/ want hy is meer dan al te veerdig om te vertoeven.

9. Two boys compare their age togither. The diligence of a learned pedagogue is praiſed.

9. Twee jongens vergelijcken hare jaren. De naerſtigheyt van een geleerde kinder-meeſter werdt gepreſen.

P. HOw old are you?

Q. Thirteen years, as I have underſtood from my mother: but how old are you?

P. Truly I am not ſo old.

Q. How old then?

P. I want one yeare of it.

Q. You

P. HOe veel Jaren hebt ghy?

Q. Derthien/ gelijck ick van mijn Moeder verſtaen hebbe: maer ghy?

P. Voorwaer ick hebber ſo veele niet.

Q. Hoe veel dan?

P. Maer ontbreeckt een.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

Q. You are the twelve.

P. That accompt is ready.

Q. But your brother, what yeare doth he goe in?

P. In his fift.

Q. What ſay you? Hee ſpeaks latin already.

P. Why doe you marvaile? wee have alwayes a pedagogue at home, who is both learned and diligent, he teacheth us alwayes to ſpeak Latin, and ſpeaketh nothing in our mothers tongue except to expound ſomthing: alſo we dare ſpeak none other to our father but latin.

Q. Doe you then never ſpeak English?

P. Only with our mother, and that at a certaine houre when shee bids us come to her.

Q. What doe you with the houshold?

P. We have ſeldome ſpeech with the houshold, and that only as they go by: and yet the men ſervants them ſelves ſpeak to us in latin.

Q. What doe the mayds?

P. When occaſion is offered that we ſpeak to them, then we uſe our mothers tongue, like as we uſe with our mother herſelf.

Q. Oh happy are ye, who are ſo diligently inſtructed!

P. God bee thanked, by whoſe grace wee have a father,

Q. So zijnder dan twaelf.

P. Die rekening is veerdig.

Q. Maer u broeder/in ſijn hoe veelſte jaer gaet hy?

P. In ſijn vijfſte.

Q. Wat ſeght ghy? hy ſpreeckt nu al Latijn.

P. Wat verwondert ghy u? altijdt hebben wy t'huys een kinder-meeſter die gheleert ende neerſtigh is/ hy leert ons altijt Latijn ſpreecken/ ook en ſepdt hy in onſe moeders tael niet/ ten zy om pet te verklaren: ook en derven wy onſen vader niet dan in 't Latijn aenſpreecken.

Q. Spreeckt ghy-lieden dan nimmermeer Engelſch?

P. Alleen met onſe moeder/ ende dat op een ſeeker ure als zy ons gebiedt tot haer te komen.

Q. Wat doet ghy-lieden met het huys-geſin?

P. Met het huysgeſin hebben wy ſelden reden/ ende ook alleen in het booz-by gaen: Ende nochtans de knechten ſelfs ſpreecken ons in 't Latijn aen.

Q. Wat doen de meyſkens?

P. So wanneer het te pas komt dat wy haer aenſpreecken/ ſoo gebruycken wy onſe moeders tael/ gelijck wy met onſe moeder ſelfs plegen.

Q. O ghy geluckige die ſoo naerſtighlijck onder-weſen werdt!

P. Godt zy danck dooz wiens gratie wy een Vader hebben/

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

ther, that taketh care to have us so well taught.

Q. Truly the prais and glory of that matter belongeth only to the heavenly Father.

P. But what doe wee? I heare the roul called.

Q. Let us then make hast.

hebben/ die versorght dat wy so fraey geleert werden.

Q. Voorwaer den lof ende de eere van die saeck komt alleen den Hemelschen Vader toe.

P. Maer wat doen wy? ick hoor de naem-rollen nu al op-seggen.

Q. Laet ons dan haesten.

10. *Two boys count their books. Men must read extraordinary books sometimes. It is better to learn late than never. A book that is finely bound is shewed. Some questions about it. We must not provoke God in our jests.*

10. Twee jongens tellen malkanders boeken. Men moet somtijts ongewoone boecken lesen. Het is beter te laet als nimmermeer te leren. Een boeck dat fraey gebonden is wert vertoont. Eenige vragen daer over. In onse boertingen moet men Godt niet vertoornen.

R. HAve you many books also?

S. Not very many.

R. But which have you?

S. The grammar rudiments, the schoole dialogues, Terence, Tullies epistles, Cato, a dictionary, the high dutch testament, the Psalms with a catechisme besides a writing book, to write out the masters dictates. But what books have you?

R. I ha-

R. HEbt ghy ock veele Boecken?

S. Niet seer veel.

R. Maer welcke hebt ghy?

S. De beginselen van de Grammatica/ de Schoolsche t'samen-sprekingen/ Terentius/ de brieven van Cicero/ Cato/ een Dictionarium/ het Hooghduytsche Testament/ de Psalmen met een Catechismus/ daer-en-boven een schrijf-boeck/ om de uytleggingen des meesters in te schrijven. Maer ghy/ wat Boecken hebt ghy?

R. Ick

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

R. I have all them which you reckoned except Cato, Terence, and Tully 's epiſtles. For wherfore should I have books that are not read in our Schoole?

S. But I read thoſe ſometimes when wee are at leaſure, that I may alwajes take on ſome new thing eſpetially in the latin tongue and good manners.

R. You doe wiſely my Solomon. O wretch that I am, who have never yet learned, what it is to be ſtudious.

S. Learne therfore, for it is better to learne late than never.

R. But what is that new guilded book which you shew ſo ſtately?
S. A Terence.

R. Where was it printed?
S. At Paris.
R. Who gave it you?

S. I bought him with my money.
R. Where got you the money?
S. You ask that fookishly, as if I had ſtollen it.

R. Far bee it from mee to think ſo, but I asked that for my mynds ſake.

S. Neither

R. Ick hebſe al die ghy geteelt hebt/behalven Cato/Terentius/ende de bzieven van Citero. Want waerom ſoude ick boecken hebben die in onſe School niet booz-geleſen en werden?

S. Maer ick lees die ſomtijts terwijl wy leedigh zijn/ om dat ick altijt wat nieuws aenneme / booznamentlijck in de latijnſche tael ende de goede zeden.

R. Ghy doet boozſichtigh mijn Solomon O mijn elendige die nimmermeer geleert hebbe wat 'et zy vlijtigh te zijn.

S. Leert dan / want het is beter te laet als nimmermeer te leeren.

R. Maer wat is dat booz een nieuw vergult boeck dat gy ſoo heerlijck vertoont?
S. Een Terentius.

R. Waer gedzuckt?
S. Te Parijs.
R. Wie heeft u die gegeven.

S. Ick heb hem booz mijn geldt gekocht.
R. Van waer hadt ghy het gelt gekregen?
S. Dottelijck vzaeght ghy dat/ al even eens of ick het geſtolen hadde.

R. Dat zy vezre van my dat te denken: maer ick vzaegde dat om de geneught.

S. Na ch-

S. Neither do I reprove your words in good earnest: but we are wont to jest so with our good friends.

S. Mochte ick en berispe u woorden niet ernstelijck: maer op die manier pleghen wy te spotten met onse goede vrienden.

R. Iesting is not forbidden, if God bee not provoked thereby. But goe to, lett us returne to our purpose. Of whom did you buy that Terence?

R. Niet verbieter te jocken/ als Godt maer niet vertoornt werden. Maer wel aen/ laet ons tot ons voornemen weder-keeren: Van wien hebt ghy dien Terentius gehoort?

S. Of Clement.

S. Van Clement.

R. Of that pedler?

R. Van dien kramer?

S. Yea indeed.

S. Ja voorwaer.

R. How much did it kost?

R. Hoe veel heeft hy gekost?

S. Ten styvers.

S. Thien stuyvers.

R. No more at all?

R. Niet met al meer?

S. Not at all.

S. Gantsch niet.

R. Truly a price smal enough.

R. Voorwaer een prijs slecht genoegh.

S. Espetially seing it is gilt & bound so finely.

S. Voornamentlijck dewijl het vergult ende so fraey gebonden is.

R. Were there other such like books also?

R. Warender oock andere diergelijcke boecken?

S. Two or three.

S. Twee of drye.

R. Conduct me I pray thee to thim.

R. Gelept my bid ick u tot hem.

S. Let us goe.

S. Laet ons gaen.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

11. *All things ought to bee ſet after heavenly matters. It is shamefull for one to reprove another of that whereof hee himſelf is guilty. A father giveth the maſter charge of his ſon. Correction is neceſſary, and therfore to be borne. The commendations of Scholaſticall diſcipline. A rare example of a boy that deſires of himſelf to dwel in the Schoole.*

11 Alle dingen moe men achter de Godde lijcke ſaken ſtellen. He is ſchandelijck voor ye mandt een ander te be riſpen voor het gene h ſelver doet. Een vade beveelt ſijn Soon aen d Meeſter. Tucht is noot ſakelijck, en daeron moet men't verdragen Lof der ſchool-tucht Een uytnemend exem pel van een jongen di van ſich ſelfs in't ſchoo begeert te woonen.

T. WHerfore were you not at the ſermon to day?

V. I was buſy in writing letters.

T. Could you not defer that buſines?

V. The haſt of the Carrier forced me.

T. But the maſter teacheth us that we muſt ſet al things after Gods matters.

V. He teacheth it indeed, neither doe I make dout of it: but we are never ſo perfect, but wee often ſet God after earthly things.

T. That is naught.

T. WAerom zijt gy he den niet in de predi catie geweeſt?

V. Ick was beſigh me brieven te ſchrijven.

T. Kont ghy die saeck nie uytſtellen?

V. De haestighevdt des boods dwongh my.

T. Maer de meeſter leer ons dat men alle dingen ach ter Gods saken moeten ſtellē

V. Hy leert het wel / dae twijffel ick ook niet aen maer wy en zijn nimmer meer soo volmaeckt / of wy ſtellen dickmaels Godt ach ter de aerdtsche dingen.

T. Dat is quaedt.

V. Ja

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

V. Yea very evil : but we are al wayes men, untill God doe chaunge us by his spirit. But tell mee (I pray thee) was the auditory full ?

T. Not very full, according to the wonted manner.

V. Whereby comes that ?

T. Know you not that the people are now busie in gathering grapes ?

V. I know it well : but can not men spend one houre in divine matters.

T. It belonget not to mee to give you a reason of that ; Only this I say, It is a shame to a teacher when the fault doth reprove himselfe againe.

V. Ho : what a blow hast thou given mee on the cheek ! Fare well, I wil not add a word more.

T. Be more circumspect then another time. But I heard even now that your father came to schoole to day.

V. You have heard the truth.

T. For what cause came he ?

V. To pay the master money for my dyet : and with one to give him charge of me.

T. Had he never given him charge of thee ?

V. Yea very often.

T. What

V. Ja seer quaedt : maer wy zyn altijt menschen / ten zy dat Godt ons door syn geest verandere ; Maer seght my (bid ick) was de hoorplaets vol ?

T. Niet seer vol / na de gewoone manier.

V. Waer door komt dat ?

T. Weet ghy niet dat het volck nu besigh is in de wynplucktinge ?

V. Ick weet het wel : maer konnen de menschen in Goddelijcke saecken niet een ure besteden.

T. Het en komt my niet toe u daer reden van te geven : Ick segh alleen ; dat het schandelijck is voor een leeraer als de schuldt hem selfs weder berispt.

V. Ho : wat een kinneback-slagh hebt ghy my gegeven ! Waert wel / ick en salder niet een woort by doen.

T. Zyt dan op een ander tijt voorsichtiger. Maer terstont heb ick gehoort dat u Vader huyden in 't School gekomen is.

V. Ghy hebt de waerheydt gehoort.

T. Om wat oorsaeck was hy gekomen ?

V. Op dat hy voor myn kost de meester gelt soude telen : Met eenen op dat hy my aen hem soude bevelen.

T. Had hy u nimmermeer bevolen.

V. Ja seer dickwils.

T. Wat

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

T. What meane then ſo manyfold admonitions?

V. He loveth me truly.

T. What then?

V. Therfore he deſires that I may be taught diligently.

T. What if he give charge that you ſhould be often beaten?

V. It may bee that is the cauſe, but what of that? hee doth not therfore love me theleſſe.

T. Whence doe youd raw that?

V. Becaus correction is ſo neceſſary for a child as food.

T. Indeed you ſpeak true: but few judge ſo. Alſo there is no body but he would rather have bread than the rod

V. That is naturall to every one, who denyeth it? but yet men muſt beare punishment patiently, eſpetially when it is juſt.

T. This ſentence is in the little book of manners: Remember to beare patiently that which your ſuffer juſtly. But what if the punishment bee unjuſt?

V. Whee muſt beare that alſo nevertheles.

T. For whoſe ſake?

V. For Ieſus Chriſt, who hath ſuffered an unjuſt and cruell death for our ſins.

T. Oh

T. Wat wil ſich die ſo menighvuldige vermaninge?

V. Hy heeft mijn waerlijck lief.

T. Wat dan?

V. Daerom begeert hy dat ick naerſtelijck onderweſen werde.

T. Wat indien hy beveele, dat ghy dickmaels geſlagen wierde?

V. Dat is misſchien de oorſaeck/maer wat daer van hy en ſal my daerom niet te minder lief hebben.

T. Waer uyt treckt ghy dat?

V. Om dat de beſtraffinge den kinde ſo noodigh is/ als voedſel.

T. Gy ſegt wel waer: maer weynigh oordelen ſoo. Daer is ock niemandt/ of hy wil liever brood als de gaerde.

V. Dat is natuerlijk by een yder/wie loochent het? maer nochtans moetmen de ſtraffe lijtſamelijk verdragē/voornamentlijk alſſe regtveerdig is.

T. Deſe ſpreucke ſtaet in 't boeckxken van de manieren: Dat ghy met recht lijdt/ gedenckt dat lijdtſamelijck te dragen. Maer wat/ ſoo de ſtraffe onrechtveerdigh zy?

V. Die moet men ock niet te min verdragen

T. Om wiens wil?

V. Om Jeſu Chriſti/ die een ſeer onrechtvaerdige ende wreede doodt voor onſe ſonden geleden heeft.

T. Och

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

T. Oh that that came into our mynds ſo often as we ſuffer any thing.

V. The maſter doth often teach us that, ſo often as the occaſion ſerveth : but he knocketh at a deaf mans door as the proverb is.

T. Let us then doe our endeavour that wee may be more diligent hereafter.

V. God graunt it.

T. But doe you not know what came into my mynd a while ſince ?

V. What is it, I pray ?

T. I think to betake my ſelf to the Schoole.

V. What in the ſchoole ? to dwel ?

T. Not that I would dwell there as an hireling, but that I may learne with you at the maſter's table.

V. O would to God that you ſpake that heartily and truly.

T. By our mutuall acquaintance and friendship you ought ſuffitiently to underſtand, that I am not wont to feigne or diſſemble any thing with you.

V. I underſtood that plainly long ſince, but when I heard that word from you, my affection caught me into that exclamation, ſo wholy was I forgetfull of my ſelf.

T. I

T. Och of ons dat in de ſin quame / ſoo menighmael wy yets lyden.

V. De meeſter vermaent ons dat dickwils ſo menighmael de gelegenthepdt vooz komt : maer het is vooz een doof mans deur geklopt / gelyck in 't ſpzeeckwoozt ſtaet.

T. Laet ons dan alle vlyt aenwenden / op dat wy hier na naerſtiger zyn.

V. Dat gebe Godt.

T. Maer weet ghy niet wat my deſe dagh in den ſin gekomen is.

V. Wat is dat bid ick ?

T. Ick ghedenck my in 't ſchool te begeven ?

V. Wat in 't ſchool ? om te woonen ?

T. Niet om dat ick 'er als een huerlingh woone / maer op dat ick met u l. leere aen de tafel des meeſters.

V. Och ofte ghy dat van herten ende waerlyck ſeyde!

T. Uyt onſe onderlinge gewoonte ende vziendtſchap behoozde gy het genoeghſaem te verſtaen / dat ick niet gewent en ben by u l. yets te verſwygen ofte te verſwygen.

V. Dat verſtonde ick over langh klaerlyck. Maer als ick van u dat woozdt gehoozt hadde / heeft my de genegenthepdt gerucht tot die uytroepinge / ſo was ick geheel myner vergeten.

T. Ick

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

T. I take your ſpeech none other wiſe, but to the purpoſe, my father truly doth not compel me: but I perceave wel enough by his countenance and words that it pleaſeth him very well.

V. Namely that is, becaus your father being a very prudent man knoweth well, that liberall wits will not bee compelled, but wil be eaſily led. But yet I doubt not but that it happeneth by the inſtinct of Gods Spirit. But what doe you think?

T. I am of the ſame mynd: eſpitially ſith that I am bent therto of myne own accord.

V. It is a great argument, that counſell is of God.

T. I believe that, for they who are compelled to that thing by their parents, doe for the moſt part ſeek refuges (excuſes) by which they may avoyd the command.

V. To ſpeak the truth, I have found it ſometimes in my ſelfe, namely before I entred therin. For what thinkeſt thou? I heard of thoſe ſlaves of Sathan, ſo many evil ſpeeches what of the maſter, & what of the diſcipline, that mee thougts I rather went into a priſon or a bakehous than into a ſchoo-

T. Ick en neem u rede niet anders/maer tot de ſake mijn Vader en dwinght m wel niet/maer upt ſijn gelae ende woorden ſie ick genoeg dat het hem ſeer wel behaegt

V. Namentlijck / dat i daerom/u vader eē ſeer wooz ſichtigh man / weet wel / da wzye gheboozne verſtande niet en willen ghedwonge woorden/maer datſe lichtelijc gelept woorden / maer noch tang en twijffel ick niet o dat ſulks gebeurt dooz in-ge ven des Goddelijcken Geeſts Maer wat oordeelt ghy?

T. Ick ben in het ſelve ge voelen: vooznamentlijck/de wijl ick ock na die zy vat ſelfs helle.

V. Het is een groote be wijs-reden / dat die raet vat Gode is.

T. Dat geloof ick wel/ want die tot die ſaeck van haer Ouders ghedwongen woorden / ſoecken by na upt-vluchten dooz de welcke sy de gebeden ontgaen.

V. Ick (op dat ick 't vzyelijck bekenne) heb dat ſomtijts in mijn ſelfs bevonden/ namentlijck eer dat ick daer in getreden was. Want wat gevoelt ghy? ick hoorde van die ſlaven des Sathans/ ſoo veel ſchelt-woorden ſo van de meeſter/ als van de tucht/ dat my docht dat ick waerlijcker een gevangeniſſe oft een bak-

huys

ſchoole. If you alſo should fal into ſuch a plague, it is no marvail if hee doe with hands and feet and al his power attempt to terrify you from ſo holy a purpoſe.

T. I have not yet made it known to any body.

V. What you ſay to me is not to make it knowne.

T. I know it wel enough, but that happened to mee out of Terence, let us now proceed to the things which remaine.

V. What remayneth, but that you pray to God, and that you goe forth manfully with your purpoſe?

T. You shall heare of your daily dyet at your table, of the familiarity of the maſter and uſsher in hearing the repetition of the leſſons, of the maſters gentlenes while wee are eating togither, of that friendly ſtrife of the learning after ſupper, of the freedome of ſpeaking of honeſt things when there is leaſure time, of the free reproofe which is among you. I ſay of all theſe things you have told mee enough at an other time, al which pleas me very well: yet me thinks there is nothing more profitable than that continuall exerciſe of ſpeaking latin;

For

hups inginck als een ſchool. Indien ghy ock in eenigen ſoodanigen peſte vervallen waert/ het en is geen twyffel ofte hy ſoude u ock met handen ende voeten eñ alle kragt getracht hebben te verveeren van een ſo heyligh voornemē.

T. Ick had het noch niemant geopenbaert.

V. Dat ghy my ſeght/ dat en is geen openbaren.

T. Ick weet het genoegh/ maer my is dat ontvallen uyt Terentio/ laet ons nu voort-gaen tot de aerdighe dingen.

V. Wat isser over dan dat ghy Godt bidder/ ende dat ghy kloeckelyck in u voornemen voort gaet.

T. Ghy sult hooren van u dagelyckse koſt over uwe tafel/ van de gemeenſaemheydt des Meesters ende Ondermeesters in het verhoren van de verhalinge der leſſen/ van de goedertierenheyt des meesters in het t'ſamen eten/ van dien vriendelyckē ſtryt der leeringen na het avontmael/ van de vryheydt om t'ſamen te ſpreken als 't leegh tydt is van eerlycke dingen/ van de vrye beriſpinghe onder U L. Van deſe dingen al (segh ick) hebt ghy my genoegh verteit op een ander tydt; de welcke my al t'ſamen ſeer behagen: myn dunckt nochtans niets profityelycker/ dan die geduerige oeffeninge van latyn te ſpreken;

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

For what greater fruit is there of ſtudy? what more honeſt? what more pleaſant? eſpetially where one doth freely reprove another without hatred or envy.

T. What is in that, that the conquered in the ſtrife of thoſe things are only punished with shame, and the conquerours rewarded with a prize?

T. In a word, all your exerciſes doe delight mee marvelouſly, by the very hearing of them.

V. How much more would you ſay that, if you ſew thoſe things, if you were preſent when they are don?

T. I will God willing bee preſent.

V. Would to God it might bee shortly.

T. I hope ſo truly: But there remaines one ſcruple. Whereof you can eaſily free me if you will.

V. I will doe it in good truth if I am able, but in the mean time take heed that you bee not too inquiſitive, as wee have heretofore ſeen in Terence: Goe to, tell mee at length what that difficulty is?

T. I have evill thoughts of your Scholaſtical diſcipline, nothat I will therefore deſiſt from

ſpreken/want wat iſſer groo ter vruchr der leeringen? ma eerlijcker? Wat gheneughe lijcker? voornamentlijck al den een den anderen ſonde haet ofte nijdigheyt vrijelijck beriſpt?

V. Wat is daer aen/ da de overwonnene in de ſtrijd van die dingen/ alleen me ſchaemte beſtraft werden/ en de de overwinners met prijs begaeft?

T. Eyndelijck alle uw oeffeningen/ verheugen mij wonderlijck/ ſelfs door he gehoor.

V. Hoe veel te meer ſoud ghy dat ſeggen ſo ghy die din gen saeght/ ſoo ghy terwijl ſ gedaen worden teghenwoor digh waert?

T. Ick ſalder (indien he Godt wil) by weſen.

V. Och ofte eerſt-daeghs.

T. So hoop ick wel: maer daer is nochtans een zwarigheyt daer ghy my lichtelijck van ſult bevrijden (ſoo ghy wilt.)

V. Ick ſal het ter goeder trouwen doen ſo ick ſal kunnen/ maer ſiet ondertuſſchen toe dat ghy niet al te naeuwe ſiende zijt/ gelijk wy te voren geſien hebben in Terentio wel aen/ wat is dat eyndelijck voor een zwarigheydt.

T. Ick heb quaet vermoeden op u School-tucht/ niet dat ick will van mijn begonner

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

from my begun work : but that when I have heard of that matter I may come the more cheerfully and pleaſantly.

V. Unles you were one who (as I know) eſteeme me neither vaine nor a lyar, I would verely bee rather wholy ſilent of that, than tell thoſe things to you which I conceave.

T. Why ſo?

V. Becaus it is difficult to make thoſe things ſeem true, albeit theyare otherwiſe very true, ſo long as the Common people ſpeak and judge very evill things of them.

T. Why ſo, I pray?

V. For by the lyes of the ungodly our diſcipline ſoundeth ſo ill among thoſe idiots, that it is a wonder that any one will dwell in our ſchoole : Nevertheles (wich is the work of God) how worſe name we have, ſo many the more come to us.

T. There is no need of ſo long an introduction : Tell mee all things plainly, and feare not: you ſhall not terrifie mee. I have underſtood all things, and pondered them in my mynd before.

V. Attend therfore : I wil breifly tell all that ſeems to bee of any worth. Firſt I would that you did perſwade your ſelf this that the maſter

nen werck afſtaen : maer op dat ik te wacherder kome ende te geneugelijcker / als ick van die ſaeck gehoort ſal hebben.

V. Ten waer dat ghy die gene waert / die (gelijck ick ken) my niet pdel nochte een leugenaer achtede / ick wilde voorwaer lieber daer van geheelijck ſwijgen / dan die dingen u verhalen die ick gehoele.

T. Hoe ſo eyndelijck?

V. Om dat het ſwaer is die dingen waerſchijnelijck te maken / hoewel ſy anderſins ſeer waerachtigh zijn / dewijl van deſe dingen het gemeene volck ſeer quade dingen ſeydt ende oordeelt.

T. Waerom dat / bid ick?

V. Want onſe tucht lupt ſo qualijck door de leugens des godlooſen onder die ſlechte bloets / dat'et wonder zy dat'er een eenige in onſe ſchool woone / alhoewel wy ('t welcke een werck Godts is) hoe wy quader naem hebben / hoe veel te meer tot ons komen.

T. Daer en is ſoo langen inleydinge niet van doen : ſeght my openlijck alle de dingen / en vreeſt niet : ghy en ſult my niet verveeren / ick heb alle dingen verſtaen / ende met mijn gemoet te voren overleyt.

V. Letter dan op / ik ſal het ſeer kort ſeggen al wat van eeniger waerde ſal ſchijnen te weſen. Voor eerſt / wilde ick wel dat ghy u ſelven wijs

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

maſter is much more courteous to us than in the ſchole hee maketh shew of before us. For he converſeth ſo familiarly with us, as a wiſe father uſeth to doe among his children. But you will ſay then, why is he ſo ſevere in publike? I anſwer, becaus that without ſuch a ſeverity (as I have heard from himſelf when he once told it to a good friend) ſoo great an heap of ſchollers endued with ſo many different fashions, can neither be kept under, not held to their bounden duty, for every one would live after his own fashion, after his own mynd.

maeckte dat de meeſter veel beleefder tegens ons is als hy in het School voor ons ſchijnt. Want hy gaet ſo gemeenſaem met ons om / als een voorſichtigen vader pleeg onder ſijne kinderen. Waerom (ſult ghy dan ſeggen) is hy in het openbaer ſoo geſtreng? Ick antwoorde: om dat ſonder ſoodanigen geſtrengigheydt (gelijck als ick uyt hem gehoort hebbe / als hy het eens een goed vriendt vertelde) ſoo grooten ſchoolhoop / begaeft zijnde met ſoo verſcheyden manieren / noch bedwongen / nochte in haer ſchuldige plicht gehouden konde worden / want een yder ſoude op ſijn manier / een yder ſoude na ſijn gevoelen willen leven.

T. Beſides that I have by my ſelf often admired that there is in the Schoole ſuch great reverence, ſo great ſilence, laſtly ſo great modeſty.

T. Daer-en-boven ſo verwondere ick my by my ſelven ſeer dickwils datter in het ſchool ſoo grooten eerbiedigheyt / ſo grooten ſtilzwijgentheydt / eyndelijck ſoo grooten zedigheydt is.

V. You would wonder much more, if you had ever ſeen the Country ſchooles.

V. Veel meer ſoudt ghy u verwonderen / ſo ghy immermeer de dorp-ſchoolen geſien hadder.

T. I have ſeen them ſometimes, and have diligently conſidered them. There is more quietnes in our ſchoole of ſixe hundred, than of fourty children, yea thirty in thoſe petty ſchooles: But goe forward I pray thee; I feare

T. Ick hebſe ſomtijts geſien ende hebſe naerſtelick overleyt. Daer is meer ſtilte in onſe ſchool van ſes hondert / als van veertigh kinderen / ja als dertigh inde gemeyne ſchoolen: Maer gaet voort (bid ick) ick ſorge dat ghy

feare that you will bee an Aſian Oratour for your ſpeech begins already to digres too far.

V. But you doe interrupt my ſpeech your ſelf.

T. I have ſpoken nothing beſides the purpoſe: but goe on now.

V. Shall I tell you in a word? This domeſticall diſcipline although it ſeems odious to a few ungodly ones, yet it very well liketh the good and diligent children for the profits ſake. For if our matters were looſe at home what ſhould we have then againſt the aſſaults of thoſe wanton and ſaucie fellows? What reſt ſhould we have? what ſtilnes of our ſtudies? Therefore the diſcipline it ſelf is to the true lovers of ſtudy a refuge & as it were a bulwark, none otherwiſe than as an haven is to ſeamen in a ſtorme. To conclude, whoſoever among us is peaceable, & alwajes ready to doe well, he is preferved by the diſcipline. For the maſter doth not buſy himſelf to draw us by ſtripes to the ſtudy of learning: but he rather indeavoureth to bring us therto moſt chiefly by theſe things, by an honeſt and new entertaynment, by

gy een Aſiaens Orateur ſult zyn: want u reden begint nu gelyck als verder af te dwalen.

V. Maer ghy valt ſelfs in myn reden.

T. Ick heb niet buyten myn vooznemen gheſepdt: maer nu vervolghtſe.

V. Wilt ghy dat ick het u met een woozdt ſegge? Deſe binnens-huyſige tucht / alhoe-wel zy weynige Godtloſen hatelyck ſchyjnt / ſoo behaeghtſe nochtans de goede ende naerſtige kinderen ſeer om het pzofyts wil. Want indien t'huys onſe ſaeck ongebonden waer / wat ſoude ons dan tegen die dertele ende bzoodt-dzonckene een aenſtoot zyn? wat ruſt ſoude ons zyn? wat ſtilligheyt van onſe leeringen? Derhalven ſoo is de tucht ſelfs den waren liefhebbers der leringen een toevlucht ende ghelyck een bolwerck / niet anders als de ſchippers een haven in onweer. Eyndelyck / al wie onder ons bzeedſaem is / ende berepdt om altyt wel te doen / die is van de tucht ſeer behouden. Want de meeſter is daer over niet beſigh / op dat hy ons met ſlagen ende ſtraffen treckt tot de letter-konſten: maer hy tracht ons lieber in te leyden aldermeeſt dooz deſe dingen / dooz een eerlyck ende nieu onthael / dooz goetwilligheydt / beleefthepdt

good

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

good wil, Courteſie, and gentlenes of manners, by benefits, and laſtly by the love of virtue and learning, whence it comes to pas, that the greateſt part of us are ſo affected that we ſtudy how to obey him heartily.

ende goedigheydt der manieren / dooz weldaden / eyndelijck dooz de liefde des deugts ende der leeringen / waer uyt dat volght / dat het meeſte deel van ons alſo genegen is / dat wy hem van herten trachten te gehoozſamen.

T. Other wiſe yee would not diſcharge the bounden duty of ſchollers.

V. But there are ſome knaves, who fear neither God, nor their parents, nor ſtripes: who doe alſo hate ſtudy worſe than a dog and ſnake that I may uſe the words of Horace: Againſt ſuch (I ſay) ſevere diſcipline is ſome times uſed; namely becaus neceſſity conſtraineth.

T. Anders ſoudet ghy-lieden de ſchuldige plicht der diſcipulen niet onderhouden.

V. Maer daer zijn ſommige leckers / die noch Godt vzeſen / noch haer Ouders / noch de ſlagen / die oock de ſtudien haten ſlimmer als een hont ende ſlangh / op dat ik de woozden van Horatius gebzuycke: tegens de ſulcke (ſegh ick) wert ſomtijts een geſtrenge tucht ghebzuyckt: namentlijck om dat de nootſakelijckheydt dwinght.

T. I have enough. For now I ſee to what end the ſeverity of your diſcipline tendeth.

V. Namely, that it may defend good manners, but either to amend or drive out the bad.

T. Truly I doe ſalute that diſcipline very much, ſo far is it from mee to fear it. And I love you my Valentine for this freedome of ſpeech of thoſe things, whereby you have given me sharper provocations.

T. Ick heb genoeg. Want nu ſie ick waer heen dat de manier vande geſtrengigheyt uwer tucht ſiet.

V. Namentlijck / op dat hy de goede manieren beſcherme / maer de quade verbetere of uytdzijve.

T. Voozwaer ick kuſſe die tucht ſeer / ſo ver is het daer af dat ick ſe ſoude vzeſen. Ende u mijn Valentijn / bemin ick / om de vzijgheyt van die dingen te ſpzeken / waer dooz ghy my ſcherper pzickelen hebt gegeven.

V. But I give immortall thanks to our heavenly Father,

V. Maer ick weet onſterfliicken danck den Hemelſchen Vader /

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

Father, who hath given you a good mynd & ſincere judgement.

T. Farewell then, and expect me the next week if God permit. Againe farewell, and carneſtly commend the work which we have begun unto God in your prayers.

V. I wish you a quiet night, and ſound ſleep.

Vader / die u een goeden ſin gegeven heeft / ende een oprecht oordeel.

T. Vaert dan wel / ende verwacht my ſo het Godt ſal toegelaten hebben / tegen toekomende weerk. Vaert wederom wel / ende beveelt ons begonnen werck Gode ſeer door uwe gebeden.

D. Ick wenſch u een geruſte nacht ende een ſtille ſlaep.

12. A *meale of ten perſons.*

H. FRom whence come you?

I. From Schoole. From Church. From the exchaunge. From the market.

H. Whither goe you? whither are you goeing?

I. I goe home. I am goeing home.

H. What a clock is it? what houre is it?

I. It is almoſt twelve a clock. It is paſt twelve a clock.

H. Is it ſo late?

I. Yea ſurely, and therfore I muſt goe hence, for I feare that my mother wil be diſpleaſed with me. I shalbe I doubt shent of my mother. God be with you Hermes.

H. Have you ſuch great haſt? hath not our maſter asked for me?

I. I

12. Een maeltijt van tien Perſoonen.

H. VAn waer komdy?

I. Vander ſchoolen. Vander Kercken. Van de beurſe. Vander merckt.

H. Waer ga dy? waer gaet ghy heen?

I. Ick ga t'huys. Ick ga na huys toe.

H. Wat ure iſt? wat tijdt iſt? Hoe laet iſſet?

I. Het is by twaelf uren. Het is twaelf uren.

H. Is 't al ſoo laet?

I. Ja voorſeecker / ende daerom moet ick heenē gaen / want ick vreſe dat mijn moeder quaedt op my ſal zijn. Ick twijffel dat ick van mijn Moeder bekeeven ſal zijn. Godt bewaer u Herman.

H. Hebdy ſoo grooten haeſte? en heeft onſe meeſter na my niet gevraeght?

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

I. I have not heard him. I can tarry no longer. Farewell. I goe.

H. Goe your way. God guide you.

I. God give you good even mother, and al the company.

M. Whence come you Iohn? where have you tarryed ſo long? wherfore come you ſo late? Is 't well don? I bade you to come at foure of the clock: it is now almoſt ſixe. Tell mee now where you have bin? For you have bin long out of the ſchoole, I know that well: I will tell your maſter.

I. Pardon me I pray, I come even now from the ſchole. I knew not that it was ſo late. I have tarryed no where. You may ſend and aske our maſter, if you pleas whither it be not ſo.

M. I will doe that. I will know the truth. Goe now, cover the table, (lay the cloth) prepare the table, and haſt you quickly.

I. Well mother. I will doe it. I will ſet all things well. But where is the tablecloth?

M. The tablecloth is within there upon the cupbord. Set on the ſalt firſt. Can you not remember that? I have told you of it more than twenty times: you

I. Ick en hebt niet gehoort. Ick en mach niet langer toeven/ Adieu. Ick ga.

H. Gaet. Godt gelepde u.

I. God gebe u goeden avont mijn moeder/ ende al het geſelchap.

M. Van waer komt ghy Jan? waer hebdy ſoo langh gebeyt: waerom komdy ſoo laet? Iſt wel gedaen? Ick hebbe u bevolen ten vier uren te komen: het is nu by ſeſſen. Seght my nu waer ghy geweeſt hebt: want ghy hebt lange uytter Schoolen geweeſt/ dat weet ick wel: ick ſal 't uwe meeſter ſeggen.

I. Behoudens u gratie/ Ick kome nu terſtondt van der ſchoole: Ick en wiſte niet dattet ſoo laet was. Ick en hebbe nergens gebeydt. Ghy moget onſe meeſter doen vragen/ ſoo het u belieft/ oft alſo niet en is.

M. Dat ſal ick doen. Ick ſal de waerheyt weten. Gaet nu/ derkt de tafel. Bereyt de tafel. Ende haeſt u ſeer.

I. Wel moeder ick ſal het doen. Ick ſal 't te rechte beſchicken. Maer waer is 't ammelaken?

M. Dat ammelaecken is daer binnen op 't Treſoor. Settet ſout eerſt op. Kon dy dat niet onthouden? Ick hebbet u meer dan twintigh reyſen geſeyt: ghy en leert niet.

't Is

you learne nothing. It is a great shame. Goe fetch trenchers, goblets, and napkins.

I. Well mother, where bee they?

M. You can finde nothing. There they bee, was it not wel sought? Goe fetch bread.

I. Well, give me money. How much shall I bring?

M. Bring two ſtyvers worth, for one ſtyver of white and for one ſtyver of browne, half one and half an other. Bring that which is new baked.

I. Well, I goe. Loe here is bread mother.

M. You have don wel. Wash the beere pots.

I. I have washed them a good while ſince.

M. Bring hither the ſpoon-basket.

I. That hangeth there on the naile.

M. Set on the platter-ring. And goe fetch wood to make a fire. Goe whet the knives. Put water into the laver, and hang up a white to wel there. And then come and make the fire burne.

I. Hitherto mother I have don what you have commanded. What now is your further pleaſure?

M. Come now to me, and I wil teach you manners which you ought to obſerve at the table.

't Is groote ſchande. Gaet tellóiren / kroeſen / ende ſervietten halen.

J. Wel mijn Moeder. Waer zijnſe?

M. Ghy en kont niet vinden: daer zijnſe. Is 't niet wel geſocht? gaet broot halen.

J. Wel geeft my geldt. Hoor hoe veel ſal ik brengen?

M. Brenght voor twee ſtuyvers / voor eenen ſtuyver wit / en voor eenen ſtuyver bruyn broot / half een half ander / en brengt al nieu batken.

J. Wel / ick ga. Siet hier is broodt moeder.

M. Ghy hebt wel gedaen. Waſcht de drinck-potten.

J. Die heb ick langh gewaſſchen.

M. Brengt hier den lepelhoof.

J. Die hanght aen den nagel.

M. Set op den Schotelrinck. Ende gaet nu hout halen / om een vyer te maken. Gaet wet de meſſen. Giet water in 't lavoor ende hangt daer een witte handt-doeck. Komt dan ende doet het vyer branden.

J. Moeder tot nu toe heb ick gedaen 't gene ghy my bevolen hebt. Wat is 't dat ghy nu verder begeert.

M. Komt nu by my / ende ick ſal u manieren leeren / die ghy over de tafel behoort te houden.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

I. I Pray you teach them me, and I will harken diligently to you without interrupting a word in your ſpeech: and I hope that I ſhall alſo obſerve what you give me in charge.

M. Goe to, firſt of all you ſhall cleanſe jour nailes. After that wash your hands. Preſently after that bleſſe God. Then ſet your ſelfe handſomely downe. Take the meat with your fingers, and graſp it not with the fiſt. Offer not to eat firſt. Alſo drink not firſt. Lean not on your elbowe. Sit upright. Spread not out your armes. Drink not greedily. Alſo eat not haſtily or greedily. Take that which lyeth next before you. And keep not your trencher too long. Gape not on other folkes. Wipe your mouth when you will drink, not with your hand but with the napkin. What you have bitten of dip not again into the dish. Lick not your fingers. Gnaw alſo no bones. Cut your meat in peeces with your knife. Greaze not your mouth. Wipe your fingers often. Pick not your noſthrils. Be ſilent when no body asketh you any thing. Eat ſo much as you deſire. When you haye eaten enough then riſe from the table, and how ſubmiſſively to the Company.

Wash

J. Ick bidde u/ leertſe my/ ende ick ſal u neerſtelijck toehooren ſonder met een woort tuſſchen u reden te vallen: Ick verhoope ock dat ick onderhouden ſal 't gene ghy my bevelen ſult.

M. Wel aen/ In den eerſten ſult gy u nagelen reynigen. Daer na waſſchet u handen. Terſtont daer na gebenedijt Godt. Dan ſtelt u zoperlijck neder. Gzijpt de ſpijſe met de vingeren aen/ en vatſe niet met de vuyſt. En beſtaet niet eerſt te eten. Dzinckt ock niet eerſt. Leenet niet op dijnen ellebooge. Sit recht op. Spzeydt de azmen niet upt. Dzinckt niet begeerlijck; ock en eet niet haeſtelijck of begeerlijck. Neemt dat naeſt vooz u lept. En houdt u teljooz niet te lange. Gaept ander lieden niet aen. Vaegh dijnen mont als gy dzincken wilt/ niet met de hant/ maer mettet ſervet. Daer ghy aen gebeten hebt en ſopt niet weder. En lerkt u vingeren niet. Knaeght ock geen beenders. Snijt u ſpijſe metten meſſe ontwee. En beſmeert dijnen mont niet. Vaeght u vingeren dickwils. En peutert u neus-gaten niet. Swijght als men u niet en vzaeght. Eet ſoo veel als ghy begeert. Als ghy genoegh ghegeten hebt ſtaet dan van de Tafel op/ en vuyght u onderdanighlijck vooz het geſelſchap.

Waſcht

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

Wash your hands againe. Take away the table cloth, and give thanks to the Lord.

I. I thank you forſooth. I shall indeave God willing to obſerve al that you have bidden me. But in the meane time what further ſervice have you for me to doe?

M. Be hold your father is coming and your coſin David with him: Goe meet them, put off your hat, and bow your ſelf handſomely.

I. Well mother, I goe. You are well come my father, and your Company.

D. Peter is that your ſon?

P. Yea, it is my ſon.

D. It is a goodly child. God make him a good man. I pray God make him alwajes to proſper in vertue. God bleſſe him.

P. I thank you couſin.

D. Doth he not goe to Schoole?

P. Yea, hee learneth to ſpeak french.

D. Doth hee ſo? It is very well don. Iohn can you ſpeak good french?

I. Not very good couſin: but I learne.

D. Where goe you to Schoole?

I. In the Lombard ſtreet.

D. Have you gon to ſchoole long?

I. About half a yeare.

Wascht u handen weder. Neemt 't Tafel-laken op/ ende danckt den Heere.

J. Ick bedancke u l. Met Godts hulpe sal ick trachten al 't geene ghy my bevolen hebt/na te komen. Maer wat hebt ghy ondertusschen voor voorderen dienst voor my te doen?

M. Siet u Vader komt/ ende David u neve komt met hem. Gaet hen-lieden tegen/ doet u bonette af/ ende buygt u eerlijck.

J. Wel mijn moeder/ Ick ga. Weest wellekom mijn Vader/ ende u geselschap.

D. Pieter is dat u sone?

P. Ja 't/ het is mijn soon.

D. 't Is een schoon kindt. Godt maeck hem een goedt man. Godt laet hem altijt in deughden toe-nemen. Godt zegene hem.

P. Ick danck u neve.

D. En gaet hy niet ter schoole?

P. Ja hy/ hy leert Frantoys spreecken.

D. Doet hy? het is seer wel gedaen. Jan kondy wel frantoys spreecken?

J. Nier seer wel Neve: maer ick leere?

D. Waer ga dy ter schoolen?

J. In de Lombaert-strate.

D. Hebdy lange ter scholen gegaen?

J. Omtrent een half jaer.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

D. Doe you learne to write alſo?

I. Yea couſin.

D. That is well don, learne alwajes well.

I. Well couſin, if God pleaſe.

M. Couſin, you are wellcome.

D. I thank you Couſin.

M. Couſin, wil you tarry there? why come you not in? Come warme you and then wee'll goe eat.

D. Doe you think that I am a cold? That where great shame for me.

M. Couſin, how doe you?

D. Well, I thank God.

M. Where is my neece (my couſin) your wife? wherefore have you not brought my couſin with you?

D. She is ſick.

P. Is it true? Is she ſick? what diſeas hath she?

D. She hath an ague.

M. Hath she had it long?

D. About eight dajes.

M. I knew that not. I will goe ſee her te morrow if it pleaſe God. Francis bring hither a ſtool for your couſin. Couſin come to the fire. Francis, goe to the doore, ſome body knocks, look who is there. It is Roger, I know very wel.

F. Well mother, I goe. Who is at doore there?

D. Leerdy ooth ſchrijven?

I. Ja ick neve.

D. Dat is wel gedaen/ leert altoos wel.

I. Wel neve/ beliefvet God.

M. Neve / weeſt welle-kom.

D. Ick danche u nichte.

M. Neve wildy daer blijven? waerom en komdy niet binnen? Komt u wermen dan ſullen wy gaen eten.

D. Meyndy dat ick koude heb? het ſoude my groote ſchande zijn.

M. Neve hoe iſt met u?

D. Wel / Godt danck

M. Waer is mijn nichte? waerom hebdy mijn nichte niet mede gebracht?

D. Sy is ſieck?

P. Iſſet waer? Is ſy ſieck? wat ſieckte heeft zy?

D. Sy heeft de kooztſe.

M. Heeft zy die lange gehadt?

D. Omtrent acht dagen.

M. Dat en wiſt ick niet. Ick ſalſe mozgen gaen beſoecken ſoo 't God belieft. Francoys brenght eenen ſtoel vooz u neve. Neve/ komt by den vyere. Francoys / gaet daer vooren: Men klopt daer/ beſiet wie daer is. Het ſal Rogier zijn/ dat weet ick wel.

F. Wel Moeder ick ga. Wie is daer vooren?

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

R. A friend. Open the door.

F. Are you there Roger?

R. Yea, I am here. Is your father at home?

F. Yea, and my mother too. Come in I'le tel my father that you are come.

P. Francis, make all ready that wee may goe eat.

F. Father, All is ready, you may go eat when you pleaſe.

P. Well, I come preſently. Call the children.

F. Well father, Iohn where are you? you muſt come to ſupper (or to dinner.) Where doe you tarry? what doe you there?

I. What should I doe? I have beſines here.

F. Know you not that wee are goeing to ſupper? Come ſay the bleſſing.

I. Well, I come.

P. Iohn, why come you not? Muſt you be called? Bring hither chaires.

M. Peter, let us ſit downe. It is time.

P. Well, I am content.

M. David, ſit in there.

D. I! be not diſpleaſed, I wil not doe that, let Peter ſit there I pray.

M. Peter is not wont to ſit there. Hee will ſit here, it is his place. Iohn give thankes.

I. No

R. Het is een vrient. Doet de deure open.

F. Zijdy daer Rogier?

R. Ja / ick ben hier. Is u Vader t'huys?

F. Ja hy / ende mijn moeder oock. Komt binnen / ick ſal mijn Vader ſeggen / dat ghy gekomen zijt.

P. Frantoys maecket al gereet / om te gaen eten.

F. Vader 't is al gereet. Ghy meught gaen eten alſt u belieft.

P. Wel / ick kome terſtont. Roept de kinderen.

F. Wel mijn Vader. Jan waer zydy? ghy ſoudet komen eten. Waer blijft dy? wat maeckt ghy daer?

J. Wat ſoude ick maken? Ick heb hier wat te doen.

F. En weet ghy niet dat men gaet eten? Komt ſeght de Benedictie.

J. Wel ick kome.

P. Jan waerom en komdy niet? Moet men u roepen? bzenght hier ſtoelen.

M. Pieter laet ons gaen ſitten. Het is tijdt.

P. Wel / ick ben te vreden.

M. David / ſit daer inne.

D. Ick! en belght u niet / dat en ſal ick niet doen / laet Pieter daer ſitten / dat bidde ick u.

M. Pieter is niet gewent daer te ſitten. Hy ſal hier ſitten / het is ſijn plaetſe. Jan ſeght de benedictie.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

I. No mother, excuſe me I pray you. It doth not become me me to doe that worke when my father & ſo many wiſe friends are preſent: For I am but a youth, and wee muſt give to God the beſt wee have, when we ſerve him.

D. The lad ſpeaks very wiſely, Peter, you are maſter of the houſe. I pray deſire a bleſſing of the Lord.

P. Well, let us then doe it.

J. Neen myn moeder/ behoudens u gratie. Dat werk te doen en betaemt my niet in 't by-weſen van myn Vader en ſoo veel wyſe vrienden/ want ick maer een Jonghen ben/ en als wy Godt dienen/ moeten wy hem het beſte geven dat wy hebben.

D. Den Jongeling ſpreekt ſeer wyſelyck. Pieter ghy zyt meeſter van het Huys. Ick verſoecke dat ghy den Heere om een zegen bidden wilt.

P. Wel aen / Laetet ons dan doen.

Prayer before meat.

LOrd God almightie, who haſt made all things of nothing and yet preſerveſt them by thy divine power, and haſt fed the people of Iſrael in the wildernes: Be pleaſed to extend thy bleſſing over us thy poor ſervants, and ſanctifie to us theſe thy gifts, which we receave of thy bountiful hand, that we maje uſe them ſoberly and holylie according to thy good will, & therby acknow ledge that thou art a father and the fountaine of all good to us. Graunt alſo that we may alwajes and before all things ſeek that Spirituall bread of thy word, whereby our ſouls may

Het Gebedt voor den Eeten.

HEere Almachtige Godt/ ghy die alles uyt niet geſchapen hebt / ende noch dooz uw' Goddelyckе kracht onderhoud/end' het volk Iſrael in de woeſtyne geſpyſt hebt: wilt uwen zegen ſtrechē over ons uw' arme dienaers/ende ons heyligen deſe uwe gaven/ die wy van uw' milde hant ontfangen / op dat wyſe matelyck ende heyliglyck/ na uwen goeden wille mogen gebruycken / ende daer dooz bekennen dat ghy ons een vader ende oorſpronck alles goets zyt. Geeft oock dat wy altyd ende vooz alle dingen ſoecken dat geeſtelyckе broot uwes woordts / met welcke

onſe

may bee fed unto everlaſting life, which thou haſt prepared for us through the holy paſſion and bloodsheding of thy beloved ſon our Lord Ieſus Chriſt, A M E N.

onſe zielen gheſpijſt wozden ten eeuwigen leven / 't welck ghy ons berept hebt dooz het hepligh lijden ende bloet-bergieten uwes lieven Soons onſes Heeren Jeſu Chziſti/ Amen.

I. God bleſſe you my father and mother, & al your company.

J. Godt zegen u mijn Vader/ mijn Moeder/ ende al u geſelſchap.

M. Francis, bring us the victuals. Bring the ſalad, and the ſalted flesh. Fil us ſome drink. Fil for your couſin, and then round about. Francis ſit down with us. Iohn, goe fetch ſome pottage for your brother: and let the other be made ready. Run quickly.

M. Frantoys/ bzengt ons t'eeten. Bzenght dat ſalaet ende het gheſouten Vleeſch. Schenckt ons te dzinchen. Schenckt uwen Neve ende voozt allomme. Frantoys ſit by ons. Jan gaet Pottagie halen vooz uwen Bzoeder: ende doet d'ander gereet maken. Loopt ſeer.

I. Brother take your pottage. Have you too much?

F. Yea I have too much.

I. Eat it not all: leave that which you have too much.

J. Bzoeder houd u pottagie. Hebdy te veele?

F. Ja ick/ ick heb te veel.

J. En eet niet al / laet het gene dat ghy te veel hebben ſult.

P. Wherefore eat you not your pottage, while they be hot?

F. They be yet too hot.

P. Waerom eet ghy uwe pottagie niet / dewijle dat zy heet is?

F. Sy is noch te heet.

M. Iohn, bring hither ſome bread. Roger hath no bread. Fetch a treucher, and bring ſome muſtard.

M. Jan bzengt hier bzoot. Rogier en heeft geen bzoodt: Haelt een tellioz/ en bzenght hier moeſtaert.

P. Give me the beere pot.

R. Hold there. Hold it faſt.

P. Let goe, I hold it well.

P. Geeft my den bier-pot.

R. Houd daer. Houd hem wel.

P. Laet hem gaen. Ick houde hem wel.

M. Peter,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

M. Peter, drink not after your pottage, for it is unwholſome: Eat firſt a little before you drink. Peter cut me ſome meat. Cut me ſome bread too. Cut Francis ſome meat, for hee hath nothing to eat.

P. Muſt I ſerve him? Can hee not ſerve himſelf? Cut for your ſelf, you are big enough. Help your ſelf: for I will not ſerve you. I ſerve no body but my ſelfe.

M. Give him ſome meat, for he is ashamed: hee dareth not eat, that I ſee well.

P. Well, hold there. Bring ſome what elſe.

I. It is not yet ready.

M. Looke whither the pyes and the tarts bee brought. Goe fetch thee roaſt meat, & fill wine here. Fill for your father. Fill it full. Fill it not ſo full. See you not what you doe? you ſpill. Roger hath no wyne. See you not that?

I. Make roome there for to ſet on the platters.

M. Now you are all togither wellcome.

A. Here is indeed where withal. You have bin at too much charge.

M. I have not truly. I am ſorry that there is no more. But you muſt be content.

M. Pieter/ en dzinckt niet na uwe potagie / want het is ongeſont: Eet eerſt een luttel eer ghy dzinckt. Pieter ſnijt my vleeſch. Snijt my oock bzoodt. Snijt Francoys te eten / want hy heeft niet t'eten.

P. Moet ick hem dienen? Kan hy hem ſelven niet dienen? Snijt ſelve / ghy zijt groot genoeg. Helpt u ſelven: want ick en ſal u niet dienen. Ick en dien niemant dan my ſelven.

M. Geeft hem wat t'eten/ want hy ſchaemt hem: hy en derft niet eten/ dat ſie ik wel.

P. Wel/houd daer: bzengt hier wat anders.

I. Den is noch niet gereet.

M. Beſiet oft de paſtepen en de taerten gebzacht zijn. Gaet hael het gebzaet / ende ſchenckt hier wijn. Schenckt vooz uwen Vader. Schenckt al vol. En ſchenckt niet ſoo vol: En ſiet ghy niet wat ghy doet? Ghy ſtozt. Rogier en heeft geenen wijn / en ſiedy dat niet?

I. Maeckt daer plaetſe om de ſchotelen te ſetten.

M. Nu zijt t'ſamen alle wellekom.

A. Hier is wel waer mede. Ghy hebt te veel koſten ghedaen.

M. Ick en hebbe ſeecker niet. Het is my leet datter niet meer en is. Maer ghy moet te vzeden weſen.

A Tru-

A. 't Is

A. Truly it is well ſaid.

M. Peter, carve up the shoulder. Bring hither radishes, Carrots, and capers. Give David ſome of that hare and of the Conyes. Carve up the partridges. You carve not to us. Be merry I pray you.

R. Here is enough tho make merry withall.

P. Iohn, fill us to drinke.

I. Here is no more wine.

P. Goe fetch more. How like you this wine?

D. Me thinks it is good.

P. Shall wee bid him bring of the ſame?

D. Even as it pleaſeth you.

I. Where shall I goe fetch it?

P. Where you fetched this. Or goe fetch it on the market at the white floure de luce, or where you wil.

I. How much shall I bring?

P. Bring two quarts, or three pints. Goe a pace, and come againe quickly.

I. I will run al the way father.

M. Francis, riſe you now up & ſerve at the table. See if there be any thing lacking. Will you yet have any more meat? Speak boldly.

F. No mother: I have eaten enough, God be praiſed.

M. Drink

A. 't Is ſeecker wel geſept.

M. Pieter ontgint de ſchouder. Bzenght hier radijſen/ karotten/ ende tappers. Dient David van dien haſe/ en van de konijnen. Ontgint de Patrijſen. Ghy en dient ons niet. Maecht alle goede tiere ick bid u.

R. Hier is wel om goede tiere te maken.

P. Jan ſchenckt ons te dzincken.

J. Hier en is geenen wijn meer.

P. Gaet andere halen. Wat duncht u van deſen wijn?

D. Mij duncht dat hy goet is.

P. Willen wy van den ſelven doen bzengen?

D. Alſoo 't belieft.

J. Waer ſal ickſe gaen halen?

P. Daer ghy deſen gehaelt hebt; ofte haeltſe op de merkt/ in de witte lelye; ofte daer ghy wilt.

J. Hoe veel ſal ick bzengen?

P. Bzenght twee potten/ oft dzie pinten. Gaet raſch/ en komt haeſt weder.

J. Ick ſal altoos loopen Vader.

M. Franſoys/ ſtaet nu op/ en dient ter Tafelen. Beſiet ofter niet en ghebzeeckt. Wildy noch t'eten hebben? Segget ſtoutelijck.

F. Neen ick moeder: Ick hebbe genoegh gegeten/ Gode zy gelooft.

M. Dzincht

M. Drink now. Is there any beere in your pot?

F. Yea mother, there is enough in it.

M. If there be none in, goe fetch ſome.

A. Doth not ſome body knock at the door? goe look.

F. Is there any body?

H. Yea, open the door, I have been here more than half an houre.

F. What is your pleaſure? (what would you have?)

H. Good even friend. Is your maſter at home?

F. Yea, wherefore? would you ſpeak with him?

H. Yea, where is he?

F. He ſits at table. Would you have any thing wit him? I wil doe your errand. Who shal I ſay asketh for him?

H. I muſt ſpeak with himſelfe. Tell him that I am his uncles ſervant. (Or) tell him that I come from his uncle.

F. Well I will goe tell him ſo. Tarry here a little. Father here is a man would ſpeak with you.

P. What man is it?

I. I know him not. He ſaith that he cometh from myne uncle.

P. Ask him what his pleaſure is.

I. He ſaith that he muſt ſpeak with you.

P. Wel, let him come in.

F. Come

M. Ozincht nu. Iſſer bier in uwen pot?

F. Ja 't moeder / daer is genoegh in.

M. Iſſer niet in / gaet haelt wat.

A. Klopt men niet aen de deure? Gaet beſiet het.

F. Is daer yemandt?

H. Ja 't / doet open. Ick hebbe hier meer dan een half ure geweeſt.

F. Wat belieft u?

H. Goeden avond vriend. Is de meeſter t'huys?

F. Ja hy: waerom? wildy hem ſpreecken?

H. Ja ick / waer is hy?

F. Hy ſit ter tafelen. Belieft u yet? ick ſal de boodſchap wel doen. Wie ſal ick ſeggen die na hem vraeght?

H. Ick moet hem ſelven ſpreecken. Seght hem dat ick ſyns ooms dienaer ben; (oft) ſeght hem dat ick kome van ſyn oome.

F. Wel ick ſal 't hem gaen ſeggen. Beydt hier een luttel. Vader hier is een man die u ſpreken wil.

P. Wat man iſt?

I. Ick en ken hem niet. Hy ſeydt dat hy komt van mynen oom.

P. Vraeght hem wat hem belieft.

I. Hy ſeydt dat hy u ſpreken moet.

P. Wel / doet hem binnen komen.

F. Myn

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

F. Come in friend.
H. Who is there within? Are there many folks?
I. No, but three or foure.

H. God bleſſe all the company.
P. Welcome Henry. What good news bring you?
H. Peter, my maſter hath ſent me hither intreating you, that you wil pleaſe to come to dinner to him to morrow at noone.
P. How doth my uncle?
H. He is in health thanks be to God.
P. And all his houshold?
H. They are al very well.
P. I am glad to heare it. But you muſt tell him, that I thank him with all myne heart, & that it is unpoſſible for me to come at noone: For I was foure dayes agon invited foorth. If that where not, I would come willingly. But I wil come to him to morrow after noon without faile.
H. Wel, I wil tell him. God give you good night.
P. Tarry Henry. Drink before you goe.
H. I am not a thirſt, I thank you.
F. Tarry. You muſt drink.

H. I muſt goe.
M. Is not Iohn come yet? where tarryeth he ſo long?

F. He

F. Mijn vziendt komt in.
H. Wie is daer binnen? iſſer veel volcks?
J. Neen / maer vzye ofte viere.
H. God zegene alle 't geſelſchap.
P. Welkom Hendzick. Wat ſeghdy goedts?
H. Pieter / mijn meeſter heeft my hier gheſonden / u biddende / dat u believe morgen middagh met hem te komen eten.
P. Hoe vaert mijn oom?
H. Hy vaert wel Godt danck.
P. Ende al ſijn huyſgeſin?
H. 't Is al in goeden doen.
P. Dat hooz ick gaerne. Maer ghy ſult hem ſeggen / dat ick hem bedancke met goeder herten / ende dat'et my onmoghelijck is te middagh te komen / want ick ben over vier dagen uyt-genoot. Ten ware dat / ick ſouder geerne gaen. Maer ick ſal morgen na de middagh ſonder eenige faute by hem komen.
H. Wel ick ſal 't hem ſeggen. Godt gebe u goeden nacht.
P. Beyd Hendzick. Dzinkt eer ghy gaet.
H. Ick en heb genen dorſt / ick bedancke u.
F. Beydt. Ghy moet eens dzincken.
H. Ick moet gaen.
M. Is Jan noch niet gekomen? Waer toeft hy ſoo lange?

F. Hy

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

F. He comes. (He is coming.)

P. John what is the reaſon that you tarry ſo long?

I. I could not com ſooner Father. There where many folkes. I have run al the way.

M. Wel, fil ſome wine here.

P. David taſt it whether it be good.

D. That I will. Fill me ſome therein. The other was better.

R. It was not. This is better in my judgement.

M. Anna, you are not merry. How cometh it that you ſay nothing?

A. What ſhould I ſay? it is better to be ſilent than to ſpeak badly. I can not ſpeak English wel, therfore I hold my peace.

M. What ſay you? you ſpeak as well as I do, and better too.

A. I doe not. I would I did it, although it coſt me twenty guldens.

M. David, you eat not. Cut me of that. That is ſodden too much, and this is roaſted too little, is it not?

D. I think ſo too.

A. Roger, lend me your knife, I pray you.

R. Take it, but give it me againe when you have dyned.

A. If I doe not give it you again, lend it me no more.

R. No

F. Hy komt.

P. Jan / hoe komt het dat ghy ſoo lange toeft?

J. Ick en konde niet eer komen Vader. Daer was veel volcks. Ick hebbe altoos geloopen.

M. Wel / ſchenckt hier wijn.

P. David / proeft oft hy goedt is.

D. Dat ſal ick doen. Schenckt my daer inne. Den anderen was beter.

R. Hy en was niet. Deſen is na mijn oordeel beter.

M. Anneken ghy en zijt niet wolijck. Hoe komt het dat ghy niet en ſeght?

A. Wat ſoude ick ſeggen? 't Is beter te zwijgen dan qualijck te ſpreecken. Ick en kan niet wel Engelſch ſpreecken / daerom zwijge ick.

M. Wat ſegdy? Gy ſpreekt ſoo wel als ick doe ende beter oock.

A. Ick doe niet. Dat ſoude ick wel willen: al koſten 't my twintigh guldens.

M. David ghy en eet niet. Snijt my daer af. Dat is te ſeer geſoden / ende dit is te luttel gebraden / iſt niet?

D. Dat dunckt my oock.

A. Rogier / leent my u mes / Ick bid u.

R. Neemet / maer ghevet my weder als ghy gegeten hebt.

A. En gebe ick 't u niet weder / en leenet my niet meer.

R. Neen

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

R. No truly.

A. It is a good knife. How much did it coſt you?

R. It coſt me three ſtyvers.

A. It is good cheape: Let mee have it for that price: I will give you your money againe.

R. I am content.

M. Roger, you do eat nothing. Me thinks you mince it. Helpe your ſelfe. Are you ashamed?

R. Doe I not eat well? I eat more than any one at the table.

M. That doe you not.

A. You eat nothing your ſelfe.

M. I have bin eating all this while.

P. Let us drink well, if wee have not enough to eat.

A. What ſay you? is not here enough to eat? Here is enough for twenty perſons to eat. You have put your ſelfe to too much charge.

P. I have not. Now I drink to you. And I beſeech you for all the company, and firſt for your next neigbour. Wil you pledge me?

A. Yea, with a good will if t pleaſe God. Drink now: you have not drinck all out. I will fill it you yet once gaine.

B. Neen ick ſeecker.

A. 't Is een goet mes. Hoe veel heeft het u gekoſt?

B. Het heeft my dzie ſtuyvers gekoſt.

A. Het is goet koop. Laet het my voor dien prijs hebben: ick ſal u geldt weder geven.

B. Ick ben te vzeden.

M. Rogier/ghy en eet niet. My duncht dat gy pzonckt. Helpt u ſelven. Zyt ghy beſchaemt?

B. En eet ick niet wel? ick eet meer dan yemant die ter tafelen is.

M. Ghy doet niet.

A. Ghy en eet ſelve niet.

M. Ick heb altoos gegeten.

P. Laet ons wel dzincken/ iſt dat wy qualyck t'eeten hebben.

A. Wat ſegdy? is hier niet wel t'eeten: hier is voor twintigh perſonen genoegh t'eeten. Ghy hebt al te groote koſte gedaen.

P. Ick en doe niet. Nu dzenge ick'et u I. ende ick bidde u voor alle 't gheſelſchap/ ende in den eerſten voor uwen naeſten gebuer. Suldy my beſcheyt doen?

A. Ja ick/ met goeder herten indien 't Godt belieft. Nu dzincht: ghy en hebt'et niet uytgedzoncken. Ick ſal 't u noch eens vol ſchencken.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

P. Wherfore should you do so? Have I not drunk it out? How much lacketh it? I will drink it out. Look there, now it is out. Pledge me now, you seek nothing but to beguile me.

A. I shall not bee able to drink this out. I have too much.

P. What should hinder you? I have drunk it out.

A. You had not so much as I: your cup was not full.

P. But it was.

A. It was not.

P. It 's true, but my cup is greather than yours.

A. Well, let us chaunge.

P. I am content, give me yours.

A. I will not. I wil keep myne own, keep that which you have.

P. Drink then.

A. Well presently. Look now if it be not cleane out.

M. Yea, wherfore must you be so much intreated? To whom did you drink? Drink to me once. Are you angry with me?

A. Why should I be angry with you?

M. Becaus you doe not drink to me.

A. I have drunk to you.

P. Waerom soudy dat doen? En heb icket niet uyt-gedzoncken? hoe veel schillet? Ick sal 't uytdzincken. Siet daer/ het is nu uyt. Doet my beschept: ghy en soeckt niet dan my te bedziegen.

A. Dit en soude ick niet konnen uytdzincken: ick heb-ber te veel aen.

P. Wat soude u gebzeken? Ick hebbet wel uyt-gedzoncken.

A. Ghy en hadt so veel niet als ick: uwen kroes en was niet vol.

P. Hy was immers.

A. Hy en was niet.

P. 't Is waer/ maer myn-nen kroes is grooter dan der uwen.

A. Wel laet ons mangeler (ruylen.)

P. Ick ben te vzeden/ geef my den uwen.

A. Ick en sal niet/ ick hou-de my aen den mynen/ be-waert dat ghy hebt.

P. Vzincht dan.

A. Wel/terstondt. Siet nu, oft niet schoon uyt is.

M. Ja 't/ waerom laet ghy u so bidden? wien hebdy het gedzacht? Vzenget my eens: Sydy gram op my?

A. Waerom soude ick op u l. gram zyn?

M. Om dat ghy 't my niet en vzenght.

A. Ick hebbet u gedzacht.

M. I

M. Ick

M. I did not heare it. There is enough of drinking. It were a comendable thing if the law of Ahaſuerus were well obſerved among Chriſtians in their feaſtings, where none were compelled to drink more then he deſired, or he found good for him: wee muſt eat alſo, I am very hungrie. Cut me a peece of meat there.

A. Have you no handes?

M. Yea but I cannot reach to the diſh.

P. Well, I will ſerve you, have you enough?

M. I have nothing yet.

P. Hold there. Have you enough now?

M. Look what he giveth me, what is that good for? Keep it you, and eat it your ſelfe. Roger, cut me ſome of that ſhoulder.

R. Well, hold there.

M. I thank you.

P. Iohn bring bread, and fill wine, fill round about.

M. Some-body knocks at door. Heare you not Iohn?

I. I goe mother. It is Luke, Andrews ſervant.

M. What would he have with me?

I. He bringeth ſome what.

M. Doth he? bid him come in.

I. Luke goe in.

L. God

M. Ick hebt niet gehoort. 't Is genoegh van dzincken. Het waer een pzijs-weerdigh dingh indien de wet Ahaſueri wel onder de Chziſtenen gehouden wierde in het houden harer gaſt-malen / daer niemandt ghedwonghen wierde meer te dzincken als hy begeerde oft hem goedt dochte. Wy moeten oock eeten / ick hebbe grooten honger. Sniit my daer een ſtuck vleeſch af.

A. Hebt ghy geene handen?

M. Ja ick: maer ick kan niet wel aen de ſchotel geraken.

P. Wel / ick ſal u dienen. Hebt ghy genoegh?

M. Ick en heb noch niet.

P. Houd daer hebt ghy nu genoegh?

M. Beſiet wat hy my geeft. Wat mach dat helpen? Hout het voor u / ende eet ghy het ſelve. Rogier / ſniit my van die ſchouder.

R. Wel / neemt daer.

M. Ick dancke u.

P. Jan / bzenght bzoot / ende ſchenckt wijn. Schenckt rontomme.

M. Men klopt daer vooren. En hoort ghy niet Jan?

I. Ick ga Moeder. Het is Lucas Andzies knape.

M. Wat wil hy my hebben?

I. Hy bzenght wat.

M. Doet hy? doet hem binnen komen.

I. Lucas gaet binnen.

L. Godt

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

L. God bleſſe the Company.
P. Luke are you there?
L. Yea Peter.
P. What news bring you?
L. Not much Peter.
P. How doth your Maſter?
L. He is well Peter, he wiſheth you a good night, he commends him to you, and hath ſent you this, intreating you to accept it lovingly; and that you would not onely receave the ſmall gift, but alſo his good will: for he ſendeth it you as a token of his love, therfore vouchſafe to receave it in good part.
P. Thank your maſter, and tell him, that I will deſerve it if God pleaſe.

L. Well Peter.
P. Fill Luke ſome drink, and light him foorth.
L. Good even Peter, and your Companie.
P. Good even Luke. Have you drunck?
L. Yea Peter, I thank you.

M. Iohn ſnuffe the Candle. Look if the other be ready. Take al this away, and bring ſome thingels. Bring cleane trenchers, and bring us the fruit with the cheeſe.

F. It is all here Father.
P. Take away the dish.
A. David drink to me.

L. God zegen 't geſelſchap.
P. Lucas zijt ghy daer?
L. Ja ick Pieter.
P. Wat ſegt gy nieuws?
L. Niet veel Pieter.
P. Hoe vaert u meeſter?
L. Hy vaert wel Pieter/hy doet u goeden nacht ſeggen: Hy gebiedt hem in u goede gratie / ende ſendt u dit / u biddende dat ghy 't ontfanghen wilt met goeder herten/ ende en wilt niet alleen de kleyne gifte ontfangen/maer ock ſynen goeden wille: want hy ſendet H L. in teycken van liefde/daerom willet in danck ontfangen.
P. Ghy ſult uwen meeſter bedancken/ende ſult hem ſeggen dat ick 't verdienen ſal/ believet Godt.
L. Wel Pieter.
P. Schenckt Lucas te dzincken/ ende licht hem upt.
L. Goeden avont Pieter/ ende u geſelſchap.
P. Goeden avont Lucas. Hebt ghy gedzoncken?
L. Ja ick Pieter / ick bedancke u.
M. Janſnupt de keerſe. Beſiet of d'ander gereet is. Neemt dit al te ſamen werch/ ende bzenght wat anders: Bzenght ſchoone teljooren/ ende bzenght ons frupt met de keeſe.
F. 't Is hier al Vader.
P. Neemt de ſchotel werch.
A. David/ bzenget my eens.

D. That

D. Dat

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

D. That will I doe gladdy, I drink to you with all myne heart.

A. Much good may it doe you, I expect it earneſtly: I will pledge you.

D. Roger know you no news?

R. No truly, I know none but good.

D. Doe not men talke of peace.

R. I can not tell what to ſay of any peace. I beleeve that peace is yet far to ſeek.

D. Have you not heard tell how that the King of Fraunce hath loſt a battaile againſt the Spaniards?

R. I have heard ſuch a report indeed, but men ſpeak ſo falſely, that one can not tell what to beleeve. Men ſpeak indeed of great wonders, but God only knowes what shal happen.

D. You ſay true.

R. If wee would make peace with him, the war should not long continue.

D. That is true indeed.

P. Iohn, take all this away, and come let us give God thanks for all his benefits.

D. Dat ſal ick geerne doen. Ick dzenght u met goeder herten.

A. Wel moetet u bekomen/ ick wacht geerne: Ick ſal u beſchept doen.

D. Rogier/ en weet ghy niet nieuws?

R. Neen ick ſeecker/ick en weet niet dan goedt.

D. Spzeeckt men niet van de dzede?

R. Ick en weet van geenen dzede te ſpzeken. Ick geloove dat de dzede noch dezre te ſoecken is.

D. Hebt ghy niet hooren ſeggen hoe den Koningh van Dzanck ijck den ſtrijdt verloren heeft teghen de Spanjaerden?

R. Dat heb ick wel hooren ſeggen/ maer men lieght ſoo veele/ dat men niet en weet wat men gelooven ſal. Men ſpzeeckt van groote wonderen/ maer Godt weet alleene watter geſchieden ſal.

D. Ghy ſeght waer.

R. Waer 't dat wy peys met hem wilde maecken/ ſoude d'oozlogh niet langh dueren.

D. Dat is ſeecker waer.

P. Jan/ doet dit al wegh/ ende komt laet ons Godt danchen vooz alle ſijne weldaden.

Than- Danck-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

Thankes after meat.

LOrd God heavenly father we thank thee for all thy benefits, which we continually receave of thy bounteous hand: that it is thy divine will to ſuſteine us in this temporall life, and to ſupply us with all things neceſſary for us; but eſpetially, that thou haſt begotten us againe to an hope of a beter life, which thou haſt revealed to us by thy holy goſpell. We beſeech thee mercifull God and father, not to ſuffer our hearts to be rooted in theſe earthly and fading things, but that we may alwajes looke upwards to heaven expecting our Saviour Jeſus Chriſt untill hee ſhall appeare in the clouds for our redemption, AMEN.

I. Much good may it do you, my father, my mother, and all the Company.

P. Let us now drink round before we riſe.

R. That is wel ſaid, but then wee muſt alſo give thanks the ſecond time. Peter how much wine have we had? we will pay for the wine.

P. In-

Danck-ſegginge na den Eeten.

HEere Godt Hemelſche Vader / wy dancken u voor alle u weldaden / die wy ſonder ophouden van uwe milde hant ontfangen / datte uwen Goddelijcken wille is ons te onderhouden in dit tijdtlijcke leven / ende ons te verſorgen met alle onſe noot dzuft; maer inſonderheydt dat ghy ons herbooren hebt tot een hope van een beter leven / 't welck ghy ons hebt geopenbaert door uw' Heylich Euangelium. Wy bidden u barmhertige Godt ende Vader / dat ghy niet toe en laet dat onſe herten in deſe aerdtſche ende verganckelijcke dingen gewortelt zijn / maer dat wy altijdt mogen opwaerts ſien ten Hemel / verwachten de onſen Saligmaker Jeſus Chriſtus / tot dat hy in de wolcken verſchijnen ſal tot onſer verloſſinge / Amen.

J. Wel moet u bekomen mijn Vader / mijn Moeder ende alle het geſelſchap.

P. Laet ons nu eens ondzincken / eer dat wy opſtaen.

R. Dat is wel geſept / maer dan moeten wy ock de twee de reys danckſeggen. Pieter hoe veel wijns hebben wy gehadt? wy willen den wijn betalen.

P. Ghy

P. Indeed you shall not, you shall pay nothing, one word for all. If I be able to make you eat, I shall alſo have where withall to make you drink.

P. Ghy en ſult ſeecker niet / ghy en ſult niet gheven / eens voor al. Heb ick de macht gehadt u t'eeten te geven / ick ſalſe oock wel hebben om u l. te drincken te geven.

R. What is that to the purpoſe? The wine is now deare.

R. Wat ſoude dat zijn? de wijn is nu diere.

P. You heare what I ſay.

P. Ghy hoort wat ick u ſegge.

D. Well then, wee thank you Sir. It ſtands us in hand to deſerve it.

D. Wel dan / wy dancken u l. het ſtaet ons te verdienen.

M. It 's deſerved already.

M. 't Is al verdient.

P. I thank you alſo that ye came. Francis bring hither a fagot, and make a good fire for to warm us.

P. Ick danck u oock dat ghy gekomen zijt. Franſoys brenght eenen mutſaert / ende maeckt goedt vier/om ons te warmen.

F. The fire in kindled father.

F. 't Vier is ontſteecken mijn Vader.

D. We are not a cold, we will goe hence, for it is time.

D. Wy en hebben gheen koude / wy willen heenen gaen / want het is tijdt.

M. What haſt have you?

M. Wat haeſt hebt ghy?

A. It is almoſt ten a clock.

A. Het is wel thien uren.

M. 't Is no yet.

M. 't En is noch niet.

R. But it is.

R. 't Is immers.

M. Iohn, fetch the Lanthorne.

M. Jan haelt de lanteerne.

D. We will not have the lanthorne. It is cleare weather, there is no need of it.

D. Wy en willen de lanteerne niet hebben: het is klaer weder / ten is geenen noot.

H. God give you good night.

H. Godt geve u goeden nacht.

P. And you alſo, I commit you to God.

P. Ende u oock: ick bevele u Gode.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

13. *How to learne to buy and sell.*

L. GOd give you good morrow Gossip, and your Company.

M. And you also Gossip.

L. What doe you here so early in the cold? Have you been here long?

M. About an houre.

L. Have you sold much to day?

M. What should I have sold already? I have not yet taken handsell.

L. Nor I neither.

M. Be of good cheare, it is yet early: God will send us some Merchants (or chapmen.)

L. I hope so. Here comes one, he will come hither. Friend what will you buy? Come hither. Doe you pleas to buy any thing? Look if I have any thing for your turne: Come in, I have here good cloth, good linnen cloth of al sorts, good silke, Chamlet, Damaske, Velvet. I have also good flesh, good fish, and good Herrings. Here is good butter, and good cheese also, of all sorts. Will you buy a good cap? or a good book, in French, or in Dutch, or in Latin, or English, or a writhing book? Buy someting.

Look

13. Om te leeren koopen ende verkoopen.

L. GOdt gheve u goeden dagh Gevader / ende u Geselschap.

M. Ende u also Gevader.

L. Wat maeckt ghy hier so vroegh in de houde? hebdy lange hier geweest?

M. Omtrent een ure.

L. Hebt ghy veel van desen dagh verkocht?

M. Wat soude ick alreets verkocht hebben? Ick en hebbe noch geen handt-gift ontfangen.

L. Noch ick ock.

M. Hebt goeden moet / het is noch vroegh: God sal ons eenige Kooplupden senden.

L. Ick hoop het. Hier komt eenen / hy sal hier komen. Vziendt wat wilt ghy koopen? komt hier / belieft u yets te koopen? Besiet of ick niet en heb dat u dient: Komt binnen / ick hebbe hier goet laken / goet lijnen laken van alle soorten / goede Zijde Laecken / Camelot / Damast / Fluweel. Ick hebbe ock goet vleesch / goeden visch / ende goeden Haringh. Hier is goede boter / ende ock goeden keese / van alle soorten. Wildy een goede bonette koopen? of een goedt boeck / in Frantoys / oft in Duytsch / oft in Latijn / oft Engelsch / oft eenen schrijf-boeck? koopt wat.

Besiet

Look what you pleaſe to buy, I will ſell it you good cheape. Aske for what you pleaſe, I will let you ſee it: the ſight shal coſt you nothing.

Beſiet wat u belieft te hoopen / ick ſal u goeden koop geven. Epſcht wat u belieft/ ick ſal 't u laten ſien: 't geſichte en ſal u niet koſten.

D. How much shall I pay for an ell of this cloth?

L. You shall pay for it five shillings.

D. How much muſt an ell of this cloth coſt me?

L. It muſt coſt you twenty ſtyvers.

D. How much is a pound of this cheeſe worth?

L. A pound will coſt a ſtyver.

D. How ſell you a quart of this wine?

L. The quart wil coſt three ſtyvers.

D. How much hold you the peece?

L. I hold it at five guldens, at one word.

D. What shall I give for this? but ſet me not too high a price.

L. No truly, I will not ſet you too highe a price: I will tell you at one word: you shal pay for it ſeventeen ſtyvers and an half if it pleaſe you.

D. It is a great deal too much.

L. It is not truly. How much doe you bid mee? Bid ſomething. I will not ſel it for that which you bid me. Bid me ſometing.

D. Hoe veel ſal ick voor de elle van dit laken betalen?

L. Ghy ſulter vijf ſchellingen voor betalen.

D. Hoe veel ſal my d'elle van dit laken koſten?

L. Het ſal u twintigh ſtuyvers koſten.

D. Hoe veel geldt het pondt van deſen keeſe?

L. Het pondt geldt eenen ſtuyver.

D. Wat geldt den pot van deſen wijn?

L. Den pot geldt drie ſtuyvers.

D. Hoe veel looft ghy het ſtuck?

L. Ick looft/met een woort vijf guldens.

D. Wat ſal ick daer voor geven? Maer en verlovet my niet.

L. Neen ick ſeker / ick en ſal u niet verloven: ick ſal 't u ſeggen met een woordt/ ghy ſulter voor betalen ſeventhien ſtuyvers ende eenen halven/ſoo het u belieft.

D. Het is veel te veele.

L. 't En is ſeker niet. Hoe veel biedt ghy my? bied wat: Ick en ſal 't niet geven voor 't gene ghy my biedt. Biedt my wat.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

D. What should I bid you? you have ſet it at too highe a price.

L. I have not : but I did not ſay that I would not give it for leſſe than I told you. Tell mee what you will give me for it.

D. I will give twelve ſtyvers for it.

L. For that price it is not to bee ſold, you proffer me loſſe, you bid me too little. I have ſome here which I will ſell you for that price, but it is not ſo good as that. I will shew you that which I will ſell you for leſſe price; but the loweſt price is not alwayes good to bee ſought. You can not doe better than to buy that which is good. If you were my brother I could not give you any better.

D. Will you take my money?

L. Not ſo.

D. You shall have two ſtyvers and an half more.

L. I can not, I should then loſe by it.

D. I can give no more.

L. Well, God guide you. Goe try elſwhere if you can buy better cheap : you shall have it no where for leſſe price; I am able to ſell you as good cheap as an other,

D. Wat ſoude ick daer op bieden? ghy hebbet my te vele gelooft.

L. Ick en hebbe niet: maer 't is niet geſeydt dat ick 't niet minder geven ſal als ick'et gelooft hebbe. Seght my wat ghy'er vooz gheven wilt.

D. Ick ſalder twaelf ſtuyvers vooz geven.

L. Vooz dien pzijs iſt niet te koop/ ghy bied my verlies/ gy bied my te luttel: ick hebt hier wel dat ick u vooz dien pzijs geven wil/maer 't en is ſoo goet niet als dat. Ick ſalder u wel laten ſien / die ick vooz minderen pzijs geven ſal; maer den minſten pzijs en is niet altooz goedt gheſocht. Ghy en meught niet beter doen / dan wat goedts koopen. Alwaert ghy myn bzoeder ſoude ick u niet beter konnen geven.

D. Wildt ghy myn geldt hebben?

L. Alſoo niet.

D. Ghy ſult noch twee ſtuyvers ende eenen halven hebben.

L. Ick en kan niet / ick ſouder dan aen verlieſen.

D. Ick en magh niet meer geven.

L. Wel / Godt gelepde u. Gaet elders beſien of ghy beter koop kondt koopen: ghy en ſult het nergens vooz minder pzijs bekomen; ick hebbe de macht u ſo goet koop te geben

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

other, but I will not loſe by it. I offer it you very neare for the ſame price that it coſt me, I muſt gain ſomewhat, I ſit not here to get nothing, I muſt live by it. You know well enough that every thing is deare, the one muſt follow the other, if you will not give the fifteen ſtyvers I cannot helpe you, you are too hard (too wiſe.)

D. That I am indeed.

L. One can gaine nothing by you: If every one were ſo hard as you are, I might well ſhut up my ſhop, for I ſhould not get bread to eat.

D. It is your pleaſure to ſay ſo.

L. It is true verely.

D. Now heare one word.

L. Well, ſay on.

D. I will give you another ſtyver, & no more: I can beſtow no more, I ſhall be ſhent.

L. That were a ſmall matter, I ſhould alſo bee chidden, if I ſold it for leſſe: Are you within a ſtyver? It is a ſhame that you ſtand ſo long for a ſtyver: what will a ſtyver or two availe you?

D. Yea, you ſay well, here one ſtyver, and in an other place another, that is two ſtyvers. Wel, ſhall I not have it?

L. Not

ven als een ander / maer ick en wil niet verlieſen. Ick verlaet het u by na voor dien prijs dattet my gekoſt heeft. Ick moet wat winnen / ick en ſit hier niet om niet te winnen / ick moet'er af leven. Ghy weet wel dat alle dingh dier is / 't een moet'er ander volgen / is 't dat ghy de vijfthien ſtuyvers niet gheven wilt / kan ick u niet helpen / ghy zijt al te naeu.

D. Dat ben ick ſeecker.

L. Men kan aen u niet winnen: dat een yegelijck ſoo naeu ware als ghy / ſoude ick mijn winkel wel mogen ſluyten / want ick en ſoude 't bzoot niet winnen dat ik eten ſoude.

D. Het belieft u ſoo te ſeggen.

L. 't Is ſeecker waer.

D. Nu hoozt een woozdt.

L. Wel / ſeght.

D. Ick ſal u noch een ſtuyvergeven / ende niet meer: ick en magh niet meer geven / ick ſoude bekeven wozden.

L. Dat waer een kleyne ſake / ick ſoude ock bekeeven wozden dat ick'et minder gave: ſiet ghy op eenen ſtuyver na? 't Is ſchande / dat ghy my ſoo lange om eenen ſtuyver tempteert: wat magh u een ſtuyver of twee helpen?

D. Ja / ghy ſeght wel / eenen ſtuyver hier / ende eenen daer / dat zijn twee ſtuyvers. Wel / ſal ick 't niet hebben?

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

L. Not for that price.

D. Farewel thē, I am gonne.

L. God guide you. Now come hither, take it. I may not refuſe my handſale, it is too good cheape.

D. You ſay ſo, but I ſay it is too deare, you have beguiled me.

L. I wil free you of it, if you be not contented.

D. It would be a shame for me to doe ſo. Hold there is your money, how much muſt you have?

L. You know that wel enough, thirteen pounds & an half. Is it not ſo.

D. Wel, hold there: give me ten ſtyvers back again.

L. I have no ſmal money. For how much doe you give me this?

D. For foure shillings and ſixe pence.

L. I wil not take it at that rate, it is not worth ſo much.

D. But it is, aske els.

L. Give me other money. I shal not be able to put of this.

D. You may very wel, I will make it good to you: If you cannot put it away, bring it me again, I will give you other money. Hold there is an other.

L. Now I am content. Will you have it carried for you? I will cauſe it to be carriried for you. Take that Sirra and goe with him.

L. Om dien pryſs niet.

D. Adieu/ ick ga.

L. Godt ghelepde u. Nu komt hier neemt'et/ ick en mach myn hantgift niet ontſeggen/ 't is te goedt koop.

D. Dat ſeght ghy/ ick ſegge dat het te dier is/ ghy hebt my bedrogen.

L. Ick ſchelde u quyt/ iſt dat ghy qualyck te vreden zyt.

D. Het waer my ſchande dat ick dat dede. Houdt daer u geldt/ hoe veel moet ghy hebben?

L. Dat weet ghy wel/ derthien pont ende een half. Iſt ſoo niet?

D. Wel/ houd daer: geeft my thien ſtuyvers weder.

L. Ick en hebbe geen kleyn gelt. Voor hoe veel geeft ghy dit?

D. Voor vier ſchellingen ende ſes penningen.

L. Voor dien pryſs en ſal ick'et niet ontfangen/ 't en is ſoo veel niet weert.

D. 't Is immers/ vraegt'et.

L. Geeft my ander geldt/ ick en ſoude dit niet konnen begeven.

D. Ghy ſult wel/ ick doet u goet: Iſt dat ghy 't niet uytgeven kont/ brenget my weder/ ick ſal u ander geldt geven. Houd daer is een ander.

L. Nu ben ick te vreden. Wilt ghy 't gedragen hebben/ ick ſal 't u doen dragen. Ghy knecht neemt dat ende gaet met hem.

D. 't En

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

D. There is no need of it, I can carry it my ſelf, farewell miſtres.

L. I thanke you hartily my friend: when you have need of any thing come to me, I will ſel you good cheap.

D. Well miſtres, I wil doe it willingly. Now God be with you.

D. 't En is geen noot / ick ſal het wel dragen / adieu Vrouwe.

L. Grooten danck mijnen vriendt: als ghy yets van doen hebt komt by my / ick ſal u goeden koop geven.

D. Wel Vrouwe / ick ſal 't geerne doen. Zijt Gode bevolen.

14. *How to demand a debt.*

M. GOod morrow my friend.

G. And you alſo.

M. You know wherefore I am come hither. Doe you not?

G. No truly.

M. How ſo? know you not who I am? Doe you not know me?

G. No who are you?

M. Have you forgotten that you had lately Merchandize of me?

G. It is ſo indeed.

M. Wel, when ſhall I have my money?

G. Truly I have no money now, I have paid away all the money I had, you muſt have patience yet for eight dayes.

M. I can not tarry any longer, I wil be paid, I have tarryed long enoug: Make ſhift that I may have my money or I will cauſe you to bee areſted, or give me ſecurity.

14. Om een ſchuldt te eyſſchen.

M. GOeden dagh mijnen vriendt.

G. Ende u oock.

M. Ghy weet wel / waerom dat ick hier kome. Doet ghy niet?

G. Neen ick ſeecker.

M. Hoe! en weet ghy niet wie ick ben? en kent ghy my niet?

G. Neen ick / wie zijt ghy?

M. Hebt ghy vergeten / dat ghy laetſt koopmanſchap van my hadt?

G. Het is ſeker waer.

M. Wel wanneer ſal ick mijn geldt hebben?

G. Ick en heb ſeecker nu geen gelt / ick hebbet al uytgegeven dat ick hadde / ghy moet noch acht dagen Patientie hebben.

M. Ick en kan niet langer wachten: ick wil betaelt zijn ick hebbe genoegh gebeydt: Maeckt dat ick geldt hebbe / of ick ſal u doen arreſteren / of geeft my borge.

G. How

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

G. How much is it that I owe you?

M. You know that wel enough.

G. Truly I have forgotten it: I have ſet it downe, but I cannot tell where.

M. You owe me ten pounds and foure shillings, is it not true? is it not ſo?

G. I beleeve ſurely that it is ſo.

M. You did promiſe me to give me money two moneths ſince, you know it wel, but you have not kept your promiſe.

G. That is true indeed, but I could not get any money of them that are indebted to mee.

M. I have nothing to doe with that, make them pay you.

G. Yea, and when the people have no money, what should I doe to them? I muſt be faine to tarry untill they have it. We ought not to be ſo rigorous, wee ought to have compaſſion one with another, as God hath commaunded us.

M. That is true indeed, but I have tarryed long enough, I can tarry no longer, for they to whom I am indebted will alſo tarry no longer: if that were not ſo, I would tarry willingly.

G. Now

G. Hoe veel iſt dat ick u ſchuldigh ben?

M. Dat weet ghy wel.

G. Ick heb 't ſeecker vergeten: ick heb het geſchreven/ maer ick weet niet waer.

M. Ghy zijt my ſchuldigh thien ponden en vier ſchellingen/iſt niet waer? iſt niet ſoo?

G. Ick geloove ſeker dat het ſoo is.

M. Ghy hebt my belooft over twee maenden geldt te geven / dat weet ghy wel: maer ghy en hebt uwe belofte niet na-gekomen.

G. Het is wel waer/ maer ick en hebbe geen geldt konnen krijgen van den geenen die my ſchuldigh zijn.

M. Daer mede en heb ick niet te doen / doet haer betalen.

G. Ja / en als de lieden geen geldt hebben/ wat ſal ick haer doen? ick moet wel beyden tot dat ſy 't hebben. Men behoort ſoo ſtraf niet te zijn/ wy behooren medelijden met malkanderen te hebben/alſoo Godt ons bevolen heeft.

M. Het is wel waer/ maer ick hebbe langh genoegh gewacht: langer en kan ick niet beyden / want de gene die ick ſchuldigh ben/ en willen oock niet langer beyden: als dat niet en ware / ſoude ick wel beyden.

G. Nu

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

G. Now come with mee, I will pay you, or I will give you ſecurity.

M. Well, let us goe, I am content. Well, what ſay you?

G. Come hither my friend, this man ſhall ſtand ſurety for me.

M. Will he doe that? Is it true my friend? will you bee ſurety for this man?

F. Yea, how much is it that hee oweth you?

M. It is twelve pounds flemmish.

G. How! It is ſo much? it is not ſo much.

M. But it is.

G. It is not truly, I dare ſweare that it is not ſo much.

M. How much is it then?

G. It is no more then ten pounds and foure shillings, you your ſelf told me ſo even now.

M. Did I tell you ſo? I did not.

G. But you have.

M. Wel, ſo be it then: Nevertheles I thinke that it is twelve, but I am content ſeing you ſay that it is no more. When ſhall I be paid?

G. Within ten dayes.

M. I am content: but keep your word.

G. That I will doe without faile.

G. Nu komt met my / ick ſal u betalen / ofte ick ſal u bozge ſtellen.

M. Wel / gaen wy / ick ben te vzeden. Wel / wat ſeght ghy.

G. Komt hier mijnen vziendt / deſen man ſal bozge vooz my blijven.

M. Sal hy dat doen? iſt waer mijn vziendt? wilt ghy vooz deſe man bozge blijven?

F. Ja ick / hoe veel iſt dat hy u ſchuldigh is?

M. 't Is twaelf ponden vlaems.

G. Hoe! iſt ſo vele? ten is ſoo veel niet.

M. 't Is immers.

G. 't En is ſeecker niet: ick derf ſweeren dattet ſoo veel niet en is.

M. Hoe veel is 't dan?

G. 't En is niet meer dan thien ponden ende vier ſchellingen / ghy hebt my terſtont ſelve ſoo geſepdt.

M. Heb ick u dat geſepdt? ick en hebbe niet.

G. Ghy hebt immers.

M. Wel / het zy dan ſoo / my dunckt nochtans datter twaelve is / maer ick ben te vzeden na dat ghy ſeght dattet niet meer en is. Wanneer ſal ick betaelt werden?

G. Binnen thien dagen.

M. Ick ben te vzeden: maer houdt u woozdt.

G. Dat ſal ick ſonder faute doen.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

F. If so be that he doe not pay you, I wil pay you.

G. I am content. Fare wel.

F. Fare wel my friend.

F. Indien hy u niet betaelt/ sal ick u betalen.

G. Ick ben te vreden. Adieu.

F. Adieu mijn vriendt.

The forme of writing letters, and making obligations, acquittances, and other such like things.

De manier hoe men brieven schrijven, Obligatien, en quijt-scheldingen, en diergelijcke dingen, maken sal.

1. A letter from a son to a father in acknowledgement of his carefull education of him.

1. Een brief van eenen Soon aen sijn Vader de sorge wegens sijne opvoedinge bekennende.

The superscription.

Het opschrift.

To my much honoured and loving father M. Iohn Iackson, Merchaunt

In London.

Aen mijn veel ghe-eerde en beminde Vader M. Jan Jackson/ Koopman

Tot London.

Sir.

God and nature have obliged me to an humble acknowledgement of your great love and care of me, who have not only bin the secondary cause of my heing in this world, but also a great means of my comfortable estate. For what is a man (being a reasonable, creature) but miserable, yea worse than the heast that perisheth, if he be not taken

Mijn Heer/

Godt en de nature hebben my tot een ootmoedighe erkentenisse uwer groote liefde en sorge t'mywaerts verbonden; wie niet alleenlijk de tweede oorsaecke mijns wereltse wesen zijt/ maer oock een groote oorsaeck mijnes troostelijcken stants. Want wat is den mensche (een redelijck schepsel zijnde) anders/ als ellendigh/ ja slimmer als de beesten die vergaen/ so voor hem

taken care of, that the reaſon and underſtanding which God hath given him above the beaſts of the feild, be exerciſed & imployed in ſome honeſt & good way? Truly Sir, not to flatter you, I have much to ſay to you in reſpect of my conception, feeding, cloathing, and countenance; which the light of nature ingageth me alwayes to acknowledge with much thankfulneſſe to you under God: but in my weake underſtanding, me thinks, there is nothing wherein you have more manifeſted your ſelf a father to me, than by the education and learning, which it pleaſeth God to move and inable you to beſtow upon me. Now I have nothing, whereby in any ſort to teſtify my gratefulnes, but onely a childlike confeſſion of your fatherly love: which I ſhall deſire continually to make manifeſt not onely in word but in deeds as the Lord shal in mercy give me ability. Thus deſiring your loving acceptance of this humble tender of my duty, which I deſire may be alſo preſented from me to my dear mother:

hem geen ſorge werde ghedra-
gen/dat de reden en't verſtant
dat Godt hem boven het ge-
dierte des velts gegeven heeft/
in eenige eerlijcke en goede sa-
ken geoeffent werde? Voor-
waer Heer/ſonder u l. te vley-
jen/ heb ick u l. veele te seg-
gen/wegens mijne ontfant-
keniſſe/ voedinge kleedinge
ende genegentheyt; d'welcke
my het licht der nature altijt
verbint (onder God) aen u e.
met groote danckbaerheyt te
erkennen: maer na mijn
swack verſtandt/ duncht my/
datter niet en is waer inne
H E. sijn vaderlijcke gunſte
meer hebt laten blijcken als
in d'op-voedinghe en leere/
waer toe Godt u e. bewogen
en macht ghegeven heeft om
aen my te besteden. Voor my
ick en hebbe niet waer mede
ick in eenigher-wijſe mijn
danckbaerheyt betuygen kan/
als alleenlijck een kinderlijc-
ke bekenteniſſe uwer Vader-
lijcke liefde: het welcke ick
(na de macht en genade die
my den Heere geven sal) al-
tijt niet alleenlijck met woor-
den maer in der daedt trach-
ten sal te doen blijcken. Al-
dus verſoeckende dat deſe
mijne oodmoedighe aenbie-
dinghe mijnes schuldighen
plichts H L. mach aenghe-
naem zijn/ verſoeckende dat
het selve mijn geliefde Moe-
der mijnent-halven mede
aen-gedient magh werden:

I com-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

I commend you to the Almighty and reſt, Sir,

Your dutifull and loving Son Robert Iackſon.

Amſterdam this 2 of Auguſt new ſtile, 1646.

bevele ick u e. den Almachtigen / en blijve / mijn Heer /

U E. verplichte en beminde ſoon Robert Jackſon.

Amſterdam den 2 Auguſti 1646. nieuwen ſtijl.

The anſwer to the former letter.

Antwoort op den bovengeſchreven brief.

To my loving ſon Robert Iackſon at the houſe of Maſter Iames Dunckens, Schoole-maſter in Amſterdam.

Aen mijn beminde ſoon Robert Jackſon / ten Huyſe van Meeſter Jacob Dunkens / School-meeſter tot Amſterdam.

Son Robbert,

I Have received thy letter of the ſecond of Auguſt, and am very glad to perceave that the Lord hath given thee grace to conſider the love and care of thy father towards thee. Thou are not altogither ignorant what great charge the Lord hath layd upon parents in reſpect of the education of their children; and experience hath taught thee in ſome meaſure how tender the love of mee and thy mother is to thee wards, and I have from time to time indeavoured as thou knoweſt to shew thee what the Lord alſo requireth of thee in reſpect of honouring thy parents, and that God hath bin pleaſed to ſet

Soon Robbert /

UWen brief van den tweeden Auguſti heb ick ontfangen / my ſeer verheugende te verſtaen dat u de Heere die genade gegeven heeft / dat ghy de liefde ende ſorge die u Vader t'uwaerts is dragende / ter herten neemt. De groote laſt die de Heere d'Ouders wegens d'opvoedinge harer kinderen op-gelegt heeft / en is u niet geheelijck onbekent; oock heeft d'ervarentheydt u eeniger maten geleert / hoe teder mijn en u moeders liefde t'uwaerts geweeſt is / hebbende (als u wel bewuſt is) van tijt tot tijt neerſtigheydt gepleeght om u bekent te maken / wat de Heere van u wegens het eeren uwer Ouders is eyſchende / en dat Godt

dat

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

set that as the first commaundement with a promise. Now my deare child, there is nothing which I doe more earnestly desire than the good of thy soule. If therfore it shall please God of his infinite grace to continue and increase his feare in thine heart, that thou doest hate the vanityes and evils whereby youth is too often brought to destruction, and doest take pleasure in such things as may bee for thy comfort before God and thy credit before men: assure thy self whiles that I have any thing to dispose of, thou shalt not want any thing that may be usefull or advantagious to thee. And this is the mutuall good will and affection not of my self alone, but also of thy deare mother. Thus having nothing else at present but the commending of thee unto the favourable protection of the Almighty, wishing thee herewith to remember our kynd respects to thy Schoole-master, thanking him, for his paynes with thee, I rest

Thy loving father
Iohn Iackson.

London, this 3 of Septemb. 1646.

dat ghebodt belieft heeft te stellen als het eerste met een belofte. Nu dan mijn waerde kint / daer en is niet daer ick meer na verlange dan dat het u Ziele wel ga. Soo het Godt dan uyt sijn oneyndelijcke barmhertigheyt ghelieven sal / sijne vreese in u herte te doen blijven en aenwassen / op dat ghy de ydelheden en boosheden haetet / waer door de jeught al te dikmaels tot verderf gebracht wordt. En u behagen stelt in die dingen die voor God aengenaem zijn en eerlijck voor de menschen: weest dan verseeckert dat u niets ontbreecken sal dat u noodigh of voorderlijck sal zijn / soo lange ick yets hebben sal om u by te setten. En dit is het onderlinge welbehagen en liefde niet alleenlijck van my / maer oock van u geliefde moeder. Voor dees tijt niet anders hebbende als u inde gunstige bescherminge des almoghende te bevelen / hier nevens begeerende dat ghy onse behoorlijcke groetenisse aen u meester doet / hem bedanckende voor de moeyten die hy met u l. neemt / blijve ick

U Beminde Vader
Jan Jackson.

London / desen 3 September 1646.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

2. *From a ſon to his father longing to hear from his parents, and to have ſome mony ſent him.*

LOving and deare father after myne humble duty remembred to you and to my beloved mother, you may hereby underſtand that I am at preſent in health & proſperity God be praiſed, & do greatly deſire to know how it is with you. I have of late written unto you two or three ſeveral letters, but have as yet received no anſwer from you, whereath I marvaile greatly, not knowing what may be the reaſon of it; wherefore my mynd is in great perplexity for you fearing leaſt ſome evill or misfortune hath happened to you, which you wil not let me know of. I pray you therfore deare father not to let me be any longer thus troubled, but of al love be pleaſed to certifie me by the bearer hereof or by the firſt convenient meſſenger, of your eſtate and how you doe.

2. Van een Soon aen ſijn Vader verlangende van ſijne ouders te hooren, en dat hem eenigh geldt toe-geſonden werde.

BEminde en geliefde Vader/na het gedencken mijnes ootmoedigen plichts aen U L. en aen mijn beminde moeder / gelieft hier mede te verſtaen / dat ick tegenwoordigh (waer voor Godt gepreſen moet zijn) in goede ghеſonthepdt en voorſpoet ben/ grooteliјks verlangende om te hooren hoe 't met u l. is. Ick hebbe onlanghs twee of drp brieven aen u l. geſchreven / maer hebbe als noch geen antwoort van u l. bekomen / waer over ick grooteliјcks verwondert ben / niet wetende wat d'oorſaeck daer van weſen mach/ waeromme mijn Geeſt uwent halven ſeer bekommert is / vreeſende of u l. eenigh ongeluck of quaet mochte over-gekomen zijn/ dat u l. my niet begeert bekent te maken. Ick bidde u l. derhalven / ghelieфde Vader/ mijn niet langer in deſe benauthept te laten/ maer ghelieft my volgens de liefde die ghy my zijt toe-draghende/ met brenger deſes of met de eerſte ghelegenthepdt te laten weten hoe het wegens uwen ſtant en welvaert gelegen is.

Be Het

Be pleaſed alſo (Sir) to underſtand that I have great need of three or four guldens to ſupply ſome neceſſities which I have at preſent on me: I pray be pleaſed to ſend ſo much to me ſuddainly; and do not think that I ſpend my money prodigally, or unprofitably: For I will give you an accompt of al the mony which you have ſent me how I have laid it out in needfull expences. May it pleaſe you alſo to commend me to my Brothers and Siſters, Uncles, and Aunts, and all the reſt of my friends.

This is all which I have at preſent to write, and ſo I leave you and them to Almighty God to whom my prayers shal be continually directed, for the raine of his liberalityes to be powred down upon you, and reſt,

Your obedient and loving Son, A. B.

Amſterdam May 13. new ſtile 1646.

Het ſal u l. mede gelieven te verſtaen dat ick dzie of vier guldens aen gelt noodig van doen hebbe/ om eenige behoefligheden te vervullen/ die my tegenwoordigh ontbreecken. Ick bidde u l. gelieft my met den eerſten ſo veele te ſenden; niet denckende dat ick mijn geldt onprofijtelijck upt-gheven ofte verquiſten ſal/ want ick ſal u l. reeckeninge doen van alle het geldt dat u l. my gheſonden hebt/ hoe dat ick 't er voor noodige dingen beſteet hebbe. Laet het u l. mede gelieve mijne groeteniſſe te doen aen mijn Broeders en Suſters/ aen mijn Oomes en Muyen/ ende alle andere Vrienden.

Dit is al het geene ick voor dees tijdt te ſchrijven hebbe/ u l. en haer al t'ſamen Gode bevelende/ aen wie ick mijne gebeden altijt richten ſal/ dat hy de zegen ſijner mildadigheyt over u l. gelieve te ſtorten/ en ſal blijven/

U L. gehoorſame en beminde Sone A. B.

Amſterdam den 13 May nieuwen ſtijl/ 1646.

The anſwer to the former letter.

Antwoordt op de voorgaende brief.

BEloved and deare child, I have receaved thy letter of the thirteenth of May, by which I underſtand that you

BEminde en geliefde kindt u brief van den derthienden Mey heb ick ontfangen/ waer upt ick verſtaen hebbe/ dat

you are in health, which is an occasion of great joy both to me and thy mother. And it pleaseth us well that you have so great a desire to heare from us, it is at token of naturall affection and childlike respect which you beare to us; which the more you doe beare, the more God will blesse you. As for that you write of two or three letters which you sent me before, understand for certaine that I have receaved none other but this last. I would have written oftener unto you, but I could meet with no messengers, by whom I might sent safely and conveniently to you: neyther had I indeed any needfull matter to write unto you of. As touching our estate it is no worse than formerly, wee are in good health blessed be God: your mother indeed hath bin sick, two or three dayes of late, but is through the mercy of God now well recovered againe. I send you now by this messenger and friend foure gold guldens according to your desire, but take heed that you spend them not vainly: for it would be ill done of you to cast that lightly away which I your poor Father have ear-

dat ghy gesont zijt/het welcke een groote oorsaecke is van blijdtschap beyde in my en in uwe Moeder. Het behaeght ons oock wel/dat ghy sulcken grooten verlanghen hebt om van ons te hooren; het is een teecken van een naturelijcke liefde en kinderlijcke eere die ghy ons zijt toedragende/ het welcke hoe meer ghy doet/hoe meer u Godt zegenen sal. Wegens het gene ghy schrijft van twee ofte drie brieven aen my gesonden te hebben/weest verseeckert dat ick geene als dese leste ontfanghen hebbe. Ick soude meer-malen aen u geschreven hebben/maer konde geen bode vinden met wie ick seeckerlijck en bequaemlijck aen u konde senden/oock hadde ick in waerheydt niet nootsakelijcks aen u te schrijven. Wegens onsen standt/ ten is Godt lof niet erger als voor desen/ wy zijn Godt lof in goede gesondtheydt. 't Is waer / u Moeder heeft onlanghs twee of dry daghen sieck gheweest; maer is nu door de ghenade Godes wederom volkomen ghesondt. Met brengher deses onsen vriendt sende ick u volgens u versoeck / vier goutguldens/ maer siet toe dat ghy die niet onnuttelijck verteert: want het soude qualijck van u ghedaen zijn/het geene lichtveerdelijck te verwerpen / dat ick u arme Vader met het zweet

ned

mijnes

ned with the ſweat of my browes. Follow your buſines well, bee diligent in your ſtudyes, ſeek to give content to them that have the overſight of you, and above all things labour to pleaſe God almighty, which you ſhall the better doe if you avoyd evill company. You have begun reaſonably well, but that profiteth not if you doe not perſevere. To which end I pray God bleſſe you. All your friends with us do remember their loves to you. So I reſt,

Your loving father

B. B.

mijnes aenſchijns verdient hebbe. Neemt uwe saecken wel waer / weest naerstigh in 't leeren / tracht die geene te verghenoegen die d'opsicht over u hebben / en boven alle dingen / arbeyt den almachtigen Godt te behagen / 't welcke ghy te beter sult konnen doen so ghy quaet geselschap schuwt. Ghy hebt redelijck wel begonnen / maer dat sal u niet voorderlijck zijn / indien ghy niet en volherd. Tot welcken eynde ick Godt bidden sal dat hy u wil zegenen. Alle uwe vrienden omtrent ons groeten u. Hier mede blijvende

U beminde vader

B. B.

3. *From a ſon to his father asking his Counſell and conſent in way of marriage.*

Sir,

BEing abſent from you in perſon, and detayned by my many great and important affaires wherewith you and others have inſtructed mee, that I can not come to ſpeak with you face to face: I have made bold in perſuance of the honour and child-

3. Van een Soon aen sijnen Vader, sijn raedt en bewillinge, om te huwelijcken, versoeckende.

Mijn Heer /

ALso ick persoonlijck absent zijnde / en door de groote en veelderhande ghewichtige saken / waer mede u e. en andere my vertrout hebben achter ghehouden werde / soo dat ick by u e. niet komen kan / om aengesichte aen aengesichte met u e. te spreken; heb ick my verstout / volgens de eere en hinder-

childlike duty which I owe to you, thus by writing to crane adviſe of you in a matter that doth highly concerne me. Sir, it is ſo, that being come by the bleſſing of God to mans eſtate by your & care & furtherance in a way to live of my ſelfe, and conſidering that God Almightie hath ſo ordained that it is not good for man to be allone, and therefore would ſeek an help meet for him, and that my occaſions now are ſuch as that it is not ſo good for me to continue in a ſingle and unmarryed eſtate, I have had of late ſome thoughts and by the adviſe of friends that wish me well, great incouragements to look out for a wife, and by the good hand of God ſo guiding of me have begun to ſet my affections upon one whom I could willingly if it were the wil of God enjoy in that way. The mayd whom I have minded is of myne own knowledge in part, and as I heare from others that know her, a very godly and vertuous woman, one that is comely of perſon, a good houſwife,

kinderlijcke plicht die ick u eſchuldigh ben / aldus dooꝛ ſchꝛijven uwen raedt te verſoecken in een ſaecke die mijn ten hoohſten aengaet. Mijn Heer / het is alſoo / terwijl ick dooꝛ Godes zegen tot mannelijcken ſtaet gekomen ben / en dooꝛ u e. ſoꝛge en hulpe op den weg om van mijn ſelven te konnen leven / en aenghemerckt hebbende dat Godt Almachtig geoꝛdineert heeft / dat 't niet goet is dat de menſche alleen zy / ſochte daeromme een hulpe die hem bequaem ſoude zijn ; en dat mijn gelegentheden tegenwooꝛdig ſulcks zijn dattet dooꝛ my onbequaem is een eenigh leven te leyden en ongetrouwt te blijven / ſo heb ick onlangs eenige gedachten gehadt / en dooꝛ raedt en moedt-gevinge van vꝛienden die mijn welvaert wenſchen / na een wijf uyt geſien / en dooꝛ de goede handt Godts gelepdt zijnde / heb ick mijn liefde beginnen te ſtellen op eene / die ick (ſoo het de wille Godes ware) geerne op die maniere ſoude ghenieten. De Jonghe Dochter die ick beſint hebbe / is ten deele dooꝛ mijn eyghen wetenſchap / en dooꝛ de getuygeniſſe van andere die haer kennen / een Godtſalige en deughtſame Jonge Dochter / een die ſchoon en tierlijck van perſoon is / en een goede Huys-houdſter / ſeer

and ſacht-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

and very meek and affable of disposition. She is the only daughter of Mr. D. R. a godly man & credible merchaunt in this city, one that is able to give a considerable estate with his daughter, and one who may be no small furtherance to me in way of my trading. But without you Sir I can do nothing, for God hath required children to honour their parents, and I having bin hitherto sustained and prospered by Gods blessing upon your fatherly care, dare not be so unthankfull as to take in hand so great a busines without your counsill and approbation. Wherefore Sir I beseech you, to ask connsel of God for me, and your self seriously to take the matter to heart, and with what convenient speed you can to send me your mynd in writing: Until which time I shall forbeare any motion or further proceeding there in. I doubt not of your tender and fatherly care of me in this: and therefore need use no friends or argumentsto perswade you there to. God I hope, who hath the heats of al men in his hands,

sachtmoedigh / en van eenen vziendelijcken aert. Sy is de eenighe Dochter van Mr. D. R. een Godtsaligh man / en in dese Stadt een eerlijck Koopman / eene die de macht heeft om een merckelijcke somme gelt met sijn Dochter te gheven / en eene die my in mijnen handel gheen kleyn voordeel soude konnen doen. Maer sonder u e. Heer / kan ick niet doen, want God heeft begeert dat kinderen hare ouders souden eeren / en dermits ick door Godes zegen en u e. Vaderlijcke sorge tot nu toe onderhouden en voorspoedigh geweest ben / en derf ick soo ondanckbaer niet wesen / om soo een zwaren saeck by der handt te nemen / sonder u e. raedt en bewillinge. Daeromme versoeck ick Heere / dat u e. mijnent weghen met Godt wilt te rade gaen / en selfs de saecke ernstelijck ter herte nemen / en my u e. schriftelijck antwoort met alle mogelijcke spoet toesenden tot welcken tijdt toe ick 't selve niet voor sal stellen / maer alle voordere voortgangh staken. Aen u e. teedere en vaderlijcke sorge mijnent-halven in desen twijffel ick niet: daeromme behoef ick geene vziendoen en beweeg-redenen te ghebruycken om u e. daer toe te bewoghen. Ick hoope dat Godt / die aller menschen hazten in sijne handen heeft /

will u e. be-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

will perswade you to that which shall be for his glory: and if he seeth it good for me he wil in his good time accomplish it. At present I have nothing els but my humble service to your self, my mother, and the rest of my friends, only that I desire to approve my self to be,

Your obedient Son,
R. S.

u e. beweghen sal te doen dat tot sijner eere strecken magh: het welcke hy in sijnen tijdt volbrengen sal so het tot mijnen voordeel is. Tegenwoordigh heb ick anders niet als mijn ootmoedigen dienst aen u e. aen mijn Moeder / en de reste mijner vrienden / alleenlijck dat ick wensche te bewijsen dat ick ben /

U E. gehoorsame Soon /
R. S.

The answer to the former letter.

Son R.

I Have receaved your last, and taken into serious consideration the weightie matter by you therein propounded to mee. As for Mr. D. R. whose daughter you desire to marry, I know him wel, and would be glad that hee and wee might bee so neare in affinity. As for his daughter I know her not, shee being but a child when her Father went out of England. But if she bee such a mayd as you write me, surely I should not doe well I think, any way to discourage you therein. For my part, being so far distaunt from you, and so little able to helpe you, I can not take

Antwoort op den voorigen brief.

Soon R.

U Wen lesten brief heb ick ontfangen / en hebbe de gewichtige saecke my door u daer in voorgestelt / in ernstighe bedenckinghe ghenomen. Wegens Mr. D. R. met wiens Dochter ghy geerne huwelijcken soudt / die ken ick heel wel / en soude my verheugen dat hy en wy soo na aen malkanderen vermaegschappen souden. Wegens sijne Dochter / haer en ken ick niet / alsoo sy maer een kindt was doen haer Vader uyt Engelant trock. Maer indien het sulcken Dochter is als ghy my schrijft / dunckt my waerlijck / dat ick niet wel sou doen u dat af te raden. Mijnenthalven / also ick soo verre van u gelegen ben / en so weynigh macht hebbe om u te helpen / en kan ick soo veele over my

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

ſo much upon mee as otherwiſe I should think my ſelf bound to doe. This therfore I give you for anſwer. So long as you were a child, and under myne hand, I took the beſt care I could of you to guide you; but now you are a man and for your ſelfe, I may I conceave leave matters more to you, only my adviſe and counſell I may give you as occaſion ſerveth and you shall doe well to follow it; for you can no longer expect God's bleſſing to goe along with you, than you doe honour your parents in all good things. As for the mayd and her parts and qualifications, I leave that wholy to you to look to it, that shee bee ſuch a one as you ſay, and ſuch an one as you may live a godly peace able and comfortable life with all: and herein I charge you to take what helpe you can of your friends in my abſence, to adviſe you that you be not deceaved by youthfull luſts and conceits, for favour is deceitfull, and beauty is vaine, but a woman that feareth the Lords she shalbe praiſed. As for the matter of outward eſtate, you shall leave that to mee to manage it between her

niet nemen als ick my anders ſoude verpligt houdē te doen. Waeromme ick u dit tot antwoordt ghebe. Terwijle ghy een kint waert/en onder mijn gebiedt ſtondt / doegh ick de beſte ſorge die ick konde om u te regeeren; maer nu ghy een man ghewoorden zijt / en voor u ſelven/vertrouwe ick dat ick eenige ſaecken aen u overlaten magh; evenwel magh ick mijnen raedt geven alſt pas geeft / en ghy ſult wel doen het ſelve na te komen; want langer als ghy u Ouders in alle goede dinghen eeret / en kondt ghy de zegen des Heeren niet verwachten. Wegens de jonge Dochter / hare deughden / en bequaemheden/dat laet ick geheelijck aen u om toe te ſien / dat zy ſoo is als ghy van haer ghetuyght / en ſulcken een met wien ghy een Godtſaligh/ voedſaem / en trooſtelijck leven mooght leyden: en hier in beveele ick u / dat ghy ſoo veele hulpe alſt mogelijck is van u vrienden in mijn abſentie wilt nemen/ om u alſoo te raden / dat ghy door de luſten en inbeeldinghen des Jeughts niet bedroghen en word; want de behalligheydt is bedroch/ ende de ſchoonheyt ydelheyt / maer eene Vrouwe die den Heere vreeſt die ſal ghepreſen worden. Wegens de ſake van uyterlijcke middelen/ daer ſult gy my en haer

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

father and my ſelf, which I shal doe by letters and friends, ſo ſoon as I underſtand that you are any way acceptable to the mayd, and that you have farther incouragements to goe forward in this buſines. In the mean time and ſo alwajes I shall not ceaſe commending you and al your lawful undertakinghs to Almightie God in my daylie prayers. And ſo I bid you hartily farewell, deſiring you to remember my hearty ſalutations to all our friends.

Your loving father
T. S.

Vader mede laten begaen/ het welke ick dooz bzieben en bzienden ſal doen ſoo haeſt ik verſtaen ſal hebben dat gy de maget eenigſints aengenaem zijt/en dat ghy meerder moet ſult hebben om in deſe ſaecke vooꝛt te varen. Middelertijt jae ghedueright ſal ick niet aflaten u en alle uwe wettighe onderwindingen den Almagtighen Godt in mijne daghelijckſe ghebeden te bevelen. Waer mede ick hertelijcke afſcheyt van u neme / verſoetkende dat ghy mijne hertelijke groeteniſſe aen alle onſe bzienden wilt doen.

U Beminde Vader
T. S.

4. *A father ſends his ſon to a Schoolemaſter, and gives him charge to feed and inſtruct him, and promiſeth to pay him for it.*

4. Een Vader ſend ſijnen Soon aen een Schoolmeeſter, wien hy beveelt te voeden en te onderwijſen, waer voor hy hem betalinge belooft.

LOving friend Mr. F. G. I was with you (you know) a while ſince, and had ſome communication about placeing my ſon with you, but then we could not agree about the wages I should give you. Now ſo it is that ſince I have conſidered of it, and have thought it not beſt that I should ſtand upon a

ſmall

WAerde bzient Mr. F. G. Ick ben onlanghs (als u l. bekent is) bp u l. geweeſt/ eenige reden t'ſamen hebbende wegens het beſteeden van mijn ſoon bp u l. maer konden als doen over 't loon dat ick u l. geven ſoude / niet accozdeeren. Het is nu ſoo/dat ick 'et t'ſedert dien tijdt overlept hebbe/ en ongeraden gevonden terwijl het tot nut

van

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

ſmall matter for my childs good. I have therefore now ſent my ſon over to you by this good friend the bearer, with all things which for the preſent I or my wife have thought neceſſary for him, and what you ſhall further find needfull either ſend to me and I wil provide it or if you pleas to provide it, I will pay it you againe. My earneſt requeſt therfore to you is, that you will pleaſe to take charge of him, and look well to him, that he want no thing needfull for him; and alſo that you will diligently inſtruct him in all neceſſary things wherein youth should be taught, as namely, reading, writing, ciphering, caſting up of accompts, keeping of merchants books, underſtanding and ſpeaking the Latin, French, Dutch, English, Italian, and Spanish, tongues, and what els you ſee good: but eſpetially I pray neglect not to traine him up in the feare of God, and good manners and behaviour toward men, that by Gods bleſſing in time he may be fit to traffique and hold commerce in the world as other men doe, and maje behave

himſelf

van mijn kint ſoude ſtrecken op een kleyntjen te ſtaen. Ick hebbe daerom nu met mijn goede vrient dezen brenger deſes mijn ſoon aen u l. over geſonden/ met alle dingen die ick of mijn Huys-vrouwe teghenwoordigh konde bedencken hem noodig te weſen/ende het geene u l. bevint hy noch van noode ſoude moghen hebben/ gelieft dat te ontbieden en ick ſal 't u beſorgen/of ſo gy 't beſorght/ſal ick 'et u l. weder betalen. Daeromme is mijn ernſtigh verſoeck aen u l. dat ghy hem believet onder u ghebiedt te nemen/en wel toe te ſien/dat hem niet en ontbreke/dat nodig is; als mede dat ghy hem neerſtelijck wilt onderwijſen in alle noodige dingen/waer inne de jeught behoort geleert te worden/als namentlijck: in 't leſen/ſchrijven/cijferen/rekeninge op te nemen/Koopmans Boeckhouden/het verſtaen en ſpreken vande Latijnſe/Franſe/Duytſe/Engelſe/Italiaenſe/en Spaenſe talen/en wat ghy meer noodigh acht: maer inſonderheydt (bidde ick u) en verſuymt niet hem op te brengen in de vreeſe Godes/en in goede zeeden en ghelaet tegens de menſchen/op dat hy namaels door Godes zeegen bequaem magh worden om handel en koopmanſchap inde werelt te drijven als andere menſchen doen/en hem

daer

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

himself worthily therein, so as God almightie may have prais, you credit, himself peace of conscience, and we his parents comfort: and for your paines and labour herein I shall pay you yearly, so long as he is with you, two hundred and sixtie guldens, as you demanded: and you shall alwayes have your money before hand; in token whereof I have now sent you by him one quarters payment which is Sixtie and five guldens, and what extraordinary expences he puts you to besides his dyet and education in your house, that I will pay you over and above when I shall understand by you that you have disbursed any thing for him. Sir, what you doe for him I shall take it as don for me, and shall studie all wayes whereby I may any wise requite or deserve the love and care which you shal shew to him. Thus desireing your loving entertainement of him and usage according to his demerit, and as you in wisdome shall find most for his good, and praying the Lord to blesse your labours to him, I take my leave, and rest, Your assured loving friend M. N.

The superscription. To my loving friend Mr. F. G. Scholemaster dwelling at M.

daer so vromelijck in dragen/ dat God almachtig lof/u l. deere/ hy een geruste conscientie/eñ wy sijne ouders troost/ mogen hebben: en voor uwen arbeyt in desen sal ick u l. jaerlijks/ soo langh hy by u l. is/ twee hondert sestigh guldens volgens u l. eysch betalen/ en u gelt sult gy altijt van te voren hebben; in teecken waer van/ ick u l. nevens hem betalinge sende voor een vierendeel-jaers/ te weten/ vijfen-tsestigh guldens/ende alle ongewone onkosten die hy u l. buyten sijne mont kosten ende opvoedingh in u huys aen doet/sal ick daerenboven betalen/so haest ick van ul. verstaen sal hebben dat ghy yets voor hem verschoten hebt. Mijn Heer/'t gene u l. aen hem doet sal ick achten als voor my gedaen/en sal altijt beneerstigē/ waer mede ick de liefde en sorghe die ghy aen hem bewijsen sult/ verdienē en vergeldē sal. Aldus versoeckende dat ghy hem vriendelijck wilt onthalen/en na sijne verdiensten/en als u l. na uwe wijsheyt voor hem bequaem sult vinden/ wel wilt doen/ en de Heere biddende/ uwen arbeydt aen hem te willen zegenen/ neem ick mijnen afscheyt/ en blijve

U L. Vrient M. N.

Het opschrift. Aen myn beminde vriendt Mr. F. G. School-meester/ woonende tot M.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

5 *One friend counſelleth another howe to proceed wel in merchandizing which hee hath newly begun.*

The ſuperſcription.
To my eſteemed good friend Mr. F. P. Merchaunt in Hamborough.

MY deare friend F. P. having heard that you have begun to trade for your ſelfe, and that you have taken upon you ſo great and weightie a calling as a merchaunt adventurer, I have thought my ſelf bound as a profeſſed friend of yours, and an old friend and familiar of your deare Father deceaſed, to congratulate you in your eſtate, and to give you the beſt adviſe I can for your better manageing of your affaires. It is that which I promiſed your father on his death bed, and therefore I hope that you will take it in good part from me. Firſt therefore let me adviſe you, not to bee too haſtie to be rich, for Solomon ſayth he that haſteth to bee rich ſhall ſudainly come to povertie. Be ſure in the firſt place that

5. Eenen vrient geeft den anderen raedt, hoe hy in ſijnen handel die hy eerſt begonnen heeft, wel voort ſal varen.

Het opſchrift.
Aen mijn hooghgeachten en goeden vriendt Sr. F. P. Koopman tot Hamburgh.

MYn geliefde vrient F. P. ghehoort hebbende / dat ghy voor u ſelfs begonnen hebt te handelen / en dat ghy ſoo grooten en ghewichtigen beroep aengenomen hebt een Koopman avonturier te weſen / heb ick my als verbonden geacht / my als u l. vrient uytgevende / ooch een out behende vrient van u gheliefde overleden Vader / my nevens H. L. in uwen ſtaet te verblijden / en u l. de beſte raedt te geven dat my mogelijck is / tot beter uytvoeringhe van uwen handel. Dat is het gene ick aen u l. Vader op ſijn doodtbedde belooft hebbe / en daerom hoope ick dat ghy ſulcx van my in 't goede ſult aennemen. Laet my H L. dan in 't eerſte raden / dat ghy u niet al te ſeer en ſpoet om rijck te worden / want Salomon ſeght / die ſich haeſtet om rijck te worden / ſal metter haeſt tot armoede vervallen. Siet ten eerſten wel toe /

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

that you feare God, and ſerve him inceſſantly night and day, and let not your cares for this life hinder you of doeing any part of your duty to God. Be not too greedy of falling into much buſines: for great merchandize ſoone makes a man either rich or poore. Acquaint your ſelfe much with the uncertainty and fading condition of outward things, and be ſtrong in faith and hope of eternall life: for Merchaunts run many hazards feares, and adventures, and often undergoe great loſſes; and if you have not a foundation layd up for the life to come, you may poſſibly meet ſometimes with ſuch changes here, as may make your heart to quake. Whatſoever you take in hand or do, be ſure to deal juſtly with al men: for il gotten goods ſeldome proſper long. Rob not the prince of his cuſtomes: for many times a pound that way gotten coſts ten. Trade not in deceitful, unmerchantable, and falſe wares. Keep juſt waights, equal ballan-

dat ghy de vreese Gods hebt
hem sonder op-houden dag
en nacht dienende / en la
ook de sorgen van dit leve
u van geen gedeelte der plich
die ghy Godt schuldigh zijt
beletten. Weest niet al te gie
righ om al te veel te doen t
hebben: want groote hoop
handel veroorsaeckt een men
sche haest rijck of azm t
worden. Van de onseecker
heydt en verganckelijckheyd
van aerdtsche dingen suit ghy
u versekeren / en sterck in de
geloove en hope van het eeu
wige leve wesen: want hoop
lieden loopen groote perijc
kelen / vreesen / en avontueren
en moeten dickwils groot
verliesen dragen: en soo ghy
dan gheen fondament voo
het toekomende leven gelegd
hebt / waer 't moghelijck da
ghy hier al-te-mets sulck
veranderinghen soude ont
moeten die u herte soude doen
zidderen en beven. Wat ghy
by der handt neemt of doet;
weest verseeckert dat ghy alle
menschen recht doet: want
het beurt selden dat goede
ren met onrecht verkregen /
lang voorspoedigh zijn. Ont
rooft den Prince van syn
Tollen niet: want een pondt
op die maniere gewonnen /
kost dickwils wel tien. Han
delt niet met bedrieghelijcke /
valsche / of dat geen koop
mans waer en is. Houdt
rechte gewichten / gelijcke wa
gen /

ees,

ces, and law full meaſures. Take good notice of all that you receave in, and pay out, in the way of your trade. Keep your books and accompts exact & in good order: for therein ſtands much the credit of a merchant. Be often peruſing your books, acquaint your ſelf well with your eſtate: for many throug neglect of that have not only bin undone, but greatly diſgraced. Adventure no more at any one time than what if you loſe you can by Gods bleſſing beare. Make your adventures in many parcels, that if one should faile the other perhaps may helpe the loſſe. Take heed with whom you trade, and whom you truſt. Truſt no man but try him firſt. And ſeek not without great neceſſity to be creditted of others: for the more you ſtand on your own feet the leſſe care and more honour you have. Bee not lightly ſurety for any, for many thereby ſuffer great damage: neither lightly deſire any to be ſurety for you: for one good turne wil ask an other. What you have once promiſed be careful to perform:

gen/en wettige matē. Neemt goede acht van al het geene ghy in uwen handel ontfanght en uyt-geeft. Houdt uwe boecken en reeckeningen bequaem en in goede ordze: want daer beſtaet d'eere van een koopman gzooteliyck in. Over-ſiet uwe boecken dickwils / maeckt dat ghy uwen ſtaet wel kent: want dooz het verſuym van dien / zyynder veele niet alleenlyck bedozven / maer in gzoote ſchande verballen. Waeght op eenen tyt niet meer/dan ſoo ghy het quaemt te verlieſen/ ghy dooz Godes ſegen ſoudt konnen dzagen. Maeckt dat het gene ghy avontuert in veele gedeelten zy / op dat ſo d'eene quam te verongelucken / het andere de ſchaede mogelyck ſoude konnen helpen dzagen. Siet toe met wien ghy handelt / en wien ghy vertrouwt. Vertrouwt niemant / of bepzoeft hem eerſt. En tracht oock niet ſonder gzoot gebzeck van andere vertrouwt te wozden: Want hoe vaſter ghy in u eygen ſchoenen ſtaet / hoe minder zozge / en hoe meerder eere ſult ghy hebben. Weeſt dooz niemant lichtelyck bozge; want veele lyden daer gzoote ſchaede dooz: verſoeckt oock lichtelick niemant bozge dooz u te blyven; want d'eene vziendtſchap eyſcht den andere. Weeſt zozghvuldigh na te komen dat gy eens belooft

for

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

for merchaunts ſuffer much by not keeping their word. When therefore you have payments to make provide in time: have the ſomes and dajes in continuall remembrance. Relye on no other man to the laſt for your owne payments: for ſo you may be deceaved and crack your own credit. Be as care full as may be not to trade above the compaſſe of your ſtock. Leave not your buſines to much to others but have a continuall overſight of it your ſelf. Live not in fashion either above your rank, or too much inferiour to it: but keep in a middle way, ſo as your conſcience may not be wounded if you should faile. Love more your honour than riches. Seek not to be criditted for all that you can. When you have gained, praiſe God and remember the poore. Be not prodigal, for that is waſting: nor yet niggardly, for that is baſe. Keep ſtil a noble & generous mynd guided by a good underſtanding. Shun by all means evill company, and among other things take heed of horſes, wine, and women: which have bin the over-

hebt: want Hooplieden lijden groote ſchade / door dien ſy haer woort niet en houden. Daerom wanneer ghy eenige betalinge te doen hebt / verſorght het in tijdt: de ſommen en verbal-daghen altijt in u gedachten hebbende. Verlaet u tot op het leſt op niemant wegens u betalinge: want daer door ſoudt gy konnen bedrogen worden / en u eygen geloof breken. Weeſt ſoo ſorgvuldigh alſt mogelick is / boven de ſtreek van u vermogen niet te handelen. Laet uwe dingen niet te veel op andere ſtaen: maer hebter ſelve een geſtadige ooge op. Gaet in uwen dracht / noch boven uwen ſtaet / noch al te veel onder uwe ſtaet: maer houdt u in de middel-wegh / op dat uwe conſcientie niet gequetſt en worde / indien ghy quaemt te falperen. Hebt u eere liever als rijckdom. Tracht niet voor ſo veel vertrout te worden als gy hond. Als ghy winſte gedaen hebt / looft Godt / en gedenckt den armen. Weeſt niet overdadigh; want dat is verterende: noch te gierigh; want dat is verachtelijck. Houd altijt een edel en hoochluchtigh gemoet door een goet verſtant geleyt zijnde. Schuwt quaet geſelſchap door alle middelen / en onder andere dingen wacht u voor paerden / wijn / en brouwen: de welcke veele jonge

throw Hoop-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

throw of many young merchaunts. Have a certain time ordinarily of being at home, and misse no man if it be possible at times appointed. Frequent the exchange and meeting places of merchaunts: for absence makes a man sometimes suspected. If you deale for others, doe for them as for your selfe: you thereby gaine friends and reputation. Be sure your advise be good, or have it altered and when it is right follow it punctually. Reckon often with your masters or Chapmen, for short reckoning makes long friends. There are many other things doutles which are needfull to be taken care of, which are not possible for mee to think on: but time and experience will teach you them. And think it not strange if you learne something by shame and losse: for thinges so learned usually are best remembred. So hopeing that myne advise to you herein shall not be altogither cast off, I leave you to God and rest,

Your faithfull friend
C. D.

Kooplieden bedorven hebbē. Stelt een sekeren tijt om gemeenlick t'huys te wesen/ en soo 't mogelick is/set niemant te leur op gesette tijden. Verkeert op de beurse en andere plaetsen daer Kooplieden by een komen: want af-wesen veroorsaeckt somtijts dat een mensche in twijffel getrocken wort. Soo ghy voor anderen handelt/ doet voor haer als voor u selven: daer door verkrijght ghy vrienden en een goeden naem. Weest verseeckert dat uwen advijs goet is/ of dattet verandert worde: en wanneer 't recht is/ komt het sonder missen nae. Reeckent veeltijts met u Meesters of Kooplieden: want korte rekeningen veroorsaecken lange vrientschap. Daer zijn ongetwijffelt veele andere dingen/ die noodigh zijn waer genomen te worden/ die my onmogelijck zijn te bedencken: maer tijdt en ervarentheydt sullen u die wel leeren. En denckt het niet vreemt te wesen/ dat ghy yets door schande en schade leert: want dingen op die wijse geleert/ werden best onthouden. Dus hopende dat mijnen raedt aen u l. in desen/ in 't geheel niet verworpen sal worden/ bevele ick u l. den Heere/ en blijve/

U L. getrouwen vrient
C. D.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

6 From one friend to another in way of adviſe about ſale and returne of goods.

6. Van eenen vriendt aen den anderen, raedt gevende wegens het verkoopen ende wederkeeren van goederen.

LOving friend Mr. P. after ſalutations, &c. I give you to know that I have ſent you by I. N. Maſter of the Elizabeth of London, who is now bound for Holland, and to ſet ſaile within two dayes if God permit, the ſeverall goods mentioned in the bill of lading here in cloſed, which I pray you receave for my uſe, and let this be your ſuffitient order and adviſe to ſell and deſpoſe of them for me with all fidelity. And make returnes to me in ſugars or Endigoes, or tobaccoe, or French wines, or beaver hats and books, as you shal beſt be able to accommodate your ſelfe for mine advantage, paying your ſelf all charges and factorage concerning them. I have alſo charged you with a bill of exchange to pay to Mr. N. at double uſance thre hundred pounds ſterling. If you pleaſe to accept it and pay him, you shall doe me a favour, and

WAerde vzient Mr. P. na gzoeteniſſe/etc. Ick laet U. L. weten dat per I. N. Schipper van den Elizabeth van Londen / die tegenwoozdigh na Hollandt meent te zeylen / en ſoo het Godt toelaet / binnẽ twee of dzy dagen meent te vertrecken / ick aen u. l. de verſcheyden goederen in deſe in-geſlotene cognoſſement verhaelt / geſonden hebbe / u. l. verſoeckende die mynent-halven te willen ontfangen / en laet deſen eene genoeghſame ozdze ende raedt zyn om die vooz myn te verkoopen / en in alle getrouwigheyt te beſteden. En doet myn weder-keeringe in ſuyckeren / of Indigo / of Tobacck / of France Wynen / of Bever-hoeden / en Boecken / ſoo als ghy best tot mynen voozdeel te rechte ſult konnen komen / u ſelfs betaelende vooz alle de onkoſten en factozye / dien aengaende gedaen. Ick hebbe u. l. ock belaſt met een wiſſel-bzief van dzy hondert ponden ſtazlinck te betaelen aen Mr. N. op dubbel uſance. So het u. l. belieft aen te nemen / gheſchiedt

if my

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

if the former goods ſent you be not yet ſold, or amount not to ſo much, I ſhall make it good to you when and howſoever you pleaſe to charge me with it or any part that you come ſhort. For news we have none at preſent, the king is ſtill at Newcaſtle, but there is no ſigne or likelyhood of his ſubſcribing to the propoſitions. The Lord ſend us an happy peace. Farewell.

Your loving friend I. K.

myn vrientſchap / en indien de goederen voor deſen geſonden noch onverkocht zijn / of ſoo veel niet en bedragen / ſal ick'et u. l. wederom goet doen / wanneer en op wat wijſe u. l. my daer mede gelieft te belaſten / of ſoo veel als u. l. te kort ſal komen. Nieuws hebben wy tegenwoordigh gheen. Den Koningh is noch tot Newkaſteel / maer daer en is geen teecken of blijck dat hy onder-teekenen ſal 't gene hem voor-geſtelt is. De Heere gebe ons een geluckige vrede. Vaert wel.

U. L. beminde vrient / J. K.

An obligation for debt.

I C. R. of Amſterdam Inkeeper acknowledge and confes by theſe preſents to bee indebted to the worſhipfull L. H. of the ſame city Merchaunt, or the bearer here of, the ſomme of five hundred guldens at 20 ſtuyvers 2 peece, and that for a parcell of Borduice Wines bought of him and receaved to my content: promiſeing to pay the ſaid ſomme at May next coming. And for the ſame I bind my perſon and goods preſent and to come. Renounceing all helps and benefits of lawe any wiſe contrary hereunto,

and

Een obligatie van ſchult.

Ick C. K. Herbergier in Amſterdam / bekenne ende belijde mits deſen ſchuldig te weſen den eerſz. L. H. koopman der ſelver ſtede / oft den brenger deſes / de ſomme van vijf hondert guldens / tot 20. ſtuyvers 't ſtuck / ende dat ter ſaecke van en paxtye Bordeaurſe-Wijnen van hem gekocht / ende tot mijn genoegen ontfangen: belovende de ſelve ſomme te May eerſtkomende te betalen. Ende daer voor verbinde ick mijnen perſoon eñ goederen / tegenwoordig ende toekomende / ontſeggende alle de behulpſelen ende voordeelen van rechten / deſen eenigſins tegenſtrijdende en-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

and particulerly telling the law, that generall renuntiation is of no value, except that the ſpetiall goe before. In witnes of the truth, I have ſubſcribed this in Amſterdam this fifteenth of September 1646.

By me C. R.

de byſonder den rechte / ſeggende / dat gemeyne ontſeginge van geender weerden is / ten zy dat de byſondere vooz-gae. In kenniſſe der waerheydt / hebbe ick dit ondertekent binnen Amſterdam deſen vyfthienden September 1646

By my C. R.

Another, ſomewhat shorter, and with ſeverall payments.

Een ander, wat korter, ende met verſcheydene betalingen.

I A. B. dwelling at Antwerp, acknowledge and confeſſe to be indebted to H. M. merchaunt dwelling at Vilain, or the bearer hereof, the ſomme of Thirty pounds ten shellings & ſixe pence flemmish coine, and that for five English cloaths which I have bought and receaved of him: of which cloaths I hold my ſelf to be well ſatisfied. Therfore I promiſe to pay him or the bearer hereof the ſaid ſomme in three payments, to wit: Ten pounds in the whitſun faire of Antwerp next coming, Ten pounds more at the Baumas faire, and the remainder in the cold faire of Berghen then next enſueing without any fraud. In witnes of the truth, I have, &c.

Ick A. B. wonende t'Antwerpen / bekenne ende beliyde ſchuldig te zyn aē H. M. Koopman woonende te Velaine / ofte den bzenger van deſen / de ſomme van 30 ponden thien ſchellingen / ende 6 penningen Vlaemſche munte / eñ dat vooz vyf Engelſche laken die ick van hem gekocht ende ontfangen hebbe: van welcke laken ick my wel vergenoegt houde. Daerom belove ick hem ofte den bzenger deſes de voozſeyde ſomme in dzy betalingen te doen / te weten: thien ponden in de Antwerpſe Pinxſter-merckt eerſt-komende / noch thien ponden te Bamis-merckt / en de reſte in de Koude-merckt van Bergen daer aen volgende ſonder eenigh bedzogh. In kenniſſe der waerheydt heb ick / etc.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

An obligation with surety.

WE N. I. and I. B. as surety, acknowledge by theſe preſents to be indebted and each one of us for the whole and as principall unto A. F. accepting the ſame, the ſome of 600 Charles guldens of twenty ſtyvers a peece, for a ſort of linnen cloth bought by the ſaid N. I. & receaved to his content. For which debt I the ſaid I. B. ſtand ſurety, and make thereof my proper debt, promiſing as principall to pay the ſame unto the ſaid A. F. or the bearer hereof, within the ſpace of one yeare. Renounceing of the exception of the diviſion, Ordinis excuſſionis, and all others which might ſtand me in ſtead againſt it. Provided that the ſaid N. I. doe free and releaſe me therefrom without coſt and damage like as I the ſaid N. I. promiſe to doe within the ſpace of fifteen moneths. For which we equally bind our perſons & goods moveable and immoveable, preſent and to come. Renounceing all helps and benefits of law any wiſe contrary hereto, and particulerly telling the law that generall

renun-

Een Obligatie met borge.

WY N. I. ende I. B. als borgen / bekennen mits deſen ſchuldig te zijn / ende elck van ons een voor al / ende als principael aen A. F. het ſelve aen-nemende de ſomme van 600 Carolus guldens / van 20 ſtuyvers 't ſtuck / ter ſaecke van een ſoorte Linde-laken by den ſelven N. I. gekocht ende tot ſijnen genoegen ontfangen. Voor welcke ſchuldt ick I. B. voorſz borge blijve ende maecke daer mijn eygen ſchuldt van / belovende die als principael aen dē ſelven A. F. oft brenger deſes binnen den tijdt van een jaer te betalen / ontſeggende de uytnemingen van der diviſien Ordinis excuſſionis, ende alle andere die my daer tegen ſoude mogen te ſtade komen. Behoudelicken / dat de ſelve N. I. my daer van hoſteloos ende ſchadeloos ontlaſte ende ontſla / gelijcker-wijs ick N. I. voorſz binnen den tijdt van 15 maenden beloove te doen. Waer voor wy gelijckelicken onſe perſonen ende goederen roerende ende onroerende / tegenwoordigh ēn toekomende verbinden: verwerpende alle behulpſelen / ende voordeelen van rechte deſen eenigſins tegenſtrijdende / ende byſonder de rechte / ſeggende dat gemey-

ne.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

renuntiation is nothing worth, except ſpeciall goe hefore. In witnes whereof wee have ſet hereunder our hands (ſignes manual) in preſence of W. T. and H. B. as witneſſes, this fourth of Septemb. in the yeare 1646.

N. I. I. B.

ne ontſeggínge van geender waerden en is/ ten zy dat bysondere voorgae. In kennisse der waerheyt hebben wy onse handt-teeckenen hier onder gheſtelt in het by-weſen van W. T. ende H. B. als getuygen/ deſen vierden September/ Anno 1646.

N. I. I. B.

An agreement for hire of an houſe.

I M. E. acknowledge and confeſſe to have demiſed (or let) to the worshipful W. O. an houſe with a garden ſcituate in Leyden in the cleare ſtreet, called the thouſand fears, next door to the N. for the terme of eight yeare following, beginning at May now next coming 1647. and that for the yearly ſomme of Fifty and ſixe guldens of twenty ſtyvers a peece, to pay every half yeare eight and twenty guldens currant money, the firſt part wherof wilbe due & shal be payd at Alballowes tyde or the firſt of November 1647. or within a moneth after that without fraud. Wherewith both partyes being contented, the fore ſaid demiſer and tenant have promiſed one an other to keep the foreſaid conditions, under bond of their perſons, and goods moveable and immovea-

Voor-waerden van Huyshuere.

Ick M. E. kenne ende belijde verhuert te hebben de eerſamen W. O. een huys met een hof ſtaende te Leyden in de clare-ſteeg/genaemt de duyſent vreesen/aldernaeſt den N. voor den tijt van acht na-volgende jaren/in-gaende te May eerſt-komende 1647. ende dat voor de ſomme van ſes-en-vijftigh guldens/ tot twintigh ſtuyvers het ſtuck jaerlijcx/ te betaelen alle half jaer acht-en-twintig guldens in gangbaren gelde/waer van d'eerſte pay op Alder-Heyligen dagh/ of op d'eerſte November 1647. verſchijnen ſal/ ende betaelt moet worden/ of binnen een maendt daer nae/ ſonder bedrogh. Waer mede beyde partyen te vrede zijnde/ de voorſz huerder en verhuerder malkanderen belooft hebben de voorſz voorwaerden te onderhouden/onder verbintenisse van hare perſonen ende goederen/ roerende ende onroe-

immoveable preſent and to come. Renounceing al helps of law any wiſe contrary hereunto, and particulerly the law ſaying, that general renuntiation is of no worth except that the ſpetial goe afore. In witnes wherof there are made hereof two Chirographies (or inſtruments) one cut ont from the other, ſubſcribed by parties on both ſides, and written upon the cutting throug with A B C. in preſence of N. E. and F. G. witneſſes the 5 of Aprill 1646.

By me M. E.

roerende / tegenwoordige ende toekomende. Verwerpende alle behulpſelen van rechte deſen eenighſins tegen-ſtrijdende / eñ byſonder den rechte ſeggende / dat gemeyne ontſeggínge van geener waerden en is / ten zy datter byſondere voorgae. Tot oorkonde van dien zijn hier af gemaeckt twee handſchriften / d'een uyt den andere geſneden door paeyen weder-zijdts onderteeckent / ende op 't ſelve deurſnijden met A B C. beſchreven in't by-weſen van N. E. ende F. G. getuygen / den vijfden Aprîl 1646.

By my M. E.

An acquittance for houſe rent.

I R. P. acknowledge by theſe preſents to have receaved of the worshipfull O. T. the ſomme of eightie and three guldens for an half years houſe rent due for the dwelling houſe of the ſaid O. T. ſcituat in Peter and Iames-ſtreet in Amſterdam now at May 1646. In witnes of the truth I have hereunto ſubſcribed my ſigne manuall the ten of Iune 1646.

By me R. P.

Quijt-ſcheldinge van Huys-huere.

Ick R. P. bekenne mits deſen ontfangen te hebben van den eerſamen O. T. de ſomme van dry-en-tachentigh guldens voor een half jaer Huys-huere in May 1646. verſchenen / voor't huys daer de voorſchreven O. T. in woont / ſtaende inde Pieter Jacobs-ſtraet tot Amſterdam. In kenniſſe der waerheyt heb ick mijn hant-teyckken hier onder geſtelt den thienden Junij 1646.

By my R. P.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

An acquittance for debt.

I A. B. dwelling at Bridges acknowledge & confes by theſe preſents to have receaved of I. G. dwelling at Anwerp, the ſomme of ten guldens of twenty ſtyvers a peece, which I lent him (or which he was indebted to me) whereof I have loſt the obligation which was dated the tenth day of Aprill in the yeare 1644. Of which ſomme, and of al other debts which hee hath owed mee to this day, I hold my ſelf well ſatisfyed, and acquit him of al. In witnes whereof I have hereunto ſet my ſigne manuall in Bridges the fift of September 1646.

I. B.

Quijt-ſcheldinge voor een ſchuldt.

Ick A. B. woonende te Bzugge / bekenne ende beiijde mits deſen van I. G. woonende tot Antwerpen / ontfangen te hebben de ſomme van 10 guldens / van 20 ſtuyvers 't ſtuck / die ick hem geleent hadde (oft die hy my ſchuldig is geweeſt) waer van ick de obligatie verloren hebbe / die op den 10 dag Apzilis in 't jaer 1644 gedateert was: voor welcke ſomme ende voor alle andere die hy my tot nu toe ſchuldig is geweeſt / ick my voldaen houde / ende hem van alles quijtſchelde. In kenniſſe der waerheydt heb ick mijn handt-teecken hier onder geſtelt binnen Bzugge / den vijfden September 1646.

I. B.

A clearing of an accompt.

THis day the fift of September 1646. have we V. F. and G. H. agreed together in friendship and have reckoned from the begining to the end for certaine disburſed moneys, dyet, chamber rent, and otherwiſe, which I V. F. demaunded and he remained indebted to mee by the end of the accompt for the ſomme of 25 guldens, which I acknowledge

Een af-rekeningh.

OP huyden / den vijfden September 1646. zijn wy V. F. ende G. H. minnelick over een gekomen / ende van alles tot alles af-gerekent voor verſchote penningen / mondt-koſten / kamerhuer / ende anderſins / die ick V. F. was epſſchende / ende hy my tot ſlot van rekeninge ſchuldig bleef / voor de ſomme van 25 guldens / welcke ſomme ick bekenne ontfangen te heb-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

ledge to have receaved, and by this all our reckonings are dead and to nothing, and all that was ſtanding out between us ſatisfyed. Acted in Amſterdam in the hous of A. R. in preſence of A. B. and N. L. as witneſſes, the fift of September 1646.

V. F. G. H.

hebben / ende hier mede zijn alle onſe reecheningen doodt ende te niet / ende alles wat wp met malkanderen hadden uptſtaen/voldaen. Aldus gedaen binnen Amſterdam ten hupſe van A. R. in de tegenwoordighept van A. B. ende N. L. als getupgen/den vijfſte September 1646.

V. F. G. H.

A Bill of lading after the Hollands manner.

Een Connoſſement (of Vracht-brief) op de Hollantſe manier.

I I. P. of Amſterdam maſter under God of my ſhip called the Saint Peter, at this preſent lying ready in the river of Amſterdam, to ſaile with the firſt good winde which God ſhal give toward London, where my right unlading ſhalbe, acknowledge and confes that I have receaved under the harches of my foreſaid ſhip of you S. I. Merchaunt, to wit: foure pipes of oile, two cheſts of linnen, ſixteen buts of Currents, one ball of canvaſe, five bals of pepper, thirteen rings of braſſe wyer, fiftie bras of iron, al dry & wel conditioned marked with this marke ſtanding before. All which I promiſe to deliver (if God give me a proſperous voyage

with

Ick J. P. van Amſterdam Schipper naeſt Godt van mijnen Schepe / genaemt de Sinte Pieter/als nu ter tijdt gereet liggende in de ribiere van Amſterdam / om metten eerſten goeden wint die Godt verleenen ſal / te zeylen naer Londen / alwaer mijn rechte ontladinge zijn ſal / oorkonde ende kenne dat ick ontfangen hebbe onder den Over-loop van mijn voorſz Schip / van u S. J. Koopman/te weten: vier pypen Olp / twee taſſen Lijnwaet/ſeſthien boten Corenten/een bael Caniſas/vijf balen Peper / derthien ringen Kooper-draet / vijftigh ſtaven Yſer / al droogh ende wel gheconditioneert / ghemerckt met dit voorſtaende merck. Alle 't welcke ick beloove te leveren (indien mp Godt met mijn voorſchreven

ſchip

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

with my foresaid ship) at London aforesaid to the worshipful Mr. A. I. to his factour or assignes, paying for the fraight of the aforesaid goods 20 sz. by the tun. And for the performance of this before written, I bind my self and all myne estate, and my foresaid ship with all its appurtenances. In witnes whereof I have signed three instruments hereof with my name or my purser it my behalf, al of one contents, the one being performed the other to be of no force. Written in Amsterdam the fift day of September in the yeare 1646.

I. P.

schip behoudē reyse verleent) tot Londen voorsz aen den Eersamen Sr. A. I. synen Factoor ofte gedeputeerden/ mits betalende voor vracht van dit voorsz. goet 20 sz. per vat. Ende om 't gene voorsz is te voldoen/verbinde ick my selven/ alle myn goet/ ende myn voorsz Schip met alle syn toebehoorен. In kennisse der waerheydt hebbe ick hier van dry al-eens-luydende vracht-briefvē met myn name onderteken't/of myn schryver mynen 't wegen/ waer van 't eene voldaen zynde/ den anderen van geender weerdē is. Geschreyē in Amsterdam den 5 dagh Septemb. Anno 1646.

I. P.

A bill of lading after the English forme.

Een Connossement (of Vracht-brief) op d'Engelsche maniere.

SHipped by the grace of God in good order and wel conditioned by me F. P. in and upon the good ship called the Ellinor of Pool, whereof is master under God for this present voyage I. C. and now riding at anchor in the Mase, and by God's grace bound for Southampton, to say two fats contayning 550 li. of flaxe, and two bags with 50 li. of nutmegs, being marked and nombered as in the margent,

ICk F. P. hebbe door de genaede Godes in goede ordre en wel geconditioneert/ geschreept in het goede Schip genaemt d'Ellinoor van Poel/ waer op is voor dese tegenwoordighe reyse Meester of Schipper naest Godt I. C. en nu op de Mase ten ancker liggende/en door Gods genade na Southampton meent te zeylen/te weten/twee vaten inhoudende 550. li. vlas/ en twee sarkens met 50. li. noote-muschaten/ gemerckt en genombreert als op de kant/

en

gent, and are to be delivered in the like good order and wel conditioned at the aforesaid port of Southampton (the danger of the seas only excepted) unto Mr. I. C. and Mr. W. W. or to their assignes, hee or they paying fraight for the said goods according to custome with primage and avarage accustomed. In witnes whereof the master or purser of the said ship hath affirmed to three bils of lading al of this tenor and date, the one of which three bils being accomplished, the other two to stand voyd. And so God send the good ship to her desired port in safety, Amen Dated in Rotterdam 5 of September 1646.

I. C.

en moeten in gelijcke goede ordre en conditie (uytgenomen de perikelen der zee) inde voorsz havē van Southampton aen Mr. I. C. en Mr. W. W. of die sy ordonneeren sullen gelevert wordē/ hy ofte sy voor vracht der voorsz goederen volgens costuym betalende met priem-gelt en avarie na behooren. In getuygenisse der waerheydt heeft de Schipper of schrijver van het voorsz schip dry al-eens-luydende en op eenen dagh gedateerde Laed-brieven ondertekent/ waer van den eenē voldaen zijnde/ de andere twee van geender waerden zijn. Voordts geve Godt dat het goede Schip geluckelijck ter gewenschter plaetse mach komen/ Amen. In Rotterdam den vijfden September 1646.

I. C.

A Bil of exchaunge.

London the 20 Febr. 1645. for li. 100 sterlings at 38 sz. 2. d. flemish.

AT double usance pay this my first of exchaunge to Mr. D. D. or assignes one hundred pounds starlings at thirty eight sz. two pence Flemish for the valew of Mr. N. A. and place it to myne accompt as per advise.

Yours D. M.

To Mr. L. P. marchant in Amsterdam.

Een Wissel-brief.

Londen/ adv 20 Febr. 1645. voor li. 100 starlincx a 38 sz. 2. d. vlaems.

OP dobbel uso betaelt desen mijnen eersten Wissel-brief aen Sr. D. D. of ordre/ hondert ponden steerlincx tot 38 schellingen twee grooten vlaems/ de waerde van Sr. N. A. en stelt het op reeckeninge als per advijs.

U. L. vriendt D. M.

Aen Sr. L. P. Koopman tot Amsterdam.

Ano- Een

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

Another.

In Amsterdam the 5 September 1646. For li. 100 starlinge.

AT usance not having my first pay this my second of exchange to Mr. P. L. or assignes one hundred pounds sterling the valew received here of Mr. I. H. make good payment and place it to accompt as per advise.

Your loving friend I. N.

To Mr. I. G. Merchaunt in Amsterdam.

An assignation.

Mr. C. L. bee pleased to pay to Mr. H. G. or to the bearer hereof fower hundred and fifty guldens and it wil-bee as satisfactory as payd to my self. In Amsterdam 11 September 1646.

A. G.

Een gelt-bewijs.

Een ander.

In Amsterdam den 5 September 1646. voor li. 100 sterlincks.

OP uso mijn eerste niet hebbende / betaelt dese mijne tweede Wissel-brief aen Hr. P. L. of ordre/hondert ponden sterlincks de waerde alhier ontfangen van Hr. I. H. doet goede betalinge / en stelt het op rekeninge als per advijs.

U L. vrient I. N.

Aen Hr. I. G. Koopman tot Amsterdam.

Een gelt-bewijs.

Hr. C. L. u l. gelieve aen Hr. H. G. of aen thoonder deses te betalen vier hondert vijftigh guldens / en het sal u l. tegens mp voor goede betalinge verstrecken. In Amsterdam den 11 Sept. 16[illegible]

A. G.

FINIS.

Ata- Een

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

A table of the principall matters conteyned in this little book; by the help whereof the ſcholler may find out any thing therein for his uſe either in the learning of the matter or ſignification of words.

Een Regiſter van de voornaemſte dingen in dit kleyn boeckjen vervat; door hulpe waer van den leerlinck alles tot ſijn ghebruyck vinden ſal, ofte om de ſaken of de uytleggingen der woorden te leeren.

THe Scope of the work. pag. 1.
Of the letters and their diſtribution. 2
The abreviations uſed in the English tongue. 3
Of diphthongs. 4
Of Conſonant-Syllables, and many neceſſary obſervations about the reading and pronuntiation of words. 6
Of the noune ſubſtantive, and its particles, nombers, and caſes. 16
Of the noune adjective and its compariſon. 19
Of the pronoune and its ſeveral kinds. 22
Of the verb and his conjugation in all moods, tenſes, nombers, and perſons. 25
Of the parts of ſpeech that are undeclinable, to wit: adverb. 32
Conjunction, prepoſition, and interjection. 33
Of Syntaxis. 34

Den inhoud van't werck. pag. 1.
Van de letteren / ende hare verdeelinge. 2
De verkortingen in d'Engelſche tale gebruyckelick. 3
Van diphthongen. 4
Van Conſonant-ſyllaben / ende veel noodige onderhoudingen aengaende het leſen ende 't ghelupdt der woorden. 6
Van 't nomen ſubſtantivum ende hare perſoonlijckheden/getallen/ende caſus. 16
Van 't nomen adjectivum ende hare vergelijckinge. 19
Van 't pronomen ende ſijne verſcheydene ſoorten. 22
Van 't verbum ende ſijn veranderingh in alle moden / tijden / getallen / en perſonen. 25
Van de deelen der ſprake die inderlinabel zijn/te weten: adverbium. 32
Conjunctie / prepoſitie / en interjectie. 33
Van Syntaxis. 34

Cer- Eenige

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

Certaine exemples of ſentences profitable in the practiſe of the foregoeing rules, to wit:

1 The ten Commandements. 37
2 The Lords prayer. 39
3 Chriſts Commiſſion to his Apoſtles. 39
4 Inſtitution of the Lord 's ſupper. 40
5 Eccleſiaſtical diſcipline. 41
6 The Creed. 42
7 The Nicene Creed. 43
8 Athanaſius creed. 44
9 The 38 and 39 chapters of Iob, and a part of the 40 and 31 chapters, wherein many beaſts & other things are ſpoken of, very profitable for the furtherance of the ſcholler in the knowledge of the tongues. 48
10 The 4, 5 and 6 chapters of the Epiſtle of Paul to the Epheſians, wherein the dutie of Chriſtians is largely handled as wel in generall as particuler. 57
11 The 91 Pſalm, which is very comfortable for diſtreſſed hearts, wherein many ſickneſſes and troubles are ſpoken of, in this caſe very needfull to be knowen. 66

Eenige exempelen van redenen gedienſtigh in d'oeffeninge der voorgaende regelen / te weten:

1 De thien Geboden. 37
2 Het Gebedt onſes Heeren. 39
3 't Bevel Chriſti aen ſijn Apoſtelen. 39
4 Inſettinge des Avondtmaels. 40
5 Kerckelijcke ordeninge. 41
6 Geloofs artijckelen. 42
7 Het Niceen geloof. 43
8 Athanaſij geloof. 44
9 Het 38 en 39 cap. Jobs / ook een gedeelte des 40 en 41 cap. daer inne van veele gedierten en andere dingen geſproken wordt / ſeer profijtelijck om den leerlingh in de kenniſſe der talen te vorderen. 48
10 De 4 / 5 / en 6 Capittelen des Send-briefs Pauli aen den Epheſeren: waer in de plicht der Chriſtenen in 't breet verhandelt wordt / ſoo wel in't gemeen als in't byſonder. 57
11 Den 91 Pſalm die voor benaude herten ſeer trooſtelijck is: waer inne van veele ſieckten en quellingen geſproken wordt / in deſe ſaecke ſeer noodigh geweten te worden. 66

Cer- Eeni-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

The table.

Certaine moral sayings and familiar (or proverbiall) speeches, very pleasaunt to the mynd, and profitable for the exercise of the tongue: set downe under 45 headr or chapters, to wit:

1 Of the feare of God. 68
2 Of duty to Parents and superiours. 68
3 Duty to a mans self. 69
4 Duty to neighbours. 70
5 Repentance. 70
6 Vertue. 70
7 Education of children. 70
8 Pride and humility. 71
9 Covetousnesse and liberality. 72
10 Hatred and envy. 72
11 Wisdome and knowledge. 73
12 Patience and anger. 73
13 Temperance and mediocrity. 74
14 Good and bad company. 75
15 Courtesy and kindenes. 76
16 The good or evill use of the tongue. 77
17 Backbiting. 79
18 Corruption and nature. 80
19 Riches and poverty. 81
20 Prof-

Register.

Eenighe stichtelicke spreucken en gemeene (of proverbiale) spreeck-woorden/den geest seer vermaeckelijck en voorderlijck tot d'oeffeninge der sprake: onder 45 hooft-stucken ofte capitelen ghestelt/te weten:

1 Van de vreese des Heeren. 68
2 Van de plicht aen onse ouders en overheden. 68
3 Van de plicht aen ons selven. 69
4 Van de plicht tot d'Evennaesten. 70
5 Van bekeeringe. 70
6 Van deught. 70
7 Van opvoedinge van kinren. 70
8 Hovaerdye en nederigheyt 71
9 Gierigheyt en mildigheyt. 72
10 Haet en nijdt. 72
11 Wijshevt en wetenschap. 73
12 Lijtsaemheyt en toornigheyt. 73
13 Maetigheydt en middelmaet. 74
14 Goet en quaet geselschap. 75
15 Beleefthevdt en vriendelijckheyt. 76
16 Het goet of quaet gebruyk der tonge. 77
17 Achterklap. 79
18 Verdorventheydt en aert. 80
19 Rijckdom en armoede. 81
20 Voor-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

The table.		Regifter.	
20 Proſperity.	83	20 Voorſpoet.	83
21 Thriftines.	83	21 Supnigheyt.	83
22 Labour and diligence.	84	22 Arbeydt en naerſtigheydt.	84
23 Idlenes.	85	23 Ledigheyt.	85
24 Ieſting.	86	24 Boertinge.	86
25 Rebukes.	86	25 Beriſpinge.	86
26 Injury.	88	26 Ongelijck.	88
27 Time and oppertunity.	89	27 Tijdt en ghelegentheydt.	89
28 Contentation.	89	28 Vergenoeginge.	89
29 Centention and unity.	90	29 Twiſt en eenigheyt.	90
30 Lying.	91	30 Leugen.	91
31 Women, love, woeing, marriage, and duties of man and wife.	91	31 Vrouw-lup/liefde/vryen/ trouwen / en plichten tuſſchen man en wijf.	91
32 Haſt and ſobriety.	93	32 Haeſtigheyt en ſachtmoedigheyt.	93
33 Promiſes.	95	33 Beloften.	95
34 Friendship and confidence.	95	34 Vriendtſchap en vaſt betrouwen.	95
35 Diſcretion.	96	35 Beſcheydenheyt.	96
36 Secrecie.	96	36 Verborgentheden.	96
37 Neceſſity.	97	37 Noodſakelickheyt.	97
38 Retribution.	98	38 Weder-looninge.	98
39 Service.	98	39 Dienſt.	98
40 Iourney-ſpeeches.	99	40 Reys-ſpreucken.	99
41 Imitation and likenes.	99	41 Navolginghe en ghelijckheyt.	99
42 Honour, offices, and matters of State.	100	42 Eere/Ampten/en ſaecken van State.	100
43 Mingled ſpeeches.	102	43 Gemengde ſpreucken.	102
44 Good counſell in ſeverall caſes.	105	44 Goede raden in verſcheyde ſaken.	105
45 Chriſtian remembrances.	106	45 Chriſtelicke bedenckingen.	106
The head nomber.	107	Het Hooft-getal.	107
The ordinall nomber.	107	Het order getal.	107
The dajes of the week and moneths of the yeare.	107	De dagen van der weecke/ en maenden van den jare	107

Dialogues

t' Ga-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

The table.

Dialogues and ordinary discourses among men, as low, to wit:

1 Morning salutations. 108.
2 Salutations at meeting and parting. 109
3 Salutations for the evening tide and night. 110
An other of the same. 112

Evening prayer. 113
4 Childrens talke of rising up in the morning, and goeing to Schoole, and other familiar thinhs. 14
Morning prayer. 116
A short prayer before breakfast. 118
5 Schoole-talke, about writing, learning lessons, and the things thereunto belonging. 119
6 A child relateth orderly to his usher what he & his Schoole-fellowes have don in their rising up, cloathing them, and other things. Wherein the names of many things be-l..ging to the body are spoken of. After that they discours of divine matters. A sermon is heard: but nothing remembred of it. 131
7 Certaine short dialogues. Wherein schollers aske their master leave to goe foorth on severall occasions. 141

8 A

Register.

t'Samen-spreckingen en gemeene houtingen onder de menschen / als volght / te weten:

1 Mozgen-gzoeteniſſen. 108
2 Gzoeteniſſen in 't gemoeten / en van malkanderen ſcheyden. 109
3 Gzoeteniſſen vooz den avont-ſtont ende nacht. 110
Een ander van de ſelve. 112
Het avont-gebedt. 113
4 Kinder-geſpzeck van des mozghens opſtaen / ſchole gaen / en andere gemeynſame ſaken. 114
Het mozgen-gebedt. 116
Een kozt gebedt eer men ontbijt. 118
5 School-pzaetgen wegens ſchzijven / leſſen leeren / ende het geene daer aen behoozt. 119
6 Een kindt vertelt ozdentlick aen ſijn onder-meeſter al wat hy ende ſijne medegeſellen in haer op-ſtaen / kleedinge / en andere dingen gedaen hebben. Waer inne van de namen van vele dingen / het lijf aengaende / geſpzoken wert. Waer nae ſpzeken ſy van Goddelicke ſaken. Een pzedicatie mozt gehoozt: maer hiervan daer van onthouden. 131
7 Eenige kozte t'ſamen-ſpzeckingen, waer inne School-jongens van haren meeſter verlof epſſchen om verſcheyde oozſaecken uyt te gaen. 141

8 Een

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

8 A Scholler inviteth his maſter in his fathers name to walke to the garden. 145

9 The diligence of a learned father in teaching of his children at home. 146

10 Two boyes compare their age togither. The diligence of a learned pedagogue is praiſed. 149

11 Two boyes count their bookes. Men muſt read extraordinary books ſometimes. It is better to learne late than never. A book that is finely bound is shewed. Some queſtions about it. Wee muſt not provoke God in our jeſts. 151

12 All things ought to bee ſet after heavenly matters. It is shamefull for one to reprove another of that wereof hee himſelf is guilty. A father giveth the maſter charge of his ſon. Correction is neceſſary, and therefore to be borne. The commendations of Scholaſtical diſcipline. A rare example of a boy that deſires of himſelf to dwell in the Schoole. 154

13 A meale of ten perſons. 165

Prayer before meat. 173

8 Een School-jongen nood
digt ſijn meeſter uyt naer
van ſijn Vader in den ho
te gaen. 14

9 De neerſtighepdt van ee
geleerden vader in't onder
wijſen van ſijne kinderen
binnens huys. 14

10 Twee jongens vergelijc
ken hare jaren. De naer
ſtighepdt van een geleerd
kinder-meeſter werdt ghe
prieſen. 14

11 Twee jongens tellen mal
handers boecken. Men
moet ſomtijts ongewoon
boecken leſen. Het is bete
laet / als nimmermeer t
leeren. Een boeck dat frae
gebonden is wert vertoont
Eenige vragen daer over
In onſe boertinghen moe
men Godt niet vertoornen
15

12 Alle dingen moetmen ach
ter de Goddelijcke ſaecken
ſtellen. Het is ſchandelijc
een ander te verſpen voo
't gene hy ſelver doet. Een
Vader beveelt ſijn Soon
aen de Meeſter. Tucht is
noodſaeckelijck / en daerom
moet men het verdragen
Lof der ſchool-tucht. Een
uytnemend' exempel van
een Jonghen die van ſich
ſelfs in't ſchool begeert t
woonen. 15

13 Een maeltijdt van thien
perſoonen. 16

Het Ghebedt voor den eten
17

Thank- Danck

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

The table.

Thankesgiving after meat. 184

14 How to learne to buy and sell. 186

15 How to demaund a debt. 191

The forme of writing letters, and making acquittances and other such like thinges, to wit:

1 A letter from a son to his father in acknowledgement of his carefull education of him. 194

The answer to the former letter. 196

2 From a son to his father longing to heare from his parents, and to have some money sent him. 198

The answer. 199

3 From a son to his father, asking his counsell and consent in way of marriage. 201

The answer. 204

4 A father sende his son to a Schoole-master, and gives him charge to feed and instruct him, and promiseth to pay him for it. 206

5 One friend counselleth another, how to proceed well in merchandizing which he hath newly begun. 209

6 From

Register.

Danckseggínge na den eeten. 184

14 Om te leeren koopen ende verkoopen. 186

15 Om een schult te eysschen. 191

De maniere hoe men brieven schrijven / obligatien / en quijtscheldingen, en dierghelijcke dingen maken sal / te weten:

1 Een brief van eenen Soon aen sijn Vader / de sorghe weghens sijne opvoedinge bekennende. 194

Antwoordt op de boven-ghescheven brief. 196

2 Van een Soon aen sijn Vader / verlanghende van sijn Ouders te hoozen / en dat hem eenigh gelt toe-gesonden wozde. 198

Antwoordt. 199

3 Van een Soon aen sijnen Vader / sijn raedt en bewilliginge om te huwelijcken versoeckende. 201

Antwoordt. 204

4 Een Vader sendt sijnen Soon aen een Schoolmeester / wien hy beveelt te voeden en te onderwijsen / waer vooz hy hem betalinge belooft. 206

5 Eenen vrient geeft den anderen raedt / hoe hy in sijnen handel die hy eerst begonnen heeft wel voozt sal varen. 209

6 Van

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

6 From one friend to another in way of adviſe about ſale and returne of goods. 214

An obligation for debt. 215

Another ſomewhat shorter, and with ſeverall payments. 216

An obligation with ſurety. 217

An agreement for hire of an houſe. 218

Acquittance for housrent. 219

An acquittance for debt. 220

A clearing of accompt. 220

A bill of lading after the Hollands manner. 221

A bill of lading after the English forme. 222

A Bill of exchaunge. 223

Another. 224

An aſſignation. 224

6 Van eenen vrient aen den anderen raedt gevende wegens het verkoopen en weder-keeren van goeden. 214

Een Obligatie van ſchuldt. 215

Een ander wat kozter en met verſchepdene betalingen. 216

Een Obligatie met Bozghe. 217

Voozwaerden van Huys-huere. 218

Quyt-ſcheldinge van Huys-huere. 219

Quyt-ſcheldinge vooz een ſchuldt. 220

Een af-rekeningh. 220

Een Vzacht-brief op d'Hollantſe manier. 221

Een Vzacht-brief op d'Engelſe manier. 222

Een Wiſſel-brief. 223

Een ander. 224

Een gelt-bewijs. 224

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

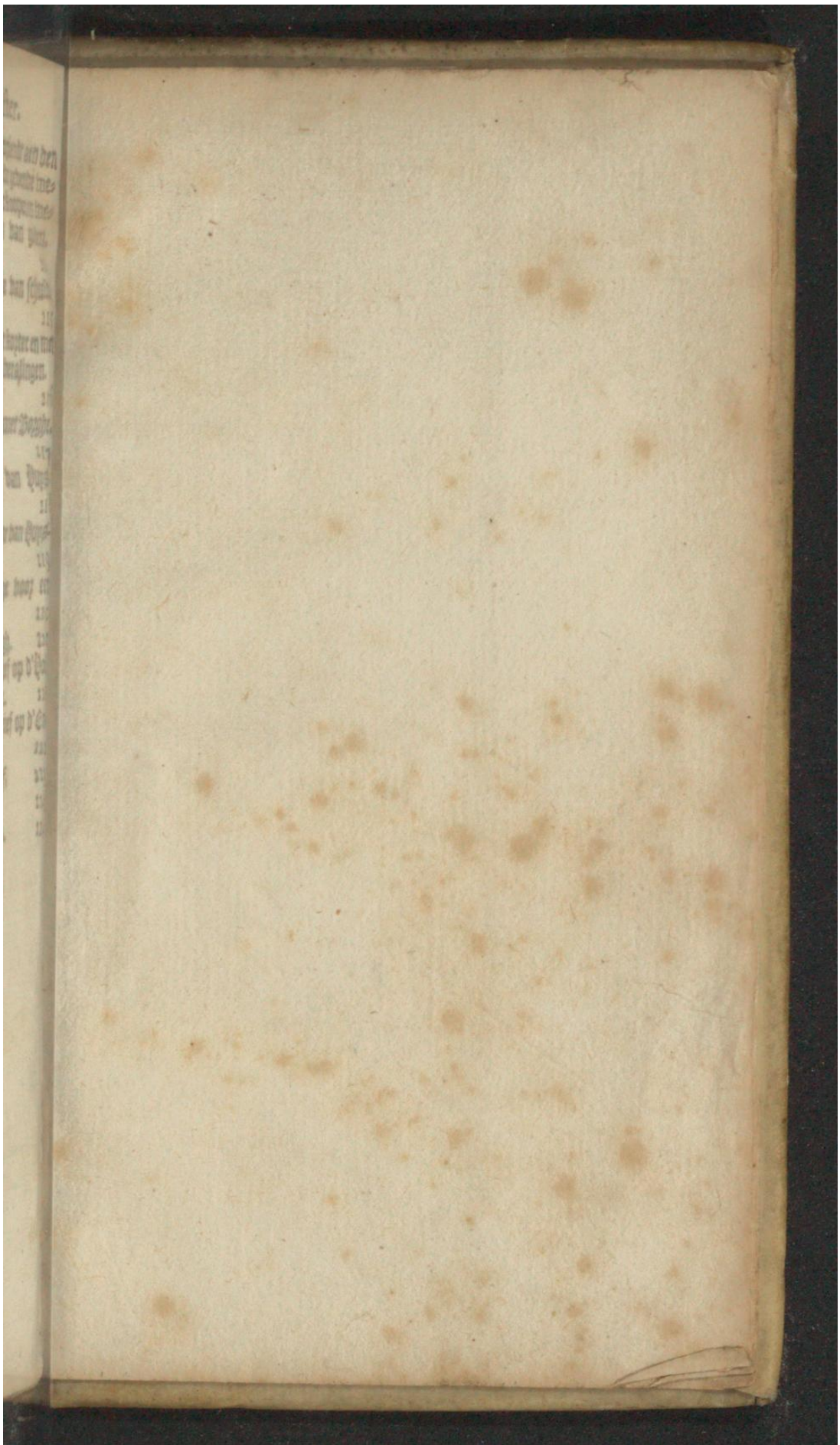

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

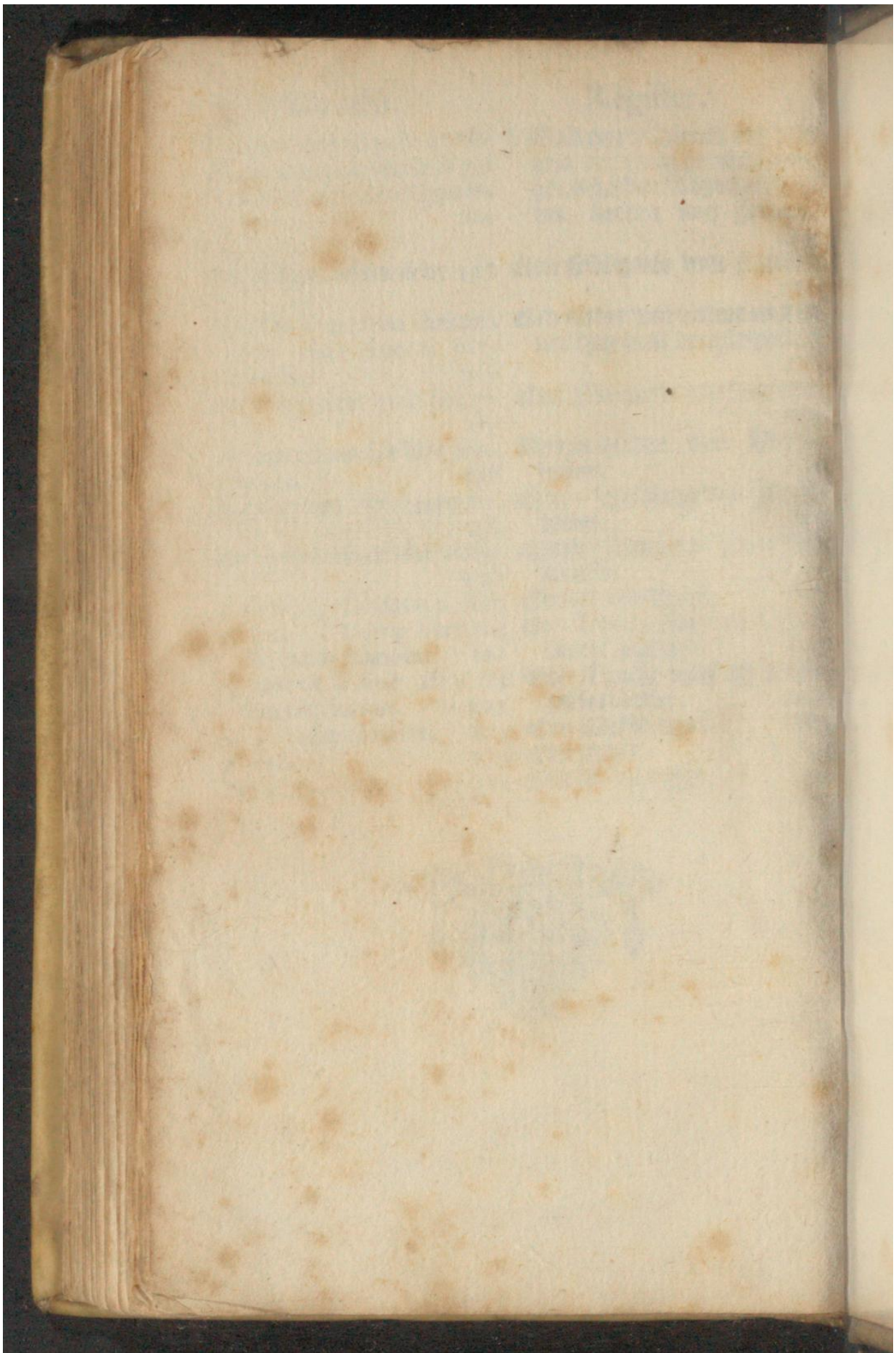

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

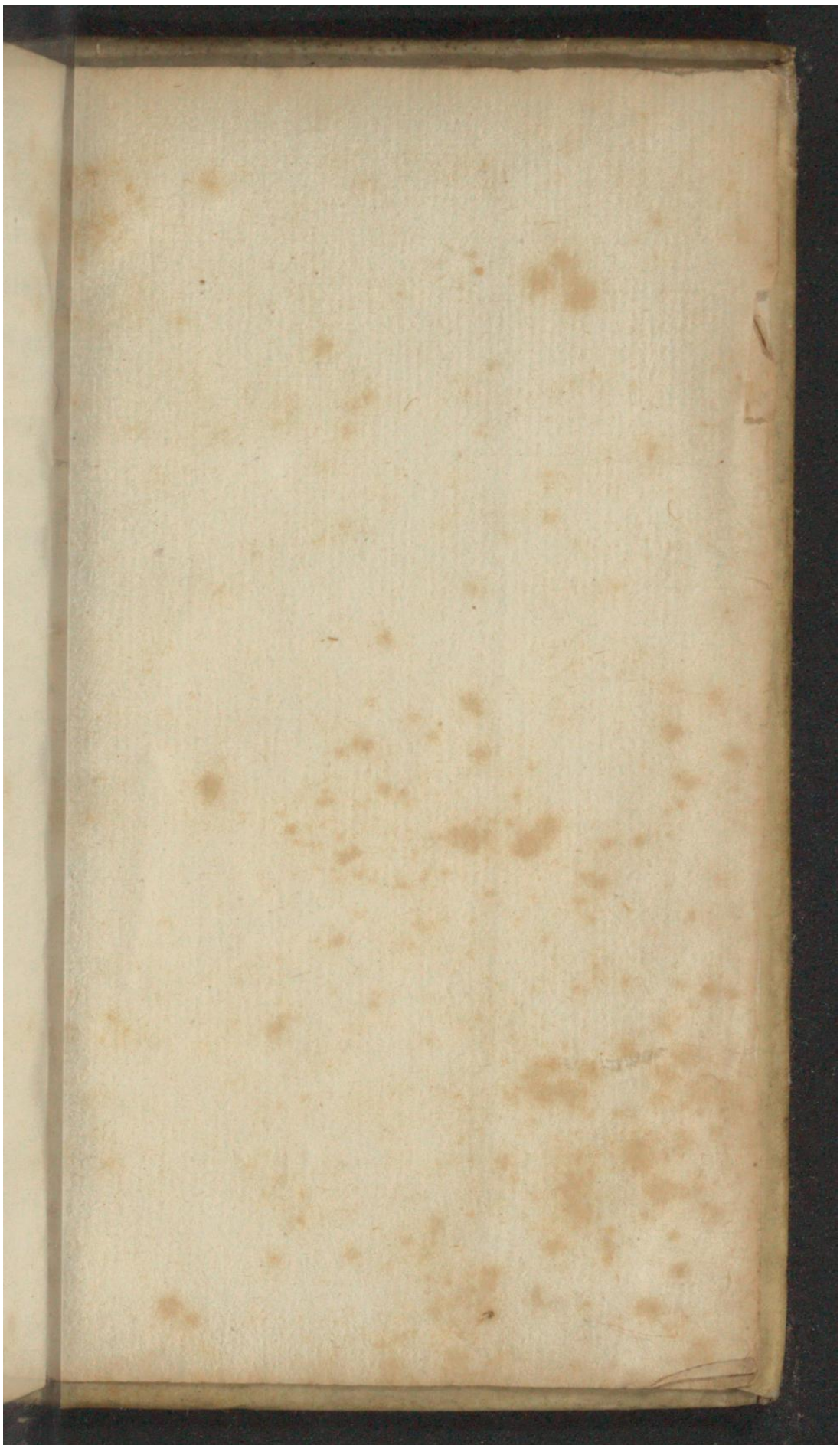

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

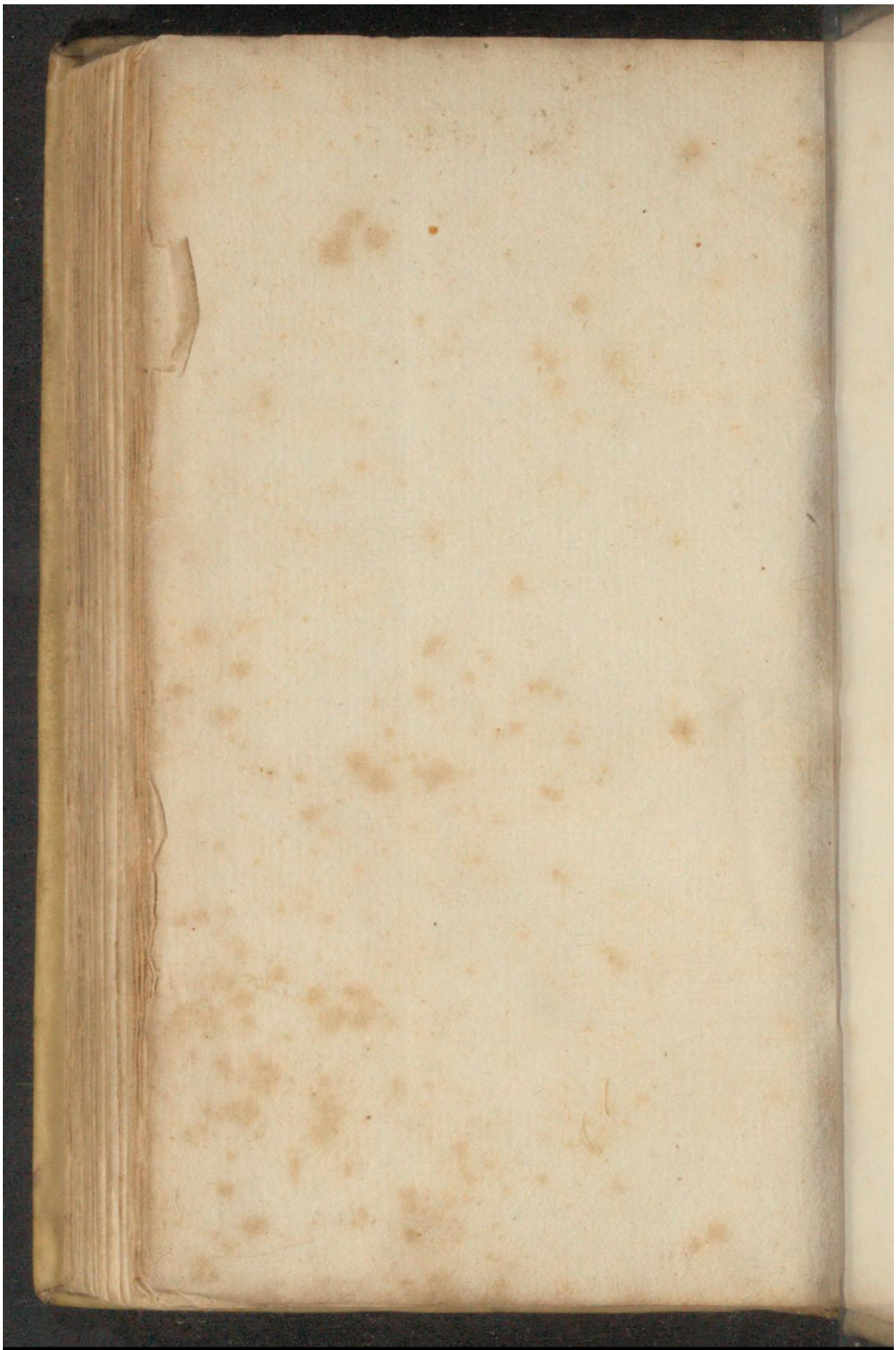

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

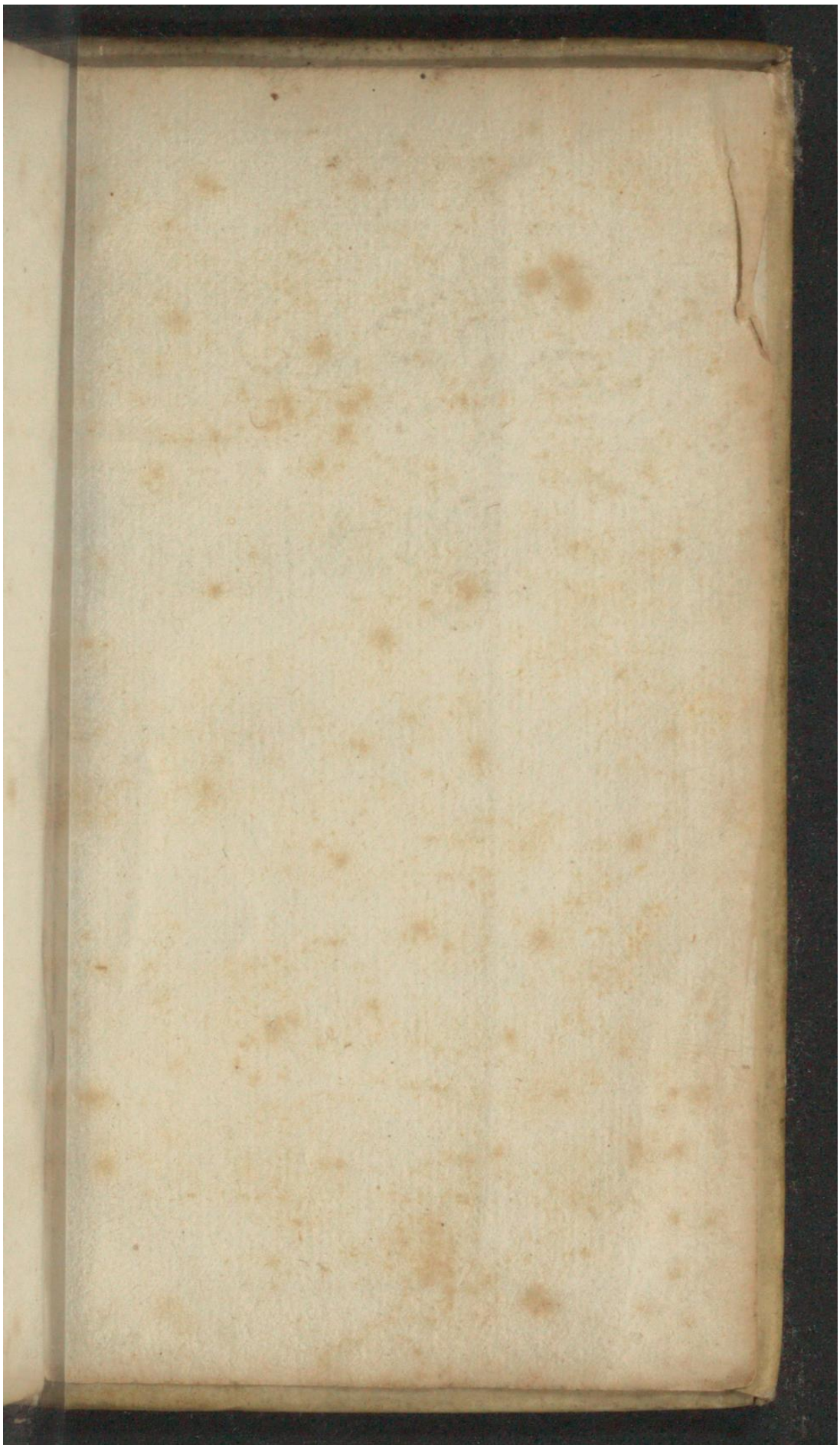

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

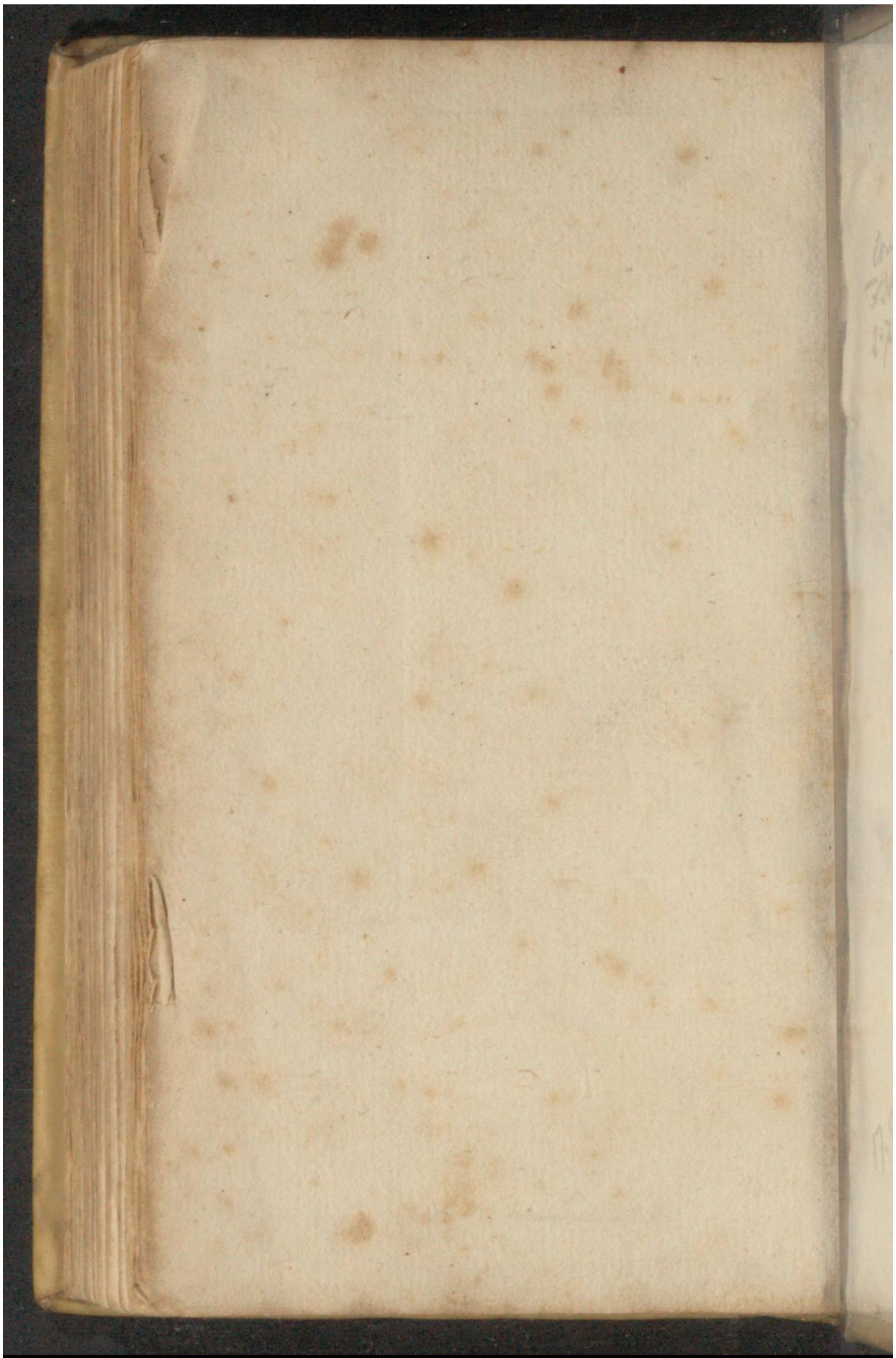

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1

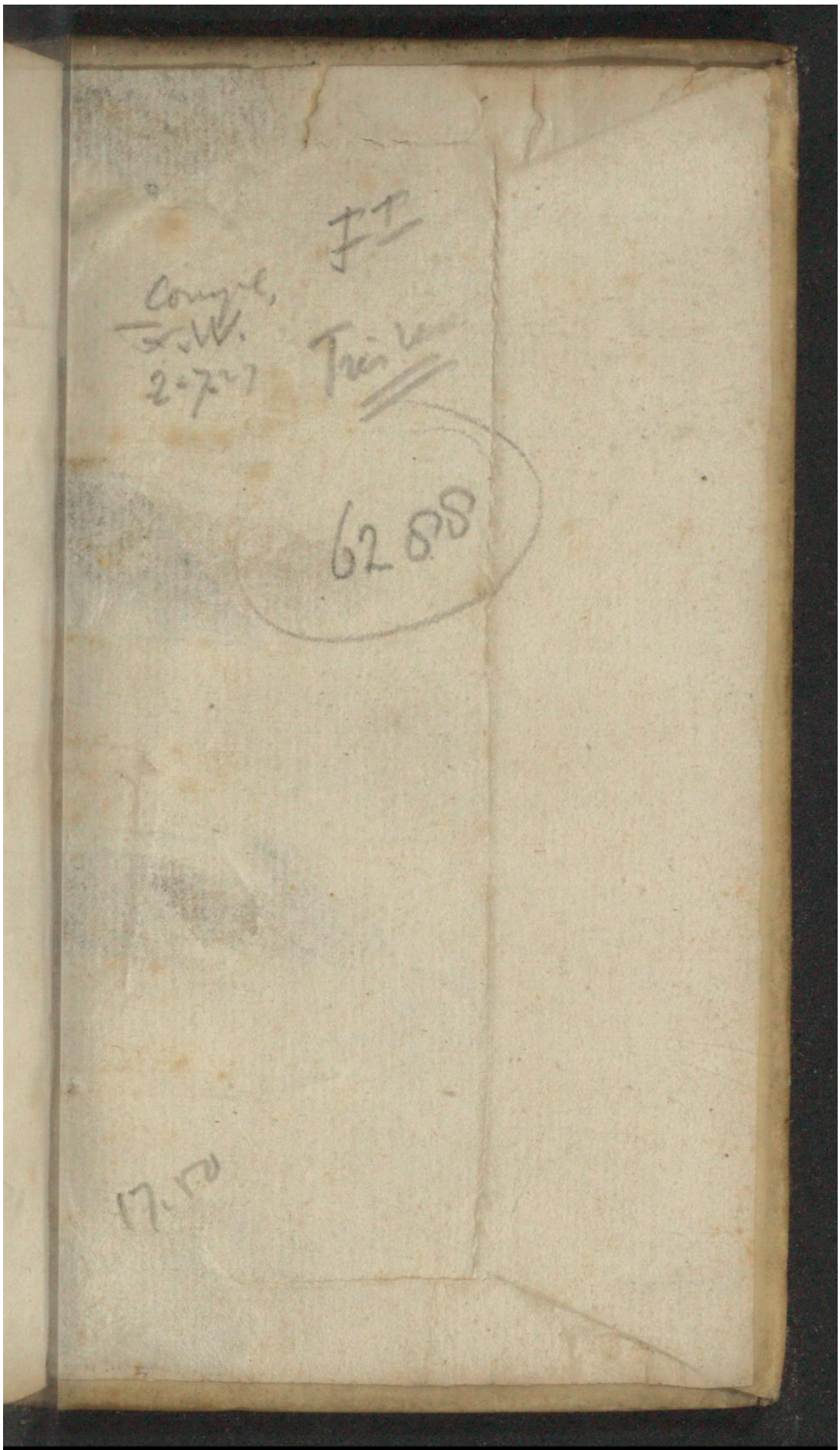

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
174 E 1